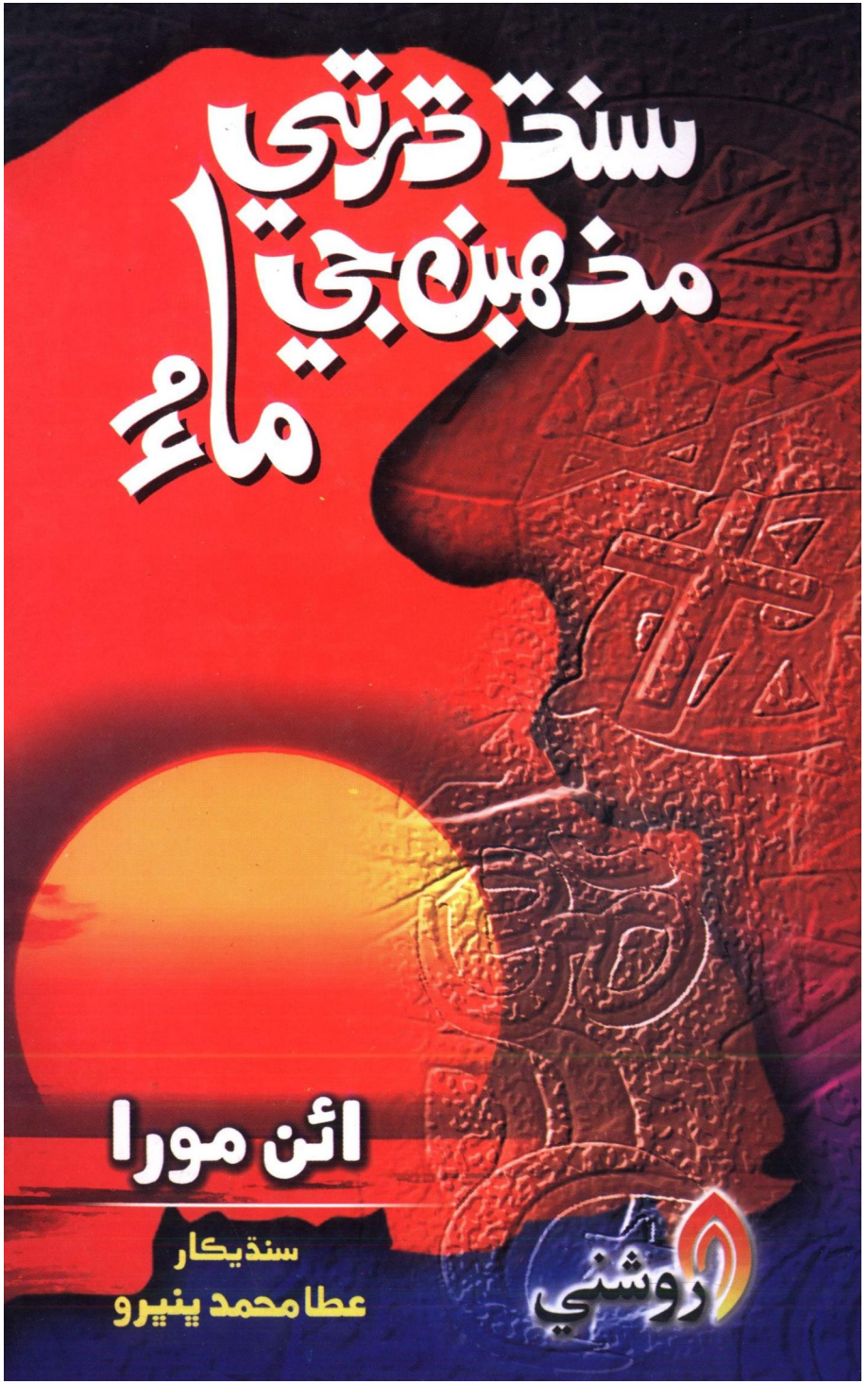
سنڌ ڌرتي مذهبن جي ماءُ

ائن مورا

سنڌيڪار
عطا محمد پنيرو

روشني

سڌ ذرتي
مذهبن جي ماءُ

(اصل انگريزي زبان ۾)

ائن مورا

عطا محمد پنيرو

روشني پبليڪيشن

ڪنڊيارو

2010ع

Roshni Book No. 528

ڪتاب جو نالو: سنڌ ڌرتي مذهبن جي ماءُ

ليکڪ: ائن مورا

سنڌيڪار: عطا محمد پنيرو

ڇاپو ڦهريون: © روشني 2010

ڪمپوزنگ: انور حسين سومرو ۽ حبيب قادر قريشي

پيسٽنگ: سهيل سلام پٽو

روشني ڪمپوزر اينڊ پرنٽرز حيدر چوڪ، حيدرآباد.

ڇپيندڙ: فائين ڪميونيڪيشن، حيدرآباد.

ڇپرائيندڙ: روشني پبليڪيشن، ڪنڊيارو، سنڌ.

SINDH DHARTI MAZHBAN JEE MAU

Written by: **Ann Mora**

Translated by: **Atta Mohammad Bhanbhro**

Composed by: Anwer Hussain Soomro & Habib Qadir Qureshi
Roshni Composers and Printer, Hyder Chowk, Hyderabad
Printed by: Fine Communication, Hyderabad, Sindh
Published by: Roshni Publication, Kandiaro
First Edition © Roshni 2010

اسٽاڪسٽ

شاهه لطيف ڪتاب گهر، گاڏي کاتو حيدرآباد

پٽائي بوڪ هائوس اوريئنٽ سينٽر حيدرآباد+ حيدرآباد لا هائوس، سامهون حبيب بئنڪ اسٽيشن روڊ، حيدرآباد

ڪائياواڙ اسٽور اردو بازار ڪراچي

حسين عامر نيوز ايجنسي، مين بس اسٽاپ، سجاول + لال بخش نيوز پيپر ايجنٽ، ٽنڊو

رابيل ڪتاب گهر، لاڙڪاڻو + رهبر بڪ اڪيڈمي، رابه سينٽر، لاڙڪاڻو

مدني بڪ ڊپو لاڙڪاڻو + نيشنل بوڪ ڊپو بندر روڊ، لاڙڪاڻو + نوراني بوڪ ڊپو بندر روڊ، لاڙڪاڻو

اشرف بوڪ اسٽال، مسجد روڊ، نوابشاهه + رائوڙ ڪتاب گهر، سڪرنڊ

سڪندري بوڪ ڊپو، ڪپرو + حافظ ڪتب خاني ڪپرو+ مهراڻ بڪ ڊپو، ڪپرو

المهراڻ ادبي ڪتاب گهر، سانگهڙ

العزيز ڪتاب گهر، عمرڪوٽ + ٽر ڪتاب گهر عمرڪوٽ

سليم نيوز ايجنسي، نيو بس اسٽينڊ، دادو + جنيد بوڪ ڊپو، دادو + مراد بڪ اسٽال، سيوهڻ

مرچو لال بوڪ ڊپو، بدين + رحيم بوڪ ڊپو، بدين + سوجهرو ڪتاب گهر، بدين

ٽر ڪتاب گهر، ميٽي + ساگر ڪتاب گهر، ميٽي

ڪتاب مرڪز فريئر روڊ، سکر + عزيز ڪتاب گهر، بئراج روڊ، سکر + الفتح نيوز ايجنسي، مهراڻ مرڪز سکر

گل ڪتاب گهر، لک ڏي شڪارپور

تهذيب نيوز ايجنسي، خيرپور ميرس + نيشنل بڪ اسٽال، پنج گلو چوڪ، خيرپور ميرس

لغاري بڪ ڊپو، ٽري ميرواهه + مڪتبه عزيزيه، کوڙا + سچل ڪتاب گهر، درازا

قاسميه لائبريري، اسپتال روڊ، ڪنڊيارو

اڻپنا

سنڌ جي ارڏي شهيد
عمر شاهہ مگٹيجي جي نالي

اڇيان اڏين وٽ، پوين سر سنياهيا
(شاهہ)

بِنا گرندند خوش رسمي بخاک و خون غلطيون
خدا رحمت کُندِ اين عاشقانِ پاک طفت را
(عنايت شهيد)

فهرست

- مترجم طرفان ۾ اکر 7
- ٿورا نہ ٿورا 8
- لامذهب ماڻهو ۽ جڙتو معاشرو 9
- قديم دور جي رستي سان سفر ڪرڻ 11
- مصنف طرفان ۾ اکر 12
- تعارف 14

باب پهريون

نندو ڪنڊو: سيپيتا جو پهريون هندورو 19

باب ٻيو

اوم ۽ اما: لامذهبي ۽ مذهبي فرقن جا مقدس وجود 60

باب ٽيون

آرين جي لڏپلاڻ ۽ سنڌ 89

باب چوٿون

لامذهب فرقي جون يورپ ۾ گڏيل وچڑيل پاڙون 126

باب پنجون

يورپ جي لامذهب فرقي جون علامتون: فيئري ۽ آسٽرولوڪ 173

باب ڇهون

ويهين صديءَ ۾ نئين لامذهب فرقي ۽ وڪالاءِ موجود للڪارون 195

باب ستون

مستقبل کي معلوم ڪرڻ لاءِ ماضيءَ کي ڏسڻو پوندو 227

ضميمو

مختلف دورن جو وچور 264

مترجم طرفان پہ اکر

هي ڪتاب آمريڪي قلمڪار جي پورهئي جي پاڇي آهي. سندس خيال آهي تہ يورپ پنهنجي اصلي ورثي کي وساري چڏيو آهي. جيڪو پوئتي ڏور ماضيءَ ۾ وڃي سنڌ جي قديم مذهبن جي روايتن سان ملي ٿو. هن جو نقطۂ نظر آهي تہ انسان ذات سنڌ کان شروع ٿي آهي. سندس اهو بہ خيال آهي تہ مغربي ثقافت سنڌو ماڻريءَ جي تهذيبي راويتن تان اُسري ۽ اُڏي آهي. اهڙيءَ ريت هن اولهہ روم جي ايٽروسڪان Etruscan ثقافت جو حوالو ڏنو آهي، جيڪا دراوڙي نسل جي ماڻهن جي ثقافت هئي. هي ماڻهو موهن جي ڏڙي جي تباهيءَ کان پوءِ ليڊيا (ترڪيءَ ۾) پهتا، جتان نقل مڪاني ڪري روم جي ايٽروسڪان علاقي ۾ پهتا. هي ماڻهو 1200 ق.م کان 200 ق.م تائين اتي رهيا هئا ۽ سنڌو ماڻري جي تهذيب جهڙي ثقافت جو بنياد رکيو هئائون. هن جو نظريو آهي، مغرب جي ثقافت جي اوسر جو بنيادي نڪتو بہ ايٽروسڪان واري سنڌي تهذيب آهي.

مان اصلي ڪتاب جي باب ڇهين ۽ ڪجهہ ٻين بابن جي ننڍين ننڍين ٽڪرن جو ترجمو ڪوٺ ڪيو آهي، جاکاڙ تہ انهن جو تعلق قديم دور جي ٽوٽن ٽيٽن سان هو. هي ڪتاب پروفيسر منور ٽالپر جي لائبريريءَ جو آهي، جيڪو ترجمي ڪرڻ جي مقصد لاءِ پروفيسر همت علي پتافيءَ منهنجي حوالي ڪيو هو. ٻنهي جا ٿورا.

2009ع حيدرآباد

عطا محمد پنيرو

ٿورانہ ٿورا

مان انهن ماڻهن جي دلي طور ڏاڍي عزت ڪريان ٿي جن جرئت ۽ ڪليءَ دل سان پراڻي مذهب جي جادو منتر ۽ نئين لامذهبيءَ بابت لکيو آهي. ساڳيءَ ريت مان انهن مورخن ۽ قديم آثارن جي ماهرن جي ٿورائتي آهيان، جن قديم آثارن مان لڌل شين کي بنياد پرستن جي وڌيءَ ڏارا جي چتيءَ تنقيد هوندي بہ ڏاڍي جرئت سان شايع ڪرايو آهي، جيڪي انهن بنياد پرستن جي دقيانوسي عقيدن جي بلڪل متضاد هيون. سندن اهڙا جتن ۽ جاکوڙ اجايو ڪونہ ويندیون. مان ورهين کان پنهنجي اکين سان ڏسي رهي آهيان، تہ سندن ڏنل سماج جي سرت ۽ سوچ کي واسي ۽ ولاڙي ورتو آهي.

مان پنهنجي ڪتنب جي بہ ٿورائتي آهيان، جنهن بنا ڪنهن شرط جي منهنجي واهر ڪئي آهي. خاص ڪري مون تي پنهنجي وَرَ جا وڏا وَڙَ آهن، جنهن هميشه مون سان بحث ڪري منهنجي سهائتا ڪئي آهي ۽ تحقيق واسطي هڪ ڪمپيوٽر بہ خريد ڪري ڏنو آٿس.

اهڙيءَ ريت نئنسي موستاد Nancy Mostad جا بہ لک ٿورا، جنهن منهنجو من وڌايو ۽ مون کي اڳتي وڌايو آهي. ان کان سواءِ لِويلن پبليڪيشن lewellyn Publication بہ هتي موجود آهي، جيڪو لامذهب برادريءَ جو ييچي آهي. اهڙيءَ ريت ڪوني هل Connie Hill جا بہ ڪروڙين قرب آهن، جنهن هن ڪتاب جي ماهرانہ ايڊيٽنگ ڪئي ۽ تخليقي نوعيت جي ڏس ۾ وڌي سهائتا ڪئي. Llewellyn Art Department جا ڳڙ ڳٽن کان ايار آهن، جنهن هن ڪتاب ڇاپڻ، نقشن ۽ خاڪن ڏيڻ ۾ پنهنجو هٿ وندايو.

لامذهب ماڻهو ۽ جڙتو معاشرو

موجوده دور هر انساني ۽ ثقافتي گروهه کي پنهنجي حقيقي قسم جي تاريخ آهي. جيڪا ئي انهن ماڻهن جي شخصي ۽ حقيقي تاريخ آهي ۽ اها سندن ڪاميابين شان شوڪت جي تصديق ڪندي آهي. اهڙي ريت اها گروهي، قومي نسلي ۽ مذهبي احساسن کي وڌائيندي آهي.

گهڻي وقت کان وٺي مغرب جي مذهبي مورخن لامذهبيت جي اصليت جي تاريخ ڏانهن ڪو ڏيان ڪونہ ڏنو آهي يا ان کي غلط نموني پيش ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. هاڻي لامذهبيت جي بغير پابنديءَ واري تاريخ ۽ مذهبي عقيدن جي قديم تصور جي نئين تناظر واسطي مناسب وقت آهي. هن لامذهب فرقي جي پيٽ ۾ مغرب جي مکيہ مذهبي ڏارا تي دقيانوسيت چانيل آهي، جنهن کي روحاني عذابن جي پَوَ ۽ گهرو قانون Civil Law گهڻو طاقتور بڻائي ڇڏيو آهي.

جديد جادوءَ ٽوٽي واري مذهب جي اصليت، مذهب جي قديم اصليت تي روشنيءَ وجهي ٿي ۽ جادو ٽوٽي ۽ ان مذهب جي وينجاڻي وجهڻ وارين عورتن Witches ۽ نئين دور جي لامذهب کي اهو احساس ڏئي ٿي تہ انهن جو تاريخ سان ڪهڙي نڪتي وٽ تعلق آهي.

اهڙيءَ ريت هتي هڪ مناسب ۽ پراثر قسم جو احوال آهي تہ لامذهب فرقن ۽ مکيہ مذهب جي عقيدن جي ارتقا ڪهڙي طريقي سان ٿي هئي ۽ گذريل دور ۾ هنن ٻنهي فرقن جا پاڻ ۾ ڪهڙا تعلقات هئا. اهڙيون حقيقتون سندِ يافتہ مورخن بيان ڪيون آهن، جن گذريل ڪجهہ عرصي کان وٺي پنهنجي پنهنجي منهن مذهبي تاريخ جو مطالعو ۽ تحقيق ڪئي آهي. هن ڪتاب ۾ مراقبي ۾ ويهي سوچڻ nedilation ۽ جادو منتر جا هي ٻول بہ موجود آهن، جن جو مکيہ طور

دارومدار tarot جي arcane تي بيهاريل آهي. انهيءَ مقصد سان ته پڙهندڙ کي موجوده دور جي لامذهبيت جي روحاني تاريخي پاڻ کي ڳولڻ ۾ سهولت ملي سگهي، مغربي سماج مٿان عيسائيت ۽ يهوديت ڇانيل آهي. اسان جو مذهب فطرت بابت perspective جهڙوڪ سماجي ترقي ۽ ثقافتي قدر ان روحاني ورثي جي پيٽ ۾ جڙ ته نوان آهن، جن مٿان گهرو قانون civil Law وسيلي پابنديون هنيون ويون آهن. اهڙن ڏکن ۽ ڏڇن هوندي به قديم روحانيت پنهنجي جاءِ ڇڏڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو آهي. هي مذهب جديد ۽ قديم مذهبن جي وچ ۾ تعلقاتن جي علامت آهي. اهڙي ريت اسان سمجهون ٿا ته هي مذهب جديد مذهبن جي اندر موجود تضاد ۽ تڪرار جو واحد علاج آهي. اهو فقط تڏهن ٿي سگهي ٿو جڏهن اسان اهو سمجهون ته اسان ڪٿان آيا آهيون ۽ تعين ڪريون ته اسان کي ڪيڏانهن وڃڻوآهي ۽ سچيءَ مذهبي آزاديءَ ڏانهن ويندڙ رستو ماضيءَ جي جاڙ ۽ مستقبل جي اميد وچان گذرندو آهي.

قديم دور جي رستي سان سفر ڪرڻ

جادوگري ڪرڻ وارو مذهب گهڻي وقت کان وٺي ارتقا ڪندو رهيو آهي. هي لامذهب فرقو هرسماج ۾ ثقافت جي تبديلين کي اختيار ڪري ونندو آهي. غير همدردانه ۽ غير دوستانه رويو اختيار ڪندو آهي ته هن لامذهب فرقي کي مزاحمت سان منهن ڏيڻو پوندو آهي ۽ سزائون به پوڳڻيون پونديون آهن. ان هوندي به هي فرقو موجود آهي. ان جو ڪارڻ اهو آهي ته قديم طاقت جون سچايون فنا ٿيڻ واريون نه آهن. تنهن ڪري اهي اساس آهن.

اوگهم Ogham جي علامت جڙ ندين جو سنگم آهي. ڪارو سگ نفرت جي علامت آهي. جيڪا هن فرقي ۾ ان جي پوئلڳن جي لاءِ ماحول جي نمائندگي ڪري ٿي. اهي سفيد سگ لاءِ ڪوششون ڪري رهيا ته جيئن هو دباءَ جو مقابلو ڪري سگهن. پر هاڻي سياسي طاقتن جو رويو تبديل ٿي چڪو آهي ۽ اهي قديم رستي جي روحاني پوئلڳن کي قانون ۾ انصاف جي مدد فراهم ڪري رهيا آهن.

لامذهب جي پاڻن کي ڳولي لهڻ لاءِ اسان کي پوئين پيرين ماضيءَ ۾ وڃڻو پوندو ۽ اسان کي ثقافتي ۽ سماجي تبديلين کي جاچڻو پڙتالڻون پوندو ۽ قديم مذهب جي صاف ۽ شفاف مرڪزي حصي کي لهڻ واسطي. سياسي اعلانن ۾ هڙتالن توڙي احتجاجن کي پڻ ڏسڻو پوندو. طالب کي حق جي ڳولا لاءِ ائين ڪرڻو پوندو ۽ زندگي جيتري ڏکهي رستي سان پويان پير ڪري کيس پنڌتي وڃڻو پوندو ۽ سڀ انهيءَ مقصد سان ته جيئن هو اهو چڪر ڏئي موٽي اچي نئين سگهه سان اڳتي وڌي.

وڃائجي ويل ورثي کي ڳولهيو ڏاڪن کي سڃاڻو انهن ڏاڪن کي وٺي موٽي اچي حال وٽ پهچو. اسان کي پنهنجي اصلي ورثي کي ڳولي لهڻ لاءِ ايترو پوئتي وڃڻ گهرجي جيتري اسان کي ۽ اسان جي تاريخ کي وڃڻ جي سگهه آهي.

ائن مورا

مصنف طرفان پاران اکر

جڏهن مان ننڍڙي هيس تہ منهنجي ماءُ پيءُ مون کي نئين سال جي خوشيءَ ۾ هڪ سوکڙي ڏني هئي. اها ڏاڍي سهڻي ۽ سيبتي شيءِ هئي. اهو رنگين ڪاغذ جي پٽين جو ٺهيل خوبصورت بال هو. جنهن جي وَٽِ سان سونهري رنگ جي تَنِ جون پٽيون لڳل هيون ۽ اهو هٿ لائڻ سان سيٽيءَ جيان وڄي رهيو هو. ان بال جي مرڪزي حصي ۾ اهڙو ڪو راز رکيل هو. جنهن کي معلوم ڪرڻ واسطي ڪاغذ جي رنگين پٽين کي اکيڙڻو هو. اها مون جهڙي ٻار لاءِ ڏاڍي خوبصورت شيءِ هئي. مان ان کي جيئن جو تيئن رکي پئي سگهيس يا ان کي کولي اندر وارو راز معلوم ڪري پئي سگهيس.

مون کي پڪ هئي تہ جيڪڏهن ان بال جون ڪاغذ جون پٽيون کولبيون تہ اهو بال وري ٻيهر جڙي راس تي ڪونہ سگهندو. مذهب بہ گهڻين خاصيتن ۾ ائين آهي. مشهور عالمن جهڙو آرنولڊ ٽئائن بي Arnold Toynbee ۽ جوزيف ڪئمپبيل Joseph Campbell ڏاڍيءَ نيڪ نيتيءَ سان پنهنجي عقيدي جي جاچ پرک ڪئي هئي. تہ ان اندر ڪهڙي شيءِ موجود آهي. اهڙيءَ ريت کين پتو پيو تہ ان ۾ ڪجهہ بہ موجود ڪونہ هو. تنهن ڪري هنن پنهنجي مذهب بابت پنهنجو نظريو تبديل ڪري ڇڏيو.

هن ڪتاب ۾ بہ اهڙيون ئي ڳالهيون موجود آهن. مان بہ من موهيندڙ ۽ خوبصورت شيءِ کان شروعات ڪئي. جنهن کي مذهب سڏيو ويندو آهي. جنهن اندر سيٽيءَ جهڙو جهيڙو آواز هو. گهڻا ماڻهو اهڙا بہ آهن. جي ان خوبصورت شيءِ کي هٿن ۾ جهليون بيٺا هوندا آهن. ۽ ان جي سيٽيءَ جهڙي پراسرا آواز کان لنوائي ڇڏيندا آهن. پر

ان جي ٻاهرينءَ سونهن جي حد کان وڌيڪ ساراهه ڪندا رهندا آهن. مان انهن ماڻهن وانگر ڪانه آهيان. مان مائتن طرفان ڏنل سوڪڙيءَ کي ڏاڍيءَ خبرداريءَ سان کوليو جنهن منجهان ٽِن جو ٿهيل هڪ راندیڪو مِليو جيڪو ٽن جي سيٽيءَ جي شڪل ۾ هو ۽ ان کي مان خوشيءَ سان وڄائي پئي سگهيس. ساڳيءَ ريت مان مذهبي تاريخ جي تهن کي اکوڙي جاچي ڏسڻ جي چوند ڪئي هئي. انهيءَ مقصد سان جيئن روحانيت جي پڇاڻيءَ جو پتو پئجي سگهي. اهڙيءَ ريت مان انسان ذات جي روحانيت جون پاڙون ڳولي لڌيون آهن. ساڳيءَ ريت مان لامذهبيت جي مرڪزي حصي ۽ ان جي سرگرمين بابت به ڄاڻ حاصل ڪري وري آهي. ٻين ماڻهن به مون وانگي ساڳيا نتيجا ڪڍيا آهن. خوشيءَ جهڙي ڳالهه اها آهي ته هڪ جهڙا نتيجا ڪونه نڪتا آهن، پر ائين ضرور آهي، ته انهن ماڻهن چالاڪيءَ کان ڪم ورتو آهي.

مان هي ڪتاب ڳجهيءَ ريت علم حاصل ڪرڻ جي ارادي سان سکيو آهي. مان چاهيان ٿي ته مان پنهنجا ڪڍيل نتيجا انهن ماڻهن سان ورهايان جن جي هن قسم جي موضوع ۾ دلچسپي آهي. هتي مون وٽ تحقيق جي خزاني جو اصلي روح موجود آهي، جيڪو مان پنهنجي پڙهندڙن آڏو رکي رهي آهيان.

تعارف

شايد تہ پهريون خيال جنهن مون کي مذهب ٻات حيرت زده کيو هو سو فلاسافيءَ جي هڪ کهاڻيءَ Allegory of the Cave کري پيدا ٿيو آهي. اها کهاڻي سکرات Socrates ڏانهن منسوب ڪئي ويندي آهي. جيڪا ٻڌائي ٿي تہ کنهن اونهيءَ غار ۾ کي ماڻهو رهندا هئا ۽ غار جي ٻتين تي ڪن پاڇن کي نچندي ڏسندا هئا. سندن خيال هو تہ اهي پاڇا ڪن ديوتائين جا آهن. انهن مان هڪ ماڻهو غار جي اصول جي ٻيڪڙي ڪري مٿي چڙهي ويجي ٿو. ڇاڪاڻ تہ سمجهيو ويندو هو تہ غار جي شين جي اصليت بابت، سوچڻ ويچارڻ يا لوچنا ڪوجنا ڪرڻ وڏو پاپ آهي. پر ماڻهو روايتي پاپ جي پرواهہ نہ ڪري مٿي چڙهي ويو. ڪيس اندازو هو تہ مٿي ويڃ لاءِ ڪو ڪوپ ضرور موجود هوندو ۽ ان ڪوپ ۾ ماڻهو باهر جو وڏو مڇ ٻاري، ديوتائن، جانورن جي پاڇن سان گڏ ڦرندا هوندا. سندس خيال هو تہ اهي پاڇا انهن ديوتائن جانورن جا آهن، جن جي غار جي تري ۾ وينل ماڻهو پوڄا ڪندا آهن. ان ڪري ڪوپ ۾ رهندڙ ماڻهو بہ اصولن جي ٻيڪڙي ڪري مٿي ويڃ وڏو پاپ سمجهندا هئا، تنهن ڪري اهي اتان مٿي ٻاهر ويجي ڏسڻ جي جرئت ڪري ڪونہ سگهندا هئا، تہ اصلي حقيقت ڇا آهي. پر هن کهاڻيءَ جو هڪ هيرو روايتي اصولن جي ٻيڪڙي ڪرڻ جي جرئت ڪري ٿو ۽ مٿي ويجي گهٽا ماڻهو ۽ حقيقي دنيا جا جيئرا جاڳندا جانور ڏسي ٿو جن جا پاڇا هيٺ غار جي تري ۾ نظر اچي رهيا هئا. جڏهن هو موٽي اچي ڪوپ ۾ رهندڙ ماڻهن کي اصلي حقيقت ٻڌائي تہ اهي مٿس چٽرون ۽ ٽوڪون ڪرڻ لڳا. جڏهن هن اتان هيٺ لهي غار جي تري ۾ پهچي، پنهنجي ماڻهن کي اصلي حقيقت ٻڌائي تہ اهي مٿس ڪاوڙجي پيا ۽ ڪيس پٿر هڻڻ لڳا هئا.

هتي هن تمثيل کي انهيءَ مفهوم ۾ ڏنو ويو آهي ته ماڻهو مذهبي جي پاڇن جي عڪس جي پوڄا جا هيراڪ هوندا آهن. پر اهي ان سچائيءَ جي پوڄا ڪونہ ڪندا آهن. جنهن جا پاڇا انهن ماڻهن جا معبود هوندا آهن. يعني اهي سچائي بدران سچائي جي پاڇن جا پوجاري هوندا آهن. جڏهن اهڙو علم انهن پاڇن تان پردو کڻندو آهي ته اهو به اهڙن ماڻهن لاءِ پاپ بڻجي ويندو آهي. جيڪو دقيانوسيت کي تباهہ ڪري ڇڏيندو آهي. هر سطح تي وقت جو جهونجهار انهن ماڻهن جي سامهون اچي بيهي ٿو جيڪي پاڇن کي سچ سمجهي پاڻ کي محفوظ سمجهندا آهن. تنهن ڪري انهن ماڻهن حرام حلال جا اهڙا هٿرادو اصول گهڙي ڇڏيا آهن. جيئن سندن سمجهيل سچ (پاڇن) کي ڪير لوڏڻ ڏوڏڻ جي جرئت نہ ڪري سگهي. موجوده دور جي تناظر ۾ اهڙن خيالن واري ماڻهوءَ کي ملحد ۽ مرتد سمجهيو ويندو آهي. اهڙيءَ ريت ڪي قانون سازيءَ جا ادارا به جوڙيا ويا آهن. ته جيئن پاڇن کي سچ سمجهڻ لاءِ اهڙن ماڻهن جي امداد ڪري سگهن. هنن لاءِ اصل خوف ته علم آهي ۽ اهڙا ماڻهو فقط علم واري انسان کان ڊڄندا آهن. جنهن ۾ هاڻي اهو وقت گذري چڪو آهي. جو اهڙي خوف کان پاڻ بچائي سگهجي.

اهڙيءَ ريت ٻيا به ڪيترا نظريا آهن. جن کان عام پڙهندڙ ماڻهو واقف ڪونہ آهن. جن مان هڪ جادو منتر Witch craft وارو فرقو به آهي. اهو لفظ منهنجي ناناڻي خاندان ڏانهن اشارو ڪري ٿو جنهن جو واسطو Iberian Celtic heritage سان آهي. منهنجيءَ امڙ جو واسطو ان ورثي سان آهي. اها مذڪوره ورثي جي ڪا نئين روايت ڪانہ آهي. پر ان مذهب جو هڪ قسم آهي. جيڪو مان پاڻ به سکي ورتو آهي. ساواڻ Green جادو منتر جي مذهب جو مرڪزي حصو آهي. هي لفظ ٻين ذريعن وٽان پڻ حاصل ڪيو ويو آهي. هي هڪ رنگ جو قسم آهي. جنهن کي فطرت جي پوڄا لاءِ ڪتب آندو ويندو آهي. هن ۾ چار equinoxes ۽ چار Solstices جون موسمون شامل هونديون آهن. اڪئينوڪسز equinoxes ۾ هڪ جهڙين موسمن سان واسطو رکي ٿي. جڏهن ته Solstices اها موسم آهي. جنهن ۾ سج صفا ڏکڻ وڃي اتر

ڏانهن موٽ کائيندو آهي. (يعني ڊسمبر جي اٺڪل 25 تاريخ). جڏهن ته ٻين ڇڻن کي سفيد موسمون سڏيو ويندو آهي. اهڙيءَ ريت انسان قديم دور کان وٺي مختلف ساڻين ٻوٽين جو استعمال ڪندو آيو آهي. سائي رنگ جو واسطو سائي رنگ جي ٻيلي جي ديويءَ ۽ ديوتا سان واسطو رکي ٿو. اهي قديم دور جا ماتا Primal Mother ۽ پيءُ Primal Father جو درجو رکندا هئا. اها ڏرتي ماتا ديوي ۽ ٻيو ٻيلي جو ديوتا Lord of wild wood هو. هن کي جادوءَ ۽ پرين جو رنگ سڏيو ويندو آهي ۽ رنگ ڏيڻ وارن مختلف معاشرن جي اصول سان تعلق رکندو آهي. هيءُ رنگ فقط اهي ماڻهو پائي سگهندا آهن، جن جو فطرت سان واسطو هوندو آهي. اهڙيءَ ريت سائو رنگ ٻين ماڻهن لاءِ پاپ هوندو آهي. آئرلينڊ جا ماڻهو هن کي اڄ ب نپاڳ جو رنگ سمجهندا آهن.

سائي رنگ وارو مذهبي فرقو اهڙو وڏ بڻياد هوندو آهي، جنهن تي ٻيون ڪيتريون روايتون ٻيڻل هوندیون آهن. هيءُ هڪ مضبوط بنياد آهي، جنهن کي قديم مذهب سڏيو ويندو آهي، جنهن کي ضرورت آهر ڪتب آندو ويندو آهي، يعني ضرورت وقت ديوتا ڏانهن رجوع ڪيو ويندو آهي. گرين (سائو) مذهب هڪ فطري عمل هوندو آهي، جنهن ۾ جادوگرياڻي ڏرتيءَ جي نہ هوندي آهي، پر اها خود ڏرتي هوندي آهي. هن قسم جي مذهبي فرقي ۾ کي رسمون ادا ڪرڻ، ڪن عقيدن جو مجموعو گڏجي دعا گهرڻ، ڪن خاص شين جي موجودگي ۾ ڪن مخصوص اصولن جي پابندي هرويرو ضروري ڪانہ هوندي آهي. پر اهڙيون ڳالهيون اختيار ڪيون ويندیون آهن، جن کي عامل سولائيءَ سان حاصل ڪري سگهندو آهي. جادوءَ واسطي ساوڪ سان لاڳاپيل مواد فطرت مان چونڊيو ويندو آهي. جهڙوڪ، پٽر، ڪاٺيون، گل، سايون ٻوٽيون، ڪنپ، ڪوڏ وغيره. پر کي ٺهيل شيون جهڙوڪ ميڻ بتيون، تاندورن مان ٺاهيل ڏوريون، تيل، قدرتي تاندورن مان ٺهيل سوتي ڪپڙو ۽ اوني ڪپڙو وغيره.

هن ۾ اهم ڳالهہ اها هوندي آهي ته جادوگرياڻيءَ ۽ ديوتا کي هڪ سمجهيو ويندو آهي. اهڙي ريت جادوگرياڻي ۽ ڏرتي هڪ تصور ڪئي ويندي آهي ۽ جادوگرياڻيءَ ۽ ديوتائن جون علامتون Elementals

هڪ سمجهيا ويندا آهن. جيئن ڏرتي هن شمسي نظام جو حصو آهي، تيئن جادوگرائيءَ کي به ان نظام جو حصو سمجهڻ گهرجي. ان کري اها جاوگرياٽي ساريءَ ڪائنات جو حصو آهي، جنهن ۾ هر کير ڏارا شامل آهي. ان کري اها جادوگرياٽي انهن سيني جو اتوت انگ آهي. هن فطري مذهب جو رنگ Norse/Teutonic ۾ ڏسبو آهي، جو پڻ لامذهب فرقو آهي. جيڪو گهڻن قسمن جي ديوي lady Freya ۽ ديوتا lord Frey جي نمائندگي ڪندو آهي. جيڪي خوشحاليءَ، پِسُن، پوکي راهيءَ ۽ زندگيءَ جي ديوي ۽ ديوتائون هوندا آهن. هن قسم جي مذهب جا پوئلڳ جنگي ويڙهاڪ ڪونہ هوندا هئا، نہ وري پوئين دور جي مذهب جا ملان موراٽا هوندا هئا، پر اهي ماڻهو هئا فطرت جي موسمن ۾ پاڻ منجهہ ڏاڍي پيار ۽ پاڇوهہ سان رهندا هئا. هنن ماڻهن جي ديوين ۽ ديوتائن جا نالا بہ اهي هوندا، جيڪي قديم مذهب جي ديوين ۽ ديوتائن جا نالا هوندا هئا. انهن جا نالا مختلف قسم جي ورڻن مان چونڊيا ويا هئا، جن کي ديوي Lady ۽ ديوتا Lord جي نالن ۾ ترجمو ڪيو ويو هو يا اهي قدرت جا مختلف رخ هئا.

هن ڪتاب جي متن ۾ ڏنل حوالا بلڪل مختصر آهن. انهيءَ کري تہ جيئن پڙهندڙ لاءِ ڪتاب جو مطالعو سولو ٿي سگهي، پر ڪتاب جي ببلوگرافي ۾ تمام گهڻو مواد موجود آهي ۽ سنجيده قسم جو پڙهندڙ ان مان گهڻو استفادو ڪري سگهي ٿو. اهڙن ڪيترن ڪتابن ۾ هيءَ حقيقت بہ موجود آهي تہ اهي ڪيلٽڪ ماڻهو نقل مڪاني ڪري Iberian Peninsula جي اتر اوير حصي ڏانهن هليا ويا هئا، جنهن کي بعد ۾ اسپين سڏيو ويو هو. اسپين تي لکيل اهڙن ڪتابن ۾ Galician ورڻي تي بہ بحث ڪيو ويو هو شرنايون bag pipes وڄائيندا ۽ ڪيلٽڪ قسم جو ناچ ڪندا هئا. عالمن کي اها خبر آهي تہ ڪيلٽڪ گئليشيا ۾ آباد ٿيا هئا، جيڪي بعد ۾ وري آئرلينڊ ۾ اڄها اڏي ويٺا هئا. تنهن ڪري گئليشيا ۽ آئرلينڊ جي ماڻهن ۾ روايتي قسم جون هڪجهڙايون موجود ڏسجن ٿيون.

هوليءَ جي مطالعي ۽ يورپي هولين جي مختلف شاخن جي لفظن جي استخراج derivations مان پتو پوي ٿو تہ اهي بعد ۾ حجرت ڪري

ننڍي کنڊ ڏانهن هليا ويا هئا. اهڙيءَ ريت انڊو يورپين جي هولين جي ڪيترن ئي خاندانن کي اڄ تسليم بہ ڪيو ويو آهي. اهڙا ڪيترائي مورخ آهن، جيڪي چئي رهيا آهن تہ ڪيلٽڪ ماڻهن جو هندستان سان تعلق نہ آهي. هنن پنهنجي مطالعي کي فقط ان حد تائين محدود رکيو آهي. هاڻي الهندي دنيا جي هندستان پاڪستان واري ننڍي کنڊ ۾ دلچسپي گهٽي وڌي وئي آهي. واضح آهي تہ هولين ءِ ماڻهن وچ ۾ موجود لاڳاپا مذهبي تعلقاتن جي شڪل اختيار ڪري ويجن. هن ڪتاب ۾ اوهان کي اهڙي قسم جا خيال ڏسڻ ۾ ايندا، جو ڪڏهن ڪريٽ ٻيٽ Knossos پنهنجي گوناگون حيثيت ۾ موجود هئا ءِ اوهان پنهنجي هٿ ۾ ڏيري جي تند جهلي، ورن وڪڙن وارا رستا پار ڪري، ان مذهب جي اصلي مرڪزي حصي ۾ وڃي پهچندا ءِ ساڳيءَ ڏيريءَ جي تند جي آڌار تي وري موٽي اچي ان جڳهہ تي پهچندا جتان اوهان هليا هئا.

باب پهريون

ننڍو ڪنڊو
سپيٽا جو پهريون هندورو

معزز عورتون ۽ معزز مرد زندگيءَ، موت ۽ نئين زندگيءَ جي ناچ واسطي متحد ٿيا آهن. اوهان پنهنجا هٿ پنهنجو تعلق ماڻهن ڏانهن وڌايو انهيءَ لاءِ ته جيئن اسان پنهنجا هٿ اوهان جي هٿن ۾ ڏيون ۽ اوهان اسان کي جهالت جي پاتال مان ڇڪي ڏاهپ جي سهائي ۾ پهچايو.

اسان ڏانهن ڏسو. اسان شڪل ۽ سگهه ۾ اوهان سان گڏ آهيون ۽ اوهان اسان سيني جي اندر ۾ موجود آهيو. پوءِ پلي اهو نندڙو نشان هجي.

ائن مورا - بوڪ آف شيڊوز

پراچين ڏرم جادو منتر سان شروع ٿيو هو. وِڪا Wicca ۽ نئون لازمي فرقو دنيا جي قديم نقطئه نظر جا نئين سر زنده ٿيڻ وارا عام قسم جا نالا آهن. جادو منتر جي هن پراچين ڏر جون پاڙون Shamanistic ۽ naturalistic عقيدن جي آفاقي اندروني لاڳاپن اندر گهريون ڪتل آهن. جيڪي انسان ذات جي روحاني روايتن اندر پيٽل آهن ۽ اهي موجوده دور تائين جاتل سجاتل قديم ترين روايتون آهن. اهو به معلوم ٿي رهيو آهي، ته پراچين سمي ڪان وٺي هن قسم جي ڏرمي عقيدن اندر معاشري جي اقتصادي سياسي ۽ نون مذهبن جي تبديلين جو هاڪاري ۽ ناڪاري اثر نظر اچي ٿو جنهن هميشه جدت جي واهر ڪئي آهي. ان باوجود هن قديم مذهب اهڙين تبديلين هوندي به ڏرتيءَ تي موجود حياتيءَ جي لاڳاپن جي گهري شعور وارن گٽن ۽ ستارن اندر اسان جي

حيثيت کي وڃايو ڪونہ آهي.

هن ڏرم جي پوئلڳن کي ڪائنات جي متحرڪ جسمن، جهڙوڪ شهاب ثاقب ۽ پڇڙ تارن جي ڄاڻ آهي. کين کير ڏارائن، نيبيولاز nebulas ۽ بلئڪ هولس black holes جي بہ معلومات آهي. اهو بہ سمجهون ٿا تہ ٻين گرهن تي بہ حياتيءَ جو امڪان آهي. هن سڀني کي ساڀيان ڪرڻ لاءِ اسان پنهنجا سڀ وسيلا ڪم آڻي رهيا آهيون تہ اسان کي هاڻي هي سوچڻ نہ گهرجي تہ اسان هن ڪائنات کان الڳ ۽ اڪيلا آهيون. هن ڳالهہ کي تسليم ڪرڻ اسان جي ضرورت آهي. اسان هن ساريءَ ڪائنات جي زندگيءَ جي وسيع نموني جو هڪ جزو آهيون. اهڙيون ڳالهيون اسان کي فطري روحانيت ۽ پنهنجي انهن وڏڙن جي عملي ڏاهپ ڏانهن واپس موٽائن ٿيون. جيڪي ڏهانت طور جدت پسند هئا. جن جو واسطو اسان جي دنيا جي سائنسي سچائين سان هو. قديم مذهب جو اهو مقصد ڪونہ هو تہ ان کي اهنڌ ۽ غير مناسب سمجهيو وڃي. اهو تہ هن ڪائنات جو عقلمندانہ اظهار هو. هنن کي انهيءَ زماني ۾ عقلي ۽ روحاني مذهب تصور ڪيو ويندو هو. جادو منتر Witch craft ۽ وِڪا Wicca لفظن کي جرمن ٻوليءَ ۾ سائنس جي برٹ بنياد جا لفظ root words سمجهيو ويندو آهي. Anglo-saxon ٻوليءَ ۾ هنن لفظن جي معنيٰ ڏاهپ آهي. هن جو مطلب جسم، عقل ۽ روح جو ميلاپ هوندو آهي. جنهن وسيلي قديم مذهب جو پوئلڳ جز بدران ڪل ٻڌجي ويندو آهي.

هيءُ قديم مذهب پراچين سمي کان وٺي سماج جي ثقافتي تبديلين مطابق رهندو آيو آهي. پر غير همدرد ۽ غير دوست سياسي شخصيتن طرفان مزاحمت ۽ ڏاڍ ڏمر بہ سهندو رهيو آهي. ان کان پوءِ بہ محفوظ رهندو آيو آهي. ان جو ڪارڻ اهو آهي تہ پراچين سڳهہ جون سڃايون ابناسي ذاتي ۽ اصلي هونديون آهن. موجوده دور جي ابجد جي علامت بڻ ندين جي سنگم جهڙي هوندي آهي. جڏهن تہ ڪاري رنگ جي سگي black thorn اٽبٽ ۽ جهڳڙي جي نمائندگي ڪندي آهي، جيڪا قديم دور کان وٺي هن ڏرم ۾ هن ڏرم جي پوئلڳن ۾ حالتن جي علامت سمجهندي ويندي آهي. ان کي سفيد سگيءَ White thorn ۾

بدلائڻ جي ڪوشش ڪئي ويندي آهي، يعني دٻاءَ مٽان غلبو حاصل ڪيو ويندو آهي. اهڙيءَ ريت سياسي قوتون قديم روحاني رستن جي پوئلڳن کي قانوني ۽ انصافي طور واهر ڪنديون آهن.

لامذهب جي پاڻن کي ڳولي لهڻ لاءِ پوئين پير ماضيءَ منجهان گذرڻو پوندو. ثقافتي ۽ سماجي تبديلين کي جاچڻو پڙتالڻون پوندو سياسي بيانن، احتجاجي ۽ بيزار قسم جي عملي سرگرمين کي ب سچيتائيءَ سان ڏسڻو پوندو. ان کان پوءِ قديم مذهب جي صاف شفاف مرڪزي حصي ۾ پهچي سگهجي ٿو هي حياتيءَ جي ڏکڻي سفر کي ڳولي لهڻ جي ڳالائوءَ جو طريقو هوندو آهي ته هو پهريائين پوئتي ويندو آهي، انهيءَ مقصد سان ته جيئن اڳتي وڌڻ لاءِ کيس هڪ نئين سگهه ملي سگهي. اهڙيءَ ريت گم ٿي ويل ورثي کي ڳولي لهڻ لاءِ ڳانڍاپي واري سڃي کي سجاڻڻ گهرجي ۽ انهن سڃن جي آڌار تي پوئتي هٽي پوءِ اڳتي اچي موجوده دور ۾ پهچجي. اسان کي ائين تاريخ ۾ هليو وڃڻ گهرجي، جيئن اسان ڪنهن ڪم جي شروع ڪرڻ مهل موجوده دور جي حالتن کي ڏسندا آهيون.

انساني تاريخ جو ملهه هر نسل سان نئينءَ سر ڪٽيو ويندو آهي ۽ گهٽو ڪري نتيجا ان دور جي سياسي، ثقافتي، معاشرتي ۽ مذهبي مطالبن سان چٽيل ڏسبا آهن. اهو مطالعو ڪرڻ ته ڇا هي سچ يا روايت آهي تنهن جو فقط Historiography جي ميدان ۾ ئي پتو پئجي سگهجي ٿو. اهو ئي طريقو آهي جنهن وسيلي ڳولائوءَ لاءِ تاريخ جي سڃن کي کولڻو يا ان ست کي سلجهائڻو آهي. اهو ڏنو ويو آهي ته جڏهن سياست ۽ مذهب پاڻ ۾ ٻٽ ۽ جهت ٽيندا آهن، علم ۽ ڄاڻ لاءِ ڪيس ۽ ڪلور جا آڙهه دکي پوندا آهن ۽ اهڙو پتو مغرب جي هزار سالن جي تاريخ مان ب پوي ٿو. هڪ ڳولائوءَ کي ڏاهپ کي ڳولي لهڻ واسطي سچيتائي سان جستجو ڪرڻي پوندي ۽ اڳتي وڌي اسڪولن جي نصابي ڪتابن کان گهٽو اڳتي ڏسڻو پوندو. حقيقت ۾ ان بدران تحقيق معنيٰ نئين رستي سان پنڌ پوڻ آهي. قديم آثارن جي ماهرن ۽ تاريخدانن تازيون دريافتون ڪيون آهن. جيڪڏهن اسان سيپتا جي سچيءَ اصليت تي پهچڻ چاهيون ٿا ته اسان کي ان تحقيق جي جاچ پڙتال ڪرڻي پوندي.

ان ڪري اسان کي Tarot Cards جي پروهت Hermit وانگي هٿ ۾ بتي کڻي رستي کي ڳولڻو پوندو ۽ پنڌيان اچڻ وارن لاءِ راهه کي روشن ڪرڻو پوندو. ائين ڪرڻ کان سواءِ ڪا ٻي واهه نه ڪا نه رهي آهي. هي ٽئروٽ Tarot جي ميجر آرڪانا Major Arcana جو نائون پتو آهي، جيڪو خوبصورتيءَ واري هن احساس جي علامت هوندوآهي، جو سندس هڪ هٿ ۾ لٽ ۽ ٻئي هٿ ۾ بتي هوندي آهي ۽ نئين رستي کي روشني ڪندو رهندو آهي. هو هڪ رستي کي روشن ڪرڻ کان پوءِ مختلف طرفن ڏانهن ويندڙ رستن کي روشن ڪندو رهندو آهي.

تاريخ وسيلي ڳولا

اسان کي ڪهڙو رستو جادوگريءَ جي اصليت ڏانهن وٺي ويندو؟ قديم مذهب جون اصلي پاڙون ڪهڙيون آهن؟ فطرت ۾ موجود وحدت جي بنيادن تي ٻيئل اصلي مذهب کان ماڻهو ڇو ڌڃي رهيا آهن؟ تنهن ڪري روحاني رستي جي ارتقا کي سمجهڻ واسطي تاريخ جي نئين پس منظر جي ضرورت آهي. ببليوگرافيءَ ۾ ڏنل ڪتابن جي مطالعي وسيلي اهڙي جاچ پڙتال جي ابتدا ڪري سگهجي ٿي. پر مان هتي انهن ڪتابن جي ساري مطالعي جو هڪ ڳوڙهو نچوڙ پيش ڪري رهي آهيان.

گهٽ مورخن ۽ عالمن هن قسم جون دريافتون ڪيون آهن ته قديم ترين انساني تهذيب روايتي طور تسليم ٿيل انهن ايراضين، جهڙڪ ميسوپوٽاميا Mesopotamia يا مصر مان ڪا نه ڦٽي نڪتي آهي، پر هنن ٻنهي علائقن جي پاڻ ۾ جوڙ ڪيل ايراضيءَ کان وسيع سنڌو ماٿريءَ مان پيدا ٿي آهي، جنهن کي هاڻي سنڌ جي نالي سان سڏيو ويندو آهي. اهڙيون دريافتون جڳ مشهور عالمن، جهڙوڪ جان مارشل John Marshall، جوزيف ڊبليو هال Joseph W. Hall، جئڪيوٽا هاڪس Jacquetta Hawkes، ولڊيورانٽ Willdurant (پڙهيل اوچي طبقي جا ماڻهو هن کان انهيءَ ڪري نفرت ڪندا آهن، ڇاڪاڻ ته هي انسان عام ماڻهن واسطي قديم آثارن جي تحقيق ڪندو آهي.) ان کان سواءِ ڪوٽي برلئنڊ Cottie Burland، آلئن ڊئنيلائو Alain Danielou، چارلس پڪارڊ Charles Picard ۽ ائني راس Anne Ross ڪيون آهن.

هنن کان علاوه ٻيا ٻه ڪيترائي مورخ ۽ عالم آهن. سنڌ اها ئي واحد جڳهه آهي، جتي يورپ جي لامذهب فرقي جون پاڙون کتل آهن. نه اهو پر يورپ جي جديد مذهبن جا بنياد پڻ هن ڪرتيءَ سان لاڳاپيل آهن. اسان کي پنهنجون نظرون ان عجيب غريب ڪرتيءَ هندستان پاڪستان تي مشتمل ننڍي کنڊ ڏانهن ڦيرائڻ گهرجن، جيڪو ڪڏهن هڪ ملڪ هو جنهن کي انگريز سرڪار زبردستگيءَ ورهائي، هڪ ٻئي جي دشمن مذهبي فرقن جي حوالي ڪري ڇڏيو. جيڪو قديم مصر ۽ قديم يونان کان گهٽو اڳي هڪ ترقي يافته علائقو هو.

سنڌ جي هيءَ ڪرتي عمان کان پرئين پاسي، عربي سمنڊ جي اتر پاسي آهي، جنهن کي مغربي ملڪن 1925ع تائين وساري ڇڏيو هو. اتان جي ماڻهن کي هنن قديم شهرن جي موجودگيءَ جي خبر هئي، جيڪي صدين کان وٽي هنن جڳهن جون سرون کٽي ڪتب آڻيندا رهندا هئا. پر جڏهن ويهين صدي عيسويءَ ۾ قديم آثارن جي کاتي طرفان هنن ماڳن جي کوٽائي ۽ کوجنا ٿي ۽ اتان ثقافتي شيون مليون ته پتو پيو ته سنڌو ماڻريءَ جي هنن قديم شهرن جو وچ مشرق قريب تي تمام گهڻو اثر هو. اهو ٻه وضاحت سان معلوم ٿي رهيو آهي ته هتان جي شهرن ۽ آبادگارن جي تعمير ئي مشرق قريب جي شهرن جي تعمير جو اتساهه ڏنو هو. هنن ٻنهي علائقن ۾ نه رڳو کاپي جي شين جي تجارت هلندي هئي، پر هتان کان مشرق قريب ڏانهن ديويون ۽ ديوتا ٻه موڪليا ويندا هئا. اسان کي اهڙين دريافتن لاءِ سنڌو ماڻريءَ جو سفر ڪرڻ گهرجي.

سنڌو سيويتا سمير Sumer، مصر ۽ بابل جي تهذيبن کان گهڻو آڳاٽي آهي. اها ٻن مختلف نالن جهڙوڪ موهن جو دڙو ۽ هڑاپا سان ڄاتي سڃاتي وڃي ٿي. هڑاپا پنجاب ۾ واقع آهي. هي شهر ڏکڻ طرف سنڌ ۾ موجود موهن جي دڙي کانپوءِ تعمير ٿيو آهي. هي دراوڙي دور جا شهر آهن. اها ٻه معلومات ڪانه آهي ته اهي نالا ڪٿان آيا ۽ شهرن جي تعمير ڪهڙي زماني ۾ ٿي هئي. هندستان پاڪستان يعني ننڍي کنڊ جي ماڻهن جي هڪ گروهه جو نالو دراوڙا آهي، جنهن لاءِ چيو ويڄي ٿو ته اهي ماڻهو سنڌ جا اصلي رهواسي آهن. مان ٻه هن دراوڙ نالي کي وڌيڪ اوليت ڏئي رهي آهيان. ڇاڪاڻ ته هي نالو حقيقت کي ڳولي

لهڻ لاءِ تسلسل جو ڪم ڏيندو رهندو. دراوڙا اسان لامذهب ماڻهن واسطي Hermit Card جي حيثيت رکندا آهن. هن نالي کي اسان بتيءَ وانگر متي جهلي ڏنڏاڙيل ماضيءَ ۾ پيهي ويندا آهيون.

سنڌو سيويتا همالياڻ کان وٺي عربي سمنڊ تائين پکڙيل ڏسجي ٿي. مورخن جو پهريون نظريو هو ته ايتري وڏي ايراضيءَ جو سبب هن علائقن جي گڏجڻ ڪري ٿيو آهي، جن جون ٻه راڄڌانيون موهن جو دڙو ۽ هڑاپا ۾ هيون. ان کان پوءِ هڪ ٻيو وڏو شهر دريافت ٿيو جنهن سان گڏ ستر وسنديون ٻه هيون. هنن سيني ماڳن جو تعلق سنڌ سان آهي. تنهن ڪري قديم آثارن جي ماهرن جو خيال هو ته سنڌو سيويتا اندر هڪ ٻئي سان باهمي امداد واسطي شهرن يا شهري رياستن جو هڪ جار وچايل هو. شهري رياستن ناتي مون کي معلومائين ٿي رهيوآهي ته يونان جون شهري رياستون ڪنهن قديم طرز جو نقل هيون. جيڪي اڄ يورپ جي ترقيءَ جو بنيادي اهجاڻ سمجهيون ويندیون آهن.

موهن جي دڙي جون ڪيتريون مهرون سمير مان هٿ لڳيون آهن. (جيڪي هٿ جي چيچ ۾ پائي سگهبيون هيون). اهڙيءَ ريت قديم دور سان لاڳاپيل ڪاربهر نانگ جون مورتيون پڻ ميسوپوٽاميا مان هٿ لڳيون آهن. جن جو واسطو ٻه سنڌو ماڙيءَ سان هو. ان کان سواءِ سمير مان اهڙا حوالا هٿ لڳا آهن، جن ۾ ميلوکا Melukka نالي ملڪ جو ذڪر آهي. چيو وڃي ٿو ته اهڙو اشارو سنڌو ماڙيءَ ڏانهن آهي. مٿي بيان ڪيل ٻن ماڳن مان هٿ آيل شاهدين جي آڌار تي چئي سگهجي ٿو ته سمير وارا سنڌو سيويتا جي شهرن مان ڪي شيون درآمد ڪندا هئا. پر ڪابه اهڙي شيءِ نظر ڪانه ٿي اچي جيڪا سمير سنڌو ماڙيءَ ڏانهن برآمد ڪندو هجي. هن وايومنڊل مان چڱيءَ ريت سمجهي سگهجي ٿو ته سمير، سنڌو سيويتا جي هڪ ڪالوني هو. اهڙي تجارتي ڏيتي ليتي فقط ڪالونيءَ سان بحال رکي ويندي آهي. اهو ٻه معلوم ٿي رهيو آهي ته سنڌو سيويتا وسيع صنعت جي مالڪ هئي. اهو ائين آهي جڏ انگلينڊ پنهنجي ڪالوني آمريڪا کي تيار شيون موڪلينڊو هجي، پر هاڻي اهو تصور قائم ڪيو ويو وڃي ته سنڌو سيويتا پنهنجي ڪالوني سمير واسطي ماءُ پيءُ جو ڪردار ادا ڪري رهيو هو.

اهو به نظر اچي رهيو آهي ته موهن جو دڙو 4000 ق. م ڏاران ترقيءَ جي معراج تي هو. جنهن کي وچولي دور جي يورپي شهرن، جهڙوڪ پيريڪل جي دور جو ائٿينس ۽ ٻين شهرن سان پيٽائي سگهجي ٿو. پر جيتري قدر شهر جي صفائيءَ سٿائيءَ جو تعلق آهي ته وچين دور جا اهي يورپي شهر 4000 ق. م واريءَ سنڌو سڀيتا جي شهرن کان گهٽو پوئتي هئا. هن حقيقت تي سوچيو ويچاريو ته اسان وچين دور جي يورپ جي فن، وڻين گرجائن جي تعمير جي طرز، قلعن جي جوڙجڪ، قلعي کان ونڊي شهر جي جڳهن جي ڏنگي ڏڏي تعمير ۽ هڪ ٻئي ۾ ڳتيل گهٽيون سوڙهيون ۽ ور وکڙ، ماڻهو متيءَ ماڙ جي دريءَ مان گند ڪچري سان پريل ٽوڪرا هيٺ اڇليندا، جيڪي سڌو وڃي وچ گهٽيءَ ۾ ڪرندا، ۽ پوءِ به اسان ان دور جي يورپ تي فخر ڪندا آهيون. ان مهل اسان کي سنڌو تهذيب ڏانهن به ڏسڻ گهرجي، جنهن جو واسطو 4000 ق. م سان آهي، جنهن جا رستا ۽ گهٽيون سڌيون آهن، ڪني پاٽيءَ جي نيڪال جو انتظام آهي، عوامي سهوليت واريون ڪيتريون ئي شيون موجود آهن. ان کان سواءِ Civic Centers موجود آهن، جيڪي عوامي سهوليت مهيا ڪرڻ جي مقصد سان جوڙيا ويا آهن.

هن حقيقت کي ثابت ڪرڻ لاءِ تمام گهڻيون شاهديون موجود آهن ته وچ مشرق جي تمام قديم تهذيب "سمير" سنڌو سڀيتا کان شروع ٿي آهي ۽ مذڪوره تهذيب سنڌو سڀيتا جي هڪ ڪالونيءَ برابر هئي. هتي تنهن ڪري چئي سگهجي ٿو ته سنڌو ماڻري حقيقي معنيٰ ۾ "تهذيب جو هندورو" هئي ۽ هيءَ ڄاتل سڃاتل قديم ترين تهذيب آهي. مون کي خوشي ٿي رهي آهي ته هن تهذيب کي هاءِ اسڪول جي نصاب ۾ جڳهه ملي آهي، پر ان لاءِ هي جملو به لکيو ويو آهي ته "اسان هن ماڳ بابت گهڻو ڪونہ ٿا ڄاڻون، پر حقيقت ۾ اها قديم ضرور آهي. اسان هاڻي (حضرت) موسيٰ (ﷺ) ۽ سندس ڏهن اهم حڪمن Ten Commandments بابت ڳالهائينداسون." بدقسمتيءَ جي ڳالهه اها آهي ته اهي تحريرون سنڌو سڀيتا جي دور سان سهمت ڪونہ آهن. اهو سمجهائڻ ۽ ثابت ڪرڻ ڏاڍو ڏکيو آهي ته سنڌو سڀيتا مصر

۽ سمير واريءَ تهذيب کان ڪيترو قديم آهي پر ايترو ضرور چئي سگهجي ٿو تہ اها ايتري قديم آهي جو سندس قدامت جو ڪير بہ پتو لڳائي ڪونہ سگهيو آهي. تہ اها ڪيتري پراچين آهي. پر هاڻ اسڪول جي نصابي ڪتاب ۾ موجود آهي تہ سنڌو سيبتا مصر جي تهذيب کان 2700 ق. م قديم آهي. پراسان پنهنجي اندازي موجب ان کي ايجا بہ گهٽائي 1200 ق. م قديم سمجهون ٿا. جيڪڏهن اسان اهڙا متضاد بيان ڏينداسون تہ شاگرد آخر ڇا سوچيندا تہ پهريائين چيو ويو آهي تہ اها پئرامبس Pyramids کان پراڻي آهي. بعد ۾ چيو وجي ٿو تہ ان پوئين دور سان تعلق رکي ٿي.

موهن جي دڙي جي دريافت کان پوءِ مغربي دنيا وائڙي ٿي وئي هئي. ان ڪري ويهينءَ صديءَ جي ابتدا وارو پڙهيل مٿيون طبقو هن ننڍي کنڊ جي تاريخ. فلاسافيءَ ۽ قديم آثارن جي گهري مطالعي لاءِ مجبور ٿي پيو هو. اهڙي معلومات ڪن باوقار رسالن ۾ مقالن ڇپجڻ تائين رهي ۽ اسڪولي تعليم جي نصاب تائين پهچي ڪانہ سگهي هئي. ان جو مکيہ ڪارڻ اهو هو تہ ان وقت ننڍو کنڊ برطانيہ جي ڪالوني هو. انگلينڊ ۾ ننڍي کنڊ جي ماڻهن کي ڪارو سڏيو ويندو هو ۽ انهن سان نسلي امتياز رکيو ويندو هو. اهڙي ريت ننڍي کنڊ ۽ برطانيہ جي ماڻهن جي وچ ۾ موجود تعلقاتن کي سماجي اصولن جي پيڇڙي سمجهيو ويندو هو. انهيءَ هوندي بہ برطانيہ جي اعليٰ تعليمي ادارن مخالف رخ اختيار ڪيو هو جنهن جو واسطو انساني ترقيءَ واري نظريي سان هو. انهن کي هن لائق نہ سمجهيو ويو آهي. جو هتي مٽن بحث ڪري سگهجي. ان ڪانپوءِ ننڍي کنڊ جي قديم ماڳن جي کوٽائين ۽ کوجنائن واسطي نہ فنڊ ڏنا ويا. نہ وري ڪو ڏيان ڏنو ويو. بعد ۾ برطانيہ ننڍي کنڊ کي ہن مذهبي گروهن ۾ ونڊيو ۽ هندستان ۽ پاڪستان نالي بہ جدا ملڪ قائم ڪيا. جن مان هڪ هندن ۽ ٻيو مسلمانن واسطي هو. هن ورهاڱي جو نتيجو اهو ٿيو هو جو سنڌو سيبتا جي کوٽائين ۽ کوجنائن جي رفتار ڏاڍي سست ٿي وئي هئي. اسلامي ملڪ کي سنڌو سيبتا جي انهن ماڳن جي کوٽائين ۽ کوجنائن سان ڪو جذباتي لاڙو موجود ڪونہ هو. جيڪي سندس حدن اندر سنڌوءَ

جي علائقي ۾ موجود هئا. ان جو اڪيلو ڪارڻ اهو هو ته اهڙين ڪوٽائين ۾ ڪوجنائن وسيلي ننڍي کنڊ جي ثقافي اصليت نڪري نروار ٽيڻ واري هئي، جيڪا ديوين ۽ ديوتائن جي شڪل ۾ هئي. ان هوندي به ڪجهه ڪوٽايون ٽي رهيون هيون.

قديم آثارن جي ڪوٽاين ۽ ڪوجنائن وسيلي دريافتن جي شاهدين آڌار اهو نتيجو ڪڍڻ آسان ٽي ويو هو ته ڪريٽ Crete جي ٻيٽ تي ڪنسوس Knossos ۽ مِنان Minoan واري تهذيب، سنڌو تهذيب موهن جي دڙي جون ڪالونيون هيون. سنڌوءَ واري علائقي ۾ ماڻهن جا ٻه نسل رهندا هئا، جيڪي پاڻ ۾ ڏاڍي پيار ۽ پاڻهه سان رهندا هئا. منجهن نسلي يا طبقاتي ڀيد ڀاءُ ڪونه هو. اهڙيءَ ريت سنڌ جي ماڻهن پنجاب جي ماڻهن سان گڏجي هڙاپا جو بنياد رکيو هو. هي قداورن ماڻهن جو نسل هو. ڇيو وڃي ٿو ته انهن جو Proto Australoid نسل سان واسطو هوندو جن جا مٿا ڊگها ۽ نرڙ کان مٿي جون اڳيون حصو ويڻل ۽ نرڙ ٻاهر نڪتل هو. هنن ماڻهن جو نسل وچ ۽ ڏکڻ هندستان جي جهنگلن ۾ اڄ به موجود هوندو. اهو به تسليم ڪيو ويو آهي ته هن ننڍي کنڊ جا اصلي ماڻهو ان انساني نسل جا نمائندا آهن، جن کي Kalahari Bushmen ۽ Pygmies سڏيو ويندو آهي. امڪان آهي ته اهي به سنڌ مان نقل مڪاني ڪري اتي پهتا هئا. هن کان سواءِ ڪي ٻيا ماڻهو به ڏکڻ هندستان جي دراوڙي ثقافت ۾ شامل هئا، جن جو پس منظر ميڊيٽرانين Mediterranean هو. هي ماڻهو قد جا لانڀرا هئا ۽ سندن نرڙ اڳتي نڪتل هئا.

موهن جي دڙي جي ڪوٽاين ۽ ڪوجنا مان ڄاڻ ملي آهي ته هتان جا واسي شهري ثقافت جا نهايت مهذب ماڻهو هئا، جن جي سماج ۾ اقتصاديات مضبوط بنيادن تي ٻيڻل هئي. هي شهر ايڏو ته پراچين آهي، جو ڪوبه ماهر ڪوٽائي ۽ ڪوجنا ڪري ان جي ثقافت جي چوٽ تائين پهچي ڪونه سگهيو آهي. ڪوٽائي ۽ ڪوجنا ڪيترو به گهري ٽي آهي، پر اها ان نڪتي تي پهچي ڪانه سگهي آهي، جنهن کي تهذيب جي ابتدا سڏي سگهجي. هن ماڳ جي ڪوٽائيءَ ۽ ڪوجنا مان اهو معلوم ٽي رهيو آهي ته هيٺين تهن وارو شهري ماڳ ڪوٽائي ڪري ظاهر ڪيل شهر کان گهٽو وڌيڪ خوبصورت آهي. بدقسمتيءَ جي ڳالهه اها آهي ته هن قديم

شهر جا باقي تهه جر جي پاڻيءَ هيٺان آهن. تنهن ڪري هن تهذيب جي اصلي قدامت ۾ هن شهر جي ابتدا اٽڪاتل رهجي ويا آهن.

هڪ ٽڪنڊي جو تصور ڪريو جنهن مٿان واري ڪنڊ اوچي آهي.

هيءَ Celtic Cernunnos جي تصوير آهي. جيڪا موهن جي دڙي جي کوٽائيءَ مان هٿ آيل شِوَ ديوتا جي مورتيءَ جهڙي آهي.

ڪاهي پاسي واري ڪنڊ ڏرتيءَ کان مٿي اُيري ٿي. جيڪا آهستي مٿي ٿيندي وڃي ٿي. هي سيٻيتا جي ابتدا جو دور آهي. جيڪو مٿي وڃي اوچائيءَ ۾ شان شوڪت واري نڪتي تي پهچي ٿو. اوچائيءَ واري هن نڪتي کان پوءِ ٽڪنڊي جو ساڃو پاسو هيٺ لهنوارو ٿيندو وڃي ڏرتيءَ سان لڳي ٿو. هي پاسو سيٻيتا جو زوال يا ان جو خاتمو ڏيکاري ٿو. قديم آثارن جو ماهر کوٽائي ۾ کوجنا جو ڪم ڏرتيءَ جي ان حصي وٽان شروع ڪري ٿو. جيڪو ٽڪنڊي جي ساڃي طرف جي بنياد وارو حصو آهي. هن نڪتي وٽان ماهر جيتري گهري کوٽائي

ڪندو ويندو ايترو هو سيپتا جي اوچائيءَ واري نڪتي جي ويجهو پهچندو ويندو. مثال طور موهن جي دڙي جهڙي ماڳ جي شروعات واري نڪتي کان وٺي اوچي ۽ اعليٰ نڪتي وٽ پهچي ٿي. اهو اوچو ۽ اعليٰ نڪتو فقط تڏهن سجاڻي سگهجي ٿو جڏهن هيٺ گهرائيءَ مان هٿ آيل ثقافتي شين ۽ جڳهن جي طرز اڳي دريافت ٿيل ثقافتي شين ۽ جڳهن جي طرز معيار ۾ گهٽ ڏسڻ ۾ اچي. پر سنڌو سيپتا جي معاملي ۾ ڪوٺائي 6000 سالن جي تهن تائين پهتي آهي. پر معلوم ائين ٿيو آهي ته سنڌو سيپتا جي هيٺين تهن واريون ثقافتي شيون مٿين تهن وارين ساڳين شين کان معيار ۾ اعليٰ ۽ اوچيون آهن. هن جو مطلب اهو ٿيندو ته سنڌو سيپتا جي ڪوٺائيءَ ۽ ڪوجنا جو ڪم توڙ تائين پهچي ڪونہ سگهيو آهي. تنهن ڪري چئي سگهجي ٿو ته سنڌو سيپتا جو قدامت وارو نڪتو 6000 سالن کان ٻيڻ تي هوندو. اهو هن وقت تائين ڪوٺائي ۽ ڪوجنا جي ٿيل ڪم جي آڌار تي چئي سگهجي ٿو. تنهن ڪري هيءَ حقيقت سنڌ جي دراوڙ سيپتا کي گهٽ ۾ گهٽ 12000 سال قديم ثابت ڪري سگهجي ٿي. پر اهو ته اندازو آهي. فقط اندازو چوءِ چاڪاڻ ته قديم آثارن جي شاهدي ٻڌائي ٿي ته سنڌو ماڙي 470000 ق. م کان وٺي آباد رهندي آئي آهي.

اهو ياد ڪري مون کي اچرج ٿيندوآهي ته جڏهن مان پهريون پيرو اهڙي ڳالهہ ڪئي هئي. ته ايڏي وڏي عرصي واري قدامت کي ڏسي ماڻهو مون تي تنقيد ڪرڻ لڳا هئا ۽ مون کي چوندا هئا ته توکي اهڙي توقع ڇو آهي. ته ماڻهو تنهنجيءَ ڳالهہ تي سنجيدگيءَ سان اعتبار ڪري رهيا آهن. پر پنج سال پوءِ Popular Press اچرج جهڙو عام اعلان ڪيو هو جنهن جي مون کي ان ڪري اڳواٽ خبر هئي. چاڪاڻ ته قديم آثارن جي کوٽاين ۽ کوجنائن سان منهنجو واسطو رهندو آهي. ان اعلان دوران ميڊيا کي ٻڌايو پئي ويو ته 400000 سال پراڻا ڏڦا هٿ لڳا آهن ۽ عام ماڻهو انهن کي ممڪن سمجهي رهيا هئا. اهي ماڻهو جن اهي هٿيار ناهيا ۽ قبرن ۾ دفن ڪيا هئا. سي هڏپاڻين نڪتل Slack-Jawed چنجهين اکين bug-eyed ۽ شڪل ۾ ائين باندر جهڙا ڪونہ هئا. جيئن اسان کي

پنهنجن ابن ڏاڏن جون شڪليون ڏيکاريون ويندیون آهن.

مون کي اهو به تعجب ٿيندو آهي ته اسان کي اهڙي عام قسم جي جاڙ به ڪانه ٿي ڏني وڃي ته برراني دور، بلڪ ان کان به قديم اسان جا وڏڙا نه رڳو سبڙ ۾ ماهر هئا، پر اهي هار سينگار به ڪتب آڻيندا هئا، فن به ڄاڻندا هئا. کين تسلسل قائم رکڻ جو احساس هو. پنهنجي متن مائٽن جي لاش کي ڳيرڙي Ochre جو رنگ هڻي نيڙهر (دفن) ڪندا هئا. اهو رنگ جم جي نشاني هو تنهن ڪري اهي وري نئين سر جمڙ جي علامت طورلاش کي هڻندا هئا. اهي مڙهن کي سنئون سڌو دفن ڪندا هئا. اهو به ڏنو ويو آهي ته عورتن جي لاش سان هٿيار به دفن ٿيل آهن. امڪان آهي ته اهي هٿيار عورتن جا پنهنجا هوندا. عقلمند ماڻهو هيءَ حقيقت ضرور سولائي سان سمجهي سگهندو ته آهيڙي سماج جون لائق عورتون لائق مردن سان گڏ پنهنجا هٿيار کڻي شڪار ڪرڻ ۾ حصو ونڊيون هيون، ڇاڪاڻ ته اهو جياپي جو ماحول هوندو هو. هيءَ واضح حقيقت آهي، جنهن کي ظاهر ڪرڻ کان ڇو لنوايو ويو آهي؟ ڇاڪاڻ ته اهڙين ڳالهين مان هڪ سچ نروار ٿي وڃي ٿو ته هڪ سياسي ۽ مذهبي ڏارا اهو مجڙ لاءِ ڪڏهن به تيار ڪانه آهي ته عورتون مرد ماضيءَ ۾ گڏجي ڪم ڪندا هئا ۽ هڪ جهڙا ياڳي پائيوار هوندا هئا. اهڙي وايومنڊل ۾ اهم ۽ غير اهم وارو ڪوبه سوال ڪونه هو.

موجوده دور جون حڪومتون جديد مذهب کان گهٽو متاثر آهن. قانون ۽ ثقافت، تشدد ۽ تباهيءَ وارو اهڙو وايو منڊل جوڙي ورتو آهي. انهيءَ مقصد سان ته جيئن ڪنهن بزرگ هستيءَ جي پيدا ٿيڙ لاءِ ڪو مناسب ماحول پيدا ڪجي ته مؤمن تباهيءَ کان بچي وڃن ۽ لامذهب ماڻهو الاهي عذاب ۾ تباهه ٿي وڃن. مان هن معاملي ۾ ڪجهه ڪري ڪانه ٿي سگهان، پر ايترو مشاهدو ته ضرور ڪري سگهان ٿي ته گهٽين ۾ گهمندڙ ڦرندڙ عام ماڻهو ٻين کي عذاب ڏيڙ به ڪونه چاهيندو. اسان کي يقين هجڙ گهرجي ته اسان جو قدرت بابت قائم ڪيل تصور بهتر هجي، پر اهڙين ڳالهين کي ايڏا سمجهيو ئي ڪونه ويو آهي.

قديم مذهب جي نئين سر زنده ٿيڙ جو مڪيه ڪارڙ به موجود آهي. اهڙي بزرگ لاءِ ڪنهن استيج سينگارڙ جي نيٽ ضرورت به

ڪهڙي، جيڪو مڙهه جي روپ ۾ موڪي ايندو. چاڪاڻ ته اسان جي وڏڙن جو ديوتا ۽ ديوي هتان ڪيڏانهن ويا ئي ڪونه ويا آهن. اهي اسان جي چوڌاري اندر ۾ به ۽ هر هنڌ موجود آهن. اسان کي ڪين سڃاڻڻو آهي. سڌڻو آهي ۽ مڃڻ ويساهه ڪرڻو آهي. اهي سڌ جي وراڻي ڏيندا. ڪنهن اشاري ڪنائي ۾ نه. ان ديوتا کي ڇُهي سگهجي ٿو. هو ڏيرج ۽ سهپ وارو آهي. جنهن کي جگيءَ ريت ٻڌي به سگهجي ٿو. ۾ توکي سپ ڀَوَ پولا ۽ خوف خطرا ختم ڪرڻ پوندا. مڃس پورو ويساهه ڪرڻو پوندو. ان ديوتا ۽ ديويءَ جي آواز ٻڌڻ لاءِ وستي جوڙي وهڻو پوندو. وڪان Wiccan جي هنن لفظن ۾ گهري معنيٰ موجود آهي. ته "هو مڪمل عشق ۽ مڪمل ويساهه ۾ موجود آهي." جڏهن اوهان جاڻ کي پنهنجي ڇاتيءَ سان لائيندا ۽ جڏهن اوهان ان مقدس هستيءَ جو آواز ٻڌو اوهان کي ان مقدس هستيءَ جي موجودگيءَ ڪري اندر کي اڻ ميو آڻت ۽ آنند ملي ويندو. ان کان پوءِ اوهان کي جاڻ ملندي ته توهان کي "ڪل" تعلقات وارو تحفظ حاصل آهي.

سنڌو سڀيتا جي شهرن جي ڪهڙي زماني ۾ شروعات ٿي. سا جاڻ ڪنهن وٽ به ڪانه آهي. ان جو ڪارڻ اهو آهي ته انهن جي شروع وارو حصو جر جي پاٽيءَ هيٺ ٻڌل آهي. پر اسان کي اها جاڻ ضرور آهي ته. اهي شهر سون هزارن سالن کان وٺي لڳاتار آباد ٿيندا آيا آهن. 1967ع ۾ ينييتڪا Biumbhetka جي غار مان هڪ چٽسالي هٿ لڳي آهي. جنهن جو 30000 ق. م سان واسطو آهي. هن چٽساليءَ ۾ ڏيڪاريو ويو آهي ته ان دور جي ماڻهن وٽ ڪٽارون Scimitars ۽ تلوارون. ڪان ۽ ڪمان آهن. ٻن پاسن وارو دهل به آهن. هنن سان گڏ ڏاريل ۽ جهنگلي جانور به موجود ڏسجن ٿا. جڏهن ته يورپ جي غارن جون چٽساليون 20000 ق. م جي دور سان تعلقن رکن ٿيون. ان ڪري اهي 10000 سال پوئتي آهن. جڏهن ته انهن وٽ تلوارون ۽ خنجر به ڪونه آهن. پر ٻڌايو وڃي ٿو ته سڀيتا جي ابتدا 10000 ق. م کان ٿي آهي. اهڙا اِشارا جانور ڏاڑهه ۽ پوک پوکڻ مان ملن ٿا. پر اهڙيون ثابتيون ينييتڪا جي غار مان چٽسالي دريافت ڪرڻ کان اڳ واري زماني سان لاڳاپيل آهن. ينييتڪا غار جي دريافت کي پريس وسيلي ڪا پذيرائي ملي

کانءِ سگهي هئي، جڏهن ته نيشنل جاگرافڪ ميگزين National Geographic Magazine سارو سال انجيل سان لاڳاپيل قصن ۽ کهاڻين تي زور ڏيندو رهيو هو ۽ فلسطين جي مقدس زمين Holy Land of Palestine تي بحث مباحثو ڪندو رهيو. جتي حضرت عيسيٰ (ﷺ) پنهنجا پاڪ پير گهمايا هئا. ان کان سواءِ عهدنامہ عتيق ۽ عهدنامہ جديد جون Supposed يا انهن جي تصور مطابق ڪيئي ڳالهيون بيان ڪيون هيون. مان هتي Supposed کي عام رواجي لفظ کانءِ ٿي سمجهان. هتي ٻہ ماڳ اهڙا آهن، جن جو انجيل جي ڪن واقعن سان تعلق آهي، اسرائيل جو سفر ڪندڙ هر سياح انهن جي تصديق ڪري سگهي ٿو پر گهٽا ماڳ اهڙا آهن جن جو سئنٽ هيلنا St Helena مقدس ماڳ طور ذڪر ڪيو آهي. هن عورت کي عيسائين جي ماتا سڳوري سمجهيو ويندو آهي، جنهن اهو ذڪر تڏهن ڪيو هو جڏهن هوءَ فلسطين جي طوفاني قسم جي دوري تي نڪتي هئي. هوءَ ڪڏهن روم جي شهنشاهہ ڪنسٽنٽائين Constantine جي زال ٻہ رهي چڪي هئي. هن جن جڳهن جا نالا ڏسيا هئا، تن تي اک ڇنيپ ۾ گرجا گهر ٻہ جوڙي راس ڪيا ويا هئا ۽ انهن ماڳن لاءِ ". . .tradition holds" جهڙا لفظ ڪم آندا ويندا آهن. مذهبي قديم آثارن جا ماهر ٻہ انجيل ۾ بيان ڪيل ڳالهين کي سچ ثابت ڪرڻ لاءِ ڪُٽا ئي ڪونہ پچندا آهن، پر دور جڳهون ۽ واقعا پاڻ ۾ ٺهڪي ڪونہ بيهندا آهن. اڄ ٻہ انهيءَ جاکوڙ ۾ لڳا پيا آهن تہ حقيقي جبل سينا Mount Sinai ڪٿي آهي، سندن راءِ موجب اها چوٽي سعودي عرب ۾ آهي. 1999ع تائين هنن لاءِ مقدس جبل اهو هو.

سنڌ جي موهن جي دڙي ۾ پنجاب جي هڑاپا، يورپ جي وچين دور جي شهرن سان پيتائي ڏسو. هنن ٻنهي شهرن جي گهٽين هيٺان پاڻيءَ جي نيڪال لاءِ ٺڪر جا نول Pipe لڳل آهن. جڏهن شهر جي گندي پاڻيءَ کي ٻاهر ڪيڻ واسطي پڪسريون نالين ٺهيل آهن. اهڙيءَ ريت ڪني پاڻيءَ جي وهڪري جي جاچ پڙتال ڪرڻ واسطي مقرر جڳهن وٽ man holes ٺهيل آهن. هي تاريخ جا سڀ کان پهريان man holes آهن.

هي پهريان ماڻهو هئا، جن bath room وهنجڻ جاءِ کي متعارف ڪرايو هو. جن اندر بيهي ۽ ويهي سنان ڪري سگهبو هو. ان کان سواءِ عوامي سنان ۽ اهڙا گهر به موجود هئا، جن جي وچ تي ڪليل اڱڻ هوندو هو. گهڻين جي تعمير لاءِ سنجيده قسم جي منصوبه بندي ڪئي ويندي هئي ۽ خيال رکيو ويندو هو ته اهي سڌيون اتر ڏکڻ ۽ اولهه اوير هجڻ گهرجن ۽ چوراهن وٽ هڪ ٻئي کي گونيءَ ڪنڊ تي ڪٽن. هن قسم جي منصوبه بنديءَ سان گڏ شهر جي صفائي ۽ سنائي جو بندوبست ڪيل هو. جنهن لاءِ انسپيڪٽر ۽ ٻيا ملازم مقرر ٿيل هئا. اهڙيون سڀيون ڳالهيون تڏهن دنيا جي ڪنهن ٻئي ملڪ ۾ موجود ڪونه هيون. سنڌو سڀيتا پنهنجي آخري ۽ زوال واري دور ۾ به بابل Babylon جي تهذيب ۽ فلسطين جي ثقافت کان تمام گهٽو اڳتي هئي.

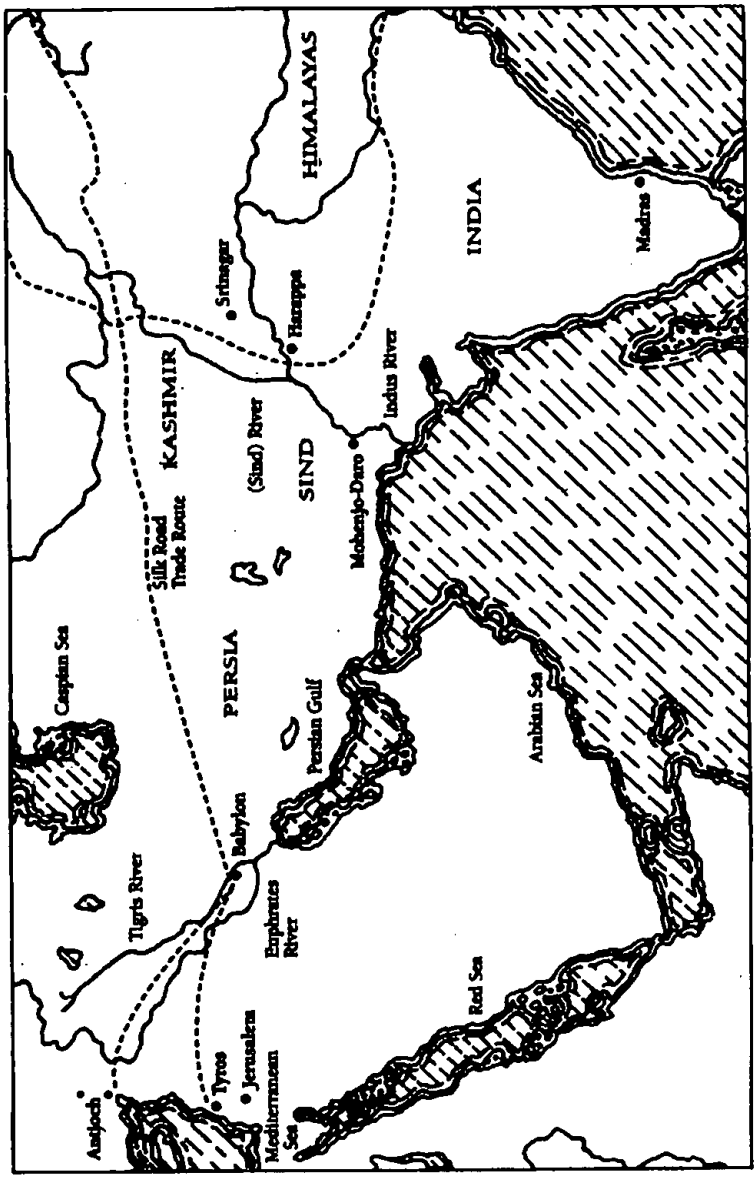
سنڌو ماڙيءَ جا ماڻهو هاري سماج سان لاڳاپيل هئا، جيڪي وسيع آبپاشي نظام ذريعي پوکي راهي ڪندا هئا. جيڪو دنيا جو پهريون مثال هو. هن قسم جي مثالي آبپاشي نظام کي آريا لوڪن اچي تباهه ڪيو. جن جو تعلق يوڪرئن Ukraine مٿاهن پٽن سان هو. هنن لوڪن بعد ۾ رگويد Rig Veda (500 – 1000 ق. م) نالي ڪتاب لکيو هو. عام طور تي چيو ويندو آهي ته آريا معنيٰ اعليٰ ۽ اوچي طبقي جي نسل جا ماڻهو. جڏهن ته ڪي ماڻهو هن نسلي گروهه کي ميداني علائقن جا لاڏائو قبيلا سڏيندا آهن. ڪڏهن ڪين هاري به سڏيو ويو آهي. لفظن جي هيءَ هڪ عجيب راند آهي. ٿي سگهي ٿو ته هي لفظ متان جهنگلي Barbarian جو مفهوم ڏيندو هجي ۽ اهو لفظ جرمن نسل جي ماڻهن لاءِ هجي، جيڪي مهذب قسم جي رومين جي اصولن کي مڃڻ کان انڪار ڪندا هئا. آرين جا ڪيترا قبيلا ڪاڪيشيا جي ڏونگري ڏيهه ۽ يوڪرين کان هجرت ڪري مشرق قريب ۽ مشرق بعيد ڏانهن به هليا ويا هئا. هنن ماڻهن 2150 کان 1000 ق. م تائين ڪيترائي حملا ڪيا هئا. آخر ۾ اهي گروهه ان معاشري جا فرد ٿي ويام جنهن تي هنن حملا ڪيا هئا.

قديم مصر جا واسي سنڌو ماڙيءَ جي دراوڙن جا اُٽيل سوٽي ڪپڙا پائيندا هئا. جڏهن ته ٻين ماڻهن وٽ اهڙيون ڳالهيون ڪونه

هيون. هنن وٽ اڻ مَيو سون هوندو هو. جيڪو ڪاٽين مان کوٽي ڪڍيو ويندو هو ۽ اهو درياهن جي واريءَ کي سونجهي ڪڍندا هئا. ان کان سواءِ ڪڻڪ، جَوَ متر، رائي، گِدرا ۽ کارکون اپائيندا هئا. هنن جهنگلي جانورن، جهڙوڪ سوئر، رڍ، ٻکري، گهوڙن، هاٿين، ڪتن ۽ ٻلن کي پالي گهرو جانور بڻائي ڇڏيو هو. اهڙيءَ ريت هو پرو سيلئن Procelain (ڪُٽِ) جا ڀانوَ ٺاهيندا هئا. ڪاٺ تي اُڪَرَ جو ڪم به ڪري سگهندا هئا. هي دنيا جا پهريان ماڻهو هئا جن ضربخانن ۾ سِڪا جوڙيا هئا.

کوٽاين ۾ کوجنائن وسيلي ڏاتوءَ جو ڪم نهايت ٿورو مليو آهي. ماهرن جو چوڻ آهي ته اهي ڏاتوءَ جا سڀ ڪاريگر ڪونه هئا، پر چڪ وسيلي ٺڪر جا ڀانوَ ٺاهڻ جا وڏا ڪاريگر هئا. ميسوپوٽاميا ۽ چين جي لکتن ۾ موجود آهي، سنڌو ماڻريءَ جا ماڻهو وڏا شاهوڪار هوندا هئا. پر اهڙيون ڳالهيون آرين جي حملن (2150ـ 1000 ق. م) کان اڳ جون هيون. جيڪي سنڌو ماڻريءَ جي وڏن شهرن تائين 1500ـ 1200 ق.م واري عرصي دوران پهچي چڪا هئا. آرين پنهنجي ڪتاب رگويد ۾ سنڌو ماڻريءَ جي شاهوڪاريءَ ۽ دولتمنديءَ جو ذڪر ڪيو آهي. امڪان آهي ته انهن سنڌو ماڻريءَ جي ماڻهن کان سون لٽي ڦري رجائي ڇڏيو هجي. اهو ئي ڪارڻ آهي جو سنڌو ماڻري جي قديم ماڳن جي کوٽاين مان سون جون ثقافتي شيون هٿ ڪونه لڳيون آهن، پر جيڪي ٿورا گهڻا ڳڻ هٿ لڳا آهن، سي پنهنجي گهاڙ جي لحاظ کان ڏاڍا اعليٰ ۽ اوچا آهن. پر هن ڳالهه کي به ڌيان ۾ رکڻ ضروري آهي ته قديم ماڳ اتان جي ماڻهن کان ڊڪيل ڇپيل ڪونه هئا، جن جو تعميراتي مواد ڪٽي، هو اچي پنهنجا اجها اڏيندا هئا ۽ اهڙو سلسلو سالن تائين جاري رهيو.

—

سنڌ ۾ ڪشمير، جنهن کي هندستان جي مقدس زمين سڏيو ويندو آهي، هي اهو اهم ماڳ آهي جتي 30000 ق. م ڌاران سنڌو سڀيتا وڌي ويجهي ۾ اسري هئي. انهيءَ ترقيءَ واري زماني ۾ هيءَ تهذيب انهن اهم تجارتي رستين جي وٽ پاسن سان موجود هئي. جيڪي اوير ۾ يورپ ڏانهن ويندا هئا. اهڙيءَ ريت هيءَ سڀيتا اولهه ۾ اوير ڏانهن پکڙي هئي.

يٽيٽيتڪا جي گُفا مان هٿ آيل چٽساليءَ مان هڪ اضافي شاهدي ملي آهي، تہ ڏاتوءَ جو ڪم هتي غير موجود ڪونہ هو. انهيءَ ڳالهہ مان هن مفروضي کي تائيد ملي وڃي ٿي تہ موهن جي دڙي ۽ هڑاپا ۾ ڏاتوءَ جون شيون ۽ هٿيار آرين جي فتحن کري موجود نظر ڪونہ ٿا اچن. ان کان پوءِ عام ماڻهو پڙ ماڳ تان تعميري سامان کڻڻ وقت هٿيار کڻي ويا هوندا. آرين جي حملن کان اڳ هتان جي مجموعي صورتحال ائين نظر اچي ٿي تہ اهو معاشرو پرامن ۽ هڪ ٻئي سان سهائتا ڪرڻ ۾ ويساهہ رکندو هو جنهن ۾ شهر ۽ ٻهراڙيءَ جو ماڻهو باهمي مفادن واسطي گڏجي ڪم ڪندو هو. اناج شهرن جي وڏن ياندن اندر گڏ ڪري رکيو ويندو هو. ماڻهن کي کاڌ خوراڪ مرڪزي گودامن وسيلي فراهم ڪئي ويندي هئي. هاري ناري اناج ۽ ٻيءَ پيداوار کي گهوڙي گاڏين يا ڏاند گاڏين وسيلي ڏوئي اناج جي ياندن تائين پهچائيندا هئا جن جا ڦيٽا نهرا هوندا هئا. ڪجهہ اناج، ڏاتو جون ٽهيل شيون ڪاٺ جون اُکريل شيون ٻيڙن وسيلي سامونڊي سفر طئي ڪري عرب ايٻيٽ ڏانهن موڪليون ويندیون هيون. سنڌو سيويتا جون ثقافتي شيون بابل ۽ قديم سمير Sumer مان هٿ لڳيون آهن. (هي ٻئي علائقا موجوده عراق ۾ واقع آهن). شاهدين مان هي حقيقتون بہ مليون آهن تہ سنڌ جا واپاري ار Ur ۽ ميسوپوٽاميا جي ٻين ڪيترن شهرن ۾ رهندا هئا.

سنڌي ٻوليءَ جي موجودگيءَ مان بہ امڪاني طور پتو پوي ٿو تہ ان جو مغرب جي تاريخ تي ڪيترو اثر هو. الائن ڊينيلائو پنهنجي ڪتاب: Gods of Love and Ecstacy ۽ (Rochester, Vt: Inner Traditon 1992) The Tradition of Shiva and Dionysus ۾ لکي ٿو تہ دراوڙ ٻولي ۽ ثقافت ميڊيٽرانين سمنڊ تائين پکڙيل هئي. جنهن جو موجوده دور ٽرانسڪا ڪيشين Trancaucasian، جارجين Georgians ۽ Iberian Basques جي ثقافت ٿي بہ اثر نظر اچي ٿو. اهو بہ ڏسجي ٿو سمير جي ٻولي بہ دراوڙي ٻوليءَ سان لاڳاپيل آهي. ساڳيءَ ريت قديم ڪريٽ Crete، ليڊيا Lydia ۽ ايٽروسڪان Etruscans جي ٻوليءَ ۽ ثقافت تي سنڌي ٻوليءَ ۽ ثقافت جو اثر ڏسجي ٿو. ڏکڻ اٽلي پيلاسجين Pelasgian جون ٻوليون بہ دراوڙي ٻوليءَ جي بنياد سان تعلق رکن ٿيون، جن کي هيرو ڊوٽس جهنگلي

هوليون ڪري سڏيوآهي. جن جو واسطو ليڊيا ۽ ايٿروسڪان جي هولين سان هو يعني انهن جو واسطو يوناني هوليءَ سان ڪونہ هو. سئنٽ پال جي جهاز کي 69ع ۾ حادثو پيش آيو هو. هن بہ مالٽا جي ماڻهن جي هوليءَ کي جهنگلي هجڻ جو لقب ڏنو هو. قديم ڪريٽ ۽ قديم يونان جون هوليون بہ غير يوناني هيون. آچيان Achean جي آريا قبيلن جي ظاهر ٿيڻ کان اڳ ايشيا مائنر جي ڏکڻ اولهندي واريون ۽ Dorian هوليون بہ غير يوناني هيون. جڏهن تہ قديم ميڊيٽرانين هولين کي پڙهڻ واسطي موجوده دور جي ڏکڻ هندستان جي دراوڙ هولين کي ڪتب ڪونہ آندو ويو آهي.

سنڌو سيويتا جون ٽهيل ڪيترين ئي شيون Troy ۽ فلسطين Palestine مان پڻ مليون آهن ۽ ڪيترن عالمن سنڌو سيويتا ۽ ڪريٽ وچ ۾ هلندڙ تجارت جو ذڪر ڪيو آهي. اهو تجارتي مال سنڌوءَ جي چوڙ وٽان اهڙن ٻيڙن ۾ لڏيو ويندو هو جن جا اڳيان حصا Prows اوچا ۽ مستول mast هڪ هوندو هو جيڪي ڏسڻ ۾ هوبهو وائيڪنگ Viking ٻيڙن جهڙا هوندا هئا. تجارتي سامان سان پريل اهڙا جهاز سدائين ٻيا سمير ۽ اڪد Akkad ڏانهن ايندا ويندا هئا. جڏهن 1500 ق. م ڏاران ويدڪ آرين سنڌو ماڻريءَ جي وڏن شهرن تي وڏيڪ حملا ڪيا تہ اهڙي تجارت گهٽ ٿيندي نيٺ ختم ٿي وئي. نقل مڪاني ڪندڙ آريا قبيلا لهرن جي شڪل ۾ ايندا رهندا هئا. پر واضح اهو آهي تہ سنڌو ماڻريءَ جي شهر خاص ڪري موهن جو دڙو 1200 ق. م تان ميسوپوٽاميا سان تجارت ڪندو رهيو آهي. ان کان پوءِ آريا هن ماڻريءَ جي ڪنڌ ڪڇ تائين ڇانڀجي چڪا هئا.

انهيءَ زماني تائين آرين جا مختلف قبيلا سنڌ جي علائقي تي حملا ڪري ڪيترائي ننڍا شهرءِ ڳوٺ فتح ڪري چڪا هئا. نيٺ هنن وڏن شهرن تي بہ حملا ڪرڻ شروع ڪري ڇڏيا هئا ۽ شهرن جا پڪسرا سٽاڊيل Citadels بہ فتح ڪري ورتا هئائون. جيڪي چاليهہ فوٽن ڪچسرن ٽلهن تي اڏيل هئا. اهڙيون تعميراتون وچ شهرن ۾ هونديون. جن جي چوڌاري ڇبوترا ۽ ديوارون بہ ڏنل هيون. قلع نما

اهڙيون اڏاوتون همچورس هيون، جن اندر مضبوط قسم جا پاندا جوڙيا ويا هئا. اهڙين ڳالهين مان اهجاڻ ملن ٿا ته هن علائقي جي ماڻهن کي اها سڌس ٻڌجي وئي هئي ته حملہ آور پنڌ ۾ آهن. تنهن ڪري هنن پنهنجي قلعن جي چوڌاري دشمن جي ڊگهي عرصي واري گهيري جو سوچي، اڳواٽ ئي اهڙو بندوبست ڪري ڇڏيو هو.

مون کي هتان جي ڳالهين مان ڪي خاص حقيقتون معلوم ٿي رهيون آهن، ته هتان وڏن شهرن ۾ ڪنهن مندر جي تعمير جا اهجاڻ ڪونہ ملیا آهن، نہ وري ڪنهن معاشري اندر ڪنهن قسم جي پوڄا پاٺ: جون علامتون ڏسڻ ۾ آيون آهن. اهي ماڻهو مختلف قسم جي تصورن ۽ نظرين واسطي سهپ ۽ رواداريءَ وارو رويو رکندا هئا، پر سندن گهرن اندر پوڄا پاٺ لاءِ ننڍڙيون اڏاوتون ضرور هوندیون هيون. ليڪن سڄي شهر جو ڪو مرڪزي وڏو مندر ڪونہ هو نہ وري ڪو وڏو پروهت هو. اهڙيءَ ريت ڏرم هر عورت ۽ مرد جو شخصي معاملو هوندو هو. پر هن سان لاڳاپيل اهڙيون ڪي شيون آهن، جن جي موجودگيءَ مان هيءَ حقيقت معلوم ڪري سگهجي ٿي ته هن سماج جا ماڻهو ڪن خاص ڏٺن تي گڏ ٿيندا هئا. اهي ڏٺ جن جو پوکيءَ راهيءَ جي ڪن موقعن سان لاڳاپيل هجڻ جو امڪان آهي ته اهي ماڻهو Solstices جي موقعي تي هڪ وڏي ميڙ جي شڪل ۾ گڏ ٿيندا هجن. هي اهو خاص ڏٺ هوندو هو جڏهن سڄ صفا ڏکڻ ۾ پيهي، پوءِ اتر ڏانهن موٽ ڪندو هو ۽ ڏينهن هوريان هوريان وڌڻ شروع ڪندو هو. ان کان سواءِ چنڊ جي ڪن خاص مرحلن تي وڏا ڏٺ ملهايا ويندا هئا. هتي اسان کي اهڙا سونهري ڏاڪا ڏسڻ ۾ اچن ٿا، جيڪي مذهب جي ڪيڙي اندر واضح طور نظر اچي رهيا آهن. اهي وقت جي ڏنڊ ۽ قديم مذهب ۾ اڄ بہ موجود آهن. قديم دور جي جادوءَ واري ڏرم ۽ موجوده دور جي نئين سر زنده ٿيل وِکا Wicca ڏرم ۾ ڪوبہ مرڪزي حيثيت وارو پروهت ڪونہ هوندو آهي. هر عورت ۽ مرد پنهنجو پروهت پاڻ هوندو آهي. ڪي گروهہ سڄ ۽ چنڊ جا وڏا ڏٺ ملهائيندا رهندا آهن. ان کان سواءِ پوکيءَ راهيءَ سان لاڳاپيل ڪن خاص ڏينهن تي گڏ ٿي خوشي ملهائي ويندي آهي، پرپوڄا پاٺ لاءِ گهر اندر ننڍڙيون اڏاوتون هوندیون آهن. هر شخص پنهنجي طريقي سان پوڄا پاٺ ڪندو آهي.

موهن جي ڏڙي جون گهٽيون ۽ گهر ان جي آخري مرحلي جي شاهدي ڏئي رهيا آهن. قديم آثارن جي ماهرن کي گهٽين مان کي انساني هڏاوان پيجرا لڌا آهن ۽ اهي انهن ماڻهن جا آهن، جيڪي ويدڪ آرين کان پڇي جان بچائي ڪونہ سگهيا هئا ۽ سنڌو سيبتا کي بچائڻ واريءَ جنگ ۾ مارجي ويا هئا. اهڙا هڏاوان پيجرا گهٽين ۾ هڪ جاءِ تي يا گهرن ۾ هڪ ميڙاکي جي شڪل ۾ مليا آهن. اهو ئي سبب آهي تہ هن شهر کي موئن جو ڏڙو نالو ڏنو ويو آهي.

ويدڪ آرين جي ڪتاب ۾ انهن جي جهونجهار اِندر Indra ۽ ان جي جنگي جوڌن جو ذڪر ملي ٿو جيڪي رڻ تي چڙهي جنگ ڪندا هئا. جن نفرت جوگن ڪارن ماڻهن کي فتح ڪري ورتو هو جيڪي دولتمند هئا ۽ قلعبند شهرن ۾ رهندا هئا. اِندر اُهي قلعا ڊاهي ناس ڪري ڇڏيا ۽ آبپاشيءَ سان لاڳاپيل واهن کي تباهہ ڪري ڇڏيو. سنڌو ماڙيءَ جي دولت کي لٽي ڦري هٽ ڪري ورتو ۽ انهن علائقن تي پنهنجي حڪومت قائم ڪري ورتي، جن کي پاڪستان هندستان ۽ بنگلاديش سڏيو ويندو آهي. هيءَ انسان ذات جي قديم کان قديم تهذيب هئي، جيڪا مصر جي شهنشاهيءَ دوران تباهہ ٿي وئي هئي. اها مغربي دنيا کان ٽن هزارن سالن تائين وسريل رهي، جنهن کي سر جان مارشل 1924ع ڌاران دريافت ڪيو. هن سان هندستان جو قديم آثارن جو ماهر آر. ڊي بئنرجي R.D. Banerjy بہ گڏ هو.

پر هيءَ ڳالهہ مغرب لاءِ اچرج جهڙي ڪانہ هئي. ان جو ڪارڻ اهو هو تہ يوناني ۽ هندستاني ڪتابن ۾ ذڪر موجود آهي تہ قديم دور ۾ سنڌوءَ جي ڏرمَ مغرب ڏانهن وڌڻ شروع ڪيو هو. ڊيو ڊورس Diodorus هن حقيقت جو ذڪر ڪيو آهي، تہ مصر جي اوريسس قديم سنڌ جو سفر ڪيو هو. اهڙيون حقيقتون بہ موجود آهن، اٽڪل ڇهہ هزار سال اڳ وڏو سفر ڪري سنڌ کان پورچوگال Portugal پهتو هو. ڪيترن مورخن جو نقطۂ نظر آهي تہ مالٽا، يورپ ۽ برٽش آئيسلس Isles جيڪي megalithic يادگار ۽ Menhirs علامتون موجود آهن، تن جو تعلق دراوڙن (سنڌ) سان آهي ۽ اهو دور 3000 کان 2000 ق. م وارو آهي. مورخن جو هڪ گروهہ انهن کي ايجان بہ وڌيڪ قديم سمجهي ٿو تنهن ڪري

ويدڪ آرين جي حملن کي مذهبي طور اهم نه سمجهيو وڃي ته يورپ ۾ لامذهب فرقي جون پاڙون انهن قبيلن جي حملن ڪري پهتيون آهن.

قديم زماني ۾ مشرق قريب وارن ملڪن جي مذهبي مرڪزن ۾ سنڌو ڏرم جي رسمن تي پابنديءَ سان عمل ڪيو ويندو هو. اهڙيون روايتون ويدڪ آرين جي حملن تائين دائم ۽ قائم رهيون. هنن آرين قبيلن پنهنجي سياسي غلبي کي بحال رکڻ لاءِ سنڌ مٿان پنهنجو مذهب زوريءَ مڙهيو هو جيڪو هوريان هوريان دراوڙي مذهب اندر داخل ٿيندو ويو. تنهن ڪري مذهبي دقيانوسي هڪ مسئلو بڻجي چڪي هئي.

ان هٿ سان پيدا ڪيل مذهبي دقيانوسيءَ جو ديرپا اثر 3000 سال هليو جيڪو اڄ سوڌو قائم آهي. ان ڪانپوءِ هڪدم اصلي مذهب ڏانهن واپس ٿيڻ جو اظهار ڏسڻ ۾ اچي ٿو. اهڙيءَ ريت آرين جو مذهبي نظام جنهن تي دراوڙي مذهب جو ڪو اثر ڪونه هو سو ٻڌ ڏرم، يهوديين، عيسائيت ۽ اسلام جي روپ ۾ ظاهر ٿيڻ لڳو. ان ڪانپوءِ يهوديين وارو هولو ڪاسٽ Holocaust، مهاپاري لڙائي، اتر آئرلينڊ ۾ مذهبي نفرتون، سلاوڪ Slavic علائقن ۾ ڪن مذهبي گروهن جو قتل عام، مشرق قريب ۽ ڪشمير ۾ جنگيون لڳيون.

سنڌ مان دريافت ٿيل ڪن ثقافتي شين جو تاريخ ۾ ذڪر موجود آهي، پر نصابي ڪتابن ۾ اهڙو ذڪر نالي ماتر ڏسڻ ۾ ايندو. اهڙي صورتحال اڄان سوڌو قائم آهي، ڇاڪاڻ ته اهڙين دريافتن انهن ڳالهين کي ڊانواڈول ڪري ڇڏيو آهي، جيڪي هن وقت سڄ سمجهيون ويندڙيون هيون، پر اهي هاڻي ڏند ڪٿائن کان سواءِ ڪجهه به نه آهن. هن ساريءَ برائيءَ جو ڪارڻ اهو آهي ته اسان جي تعليم معلومات سان نه، پر سماجي لاڙن ڏانهن جهڪيل آهي. ۽ سمجهيو ويندو آهي ته جيڪڏهن نصابي ڪورس واري تعليم عام قسم جي عقيدن کان پري هٽي وئي ته اها وهم ۽ وسوسن جي وڻ ويڑهيءَ ۾ ڏکجي ويندي. هن قسم جو نقطئه نظر تعليم جي هر حقيقت سان لاڳو آهي، جيڪو ارتقا واري اصول جي خلاف آهي، پر وائرس Virus جي مختلف قسمن، جنسن جي هڪ يا ٻن نسلن اندر نظر ايندڙ تبديلين، تاريخ کان اڳ وارن ساهدارن جي پنڌ پهٽن ۽ سنڌو ڏرم جي مغربي دنيا تي نمايان اثر ڏانهن ڪڏهن به ڏيان ڪونه ڏنو ويو آهي.

هن حقيقت کان بہ نٽائڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي تہ مغربي تهذيب جي ابتدا سنڌو سيبيتا جي حوالي سان شروع ٿي آهي. اهڙيون حقيقتون مختلف تحريرن ۾ موجود آهن. ايتري قدر جو جڳ مشهور مورخ ولڊيورانٽ بہ اهڙين سماجي ۽ ثقافتي پابندين کان بچي ڪونہ سگهيو آهي. سندس بيان آهي تہ انسانذات جو پهريون سِڪو سنڌو سيبيتا سان تعلق رکي ٿو جنهن جو واسطو 2900 ق. م واري دور سان آهي. پر ڪتاب جي حاشئي ۾ بحث ڪيو ويو آهي تہ اهو سِڪو ليڊيا Lydia سان تعلق رکي ٿو جنهن کي موجوده دور ۾ اتر ترڪي سڏي سگهجي ٿو ۽ يونان کان ٻئي پاسي آهي. ليڊيا جي اهڙي سِڪي جو دور 570 کان 546 ق. م جي وچ وارو آهي. جڏهن تہ مغربي ماڻهن لاءِ قابل قبول علائقو يونان جي ويجهو اڏو هئڻ گهرجي. پر سِڪي جو حقيقي معيار ڪهڙو آهي؟ ولڊيورانٽ جي ڪتاب جي اصلي متن ۾ بيان آهي تہ اهو سِڪو ليڊيا جو نہ آهي. پر سندس واسطو سنڌ سان آهي. پر هن اهڙيون ڳالهيون ڪتاب جي حاشئي ۾ ڪيون آهن. پر هي ماڻهو بہ ان ذڪر کان لنوائي ويو آهي تہ ليڊيا جي انهن ماڻهن جو اصلي تعلق دراوڙن واريءَ سنڌو ماڻريءَ سان هو. معلوم ائين ٿي رهيو آهي تہ سچيءَ ۽ حقيقي تاريخ کي لڪي ڇپي ۽ چوريءَ ڇڻ ساهہ کان لڪائي بيان ڪيو پيو وڃي. انهيءَ ڀَوَ کان تہ متان ڪير ڪاوڙجي پوي. پر تاريخ هڪ خاموش سچ آهي ۽ اسان ان مشعل جي روشنيءَ وسيلي اهو ڏس پتو ڏئي رهيا آهيون تہ وساريل ورثو ڪٽي آهي.

جڏهن موهن جي دڙي واري ماڳ جي کوٽائي کوجنا وسيلي دريافتون ٿي رهيون هيون تہ کوٽائي ڪندڙ انگريز ماهر وانڊا ٿي ويا هئا تہ اُهي ڪهڙيون نہ عجيب قسم جون ثقافتي شيون هٿ ڪري رهيا آهن. انهيءَ زماني ۾ برطانيہ سامراج هندستان اندر ڏاڍي ڏڇي ۾ گهيريل هو. جڏهن هن مهان سيبيتا جون خبرون هوريان هوريان مغرب ۾ پهچڻ لڳيون هيون تہ انهن کي ايتري اهميت ڪانہ ڏني وئي. جيتري جنگ جي خبرن کي اوليت هئي. انهيءَ کان سواءِ سماجي اٽل پٽل. سياسي صورتحال ۽ اقتصادي وايو منڊل ہڏتر جو شڪار هو جيڪو اڪين سان ڏسجي رهيو هو.

دنيا جي مشهور مورخن عهدنامہ عتيق ۽ عهدنامہ جديد Old and

New Testament جي ڏند ڪتائن تي گهٽي تحقيق ڪئي آهي، جن مان جان رومر John Romer ۽ نيل آشير سلبرمئن Neil Asher Silberman به آهن. هنن جي ڪيل تحقيق مان معلومات ملي ٿي ته عهدنامہ عتيق Old Testament ۽ عهدنامہ جديد New Testament ۾ بيان ڪيل قصا ۽ ڪهاڻيون ۽ قديم قسم جا استعارا ڪنايا، قديم ثقافتن جي ادب مان کنيا ويا آهن پر انهن ڏند ڪتائي قصن کي اصلي تاريخي سچن ۾ گالهين وانگر سرڪاري اسڪولن جي نصابي ڪتابن ۾ شامل ڪيو ويو آهي. هڪ هاءِ اسڪول ۾ دنيا جي تاريخ جو هڪ سڃو سارو باب (حضرت) موسيٰ (ﷺ) ڏانهن منسوب ڪيو ويو آهي، جيڪو مصر نيڪاليءَ "Exodus" ۽ "يهودين جي مصر جي غلاميءَ مان آزاديءَ" تي مشتمل آهي، پر قديم آثارن جي تحقيق موجب اهڙا واقعا ڪڏهن بہ ڪونہ ٿيا هئا، پر حقيقت اها آهي، سچيءَ تاريخ کي سست ۽ مرده بنايو ويو آهي. جيڪڏهن اسان مذهب ڏانهن ڏيان ڏينداسون ۽ ان ڏانهن توجهہ ڏرينداسون ته سمجهي ونڊنداسون ته مذهب تاريخ لکڻ کي ۽ ان جي چوند ڪرڻ کي ڪهڙي ريت متاثر ڪري ٿو ته پوءِ اسان ساري ماحول جي اصلاح ڪري سگهنداسون ۽ عوامي قسم جي تعليم ۾ گهربل تبديليون آڻي سگهنداسون، پر اسان اهڙيون حقيقتون دريافت ڪري چڪا آهيون، جن وسيلي اسان سفر جي شروعات ڪري سگهون ٿا ۽ Hermit Card جي مشعل جي تيز روشني سنڌو ماٿريءَ جي قديم ڏرتيءَ تي پئجي رهي آهي. ان کان پوءِ اها روشني اتر ترڪيءَ (Ludia) تي پوي ٿي ۽ اتان ٽيندي اتر اتليءَ ۽ موجوده دور جي اسپئن ۽ پورچوگال واري آئبرس اپيبيٽ تي پهچي ٿي، پر اسان جي سفر وارا ماٿهو ڪير هئا؟ انهن قديم ماٿهن جا اصلي ابا ڏاڏا ڪير هئا؟ پر ميسوپوٽاميا، مصر، يونان، ٽريس، ليديا، ايٽروريا Etruria ۽ لامذهب يورپ وارا انهن کي مقدس هستي ڪري ميڃيندا هئا.

اسان انهن عورتن جي مورتين کان چڱيءَ ريت واقف آهيون، جيڪي پٿر جي دور واري يورپ ۽ ميسوپوٽاميا مان بہ هٿ لڳيون آهن. هنن مورتين جا ٻُبا وڏا ۽ ٻندبڻ ويڪرا آهن. نظر ۾ ائين ايندو آهي جڻ

اهي مورتيون پيٽ سان آهن. اڄ اهڙا ڪيترا ماڻهو آهن، جيڪي انهن ڪارڻن تي سوچڻ کان انڪاري آهن، پر اهڙا ڪيترا مورخ ۽ قديم آثارن جا ماهر آهن، جن جا بيان نهايت واضح آهن ته اهي قديم مورتيون مقدس طاقت Divine جون آهن، جيڪي عورت جي شڪل ۾ آهن. اها مهان ماتا (ماتا ديوي) آهي. ان ڪري لامذهب فرقي جي اصلي پاڻ ۽ مذهبي عقيدن کي دريافت ڪرڻ واري حقيقي جڳهه دريافت ڪرڻ اصل ۾ انهيءَ ديوي ديوتا کي سڃاڻڻ آهي ۽ قديم زماني کان وٺي جن جي پوڄا جون شاهديون موجود آهن. اچرج جهڙي ڳالهه اها آهي ته انسانذات جي قديم ڄاتل سڃاتل ديوتا ۽ ديوي جي اڄ به 660 ملين ماڻهو ڏاڍي پوڄا ڪندا آهن. هنن ۾نهي مقدس هستين ميسوپوٽاميا، مصر، يونا، روم ۽ يورپ جي مذهبن ۾ ڇٽيءَ ريت ڏسي سگهجي ٿو جيڪو سنڌو سڀيتا جي قديم دور کان وٺي اڄ تائين موجود آهي ۽ انهن ڪنهن نه ڪنهن طريقي سان مذهبي اوسر ۾ اڻ مٽ نشان به ڇڏيا آهن.

هن ديوي ۽ ديوتا جو تعلق 30000 سالن سان آهي، جيڪي شڪتي ۽ شِوَ جي روپ ۾ موجود آهن. هن ديويءَ ۽ ديوتا جو لاڳاپو دراوڙن جي سنڌو ماڻريءَ سان آهي، جن کي ويدن جي هندو ڌرم به پنهنجون مقدس هستيون تسليم ڪيو آهي. هتي اهو ضروري ڪونه آهي ته هندو ڌرم جي گهرائيءَ ۾ وڃي، ان جي پيچيدگين تي بحث ڪجي ته جيئن هنن قديم مقدس وجودن ۽ جديد دور جي مذهبن وچ ۾ تعلقاتن کي نمايان ڪجي. ان بدران تاريخ ۾ مذهب، غير روايتي نقطئه نظر واسطي مذهبي اوسر ۽ ترقيءَ جا واقعا رهبريءَ لاءِ ٽنهين جي حيثيت رکندا. هڪ ڳولائو جيڪو لامذهب فرقي وِڪا جي نئين سر زنده ٿيڻ واري ڳالهه کي سمجهڻ لاءِ پڪو پهه ڪري چڪو آهي، سو ضرور ان سونهري ڏاڳي تي اتاڃري نظر وجهندو جيڪو قديم دور کان وٺي چمڪاٽ ڪندو رهيو آهي. توڙي جو نالا مٽبا سٽبا رهيا آهن ۽ ڏند ڪٿائون تبديل ٿيندیون رهيون آهن، پر ان سونهري ڏاڳي قديم ماضيءَ کي موجوده دور سان ڳنڍي ڇڏيو آهي، جيڪو روح جي ازل ۽ ابد وارين حدن ڏانهن اشارو ڪري ٿو ۽ انسانذات جي روحاني ابتدا واري پرهه ڦٽيءَ ڏانڻن رهبري

ڪري ٿو. انهن جو نالو ڪٽي ڪهڙو به هجي. سندن نالا آهن به گهٽا، پر اهو ديوتا ۽ ديوي قديم مذهب جا مقدس وجود آهن. ڊروڊ Druide فڪر جو اصول آهي ته سڀ ديوتائون هڪ ديوتا آهي ۽ سڀ ديويون فقط هڪ ديوي آهي ۽ اصول نِسوري سڄ جو بج آهي.

شِوَ ديوتا 28000 ق. م پسو پتي Lord of Beasts جي مورتيءَ ۾ ڏسجي ٿو. سندس مٿي تي ٻه سڱ ڏسڻ ۾ اچن ٿا ۽ جهنگلي جانور هن جي چوڌاري بيٺل آهن. هو سندليءَ تي اهڙيءَ ريت وينو آهي. جنهن کي هاڻ يوگا جو طريقو سڏيو وڃي ٿو. هن جي ٻنهي پيرن جون تريون هڪ ٻئي کي ڇهي رهيون آهن ۽ سندس مرداڻو عضوو سيڌيل ithyphallic ڏسجي ٿو. هيءُ ديوتا يورپ جي قديم مذهب جي ديوتا وانگر ڏسجي رهيو آهي، جنهن جو مرداڻو عضوو پڻ سيڌيل ڏسبو آهي. ان کي زندگي، سکرسٽائي، ڏاهپ ۽ شڪار جو ديوتا سمجهيو ويندو هو.

هي ديوتا اڪيلو ڪونہ آهي. سندس پر ۾ هن جو جوڙيوال نظر ايندو آهي. ساڳيءَ ريت قديم دور کان وٺي شِوَ ديوتا جي مورتيءَ جو اڌ مرداڻو ۽ اڌ عورتاڻو هوندو آهي. هن جو عورتاڻو روپ شڪتي Goddess of power ۽ سندس مرداڻو روپ پلاين جي ديوتا God of Grace هوندو آهي. هيءُ ديوي اما Uma ٻه آهي. ميسپوتاميا ۾ هن نالي واري ديويءَ جي پوجا ڪئي ويندي هئي. هن کي ماتا ديوي Mother Goddess ٻه سڏيو ويندو آهي. اها ڪڏهن حامله ڏيکاري ويندي آهي ۽ ڪڏهن سندس گود ۾ ٻار ڏيکاريو ويندو آهي. ڪيس اناج جي ديوي Corn Goddess ٻه ڪوئيو ويندو آهي. Wheat (ڪڻڪ) آمريڪي لفظ آهي جڏهن ته ان لفظ جو نعم البدل يورپي لفظ Corn آهي. مورخ گهٽو ڪري يورپي لفظ ڪم آڻيندا آهن. ڇاڪاڻ ته آمريڪي لفظ Corn مڪائي هوندو آهي. عام طور تي تاريخ جي ڪتابن ۽ ان سان گڏ هن ڪتاب ۾ هن ديويءَ کي Corn mothers، Corn maidens، Corn dolls سڏيو ويندو آهي. آمريڪي ورڻي کان سواءِ Corn جو لفظ فقط ڪڻڪ جي معنيٰ ڏيکارينڊو آهي. قديم تاريخ ٻڌائي ٿي ته ماني پچائڻ پوتر ڪارج سمجهيو ويندو هو ۽ ماني ڪڻڪ ديويءَ کي اربي ويندي هئي. ڪڏهن ان ديويءَ جي هٿ ۾ ڪڻڪ جا سنگ جهليل ڏيکاريا ويا آهن ۽ هن

ديويءَ جي پوڄا ساري مغربي دنيا ۾ پکڙجي وئي هئي. ان کانسواءِ سنڌس ٻيو روپ ماتا ديوي يا مها ماتا Great Mother ۽ هوندو هو. هن کانسواءِ سنڌس شڪتي goddess of power وارو روپ ۽ هو جنهن روپ سان اها چوڏس پکڙجي وئي هئي. دراوڙن جا ۽ مقدس وجود هئا. جيڪي پاڻ ۾ ايترو ويجهو هئا، جو اهي هڪ وجود جا ۽ پاسا معلوم ٿيندا هئا. موجوده دور جي غلط معنيٰ مطابق اهي ۽ يا گهٽا ڪونہ هئا. مقدس وجود جا مختلف روپ ان جي سيني خاصيتن جي نمائندگي ڪندا هئا ۽ ڪندا آهن. سنڌو ماڙيءَ جو مذهب صحيح معنيٰ ۾ وحدت جو قائل monotheistic آهي. ڇاڪاڻ تہ شِوَ ۽ شڪتيءَ کي هڪ وجود One Being يا ارڌا ناري Androgyne سڏيو ويو آهي. هي يوناني ٻوليءَ جو لفظ آهي، جنهن ۾ Andro معنيٰ مرد ۽ گائني gyne معنيٰ عورت آهي. شِوَ ارڌا ناريءَ جي مورتي مٿي کان پيرن تائين پورن ٻن حصن ۾ ورهايل آهي. هن جو ساڄي طرف وارو پورو اڌ مرد ۽ کاٻي پاسو وارو مڪمل اڌ عورت جو آهي. دراوڙن واريءَ جوڙجڪ کي Neo-Paganism روپ ۾ ڏسي سگهجي ٿو. موجوده دور جي وِڪا -مذهب قربان گاهہ ۾ کاٻي پاسي ديوي ۽ ساڄي طرف ديوتا ڏسڻ ۾ ايندو ۽ ٻئي بلڪل مرڪز ۾ موجود ڏسڻ ۾ ايندا.

ڪلاسيڪي دور جي آندرو گائيتو ديوتا کي hermaphrodite سڏيو ويندو هو. (هي لفظ يونيان جي ٻن مقدس وجودن جو گڏيل نالو آهي. جن مان هڪ کي هرمس Hermes ۽ ٻئي کي ائفروڊائيٽ Aphrodite سڏيو ويندو هو) اهو وجود زنده انساني شڪل ۾ پڻ موجود ڏسجي ٿو. جنهن ۾ ٻنهي جنسن جا عضوا موجود هوندا آهن يا هر جنس پرست ٿيندا آهن. موجوده دور جي مکيہ مذهبي ڌارا هر جنس پرست سرد ۽ هر جنس پرست عورت جي مذمت ڪندو آهي. پر ڪڏهن اهڙين روايتن کي god of grace ۾ goddess of power جيڏ نمائندگيءَ طور ڏاڍيءَ عزت ۽ احترام وارين نظرن سان ڏٺو ويندو هو. روايتي طور شمني Shamanic قوت کي ٻنيءَ جنس سان ملايو ويو آهي. قديم زماني ۾ ماڻهو جڏهن مقدس وجودن جي پوڄا ڪندا هئا تہ مردن کي hermaphrodite جي اصول مطابق عورتاڻا ڪپڙا پاتل هوندا هئا. ڪئٿلڪ عيسائي ملان ۾

ساڳي روايت بجا آڻيندا آهن. ساڳيءَ ريت عورتن کي چيلهه سان ٻڌل پٽي لنگهه ٻڌل هوندو هو يا ڪنهن ٻئي طريقي سان به ٻڌو ويندو هو.

اهڙيءَ ريت روحانيت جي پس منظر ۾ ٻئي جنس dual sexuality ۽ غير جنسيت يا وچين جنس non sexuality ڏني ويندي هئي ۽ اهڙي طريقي سان مقدس وجودن سان لاڳاپو رهندو هو. يونان ۾ ريا Rhea ۽ ائٽس Attis جي پوڄا به ساڳيءَ طرز سان ڪئي ويندي هئي. ميسوپوٽاميا ۾ اشتار Ishtar جي پوڄا ڪئي ويندي هئي ۽ مرد پنهنجو خاص عضوو ڪپي قربانگاهه altar کي پيٽا طور ڏيندا هئا. ائريستوفئنس Aristophanes جو بيان آهي ته Androgynous طور پهريان ماڻهو اهڙا هئا، جيڪي آرين جي روايتن جي نمائندگي ڪندا هئا. سندس دعويٰ آهي، بعد ۾ اهي ڌار ڌار جنس مطابق ورهائجي ويا هئا. انهيءَ مقصد سان ته جيئن اهي پاڻ مقدس وجود ٻڌجي سگهن. ساڳيو تصور توريت جي پيدائش genesis واري باب ۾ به ڏسجي ٿو ۽ آدم (ﷺ) کان عورت وارو روپ ڌار ٿي وڃي ٿو.

(شِوَ ديوتا هرمافرو ڊائيٽ Hermaphradite جي روپ ۾)

عهدنامہ عتيق جي تازي ترجمي ۾ پاسيري rib جي بدران "پاسي" کي ڪتب آندو. پر صفا تازي دور جي انجيل ۾ اهڙو اهم تعلق نظر ڪونہ ٿو اچي. هن حقيقت مان معلوم ائين ٿئي ٿو تہ اصلي آدم هڪ ديوتا جي شڪل ۾ موجود آهي، جنهن سان عورت بہ گڏ هئي. تنهن ڪري اهو آندرو گائين هو جيڪو Androgyne God جي شڪل ۾ نظر اچي رهيو هو. هندو ڏرم جي نقطئ نظر موجب انسان ذات جي ارتقائي عمل جو آخري مقصد ٻٽي جنس bisexuality حاصل ڪرڻ آهي. جڏهن تہ يهوديت، عيسائيت ۽ اسلام جو تصور هن کان مختلف آهي. هندو ڏرم جي اصول موجب ارتقا جو اهم مقصد مرد ۽ عورت جي ٻن جنسن جو هڪ جنس اندر متحد ٿيڻ آهي. اهڙا ڪيترا ساهدار آهن، جن مان هر هڪ اندر ٻنهي جنسن واري خاصيت آهي، يعني اهي نر بہ هوندا آهن تہ ناري بہ هوندا آهن. (مثال طور بارناڪلس barnacles ۽ وٽن ۾ رهندڙ سنيلَ Snails) تنتري Tantric فرقي جا پوئلڳ انهيءَ عقيدي ۾ ويساهہ رکندا آهن. سندن خيال آهي انسان ذات ۾ هڪ جهڙائي پيدا ٿئي. جيڪڏهن ماڻهوءَ ۾ مرد ۽ عورت واريون ٻئي جنسون هوندیون تہ ڪابہ جنس غلبو حاصل ڪري ڪانہ سگهندي.

اٽڪل 5000 ق. م. اڳ يا سميري تهذيب جي ابتدا کان 2000 ق.م. پهريان دراوڙن مشرق قريب واري علاقي ۾ هڪ ڏند ڪٿا پيش ڪئي هئي تہ هي دنيا ستن ڏينهن اندر جڙي راس ٿي آهي. اهڙيءَ ريت هفتي جي ستن ڏينهن تي ڏار ڏار نالا رکيا هئا ۽ زندگيءَ جي مشوري سان گڏ نانگ ۽ ڏاند جي عزت ڪئي ويندي هئي. ڇاڪاڻ تہ اهي ديوتا ۽ ديويءَ لاءِ مقدس هئا. جيڪي طاقت، زندگي ۾ ڏاهپ جي علامت سمجهيا ويندا هئا. دراوڙن جو عقيدو هو تہ آتما جي مڪتي علم ۽ نيڪ عملن وسيلي ممڪن آهي، پر ڪنهن عقيدي ذريعي نہ. تنهن ڪري اهي سنان ڪندا ۽ تپسيا baptism ڪندا هئا. اهڙا ڪيترا عالم آهن، جن جو ويساهہ آهي تہ (حضرت) عيسيٰ (ﷺ) عيسائيت جي تبليغ ڪرڻ کان اڳ ٻاروتڻ ۾ هندو ڏرم ۽ ٻڌ ڏرم جو ڪٽابي هو. تنهن ڪري هن هندستان جو ضرور سفر ڪيو هوندو. انهيءَ مقصد سان تہ جيئن هو انهن مذهبن جو مطالعو ڪري سگهي. هن کان اڳ يونان ۽

روم جي فلاسافرن ۾ ائين ڪيو هو. ٻڌ ڏرم عهدنامہ عتيق جي دور ۾ اڳتي وڌي رهيو هو. انهيءَ زماني ۾ آرين جي ڪوشش هئي تہ هندو ڏرم ۾ تقليد ۽ دقيانوسي قسم جو ضابطو هجڻ گهرجي. پر ٻڌ ڏرم ۾ ايجا ۾ ڪي دراوڙي قسم جون خاصيتون موجود هيون. هندستان ۾ اهڙيون ڪوششون ڪامياب ٿي ڪونہ سگهيون هيون. تنهن ڪري ٿوري وقت لاءِ ٻڌ ڏرم کي هندو ڏرم وارن مرتد قرار ڏنو هو.

سنڌ جي ماڻهن رياضيءَ کي ترقي ونرائي هئي. هنن ٻڙي Zero ايجاد ڪئي. الجبرا ۽ علم نجوم کي تخليق ڪيو ۽ جاميٽريءَ جي علم جا خالق ۾ اهي هئا. زمين کي ماپي ۽ سال کي مختلف موسمن ۾ ورهائي سگهندا هئا. کين مختلف گرهن ۽ سج جي سفر دوران رستن جي ڄاڻ هئي. هنن کي ساهدارن ۽ هوٽن جو علم هو. کين اها ۾ ڄاڻ هئي تہ ڏرتي سج جي چوڌاري ڦري رهي آهي. هو اهو ۾ ڪونہ سمجهندا هئا تہ وقت هڪ رخ ۾ linear طريقي سان ائين اڳتي وڌي رهيو آهي. جيئن معمولي سماج عام طور تي سوچيندو آهي. ان بدران سندن سوچ هئي تہ هيءَ ڪائنات وڌي ۽ سمهي رهي آهي. جنهن ۾ زندگي جي طاقت خواب لهڻ واري عرصي Period of dreaming (وڌڻ) ۽ آرام ڪرڻ resting (سسڻ) ۾ تبديل ٿيندي رهندي آهي. هن قسم جو تصور مغربي سماج ۾ 1965ع تائين پختو ٿي ڪونہ سگهيو هو. سنڌ جا ماڻهو روشنيءَ جي سالن light years کان ۾ چڱيءَ ريت واقف هئا ۽ جديد علم نجوم مطابق کين Island Universes جو ۾ علم هو. هندستان هن قسم جي علم ۾ اهو ڪردار ادا ڪيو آهي. پر مغرب ان کي غور لائق ئي ڪونہ سمجهيو آهي. ان تهذيب جو هندورو ۾ سمجهيو ڪونہ پيو وڃي. مغرب وارا رياضيءَ واري ڏاهپ عربن ڏانهن منصوب ڪندا آهن. پر حقيقت اها آهي تہ عربن نندي کنڊ تي حملو ڪيو ۽ دوران رياضيءَ جا اصول هٿ ڪيا ۽ يورپ سان رابطن واري زماني ۾ ان کي هندستان يورپ ڏانهن منتقل ڪيو هو. انهيءَ زماني ۾ يورپ جا حملا ۾ جاري هئا تہ قافلا ۾ ايندا ويندا رهنداهئا. هنن ماڻهن البيروني جون تحريرون درآمد ڪيون هيون. هي مسلمان سياح هو جنهن 1017 — 1030 تائين هندستان جو سفر ڪيو هو. اهڙا ڪيئي طريقا هئا جن وسيلي هندستاني ڏهائي decimal ۽ علامتن جو طريقو

يورپ پهتو هو جن کي مغرب ۾ عرب عدد numerals سمجهيو ويو هو.
سنڌ جي دراوڙن اهو حساب ڪتاب لڳائي ڪامتا ٻي تحليل dissolution تڏهن ٿي جنهن کي موجوده دور ۾ جمع جو ڏينهن 18, 3102 ق. م. سڏيو وڃي ٿو. تڏهن شايد آرين جي حملي کي خاتمي جي شروعات جو اهڃاڻ سمجهيو ويو هو.

سنڌ جا ماڻهو تصويري لکت ڪم آڻيندا هئا. جنهن ۾ 270 نشانيون ڪم آنديون ويندیون هيون. اهڙي ساڳئي قسم جي لکت ايسٽر آئلينڈ Easter Island ۾ پڻ ڏسڻ ۾ اچي ٿي. ان ٻيٽ ۾ لکت جو اهو سلسلو لڳاتار پوئين دور تائين هلندو آيو هو. شايد اهڙي لکت مس وسيلي ڪپڙي ۽ ڪاغذ تي ڪئي ويندي هئي. اهو ساڳيو طريقو اڄ چين ۽ جپان ۾ موجود آهي. سنڌ سيپيتا جا ماڻهو نهايت سڌريل اوزار ڪم آڻيندا هئا. جن ۾ ڪاٺ چيرڻ جي ڪارائي به شامل هوندي هئي جنهن کي ڏندا هئا. ڪارائيءَ جي چيرڻ سان ڪاٺ جو ٻورو ٽڪري ويندو هو ۽ ڪاٺي ڪپجي پوندي هئي. ان کان سواءِ ڪاٺ تي اڪر ڪرڻ جا به مهان ڪاريگر هئا. اهڙيءَ ريت medical science طبي سائنس ۾ دنيا کان گهڻو اڳتي هئا. لاشن کي قبرستانن ۾ قبرون کوٽي دفن ڪندا هئا. ڪڏهن لاش رکي ان جي چوڌاري پٿر جون گول پٽيون اوسارينديا هئا. ڪڏهن لاش کي وڏي ٽانوَ ۾ رکندا. ڪڏهن وري اهو به ڏسڻ ۾ آيو آهي ته پٿرن جي حجري جهڙيءَ جاءِ جوڙي، لاش ان ۾ رکندا هئا، جنهن جي اتر يا اوپر پاسي سوراخ هوندو هو. آرين جي اچڻ کان لاشن کي ساڙڻ جو رواج پيو. يو ايس اي جي ڪن علائقن ۾ به لاشن کي ساڙڻ جو رواج آهي (جهڙوڪ فلوريدا ۾). ڪڏهن وري اهو رواج به ڏسڻ ۾ آيو آهي، ته زير زمين قبر واري جڳهه ڪانڪريٽ گچ سان ڀري ويندي هئي. دقيانوسي خيال جا يهودي اڄ به هن ڳالهه تي زور ڏيندا آهن، ته انهن جي قبرن کي اتر پاسي کان سوراخ هجڻ گهرجي، انهيءَ لاءِ ته جيئن هو ڏسي سگهن ته خدائي تحرير مطابق مٽي ڪهڙي طريقي سان مٽيءَ سان ملي رهي آهي. هن کي قديم دور جي دفن ڪرڻ جي رسم سڏيو ويندو آهي. قبر جوڙڻ جو اهڙو طريقو دراوڙي آهي، جنهن جو نقل ڪيو ويو آهي.

آرين جي مذهب ۾ باهه وسيلي قربانيون ڏنيون ويندیون هيون. تنهن ڪري قربانگاهه تعمير ڪيا ويندا هئا. بعد ۾ انهن پنهنجي مذهب سان دراوڙي مذهبي اصولن کي شامل ڪيو ۽ نئون مذهب جوڙي ورتو. جنهن کي هندو ڏرم سڏيو ويندو آهي. دراوڙي مذهبي رسمن واسطي پاٽيءَ کي ڪتب آڻيندا هئا. وٽن جو احترام ڪندا هئا. نانگن، ڏاندن، پٿرن سان اوساريل ٿلهن ۽ شِوَ لنگم Phallus جي پوڄا ڪندا هئا. اهڙيءَ ريت سوراخ نڪتل پٿرن جي يوني Yoni طور به پوڄا ڪندا هئا ۽ سمجهيو ويندو هو ته اها ديويءَ يا شڪتيءَ جي يوني Vagina آهي. لنگم ۽ يوني مقدس وجود جي تخليق جون علامتون آهن. جيڪي ٻچن جڙڻ جو وسيلو ۽ فطري قوت جو مظهر هوندیون آهن. هيءَ ڪائنات جي فطري عمل جيان جوڙيءَ جي تخليق ۽ تخريب سمجهڻ هوندو هو. ابتدائي دور ۾ ويدڪ آريا دراوڙن جي مقدس هستين ۽ انهن جي مذهبن کان نفرت ڪندا هئا، پر اهي شِوَ ۽ شڪتيءَ جي پوڄا کي ختم ڪري ڪونه سگهيا هئا. اهي ٻئي مقدس وجود هر حال ۾ موجود رهيا ۽ اڄ اُهي موجوده دور جي هندو ڏرم منجهه اهم حيثيت جا مالڪ آهن. آريا پيئيتي Patrichal سماج جا قائل هئا ۽ وٽن ماءُ کان وڌيڪ پيءُ کي اهميت ڏني ويندي هئي. يعني اهو مرد جي غلبي وارو معاشرو هو. پر اهي هندستاني سماج ۾ عورت جي حيثيت کي گهٽ ڪرڻ ۾ سوپارا ڪونه ٿيا هئا، پر مسلمانن جي حملن کان پوءِ مرد کي عورت مٿان غلبو حاصل ٿي ويو هو. پر ڏکڻ هندستان، پنجاب ۾ دراوڙي قسم جو معاشرو هو. تنهن ڪري اتي عورت کي وڌيڪ اهميت حاصل آهي. اٽڪل 3600 ق. م. ڌاران ميسوپوٽاميا جي سمير واري علائقي ۾ تهذيب جي ابتدا ٿي هئي. انهيءَ زماني ۾ سنڌ جا ماڻهو ميسوپوٽاميا سان تجارت ڪندا هئا. سنڌ جي برآمدي شين ۾ دراوڙي مذهب به هو. سمير جا ماڻهو سنڌ جي دراوڙن کان گهٽو سامان خريد ڪندا هئا، پر وٽن وڪري ڪرڻ لاءِ ڪوبه تجارتي مال ڪونه هوندو هو. تاريخ ۾ هي پهريون پيرو آهي، جو بن ڏرين وچ ۾ تجارتي توازن موجود نه آهي. اهڙيءَ ريت سميري دراوڙن جيان لٽا ڪپڙا پائيندا هئا. سنڌ وارن جون ڏاڙهيون ڪٽريل ۽ ننڍيون هوندیون هيون ۽ مُڇون

ڪوڙيندا هئا. ان کان سواءِ جان جي مٿئين حصي کي اوچڻ اهڙي نموني سان ويڙهيندا هئا جو ساڄي طرف وارو ڪلهو ظاهر ٿي بيهندو هو. عورتون Skirt جهڙو اوچڻ اوڍيندڙيون هيون. ڇاتي کليل رکي ويندي هئي. ڏاڪ وٽ خوبصورت پٽو ٻڌو ويندو هو. مٿي تي وڏي پوتي رکي ويندي هئي. ڳچيءَ ۾ گهٽا هار پائيندڙيون هيون. سنڌ جي واپارين جا دُڪان سمير جي مختلف شهرن ۾ هوندا هئا ۽ ان کان پوءِ هن بابل ۾ پڻ تجارت شروع ڪئي هئي. اهڙي ڏيتي ليتي 2169 ق. م. تائين هلي هئي ۽ ان وقت تائين جاري رهي جيستائين آرين موهن جي درّي تي قبضو ڪري ورتو هو. ان کانپوءِ مذڪوره تجارت صفا ختم ٿي وئي هئي.

مصر جي قديم بادشاهت 3500 ق. م. کان شروع ٿي هئي ۽ 2631 ق. م. دوران ختم ٿي چڪي هئي. انهيءَ زماني ۾ موهن جو دڙو ترقي جي معراج تي هو. سندس شهري مرڪز عروج تي هئا. هن جو پرڏيهي واپار هلندو هو ۽ تجارتي ٻيڙا دولت جا انبار کڻي سنڌ مونڍندا هئا. اهڙو واپار 2900 کان 1700 ق. م. تائين هلندو رهيو. انهيءَ زماني تائين سنڌ ۾ ڪنهن مندر جي تعمير جي شاهدي ڪانه ٿي ملي. نه وري تڏهن منظم قسم جو مذهب ڏسڻ ۾ اچي ٿو. مصر جو پهريون پئرامڊ pyramid 2780 ق. م. ۾ ٺهيو هو. ان دوران پڻ سنڌ ۾ ڪابه مذهبي ڳالهه ڏسڻ ۾ ڪانه ٿي اچي. وچين دور واري مصري بادشاهت 2375 ق. م. ۾ شروع ٿي هئي. هن کان ٿورو عرصو پوءِ ايلمي آرين 2357 ق. م. ۾ سميري شهنشاهت کي تباهه ڪري ڇڏيو هو. 2150 ق. م. ڏاران ساڳين ايلمي Elamite آرين سنڌ جي پهراڙيءَ وارن علائقن ڏانهن رخ ڪيو هو پر انهيءَ زماني ۾ هو وڏن تجارتي مرڪزن کان تمام گهٽو پري هئا. ان کان ٿورا سال پوءِ هئمورابي Hammurabi (2123 ـ 2081 ق. م) بابل جو بادشاهه ٿيو هو جنهن سمير وارن کي قانون ڏنو هو. انهيءَ دور ۾ بابل جو مذهب رڳو سمير جو ڪونه هو. سمير جي قديم زبان ائين مقدس ڪتاب جو درجو رکندي هئي، جيئن عيسائيت لاءِ لاطيني ۽ آرمائڪ Armaic هوليون هيون.

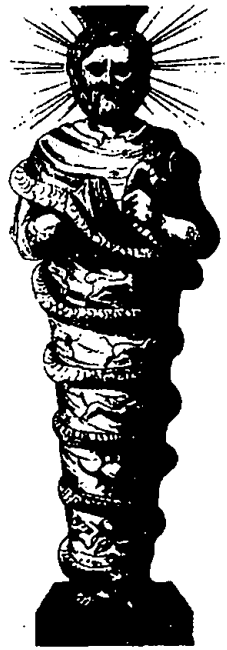
1825 ق. م ۾ حتي Hittite آرين بابل کي فتح ڪرڻ لاءِ بلئڪ سي Black sea ۽ ڪئسپن سي Caspian sea جي وچ وارن علائقن تي حملا ڪيا هئا. 1800 ق. م ۾ انگلينڊ ۾ اسٽونهينج Stonehenge جي تعمير

ٿي رهي هئي. فلسطين ۾ به تهذيب جي ابتدا 1800 ق. م. ۾ ٿي هئي. هي اهو زمانو هو جڏهن مصر ۾ وچين بادشاهت ختم ٿي رهي هئي، ۽ سنڌ ايجا به عروج تي هئي. مختلف دورن جو هي نظام انهيءَ ڪري اهم آهي، ڇاڪاڻ ته انهيءَ زماني ۾ آريا ميسوپوٽاميا ۽ سنڌو سڀيتا جي علائقن ڏانهن وڌي رهيا هئا ۽ دراوڙا لهرين جي شڪل ۾ لڏ پلاڻ ڪري هرطرف وڌي رهيا هئا. اها تاريخ جي پهرين هجرت هئي. هو ماڻهو جيڏانهن به ويا، پٽيان پنهنجا نشان ڇڏيون ويا هئا.

مصري بادشاهت 1580 کان 1100 ق. م. تائين ختم ٿي چڪي هئي. هن دور جو ادب خيالي قسم جي قصن تي مشتمل هو جيڪو يهودين ۽ عيسائين پنهنجي مقدس ڪتابن ۾ شامل ڪري ڇڏيو. ڪن مذهبي گروهن انهن ماڻهن ۽ واقعن کي حقيقي تاريخي سمجهيو هو جهڙوڪ، (حضرت) سليمان (ﷺ) ۽ لازارس lazarus جو قصو وغيره، جنهن ۾ چيو ويو آهي ته ماڻهن جي هڪ وڏي تعداد ۾ چئن ميڄين ۽ ماني جي مختصر ٽڪرن مان پيٽ پري ڪاڏو هو. اهڙيءَ ريت شام ۾ 1500 ق. م. دوران هڪ نظم لکيو ويو هو جيڪو هڪ هزار سال ڪانپوءِ يهودين حضرت دانيال جي قصي سان ملائي ڇڏيو.

1400 ق. م. واري زماني ۾ آرين جو وڏو راز يعني لوهه جو راز ظاهر ٿي پيو هو. ان کان پوءِ انسانذات لاءِ لوهه جو دور شروع ٿيو. 1250 ۽ 1200 ق. م جي وچ واري زماني ۾ آرين سنڌ جا اهم تجارتي مرڪز فتح ڪري تباهه ڪري ڇڏيا هئا. هي اهو دور آهي، جنهن ۾ ٻيا به ڪيترا ئي واقعا رونما ٿيندا ڏسڻ ۾ اچن ٿا.

1200 کان 700 ق. م تائين اٽليءَ ايٽروسڪان Etruscans قبيلا ڏسڻ ۾ اچن ٿا، جن پنهنجي وڏي تهذيب جو بنياد رکيو هو. شهري رياستون به ائين قائم ڪيون ويون هيون، جيئن سنڌو سڀيتا ۾ قائم ڪيون ويون هيون. ماضيءَ ۾ مورخن يقين سان اهو بيان ڪونه ڪيو آهي ته انهن ايٽروسڪان قبيلي جي اصليت ڪهڙي هئي. پر اهو ضرور چون ٿا ته اهڙيون شاهديون مليون آهن، اهي ليڊيا (ترڪي) کان آيا هئا. ۽ قوي امڪان اهو آهي ته انهن ماڻهن جو تعلق سنڌ سان آهي، جيڪي آرين جي پهرين حملن دوران اتان نڪري هليا ويا هئا.

(سراپس Serapis ديوتا سج جي روپ ۾. مصر جي هن ديوتا کي اناج جي ديوتا اوسيرس Osiris ۽ ڏاند ديوتا Apis bull god کي ملائي ٺاهيو ويو آهي)

اهي سنڌي قبيلا ٿوري وقت لاءِ ان علائقي ۾ رهيا هئا، جنهن کي هاڻي ترڪيءَ جي نالي سان سڏيو ويندو آهي. جن کي اتي ليڊين Lydians سڏيو ويندو هو. بعد ۾ اهي هجرت ڪري اولهه ڏانهن وڌيا ۽ اٽليءَ ۾ وڃي آباد ٿيا هئا. هي اهو زمانو هو جڏهن آريا ترڪيءَ وڃان گذري رهيا هئا. ايٽروسڪان قبيلن جا اصول يونانين ۽ رومين جي اصولن جهڙا ڪونہ هئا. هنن قبيلن ۾ عورت ۽ مرد جا هڪ جيترا حق هئا. سندن کو مذهب ڪونہ هو ڪابہ جنسي پابندي ڪانہ هئي. هنن جون ديويون ۽ ديوتائون ڪلڙ واري روپ ۾ هئا. هنن روايتن مان پتو پوي ٿو تہ سندن لاڳاپو سنڌ سان هو. موجوده دور ۾ اهڙا ڪيترا مورخ آهن، جن جو خيال آهي تہ انهن قبيلن جو امڪاني تعلق سنڌ سان ٿي سگهي ٿو.

1276 کان 1200 ق. م. تائين مختلف آريائي قبيلا ڏاڍا سرگرم رهيا هئا. هنن 1176 ق. م ڏاران آشور Assyria کي متحد ڪيو. هنن

جڏهن سنڌو سيبتا جي وڏن تجارتي شهرن کي فتح ڪيو ته ميسوپوٽاميا وارا علائقا تباهه ٿي ويا. چاڪاڻ ته سنڌو سيبتا جا شهر ميسوپوٽاميا جي گهٽي اقتصادي مدد ڪندا هئا. ميڊيٽرانين جي اوسي پاسي واري ميسينيا Mycenia جي ثقافت به تباهه ٿي وئي. جلد ئي پوءِ ڪنجاني واپاري معاشرو به 1232 ق. م ۾ ختم ٿي ويو. جلد ئي پوءِ لاوي Levite آرين جابلو برادرين تي قبضو ڪري ماڻهن کي متحد ڪرڻ شروع ڪيو انهيءَ مقصد سان ته جيئن اسرائيل جي رياست کي قائم ڪري سگهجي. انهيءَ زماني ۾ مغربي دنيا جنگين ڪرڻ ۾ ڦهلجڻ ۾ مصروف هئي. يونانين 1193 ق.م ۾ ٽراءِ Troy کي شڪست ڏني هئي. انهيءَ زماني ۾ آرين جون فتحون مڪمل ٿي چڪيون هيون. فاتح مفتوح معاشري سان رلي ملي هڪ ٿي ويا هئا. انهن جي اثر کي مفتوحن جي فن، ادب ۽ مذهب ۾ محسوس ڪري سگهجي ٿو.

فونيشيا ۽ شام 1000 کان 600 ق. م ۾ سونهري دور ۾ داخل ٿيندا ڏسجن ٿا. هي اهو زمانو آهي جڏهن وید ۽ اپنشد Upanishad مڪمل ٿي چڪا هئا، جن ۾ هندن جي ديوين ۽ ديوتائن بابت ڏند ڪتائون بيان ڪيون ويون هيون ۽ دقيانوسي قسم جي پوڄا پاٺ کي ترڪي ونڊائي وئي هئي. اهڙيءَ ريت آرين برهمڻن کي وڏيڪ طاقتور بنايو ويو هو جيڪو حڪمران طبقو هو. آشري شهنشاهت 732 کان 609 ق. م تائين قائم رهي هئي. گوتم ٻڌ 624 کان 544 ق. م تائين اسي سال زندهه رهيو. اهڙن سيني واقعن کان پوءِ 621 ق. م ۾ انجيل جا پنج ڪتاب Pentateuch لکيا ويا. رومن ريپبلڪ جو بنياد 509 ق. م ۾ رکيو ويو هو پر ان کان اڳ ايٽروسڪان سان لڳاتار جنگيون هلنديون رهيون هيون. روم وارا ايٽروسڪان جي ثقافت کان گهڻا متاثر هئا ۽ آخر ۾ انهن کي ماري مطيع ڪري ڇڏيو هئائون. پر هنن کانئن تهذيب جي ٽيڪنڪ سکي ورتي هئي.

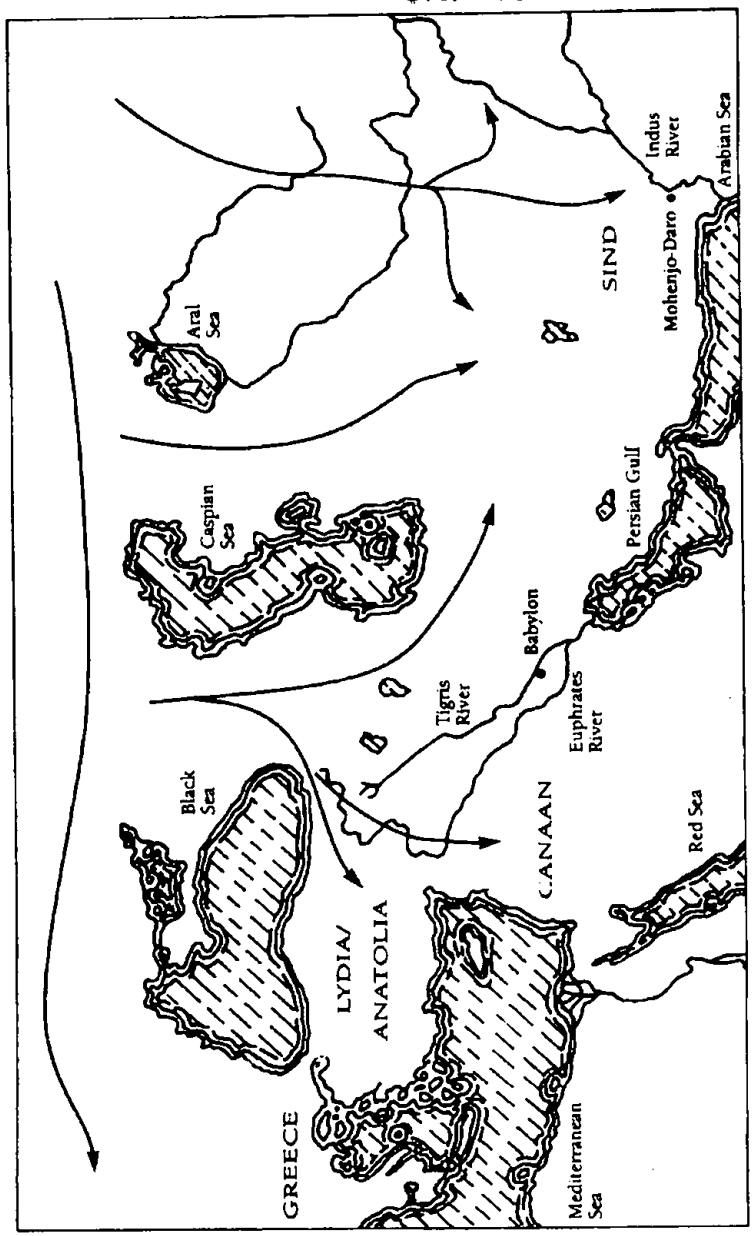
آشوري شهنشاهت 609 ق. م. ۾ ختم ٿي چڪي هئي. ان کان هڪ صدي پوءِ رومن ريپبلڪ جو بنياد رکيو ويو هو. انهيءَ زماني ۾ بابل وري عروج حاصل ڪري ورتو هو. جيڪو ايران جي اُيري اچڻ تائين بحال رهيو هو. ايران 559 ق. م. ۾ شهنشاهت قائم ڪري ورتي هئي. هن بابل

ڪي 539 ق. م. مصر 525 ق. م ۾ هندستان ڪي 518 ق. م ۾ فتح ڪري ورتو هو. اهو ايرانين جي شهنشاهت وارو دور هو. يروشلم وارو عبادتگاهه جڙي راس ٿيو هو. انجيل جي ڏند ڪٿا موجب اهو ٻيو عبادتگاهه هو. انهيءَ زماني ۾ مذهب نئين سر ڪلٹ شروع ڪيو هو جن جي چوٹ موجب ته پهريون عبادتگاهه (حضرت) سليمان تعمير ڪرايو هو پر اهڙي شاهدي ڪانه ٿي ملي. بلڪ تاريخ جي وقت ۾ اسرائيل واري بادشاهت نظر ئي ڪانه ٿي اچي. سڪندر اعظم 329 ق. م ۾ هندستان تي حملو ڪيو هو. هو هڪ هندو جوگيءَ کي ساڻ ڪري 325 ق م ۾ واپس ٿيو هو.

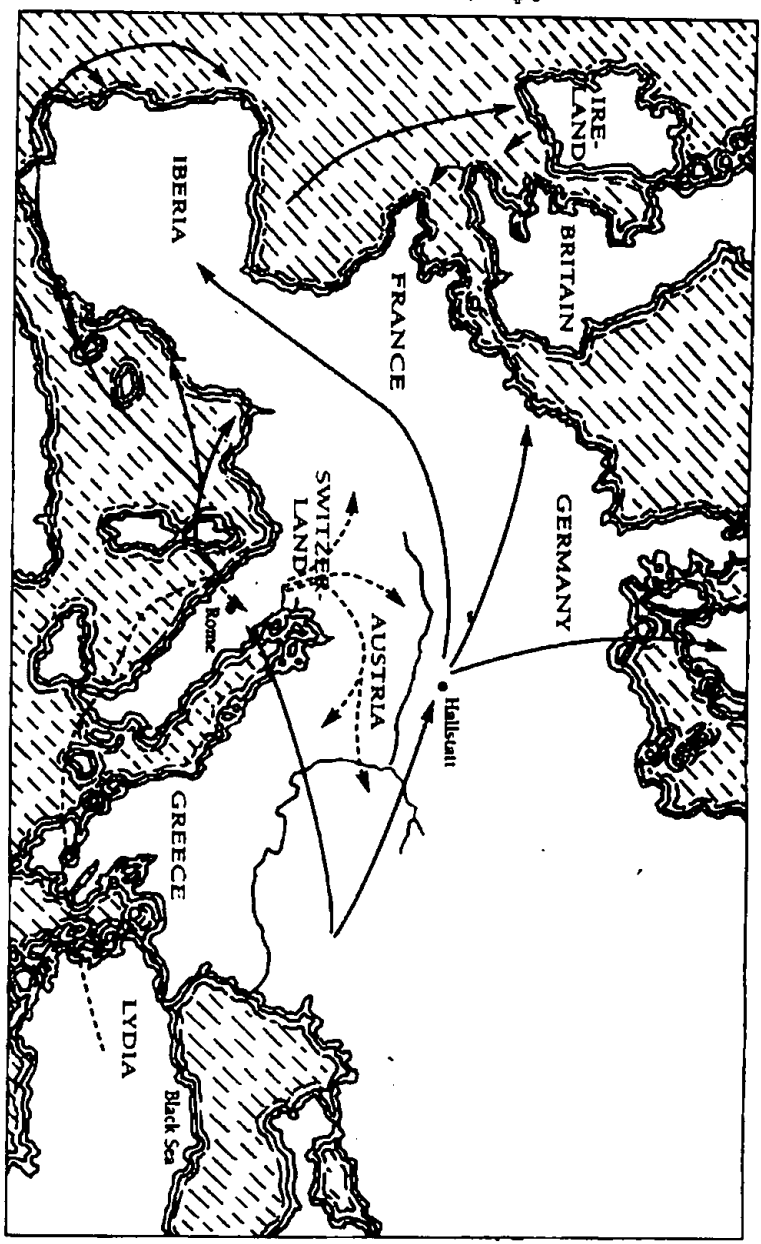
138 ق. م ۾ مئڪبيز Maccabees يهودين جي صحيح قسم جي تاريخ لکي هئي. انهن جي لکيل تاريخ کي عيسائين غير اهم سمجهي انجيل ۾ جڳهه ڪانه ڏني. يروشلم آشورين ۽ بابل ايرانين جي قبضي هيٺ رهيو آهي. تنهن ڪري اسرائيل جي بادشاهت ان شهر ۽ ٿوري پسگردائي تائين مشتمل هئي.

سنڌو ماٿري ۽ ان جي اوسي پاسي جي تاريخ کان هر ڪو واقف آهي. عهدنامہ جديد New Testament 300 ۽ 400ع ۾ لکيو ويو آهي. رومي شهنشاهت 476ع کان ستت ئي پوءِ ختم ٿي چڪي هئي. اها روايتي قسم جي تاريخ آهي ۽ انهن واقعن جي بنياد تي بيهاري وئي آهي، جڏهن جرمن قبيلن روم کي اچي ڦريو لٹيو هو جيڪي اتفاقي طور عيسائي هئا. اهڙيءَ ريت انجيل ۽ عيسائيت روم جي ايار جي گڏيل پيداوار آهي، هي اهو وقت هو جڏهن دنيا جو ختم ٿيڻ ضروري سمجهيو ويوهو. ١

اتفاقي ڳالهه اها ٻه آهي ته 400ع ۾ مها ديوي آرين جي هندو ڌرم ۽ تنتري طريقي ۾ اهميت حاصل ڪري رهي هئي. 455 کان 500ع تائين هندستان تي هن Hun قبيلن حملا ڪيا هئا ۽ عربن 712ع ۾ سنڌ کي فتح ڪري ورتو هو. ان کان پوءِ سلطان حملہ آور 999 کان 1226ع تائين مسلسل حملا ڪندا رهيا. اهي هندو ڌرم کان نفرت ڪندا هئا. هنن جيڪا ٻه ڇڱي شيءِ ڏٺي سا ڦري لٹي ۽ تباهه ڪئي. سندن هر حملي ۾ هزارن بلڪ لکن جي تعداد ۾ هندو قتل ڪيا ويندا هئا. ان جو ڪارڻ فقط اهو هو ته هو دنيا ۾ زنده ڇو هئا ۽ هنن جو مذهب مسلمانن جي اڪيلي خدا جي تصور جي خلاف هو.

(انهن آريا لوڪن جو اختيار ڪيل رستو جيڪو رستو وٺي هنن هندستان جي سنڌو سيبيتا ءِ ان جي اولهه طرف وڃ مشرق تي حملو ڪيو هو)

ايترومڪان ۽ڪيلٽڪ لوڪن جا يورپ ۾ برتش آئسلس وچان گذرندڙ نقل مڪاني۽ وارا رستا، هنن لوڪن جو ساري يورپ تي اثر چانيل هو.

مسلمانن جو دور ڏاڍو ڏمر ڪيس ۽ قهر جو زمانو هو. هزارن هندن کي اڀرندڙ تيل جي ڪڙاهين ۾ اڇلائي ماريو ويو هو. انهيءَ زماني ۾ شِوَ ۽ شڪتي واري مذهب عروج حاصل ڪري ورتو هو. شِوَ ۽ شڪتيءَ جي پوڄا ڏکڻ هندستان ۽ ڪشمير ۾ گهڻو زور ورتو هو. انهيءَ زماني ۾ مسلمانن جا حوصلا ڏاڍا بلند هئا ۽ شِوَ ۽ شڪتيءَ جي پوڄا پاڻ انڊونيشيا تائين پکڙجي ويو هو. ٻڏ ڏمر 1100ع تائين ختم ٿي چڪو هو ۽ 1100ع کان 1610ع تائين شِوَ ۽ شڪتيءَ جون گهڻيون مورتيون جوڙيون ويون هيون. 1236ع ڌاران مسلمانن هندستان جي وڏي حصي تي پنهنجي حڪومت قائم ڪري ورتي هئي. مارڪوپولو 1288ع کان 1293ع هندستان آيو هو. واسڪو ڊي گاما (Vasco de gama) 1498ع ۾ هتي پهتو هو. هن پورچوگال حڪومت وٽ اعلان ڪيو هو ته هن 1510ع ۾ گوا Goa ۾ واپاري ڪوٺي قائم ڪري ورتي آهي. ايترن حملن ۾ دولت جي ڦرلٽ هوندي به هندستان ٻوءِ به تصوراتي شاهوڪار ۽ دولتمند ملڪ سمجهيو ويندو هو. انگريز ۽ فرينچ به هندستان اندر تجارتي حقن واسطي 1756ع کان 1763ع تائين پاڻ ۾ جنگيون ڪندا رهيا هئا. جنهن ۾ انگريزن ڪتيو جنهن جي نتيجي ۾ رابرٽ ڪلائيو Robert Clive کي بنگال جو گورنر مقرر ڪيو ويو هو. 1858ع ۾ برطانيہ سرڪار ايسٽ انڊيا ڪمپنيءَ کان هندستان جو ضابطو ڇڏائي پنهنجي هٿ ۾ ورتو هو ۽ 1947ع ۾ هندن جي وڏي قتل عام کانپوءِ مندرن کي نقصان پهچائڻ قانوني طور ڏوهہ تسليم ڪيو ويو هو. بعد ۾ عام قسم جي افراتفريءَ کان پوءِ برطانيہ سرڪار هندستان جي قوم کي آزادي ڏني ۽ مسلمان پاڪستان ۽ هندو ڀارت جي شڪل ۾ ٻہ ملڪ وجود ۾ آيا. هو مذهبي طور هڪ متحد ملڪ هو. جنهن کي مذهب جي آڌار تي ٻن حصن ۾ ورهايو ويو. لکين ماڻهو پنهنجا اباڻا ڪک ڇڏي سوين ميل پري وڃي ڌارين علائقن ۾ وينا. اهڙو وهاتيل وايو منڈل متعصب ۽ ڌارئي سامراج هٿ وٺي پيدا ڪيو هو.

اڄ هندستان ۽ هندو ڏمر جون تاريخي پاڙون ان ملڪ ۾ موجود آهن. جيڪو بنياد پرست مسلمانن جو علائقو آهي. اوپر پاڪستان واري علائقي کي اولهہ پاڪستان حملو ڪري تباهہ ۽ برباد ڪري

ڇڏيو. اهڙيءَ ريت اوير پاڪستان، اولهه پاڪستان کان آزادي حاصل ڪئي ۽ پاڻ کي بنگلاديش جو نالو ڏنو. ان کانپوءِ پاڪستان هڪ وڏي قوم نه رهيو.

هي اهو زمانو هو جو مغرب لاءِ هندستان جي تجارت واسطي دروازا کلي چڪا هئا. اهو راڻي ايلزبيٿ I (1603ع-1558ع) جو دور هو. ڊاڪٽر جان ڊي John Dee (1608ع-1527ع) سندس درٻاري نجومي هو جنهن جادوءَ Enochain وارو طريقو (1570ع- 1580ع) ايجاد ڪري ورتو هو پر انهيءَ کان اڳ يهودي ڪابالاش Kabbalah ائگريپا Agrippa (1486ع-1555ع) ۽ پئرسيلس Paracelsus (1493ع-1541ع) جي اڳواڻيءَ ۾ باقي يورپ اندر سيريمونيل ceremonial جادوءَ کي متعارف ڪرايو هو. هي اسپئن جو وڇولو دور هو. 1877ع ۾ گولڊ ڊان Golden Dawn جادوءَ جي هرميٽڪ آرڊر Hermetic order جو بنياد رکيو هو. ان کان پوءِ 1875ع کان 1947ع تائين اليسٽر ڪرولي Aleister Crowly سيريمونيل جادوءَ جو اڳواڻ هو. 1897ع چارلس لي لئنڊ Charles Leland آريڊيا گوسپيل آف دي وچز Aradia: gospel of the wiches نالي ڪتاب لکيو هو جنهن جو واسطو اٽليءَ جي جادوگرياڻين سان هو. اهڙيءَ ريت جيرالڊ گارڊنر 1939ع ۾ جادوءَ جي ميدان ۾ پير پاتو هو ۽ 1940ع ۽ 1950ع وارن ڏهاڪن ۾ هن موضوع تي ڪتاب لکندو رهيو. 1970ع واري ڏهاڪي ۾ هن موضوع تي گهڻا ڪتاب لکيا ويا هئا ۽ وڪا واري جادوءَ جو گهڻو تعارف پيش ڪيو ويو هو. اهو جادوئي ادب پورين ريتن رسمن سان مڪمل هو جنهن ۾ وڇولي دور جي يورپ جي روايتي جادوءَ ۽ ڪابالاش کي گڏائي پيش ڪيو ويو هو. مٿي بيان ڪيل جادوئي اوسر، تاريخن جي فهرست ۽ واقعا ڪجهه اڪيليون ڳالهيون ڪونه آهن، انهن جي اهميت ۽ سنڊن پاڻ ۾ تعلقات اڳتي هلي ظاهر ڪيا ويندا.

جيڪڏهن اسان پنهنجي ورثي بابت سوال جواب ڪنداسون ته اسان پوئتي وڃي هڪ اونداهي دروازي وٽ پهچنداسون. پنهنجي اصليت کي معلوم ڪرڻ لاءِ اسان کي ڪن اوزارن جي گهرج آهي. ان لاءِ اوهان پاڻ ئي ڪارو آئينو mirror تيار ڪري سگهو ٿا، جيڪو اوهان کي پنهنجي ماضيءَ کي سمجهڻ لاءِ وڏو مددگار ثابت ٿي سگهي ٿو.

باب ٻيو

اوم ۽ اما
لامذهبي ۽ مذهبي فرقن جا مقدس وجود

هنن کي مهاديو ۽ مهاديوتا طور سڃاتو ويندو آهي. . .

سنڌو ماڻريءَ جو شِوَ ديوتا ۽ شڪتي ديوي مختلف نالن سان يورپ جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ پڪڙجي ويا هئا. هي ديوتائون جن رستن سان يورپ پهتا هئا، تن کي اڄ به چٽيءَ ريت سڃاڻي سگهجي ٿو. ڇاڪاڻ ته انهن رستن سان سندن علامتن جي پوڄا جا نشان موجود آهن. سنڌ جون ديويون ۽ ديوتا جنهن به ملڪ ۾ پهتا آهن، پنهنجي پٽيان اصلي يا ٿورا تبديل ٿيل نالا ڇڏي ويا آهن. تنهن ڪري اهڙن رستن کي ڳولي لهي سگهجي ٿو. انسان کي هن ٻئي قسم جي ديوتا جو شعور ۽ تصور 28000 ق. م اڳي آيو هو جيڪو مافوق الفطرت تصور جو بنياد بڻيو هو. ماڻهو هن مها ديوتا جي گهڻي عزت ڪندا هئا، جيڪو نَر ۽ ناريءَ جي روپ ۾ هو. هي ديوتا فطري طور ڄاول نر- ناري hermaphrodite آهي، جيڪو اڪين سان ڏسي سگهڻ جهڙو ديوتا آهي. ان ديوتا جو انساني شڪل ۾ ٻئو روپ، سندس هم جنسيت homosexuality جو سوچيل سمجهيل ۽ تسليم ٿيل اظهار آهي. حالتن مان معلوم ائين ٿي رهيو آهي ته سنڌو سڀيتا دنيا جي سڀني کان پهرين تهذيب آهي ۽ نر- ناري ديوتا اوم ۽ اما جي ميلاپ جي شڪل ۾ به پهريائين هتي وجود ورتو جنهن کي اڄ شِوَ ۽ شڪتيءَ جي نالي سان ڄاتو سڃاتو وڃي ٿو. عام ماڻهن کي هي ٻئي نالا آرين جي فتحن ۽ 1000 ق. م جي تجربن وسيلي

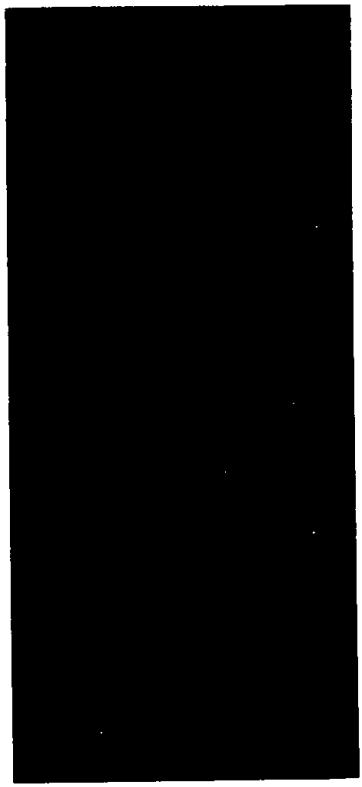
معلوم ٿيا آهن. جن جو اشارو 1500 ق. م واري دور ڏانهن آهي. تنهن ڪري چئي سگهجي ٿو ته مذڪوره نالا 1000 ق. م دوران عام جام اچاريا ويندا هئا. هن بابت امڪان آهي. پر پڪ ڪانه آهي ته سنڌو سيبتا جي ابتدائي دور ۾ انهن ديوتائن کي ساڳين نالن سان سڏيو ويندو هوندو.

هندستان جي موجوده دور جي دراوڙن کي سنڌ جي اصلي ماڻهن جو اولاد تسليم ڪيو ويندو آهي. جيڪي آرين جي حملن دوران اتان نڪري هتي اچي آباد ٿيا هئا. انهن ماڻهن کي پنهنجا مذهبي عقيدا ۽ نقل مڪاني ڪرڻ وارن کان ورثي ۾ مليا هئا. هنن ماڻهن مهاديوَ ۽ ان جي ساڻيءَ کي هندو ڏرم جي روپ ۾ ڇڳي ريت محفوظ ڪري ورتو آهي. تنهن ڪري اهي شِوَ ۽ شڪتيءَ جي نالن کي نهايت احترام جي نظر سان ڏسندا آهن ۽ اڃ سڏيءَ ريت اهو معلوم ٿئي ٿو ته سندن لازمي تعلق سنڌ سان آهي. ڪيترن مورخن سنڌ جي هن ديويءَ ۽ ديوتا جو تعلق هندو ڏرم سان جوڙيو آهي. پر هنن جي خيالن جو مرڪزي نڪتو سنڌ جو ڏرم نه. پر هندو ڏرم هوندو آهي. جيڪو دور جي لحاظ کان قديم آهي. پر ان کي ويدن واري دور جي هندو ڏرم سان ملايو ويو آهي. نئين اثر جو اهو رخ گذريل 2500 سالن کان هلندو پيو اچي. جنهن جو مقصد روحانيت کي سياسي لاڙو ڏيڻ آهي. جيڪڏهن لامذهب فرقي جي اڳينءَ ڳالهه کي ڏسبو ته هن مان آرين واري اثر کي ڌار ڪري بيهارڻو پوندو ۽ بعد ۾ ڏسڻو پوندو ته باقي ڇا وڃي بچيو آهي.

جيڪڏهن نر- ناريءَ واري ٻني ديوتا کي ڏسبو ته نر جي پيٺ ۾ ناريءَ واري پاسي گهٽا نالا ڏنا ويا آهن. جيڪي سندس مختلف روپ آهن. پر نَرَ واري پاسي جو هڪ ئي نالو هلندو ٿي رهيو. پر بعد ۾ ان جي مختلف روين مطابق وڌيڪ نالا ڏنا ويا. جهڙوڪ شونٽ راج Lord of Dance، شو ارڌا ناري Shive Ardha nari (half male half female- Androtyne) شو پسوپتي (Shive lord of of beasts)، شوگنلا (Phallic, fertility, creater) ۽ شِوُ مهايوگي (Great teacher, great Ascetic). هونءَ

تہ شِوُ (سخي) ديوتا جا گھٹا نالا آھن. پر ھتي مثال طور مختصر بيان ڪيا ويا آھن.

ساڳيءَ ريت ديوي خاص قسم جي نالن سان سڃاتي ويندي آھي، جھڙوڪ شڪتي يا طاقت Power، ديوي يا مھاديوي Supreme Being، great goddess، درگا Inaccessible war goddess، انا پورنا گھٹو ڪاڏو خوراڪ ڏيندڙ bestower of much food، جگنماتري Divine mother، پاروَتي Earth Mother ڪالي ديوي Black Mother. ھيءَ ديوي فطرت، ڪاري پاسي جي نمائندي ڪندي آھي. ڇاڪاڻ تہ ھر شيءِ موت کان نئين زندگي حاصل ڪندي آھي ۽ ڪالي زندگيءَ جو ھڪ رستو آھي. ھونءَ بہ ھن ديويءَ جا گھٹا نالا آھن، پر ھتي مختصر ڏنا ويا آھن. ھي سڀ نالا ھڪ ديويءَ جا آھن. ھن ديويءَ جو اما Uma اھو نالو آھي، جنھن مان پتو پوي ٿو تہ ھيءَ ديوي مشرق قريب تائين پکڙجي وئي ھئي. ھن ديويءَ جي نالي جي ھر ھڪ اکر کي پنھنجي اھميت حاصل آھي. اھڙيءَ ريت اما دراوڙن جي مھا ديويءَ Great Mother جو نالو آھي، جنھن جي انسان ذات، پسن ۽ ٻوٽن تي حڪمراني آھي، جيڪا پنھنجي روحاني عظمت ڪري آڇپو بخشيندي آھي. بعد ۾ ھن سان شينھن ۽ جبل بہ ملايا ويا آھن. اھو ويدڪ آرين جي اچڻ جو اثر آھي، جيڪي سنڌ ۽ مشرق قريب مان گذريا ھئا. ھن ديويءَ جو نالو ڏکڻ ھندستان ۽ پنجاب ۾ بہ گھٹو مشھور آھي. انھن علائقن ۾ بہ گھٹو ڇاتو سڃاتو وڃي ٿو جتي دراوڙا گھٹي تعداد ۾ آباد آھن. ساڳيءَ ريت اما Uma سمير وارن جي اما Uma ديوي بہ ٻڌجي وئي، جنھن جي پيءُ جو نالو سين Sin ھو. ھن نالي سين Sin مان سندس اصليت جو پتو پئجي وڃي ٿو. ڇا اھا دراصل سنڌ مان آئي ھئي. بعد ۾ اھا بابل جي اھم ديوي ٻڌجي وئي. ڇاڪاڻ تہ انھن ماڻھن سمير وارن جو مذھب اختيار ڪيو ھو. جيڪڏھن اسان سمجھنداسون تہ سمير جا ماڻھو دراصل سنڌ مان لڏي پلاٽي ھن علائقي پھتا ھئا تہ پوءِ ميسوپوٽاميا ۽ سنڌو ماڻريءَ جي مذھب وچ ۾ موجود تعلقات ڇڪيءَ ريت سمجھ ۾ اچي ويندو.

(اما Uma پاروتي ديوي- ڏرتي ماتا جي روپ ۾)

سڳن وارو ديوتا پسوپتي Lord of Animals موجوده دور جي لامذهب فرقي وٽ چٽيءَ ريت ڄاتو سڃاتو ويندو آهي. هن کي هندستان ۾ مشرق قريب ۾ جبل جي ديوي Lady of Mountian سڏيو ويندو آهي. شِوَ ۾ پاروتيءَ کي ڪريٽ ۾ زئگريوس Zegreus ۽ سائبل Cybele سڏيو ويندو آهي. (جڏهن ته پاروتيءَ کي اما Uma پاروتي ڪوٺيو ويندو آهي، جنهن جي اصليت جي سيني کي ڄاڻ سڃاڻ آهي). هن ديويءَ کي مشرق قريب جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ گهڻن نالن سان سڏيو ويندوآهي. هن جي نمائندگي ڪندڙ علامتون ڏاڍا. نانگ ۽ يوني Vagina هوندیون آهن. پر ڪن علائقن ۾ پٿر جي پوئين دور کان وٺي چيتو ۽ شينهن پڻ هن جي علامتي نمائندگي ڪندا آهن.

هن جي پيٽ ۾ آرين جي ديوين ۽ ديوتائن جون علامتي نشانيون

فطري ماحول سان تعلق رکندیون هیون. جهڙوڪ ڪنوڙ، باهه ۽ مينهن وغيره. ان کان سواءِ انساني خوبين ۽ خاصيتن جهڙوڪ عزت آبروءَ ۽ تيار مال ۾ حصي کي شخصي روپ ۾ ڏسڻ چاهيندا هئا.

انسان ذات جو قديم مذهب ماڻهوءَ کي فطري ڦير گهير واري دائري اندر ڏسڻ چاهيندو هو. آرين جي ترقيءَ جو مرڪزي نڪتو اهو هو ته انسان فطري ماحول جو حصو آهي، سندن تصور هو ته بين مٿان غلبي حاصل ڪرڻ ۽ تحفظ واسطي ديوتائن کي مدد لاءِ سڏيو وڃي. ان قسم جي نئين نقطئه نظر ڪري ضروري هو ته فطرت کي راضي ڪرڻ لاءِ قربانيون ڏنيون وڃن، پر ان کي انسان ذات ۽ ڪائنات جي وجد جي جذبي طور خوش نه ڪيو ويو.

شِوَ ديوتا کي آن Ann جي نالي سان به سڏيو ويندو هو. ڪڏهن ديويءَ کي به ان نالي سان پڻ سڏيو ويندو هو. حتي Hittite قبيلا به پنهنجي ديوتا کي آن Ann سڏيندا هئا، ڪنعاني انت Anat، ڪيلئڪ آني Ane، سميري آنو Anu چوندا هئا. اهو ساڳيو آن Ann برطاني Brittany ۾ وري St: Mary جي ماءُ جو نالو به آني Anne ڏسجي ٿو. هن خوبيءَ ۽ خاصيت ڪري ڪڏهن شِوَ کي مونثِ جي معنيٰ ۾ به ڏٺو ويو آهي. چاڪاڻ ته اهو اردا ناري به هو. شِوَ کي هندو ڏرم اشا Isha سڏيو ويندو آهي، جنهن جي معنيٰ آهي پتي Lord، جڏهن عهدنامہ جديد آرامي ٻولي ۾ ترجمو ڪيو ٿيئي ويو تڏهن شِوَ کي انهيءَ لقب مان سڏيو ويندو هو تنهن ڪري مترجمن شِوَ جي انهيءَ لقب جو ترجمو جيسس Jesus ڪيو هو. شِوَ ۽ ڪرائسٽ Christ ۾ موجود تعلق تي بعد ۾ بحث ڪيو ويندو، پر هتي ايترو چوڻ ڪافي ٿيندو ته عيسائي مذهب جي روايتن ۾ هيءَ ڳالهه موجود آهي ته خدا جي پٽ جا تمام گهٽا نالا هوندا هئا، جن ۾ هڪ جوشئا Joshua به هو.

منهنجو عام طور تي اشارو سنڌو ماڻريءَ جي ديوتا ۽ ديوي يعني شِوَ ۽ شڪتي يا شِوَ ۽ پارورتيءَ ڏانهن هوندو آهي. پر هزارن سالن جي گذرڻ کانپوءِ هنن ٻنهي ديوتائن جي روپن ۽ صفتي ڳالهين کي اسم خاص سمجهيو ويو آهي، پر خاص ڪري ديويءَ جي مختلف روين کي اسم خاص تصور ڪيو ويو آهي. هن جو مطلب اهو ڪونہ آهي ته ايترين گهڻيون ديويون ۽ ديوتائون آهن، ليڪن ديوي ۽ ديوتا فقط

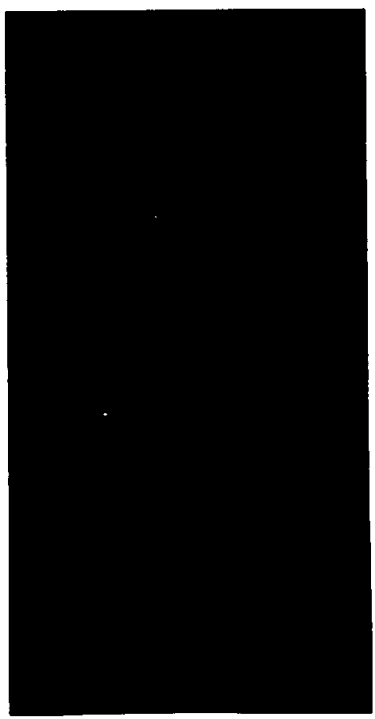
هڪ آهي ۽ سندن ٻيا نالا صفاتي آهن. هنن ديوتائين کي مختلف مضمونن لاءِ مختلف طريقن سان مختلف روپن ۾ مدد لاءِ سڏيو ويندو آهي. ديوتا ۽ ديويءَ جو هڪ مورتيءَ جي شڪل ۾ گڏ هجڻ وحدت جو ثبوت آهي. جنهن مان فطرت اندر وحدت جي موجودگيءَ جو اظهار ٿئي ٿو جيڪا فطرتي دوئي Two Some کان شروع ٿئي ٿي، يعني ڪُل کي ٻه جز آهن يا ٻه اڌ آهن. پوءِ ٻه اهو "ڪُل" آهي ۽ اهو ڪل ڪيترن جزن ۾ تقسيم ٻه ٿي سگهي ٿو جن کي مختلف روپ سڏيو ويندو آهي، پر ان هوندي ٻه اهو ڪُل ئي رهندو آهي. شِوَ ۽ شڪتي ٻه جدا ۽ آزاد وجود آهن ۽ اردا ناري هئڻ ڪري اهي واحد قوت آهن.

(هڪ فنڪار اوم جي مورتي کي ٻن علامتي نشانين وسيلي ڇنڊي تيار ڪيو آهي)

جهڙيءَ ريت ديويءَ جي نالي اندر موجود اکرن کي خاص اهميت حاصل آهي، تهڙيءَ ريت ديوتا جي نالي اندر موجود اکرن کي ٻه پنهنجي اهميت آهي. جيڪڏهن اسان کي انهن ٻنهي ديوتائن کي سمجهڻو آهي تہ پوءِ اسان کي ٻنهي ڏانهن ڏسڻو پوندو. "A" جي معنيٰ پلائي (احسان) آهي، تنهن ڪري اهو مرد جي نمائندي ڪري ٿو. "U" طاقت آهي، جيڪا عورت جي علامت آهي. M معنيٰ ڪُل آهي. جيڪو مرد ۽ عورت جي گڏيل شڪل آهي. اهڙيءَ ريت UMA جي اکرن جي ٻ ساڳي خوبي

ءِ خاصيت آهي. پر هن لفظ ۾ U پهريائين اچي ٿو جنهن جي معنيٰ طاقت جي ديوي آهي. بعد ۾ M جو اکر اچي ٿو جنهن جي معنيٰ "ڪل" يا ٻن جو اتحاد آهي. A جي معنيٰ پلاين جو ديوتا آهي. هن ۾ ٻئي خاصيتون قابل قبول آهن ۽ اهو اوهان جي ضرورتن ۽ اوليتن تي مدار رکي ٿو. پر انهن ٻنهي کي هڪ تصور ڪيو ويو. اوهان M کي ارڌا ناري شِوَ سمجهي سگهون ٿا. جيڪڏهن اوهان M جي اچار ڏانهن ڏيان ڏيندا ان ۾ اوهان کي U ۽ A جو آواز ٻه نظر ايندو جيڪو ماتا ديوي Mother Goddess جي نمائندگي ڪري ٿو. جيڪا ڳورهاري آهي. جنهن جي پيٽ اندر اڻ ڄاول ٻار جي شڪل ۾ ديوتا موجود آهي. ڪنهن ديوتا جي نمائندگي اکرن جو استعمال يا ديوتا جي خوبين کي اکرن وسيلي بيان ڪرڻ جو طريقو دراوڙن سان تعلقاتن وسيلي يا آرين جي فتحن وسيلي ٻين مذهبي روايتن ۾ داخل ٿيو آهي.

(شوارڌا ناري Androgyne ديوتا جيڪو اڌ نر ۽ اڌ ناري آهي)

ديوتا ۽ ديويءَ جون ڏند ڪٿائي طرزون سنڌ کان چوطرف پکڙيون هيون، جن سان پنهنجون علامتون نشانيون گڏ هيون. تثيلث Trinity جو تصور به هنن ۾نهي ديوتائن تان ورتو ويو هو. چاڪاڻ ته شِوَ کي ترشول Trident هوندو آهي. ان کي ٽن مُنهن three faced واري مورتي يعني ٽه مورتيءَ جي شڪل ۾ ڏٺو ويندو آهي. هيءُ هڪ اندر ٽن جو روپ three in one آهي، عيسائي عقيدو به هن تصور تان ورتو ويو آهي. ڪن عالمن جو چوڻ آهي ته اهو نقطئه نظر ويدن جي تصور تان ورتو ويو آهي. جنهن ۾ برهما ديوتا پيءُ ۽ وشنو ديوتا پٽ آهي. هي ديوتا اوتار جي شڪل ۾ ايندو رهندو آهي. جڏهن ته شِوَ هڪ مقدس روح Holy Spirit آهي. مقدس وجود جو جز هر شيءِ ممڪن بڻائي سگهندو آهي ۽ يهودي عيسائي نظريي موجب اهڙين ڳالهين تي تهمت ۽ الزام مڙهي ڪونه ٿو سگهجي. ڪوبه ماڻهو ديوتا جو نالو يا ديوتا جي پٽ جو نالو ونڊي پاراتو ڏئي سگهي ٿو. پر مقدس روح جو نالو ونڊي پٽ پاراتو ڏئي ڪونه ٿو سگهي، سو مغرب ۾ به شِوَ جو احترام انهيءَ طريقي سان محفوظ آهي.

ان کان سواءِ شِوَ کي ٽه ـ اکيو ديوتا سڏيو ويندو آهي. هو پنهنجي ٽين ۽ اک سان ڪنهن کي تباهه ڪندو آهي يا تخليق ڪندو آهي. سندس هيءَ حيثيت به تثليث جو ذريعو ٿي سگهي ٿي. چاڪاڻ ته ان ۾ به ٽي روپ ڏسڻ ۾ اچن ٿا، پر شڪتي ديوي به گهڻو تثليث جو اظهار ڪندي آهي. هوءَ ديويءَ جي روپ ۾ ڪائنات جي ماتا Mother of Universe آهي، جنهن پنهنجو پاڻ کي ٽن ماتا ديوين ۾ تقسيم ڪري ڇڏيو آهي. جهڙوڪ: سرسوتي، لڪشمي ۽ پاروتي. هوءَ ڪنواري Maiden ماءُ Mother ۽ مستيءَ جي روپ ۾ جهور ڪراڙي Crone آهي، پاروتي ۽ ڪالي به آهي. اهڙيءَ ريت مغرب جي تهذيب ۾ مونث تثليث جو پڻ گهڻو تعداد ڏسجي ٿو. هڪ three fates جي تثيلث آهي، جنهن ۾ Clotho Lachesis ۽ Atroppos آهي. جڏهن Morrigu واري تثيلث ۾ Ana، Badb ۽ Macha آهن. Norns واري تثليث ۾ چند جون ٽي ديويون، جهڙوڪ Diana، Selena ۽ Hecate آهن. ڏرتيءَ جي ديوين جي تثليث ۾ Kore، Persephone ۽ Demeter آهي. Kore ٻار جهڙي ڪنواري ڇوڪري آهي، جيڪا دراصل Persephone جو ٻيو روپ آهي، جيڪا سدائين هن تثليث جو حصو ڪانه هوندي آهي. ان جي بدران هيڪٽ

Hacate روايتي طور پرسيفون Persephone جي ڳولا لاءِ ڊميٽر Demeter جي مدد ڪري ٿي. جنهن کي هئدس Hades زوري کڻي پاتال Underground ڏانهن هليا ويا آهن. اهڙيءَ ريت پرسيفون ڪنواري ڊميٽر ماءُ ۽ هيڪٽ جهور ڪراڙي آهي. هيڪٽ کي ٻٽي حيثيت آهي. چاڪاڻ ته هوءَ ڌرتي ۽ آهي ته چنڊ ۽ آهي. چاڪاڻ ته اها ڌرتي ۽ چنڊ جي نمائندگي ڪندي آهي. هن لاءِ چوڏڳيون Cross roads ڏاڍيون مقدس هونديون آهن. هو پنهنجي جادوئي طاقت سان ائين ڌرتيءَ جي طاقت کي هدايتون ڏيندي آهي جيئن چنڊ ڌرتيءَ لهراين tides کي هدايتون ۽ حڪم ڏيندو آهي. ابتدا ۾ ديوين جي هيءَ تثليث پوئين دور جي هندستان ۽ مشرق قريب جي آريائي مذهب ۾ داخل ٿيون هيون. جنهن جي ڪري انهن ديوين جي پوجارين ۽ فاتح آرين جي وچ ۾ نفاق پيدا ٿي پيو هو.

آرين جي خالص مذهب اندر جيڪا شيءِ پري کان نظر اچي رهي آهي. سا مرد ديوتائن جي تثليث آهي. يعني هڪ پيءُ ديوتا Father god. قانون جو ديوتا The god of law ۽ جنگ جو ديوتا The Warior god. ويدن واري هندو ڌرم اندر برهما خالق The Creator. وشنو بچائيندڙ Preserver ۽ the great warior آهي. پر جڏهن هي مذهب دراوڙي مذهب سان ملي ٿو ته شو ديوتا اندر کي تباهه ڪندڙ ديوتا جي حيثيت ڏئي ٿو.

1915ع واري دور جي عالمن موجوده دور جي هندو ڌرم ۾ دراوڙي مذهب جي ديوتائن جي ملي وڃڻ بابت لکيو آهي. اتر يورپ جي لامذهب Pagan فرقي جي مذهبي نظام اندر هن ريت ديوتائون هئا. اوڊن Odin ديوتائن جو بادشاهه. ٽاير Tyr قانون ڏيندڙ ديوتا. ٿور Thor وڏو جنگجو ديوتا. گهٽي وقت تائين آرين جي طاقت وارين ديوين کي تسليم ڪونه ڪيو ويو هو. پر پوءِ دراوڙي مذهب جي ديوي آرين جي مذهب اندر ڏسڻ ۾ اچي ٿي. جيڪا پنهنجي ساڻي شِوَ جي پاسي ۾ موجود نظر اچي ٿي. جيڪو دراوڙن جو ديوتا آهي.

صدين تائين دراوڙي اڪثريت وارن علائقن ۾ ڪنهن ديوي جي پوجا کي وڏو ڏوهه سمجهيو ويندو هو. 700 کان 1000ع تائين شِوَ ديوتا جي پوجا جو روز هو. بعد ۾ اهڙيون ڪيتريون تحريرون ڏسڻ ۾ اچن ٿيون جن مان معلوم ٿئي ٿو ته ڪيترا علائقا ڪن مذهبن کان خالي ٿي ويا هئا ۽ حڪمرانن واري مذهب کي گهٽي ميڙتا ملندي هئي. ائين

بہ نظر اچي ٿو تہ وشنو جي پوڄارين شو ديوتا جي پوڄارين جو قتل عام ڪيو هو پر جڏهن شِوَ پوڄارين (چوڏهينءَ کان سترهينءَ صديءَ تائين) زور ورتو تہ هنن وشنوءَ جي پوڄارين جو قتل عام ڪيو. اهو بہ معلوم ٿئي ٿو تہ ويدڪ آرين واري دور ۾ ديوين گهٽ نظر اچن ٿيون. پر جيڪي بہ ڏسڻ ۾ اچن ٿيون سي مرد ديوتائن سان گڏ آهن ۽ اهو وايو منڊل ائين ٿي ويو هو جيئن اسان کي اتر يورپ ۾ ڏسڻ ۾ اچي ٿو.

(ديوتائن جي ٽمورتي جنهن کي مها ديوي ياڪر ۾ پريون وينو آهي)

آرين جي هيڏانهن هوڏانهن پکڙجڻ واري دور کان اڳ آريا ماتا ديوي Mother Goddess جي پوڄا ڪندا هئا. تحقيق ڪرڻ لاءِ هيءُ هڪ وڏو ميدان آهي. ماريجا گمبوٽس Marija Gambutas هن موضوع تي تمام گهڻو لکيو آهي. ڇاڪاڻ ته هي موضوع سنڌ جي قديم آثارن جي تحقيق سان لاڳاپيل هو. (ڏسو The Civilization of Goddess- Newyork چاپيندڙ Harper Collins 1991) آرين جي سنڌو ماڙريءَ جي فتح کان پوءِ، آرين لاءِ سياسي طور اهو ممڪن ڪونہ هو ته هو پنهنجي ديوين وارين روايتن کي نئين سر زنده ڪري سگهن. جيڪڏهن عورت ديويءَ واري ڪنهن بہ روپ جي پوڄا ڪئي وڃي ها ته آرين جي طاقت جي ڪمزوري سمجهي وڃي ها ۽ انهن جي اوچي طبقي واري شان کي ڪارنهن جو ٽڪو لڳي وڃي ها ۽ آريا معاشري جي سياسي اڳواڻن ۽ فوجين لاءِ توهين جو باعث بڻجن ها. تنهن ڪري آرين جي فتح وارن علائقن ديويءَ پوڄا واريءَ روايت کي ختم ڪيو ويو هو. اهو ئي ڪارڻ آهي جو وچ مشرق واري مذهب اندر ديوتائن جي پيٽ ۾ ديوين ٽوريون آهن. اهڙي ساڳي صورتحال اتر جي گوٿ goth قبيلن، ٽيوٽن Teutons، جرمن، انگلو سئڪسنس ۽ يورپ جي گال gual قبيلن ۾ ڏسجي ٿي. ويدڪ هندن جو آريائي قبيلن سان تعلق آهي. جيڪي اگني ديوي جي قربانگاهن جي پوڄا ڪندا هئا. اهي اگني ديويءَ جي اهميت تي زور ڏيندا هئا ۽ گهر اندر باهه کي هميشه ٻاري رکڻ فرض سمجهندا هئا. پر هندستان جي گرم ترين علائقن ۾ ائين ڪرڻ ڏاڍو ڏکيو هوندو آهي. هن قسم جي مذهبي رسم زندگي جي هر شعبي سان لاڳاپيل هين ۽ هن قسم جي رسم فقط آريا قبيلا سرانجام ڪندا هئا. هن رسم کي صحيح طريقي سان بجا آڻڻ واسطي ڏاڍي احتياط کان ڪم وٺڻو پوندو هو ۽ ان لاءِ تفصيلي ۽ پيچيده قسم جون هدايتون ڏنيون ويندين هيون. هن قسم جا مذهبي فرض اهي ماڻهو انجام ڏيندا هئا. جيڪي حڪمران طرفان مقرر ٿيندا هئا ۽ پشت بہ پشت پروهت هوندا هئا. ماڻهو هنن کي وڏو اجورو ڏيندا هئا. اهڙا پروهت، ماڻهوءَ ۽ ديوتا وچ ۾ رابطو هوندا هئا. اهڙي پروهت جو مانُ گهڻو متاهون هوندو هو. قانون طرفان بہ کيس اهڙي ميڄتا مليل هئي. اهڙيءَ ريت هو الڳ ٽلڳ رهندا

هڪ شاديون ۽ پنهنجي طبقي منجهان ڪندا هئا. ابتدائي دور ۾ اهي مورتين ۽ مندرن کان نفرت ڪندا هئا. پر هندستان ۾ پهچڻ کان پوءِ هنن جو مذهب دراوڙن جي مذهب سان رلي ملي ويو هو ۽ هنن کي هڪ جڳهه تي گهر جوڙي ويهي رهڻ جو موقعو ملي ويو هو. ان ڪري هڪ نئون مذهب پيدا ٿي پيو هو. اڳيان امتناعي قانون ختم ٿي چڪا هئا ۽ هڪ نئون هندو ڏرم جڙي پيو هو. بعد ۾ مورتي ۽ مندر ۽ ڏسجي ٿو جنهن کي بعد جي لاوي آرين ختم ڪري ڇڏيو هو.

سنڌو ماڻريءَ جي ديوتا ۽ ديويءَ جي نمائندگي سج ۽ چنڊ ڪندا هئا. اها ڳالهه قابل اعتبار ۽ هئي، ڇاڪاڻ ته اهي هڪ آهن، پر اهو هن ڳالهه تي آڌاريل هو ته سج ۽ چند مان ڪهڙي علامتي روپ جي ضرورت آهي. جوزيف ڪئمپبيل Joseph Campbell ڏند ڪٿائن تي تحقيق ڪئي آهي ۽ ليڪچر ۽ ڏنا آهن. سندس چوڻ آهي ته مغرب ۾ سج ۽ چنڊ کي ديوتا ۽ ديوي طور مڃيو ويندو هو پر مشرق ۾ وري ان جي ابتڙ سوچيو ويڇي ٿو پر انهن ڳالهين ۾ ڪيتريون حقيقتون موجود ڪونه آهن. مون کي احساس آهي ته مغرب ۽ مشرق مونجهارن جو شڪار آهن. ويدڪ دور جي شِوَ جي مورتيءَ ۾ هن ديوتا جي وارن ۾ چنڊ چنبڙيل ڏسڻ ۾ اچي ٿو اها ڳالهه آرين جي اثر ڪري آهي. جنهن ۾ ڏيکاريو ويو آهي ته مرد ديوتا کان عزت احترام ۾ عورت ديوي هيٺاهين آهي. پر هندو ڏرم ۾ بيان ڪيو ويو آهي. ته شِوَ لکن سجن جي برابر آهي. جڏهن هن کي هندو ڏرم ۾ سج ديوتا تسليم ڪيو ويو ته پارورتي کي ۽ سندس حصي طور تسليم ڪيو ويو هو. ڏرتيءَ تي ساوڪ، Solstices واريون موسمي تبديليون ۽ هڪ جهڙين موسمن واري ڦيرگهير، چنڊ جا مختلف مرحلا ۽ پوکي راهيءَ جون ڏار ڏار رتيون زندگيءَ جي ڦيري سان لاڳاپيل هوندیون هيون ۽ اهڙيون ڳالهيون سنڌ جي پهرئين مذهب جو بنياد هيون. اهڙو قديم خيال 28000 ق. م سان واسطو رکي ٿو جنهن ۾ اڄ تائين ڪابه تبديلي اچي ڪانه سگهي آهي. ديوتائن جا نالا يا تبديل ٿي وڃن، مشاهدن جي ڪارڻن کي يا نئين سر بيان ڪيو وڃي، پر سنڌ جو Solstices ۽ وِڪا وارن جو يول Yule وارو ڏينهن آهي. جڏهن ته عيسائي سنڌ جي هن

Solstices کي ڪرسمس جو ڏڻ ڪري خوشيون ملهائيندا آهن. يهودي وري هن کي روشنين واري عيد (Hanukkah) سمجهي خوشيون ڪندا آهن. پر اهو سڄ جو صفا ڏکڻ هلي اتر ڏانهن واپسيءَ جو سنڌين جو ڏينهن آهي. هن کانسواءِ دنيا جا ٻيا ٻ ڪيترائي مذهب هن ڏينهن تي موڪلون ڪندا آهن.

(لنگم جي مورتي جنهن جي پوڄا جو رواج آهي. هن کي ڳچيءَ ۾ ٻ پاتو ويندو هو)

آرين جي نقطئ نظر کان لنگ ديوتا جي پوڄا مايوس ڪن هوندي هئي. اهي ڏسڻ شرط اهو محسوس ڪري ڪونہ سگهيا هئا، تہ مرد جي خاص عضوي جي پوڄا اهم ڇو آهي. کين اهو احساس ڪونہ هو تہ هن پوڄا جي پٺيان ڪهڙي فلاسافي موجود آهي. اهڙي ڳالهہ تہ تخليقي سگهہ جي عزت ۽ احترام آهي. لنگ جي صورت ۾ مرداڻو عضوو مقدس ندييءَ وچ ۾ موجود پٿر جي نمائندگي ڪري ٿو. اهڙي ريت اُيپيءَ صورت ۾ بيئل پٿر ۽ وڻ جو ٿڙ، تخليقي سگهہ جي علامت هوندا آهن. جيڪي هر هڪ ساهدار جي متحرڪ ماليڪيول جي روپ ۾ ناچ ڪندا رهندا آهن. عورت جي خاص عضوي يوني جي نمائندگي پٿر ۾ گول دائري جهڙو سوراخ، گِدِ، گهٻُ نموني ڪا ئي شڪل ڪندي آهي. اهڙي علامت طاقت جو اظهار هوندو آهي. جيڪو زندگيءَ جي روپ ۾ هوندو آهي. هي تصور سڄو سارو ڪو اخلاق کان ڪِريل ڪونہ آهي. جيڪڏهن هندو ڌرم جا پوئلڳ هن کي اخلاق کان ڪِريل ڳالهہ تصور

ڪندا ته نقصان وري سندن ٿيندو ۽ ماڻهو انهيءَ قسم جي سوچ کي اڄ ڇو خراب سمجهي رهيا آهن. اهڙا ڪيترا هندو آهن، جن جو واسطو مغرب سان آهي، جن لنگ جي خلاف انهيءَ جو ردعمل محسوس ڪيو آهي، تنهن ڪري انهن پنهنجي مذهب خلاف ڪاوڙ جو اظهار ڪيو آهي ته اهو يورپ وارن جي نظر ۾ نهايت قديم مذهب آهي، جنهن ۾ هڪ ماڻهو جي مورتي جوڙي ان کي ديوتا سمجهندا آهن.

لنگ مان سمجهيو ويندو آهي ته فطرت پنهنجو ڪم ڪهڙي طريقي سان ڪري رهي آهي. ڌرتي ۾ دنياوي نقطئه نظر کان ساڳئي نموني وارا ننڍڙا ننڍڙا ڪم ڪندي رهندي آهي. سنڌ جا دراوڙ ڪي جاهل ماڻهو ڪونه هئا. وٽن سائنسي ڄاڻ هئي. صدين تائين اندر ذهني هجڻ کانپوءِ هاڻي دريافتون ٿي رهيون آهن، جن مٿان مذهبي حڪمرانن جون پابنديون هيون ته انهن کي ظاهر نه ڪيو ويو. شِوَ ديوتا جو ناچ دنياوي طاقت جو تحرڪ آهي. هاڻي تازو اها ڄاڻ ۾ ملي آهي ته هر ساهدار ماليڪيول ظاهر ۾ ماڻ ڏسڻ ۾ ايندا آهن، پر حقيقت ۾ متحرڪ هوندا آهن. شڪتي يونيءَ وسيلي نچندڙ ماليڪيولن جي شڪل جي خوبي بيان ڪندي آهي. پوءِ اهو وڻ هجي، جبل هجي يا انسان هجي. جنهن ۾ شيءِ ۾ هيءَ سگهه هوندي آهي، سا هڪ نه ٻيءَ معنيٰ ۾ ضرور زنده هوندي آهي. پٿر ۾ به زندگي آهي. هاڻي ته سائنس ڄاڻي چڪي آهي ته مختلف شين وچ ۾ ماليڪيولن جي ڏيتي ليتي ٿيندي آهي. اها ڳالهه به ته مختلف ماليڪيولن molecules جي جوڙجڪ ۾ لڳاتار رابطو رهندو آهي، جنهن ڪري مذهب Panthism کي قومي طرز جو بڻائي ڇڏيندو آهي. ينگ ۽ يين Yin ۽ Yang جي شڪل ۾.

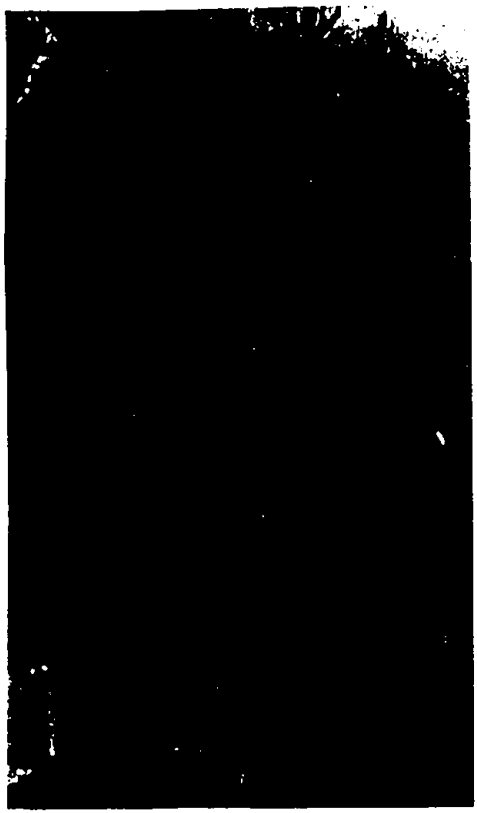
چين ۾ به لنگ ۽ يوني جو تصور موجود آهي. هن مان پتو پوي ٿو ته سنڌ جي مذهب ان طرف به سفر ڪيو آهي. سگهن وارو The ithyphallic ديوتا ڪڏهن يوگا واري صورت ۾ سندليءَ تي ويٺل ڏسبو آهي، جيڪو يورپ ۾ به 6000 ق. م. کان موجود آهي. ڪڏهن هن ديوتا کي ڏاند جي روپ ۾ ڏٺو ويو آهي، ڪڏهن انساني سر سان ڏاند جي

شڪل ۾ ڪڏهن لنگ کي انساني روپ ۾ به ڏنو ويو آهي. يوگوسلاويا ۾ ڊنئيوب نديءَ جي ڪناري واقع ليپينسڪي Lepenskivir جي ماڳ ۾سان هڪ قبرستان لڌو ويو آهي، جنهن جو قبرون يوگا جي شڪل ۾ آهن. اهڙيءَ ريت ڪمبوڊيا، جاوا ۽ باليءَ جي مذهبن ۾ به دراوڙي ورثو ڏسڻ ۾ آيو آهي. اهو به معلوم ٿئي ٿو ته لنگ ۽ يوني جون مورتيون به دنيا جي قديم ۽ پهرينءَ تهذيب سان تعلق رکن ٿيون ۽ انساني مذهبن جا عضوا سنڌو سڀيتا کان اولهه ۽ اوپر پکڙيا آهن.

دراوڙي مذهب جي اظهار موجب لنگ Linga طاقت جو وسيلو آهي. جڏهن ته يوني هن ڳالهه جو تعين ڪندي آهي ته اها طاقت ڇا تخليق ڪري رهي آهي. اهڙيءَ ريت اها ديوي طاقت کي پنهنجي ڳرپ ۾ داخل ڪندي آهي ۽ سيني شين کي جنم ڏيندي آهي. تنهن ڪري هن کي طاقت يا شڪتيءَ جي نالي سان سڏيو ويندو آهي، ڇاڪاڻ ته ديويءَ جو مادي matter تي ضابطو آهي. آريائي مذهب موجب اهڙي ڳالهه گناهه ۽ دنياوي هئي. ويدن کان اڳ واري مذهب ۾ طاقت ۽ مادي شيءِ matter پاڻ ۾ لاڳاپيل هيون. يعني ديوتا ۽ ديوي هڪ وجود هو ۽ مادي شيءِ گناهه ڪانه هئي ۽ مادي شيءِ ۾ به ديوتا جو وجود هو. موجوده دور جي حيران پريشان ڪندڙ quander مذهبي ملائن سان هن معاملي تي بحث به ڪيو هو ته جيڪڏهن مادي شيءِ کي گناهه سمجهيو ويو ته ديوتا جي تخليق به ته گناهه ٻڌجي ويندي جيڪڏهن اهو معاملو ائين آهي ته پوءِ ديوتا پوڄا جي لائق ڪونه هوندو. هن مسئلي يهودين ۽ عيسائي ملائن کي ٻن هزارن سالن کان وڻي منجهائي ڇڏيو آهي. اها جڙ مناسب سوچ لاءِ ذهني پيڙا آهي ۽ اهو ديوتا خلاف ماحول پيدا ٿيندو. ۽ هن ۾ به نقص آهن، جيڪي مادي کي گهٽ سمجهڻ ڪري پيدا ٿيا آهن. يعني عورت جيڪا زندگيءَ کي هڪ مادي شڪل ڏئي ٿي، تنهن جي ان ساريءَ جاکوڙ کي تڇ سمان سمجهيو پيو وڃي ۽ انسان ذات لاءِ شرم جو ڪارڻ تصور ڪيو پيو وڃي. حقيقت اها آهي ته محبت، نفرت جو معاملو موجوده دور جو هڪ گندو روپ آهي، ٽئروٽ Tarot کي هڪ ٻيو پتو Card آهي، جيڪو انهن ماڻهن کي

سامهون ايندڙ مصيبتن بابت ٻڌائيندو آهي، جيڪي فطرت ۽ فطري عضون کان انڪار ڪندا آهن. اهڙا ماڻهو هن ڳالهه جا پابند هوندا آهن ته اهي رضاڪارانه طور فطرت کان انڪار ڪندا رهن. اهي اهڙن جسمن کان خوف کائيندا آهن ۽ جسمن جي ضرورتن ۽ سرگرمين کي جرم تصور ڪندا آهن. هن مسئلي کي شيطان جي پتي Card واري اصلي مورتيءَ ۾ به چٽيو ويو آهي، جنهن اندر مرد ۽ عورت کي نئين مذهب جي زنجيرن ۾ جڪڙيل ڏيکاريو ويو آهي. ان جي مورتيءَ جي نالي کي "پان" Pan يا سڳن وارو فطري ديوتا چيو ويو آهي ۽ اهي زنجير به پنهنجي نوعيت جا آهن، جيڪي ڪهڙي وقت به ٽڪي پڄي پري سگهن ٿا. سوچڻو اهو آهي ته ائين ڪيئن ممڪن ٿي سگهي ٿو. اوهان کي جديد آمريڪا جي نون خيالن بابت سوچڻو ويچارڻو آهي، جتي اگهاڙپ مها پاپ آهي. جيڪڏهن اگهاڙپ وڏو جرم آهي ته پوءِ انساني نسل اڳتي ڪيئن وڌي ۽ بچي سگهندو. هن ملڪ ۾ جنسي تعلقات sex هڪ گندو لفظ آهي. جڏهن انسان پنهنجي ڊهيل جنسي خواهش جو اظهار ڪندو آهي ته ان کي مجرم سمجهي سزا ڏني ويندي آهي.

هن کان اڳ اسان ڳولائوءَ کي Hermit Card بابت ٻڌايو آهي ته جڏهن اسان لامذهب فرقي جي اصلي ورثي جي پاڻن جي ڳولا ڪنداسون ته اسان کي Hermit Card ڪتب آڻڻو پوندو. هاڻي اچو ته اسان ان پان pan کي ڏسون، جنهن کي ڪنهن زماني ۾ وڏو ڪل The great All ڪوئيو ويندو هو. انهيءَ مقصد سان ته جيئن اسان جو فطرت سان ڳانڍاپو پيدا ٿي سگهي، جتي اسان جا قديم ابا ڏاڏا اهنڌ ۽ ارڏيءَ فطرت جي اڻ جهل طاقت کي ياڪر پائي رهيا آهن. هن شيطان جي سامهون ٽيڙ سان اوهان کي اهڙو روپ ڏسڻ ۾ ايندو جو اوهان کي شرم محسوس ٿيندو. اهو جنسي خواهشن کي ۽ جسماني سرگرمين کي لڪائڻ جو هڪ بهانو هوندو آهي ۽ ان بهاني جو بنياد خوف هوندو آهي.

(هي شيطان جو پتو Devil Card آهي. جنهن ۾ سڳن وارو هڪ شيطان نظر اچي رهيو آهي. هن پتي کي جادوگريءَ وارو Tarot به سڏي سگهجي ٿو)

آريا ان علائقي مان آيا هئا، جنهن کي هاڻي يوڪرين Ukraine سڏيو ويندو آهي. اهي فاتح ۽ فطرت کان دور هئا. انهن جي مذهب ۾ اهڙيون تبديليون آنديون ويون هيون، جيڪي ٻين ماڻهن تي سياسي غلبي حاصل ڪرڻ لاءِ ضروري هيون. هنن جو مقدس وجود بابت نقطئ نظر سياسي حقيقت ۾ سماجي نظام کي قائم ڪرڻ لاءِ هو. هنن جا مفتوح ماڻهو فطرت جي گهٽو ويجهو هئا. هنن واسطي وڏو ڪل The Great All شرم جو باعث هو. آرين جي ديوتائين کي اعليٰ ۽ افضل هجڻو هو. انهيءَ ڪري ته جيئن اهي اعليٰ ۽ اوچي هجڻ جي دعويٰ ڪري سگهن ۽ کين پنهنجي سرگرمين لاءِ هڪ جواز ملي پوي. انهيءَ

زماني ۾ دراوڙا هيڇ ۽ نيچ سمجهيا ويندا هئا ۽ فطرت جي هيڇ ۽ نيچ ديوتا جا ماڻهو هئا. آرين لوڪن جي مختلف قبيلن جي مذهب اندر فطرت جو خوف اڳئي موجود هو. جنهن ڪري اهي اجاه جون قربانيون ادا ڪندا هئا. انهيءَ مقصد سان ته جيئن فطرت جي طاقت کي خوش ڪري سگهجي. انسان ذات اندر فطرت جي انڪاري disavowing قدمن جي پوئلڳي ڪرڻ منطقي به هو. ڇاڪاڻ ته آريا پاڻ کي پنهنجي چوڌاري موجود قوتن کان ڌار سمجهندا هئا. فطرت کان انڪار ڪرڻ انسان جي جسماني شڪل اندر موجود هوندو آهي، جنهن ۾ پنهنجو پاڻ کي ايذاءُ رسائڻ به هوندو آهي. جيڪو دريافت يا مايوسيءَ جو احساس هوندو آهي. اهڙيءَ ريت پنهنجي جسم جي مخالفت ته چٽيءَ ريت وقت جي انهن پيغمبرن ۽ سنتن ۾ به هوندي آهي، جيڪي نئين مذهب جا خالق هوندا آهن. انهن بزرگانه قسم جي تحريرن اندر جنسي خواهشن کي دٻائڻ واسطي پاڻ کي عجيب غريب قسم سان تن کي تسڪين ڏيڻ جون ڳالهيون لکيل آهن. ان ڪري مرد جي جنسي عضوي ۾ قوت اچڻ واري ڳالهه ختم ٿي ويندي هئي ۽ توهين جي احساس کان اسهال به شروع ٿي پوندا آهن. هي جسم ۾ گوشت جو خيال هوندو آهي، جيڪو گندو شرمائيندڙ ۽ شيطاني هوندو آهي، جيڪو جديد دور جي انسان ذات جي نفسيات ۾ وهاريو ويندو آهي. پنهنجو پاڻ کان شرم، مذهبي ۽ سماجي طور پنهنجي خواهش جي اظهار کان شرم هوندو آهي ۽ اهڙو شرم ڄمڻ کان وٺي پکڙيو رهندو آهي. اهو ئي ڪارڻ آهي جو گهڻيون عورتون پنهنجن جسمن کان ناراض ڏسبيون آهن. جڏهن سندن جسماني وزن گهٽجي ويندو آهي ته اهي پاڻ کي مجرم تصور ڪنديون آهن. پنهنجن وارن کي ناهڻ شروع ڪنديون آهن ۽ انهن جي خوبصورتي وڌائڻ واسطي ڪي شيون ڪتب آڻيندیون آهن. ان جو نتيجو اهو نڪرندو آهي ته هڪ پاسي اهي من موهيندڙ لڳنديون آهن، ته ٻئي پاسي وري انهن تي تنقيد ڪئي ويندي آهي. ته اهي مردن کي موهي برغلائڻ جي ڪوشش ڪري رهيون آهن. تنهن ڪري عورت خوش رهي ڪانه سگهندي آهي. جيڪڏهن اها سادي هوندي آهي ته ماڻهو انهيءَ کان نفرت

ڪندا آهن ۽ جيڪڏهن اها جنسي طور طاقتور هوندي آهي تہ قدمن کي زور سان ٽهڪائي هلندي آهي. پر اسان کي پاڻ کي اعصابي مريض ٽيڙ کان بچائڻ واسطي وڏيءَ دليريءَ کان ڪم وٺڻ گهرجي ۽ اسان جي جسمن اندر معاشري جو قابل قبول شرم وارو رويو هجڻ گهرجي. ان کانسواءِ اسان ۾ هيءَ خامي بہ هوندي آهي تہ اسان پنهنجي فطري سياڻ کي سمجهي ڪونہ سگهندا آهيون. جنهن مٿان اسان کي غالب هجڻ گهرجي. هي هڪ اهڙو نڪتو آهي جنهن تي بيهي اسان کي تعين ڪرڻ گهرجي تہ اسان کي پنهنجي اهڙيءَ شرمساريءَ واري پابندي کان آڇپو حاصل ڪرڻو آهي يا نہ.

هتي مراقبي ۾ ويهي سوچڻ ويچارڻ بہ هوندو آهي تہ اوهان کي ان فطري طاقت کي کهڙي ريت منصف ڏيڻ گهرجي. انهيءَ وسيلي اوهان پنهنجي اندر موجود طاقت ڪم آڻي سگهو ٿا. جڏهن اسان هن حقيقت کي تسليم ڪنداسون تہ اسان فطرت جا آهيون. تڏهن اسان فطرت سان ملي هڪ ٿي سگهنداسون. اسان کي اهو خوف دل مان ڪيڊي ڇڏڻ گهرجي تہ اسان فطرت جو حصو آهيون تہ پوءِ اسان جي تخليقي قوت پابندي کان آزاد ٿي ويندي ۽ اسان جي آتما بہ مڪتي حاصل ڪري سگهندي.

شِوَ جي ڏند ڪٿا

موجوده دور جو هندو ڌرم هڪ تقليدي قسم جو مذهب آهي. جنهن جي ابتدا جو دور 1000 کان 500 ق. م. آهي. جنهن ۾ ويدڪ آرين ۽ دراوڙن جون راويتون گڏيل آهن. هن کان اڳ اهي ٻئي مذهبي نظام هڪ ٻئي جا سخت مخالف هئا. جڏهن دراوڙن جي مذهب کي حڪمران برهمڻ تمام گهٽ درجي وارو مذهب سمجهندا هئا. تنهن ڪري ويدڪ مذهب جون ڪيتريون روايتون دراوڙن مٿان مڙهيون ويون هيون. شِوَ سان لاڳاپيل ڏند ڪٿا اسري ۽ اڳتي وڌي رهي هئي ۽ ساڳئي قسم جي موضوع تي بار بار پنهنجي اثر ڏيکارڻ جي ڪوشش ڪري رهي هئي. پر شِوَ ديوتا جي حيثيت ۾ نهايت آهستي واڌارو اچي رهيو هو. ساڳيءَ ريت سندس ساٿي شڪتي جي حيثيت تيز رفتاريءَ

سان وڏي ڪاڻ سگهي هئي. جڏهن آرين شِوَ ۽ شڪتيءَ کي پنهنجي مذهب ۾ داخل ڪيو تہ انهن جي حيثيت ۽ عزت ۾ اضافو ڏسجي ٿو. اهڙي معلومات پراڻن Puranas مان بہ ملي وڃي ٿي، جن ۾ شِوَ جي پوڄا لاءِ ڪيتريون ئي هدايتون لکيل ڏسجن ٿيون. هنن تصنيفن جو واسطو 900ع کان 1100ع سان آهي. ساڳيءَ ريت دراوڙن بہ ويدڪ آرين جي ديوتائن کي اهميت ڏني آهي، جيڪا ويدن جي ڏند ڪٿائن جي تبديليءَ ۾ پڻ نظر اچي رهي آهي، پر اهو ممڪن ڪونہ هو تہ هزارن سالن جي ڏند ڪٿائن ۾ اهڙي ڪا خاص قسم جي تبديلي اچي سگهندي، پر جيئن جيئن طالب دريافت ڏانهن سفر ڪندو ويندو تيئن تيئن اسان اهڙين تبديلين کان واقف ٿيندا ويندا سون.

سنڌ جو اصلي مذهب ائين ڪونہ آهي، جيئن اسان کي هندو ڌرم اندر محسوس ٿئي ٿو. پر اهو انهن مذهبن اندر ڏسي سگهجي ٿو جن کي پهريائين دراوڙي مذهب متاثر ڪيو آهي ۽ بعد ۾ ويدڪ مذهب کي پنهنجي اثر ۾ ورتو آهي. پوءِ اهو هجرت ڪندڙ آرين سان گڏ نقل مڪاني ڪندو رهيو آهي. هندو ڌرم جي فرقن جا بہ ڪيترائي نالا آهن. انهن ۾ هڪ فرقو تنترڪ Tantric بہ آهي، جنهن جو مکيہ متو شڪتي ۽ شو جي پوڄا آهي. شڪتي هڪ آفاقي سگهہ آهي، جنهن جي اظهار جا ڪيئي روپ آهن. هن مذهب جي بنيادن ۾ آريائي مذهب جو اثر موجود آهي. اهڙا فرقا جيڪي شِوَ ۽ شڪتيءَ جي پوڄا ڪندا آهن، سي آريا گهٽ ۽ هندو وڌيڪ هوندا آهن، پر پوءِ بهآريائي اثر تہ موجود هوندو آهي. ڏند ڪٿائن جي پيدا ٿيڻ لاءِ ڪيتريون شيون هونديون آهن، جيڪي بنيادي ڪردار ادا ڪنديون آهن، جن کي مختلف دورن ۾ ڪيترن مڪتب فڪر جي ماڻهن تسليم ڪيو آهي ۽ انهن ڏند ڪٿائن جا نتيجا بہ ڏار ڏار رهيا آهن. مثال طور هڪ ڏند ڪٿا جو بيان آهي تہ برهما ديوتا شِوَ کي دنيا جوڙڻ جو چوي ٿو. پر شِوَ کي دنيا جي تخليق ڪرڻ ۾ دير ٿي وڃي ٿي، تنهن ڪري برهما وشنوءَ کي دنيا تخليق ڪرڻ لاءِ چوي ٿو. هن ڏند ڪٿا مان پتو پوي ٿو تہ شِوَ کي دنيا جي تخليق ڪرڻ جيتري سگهہ ڪانہ هئي، پر پوءِ واري ڏند ڪٿا ۾ هن ساڳئي قصي کي ٻورو ڦير گهير ڪري ٻڌايو ويو آهي تہ شِوَ دنيا کي تخليق

ڪرڻ ۾ دير ان ڪري لڳائي هئي، جو هن ماڻهوءَ کي مڪمل ۽ آمر بڻائڻ پئي گهريو. ان ڪري برهما کي خوف ٿيو ته جيڪڏهن ائين ٿي ويو ته ماڻهو ديوتائن سان مقابلا ڪندا ۽ چاهيندا ته ديوتائن سان گڏ انهن جي به پوڄا ڪئي وڃي. تنهن ڪري دنيا جي تخليق جي ذميواري وشنوءَ جي حوالي ڪئي وئي هئي. هن مذڪوره ڪم کي جلديءَ ۾ اڪلائڻ جي ڪوشش ڪئي ته جيئن ماڻهو امر نه ٿئي ۽ سندس جسم اهڙا هيڻا ۽ جهيڻا هجن، جو هو پاپ ڪرڻ کان بچي نه سگهن. هن قسم جي ڏند ڪٿا جو نتيجو اهو نڪري ٿو ته شِوُ خود غرضيءَ ۽ مفاد پرستيءَ کان پري هئڻ وارو ديوتا هو جنهن جي خواهش هئي ته مخلوق مڪمل هئڻ گهرجي، پر برهما خود غرض ۽ ظالم هو سندس خواهش هئي ته هن جي پوڄا ٿيندي رهي. ان ڪانپوءِ واري ڏند ڪٿا ۾ وشنو تخليق ۾ اڻ ڄاڻ يا وري برهما جو ماڻهو ڏسجي ٿو. بعد واريءَ ڏند ڪٿا ۾ شِوُ برهما تي ناراض ٿي وڃي ٿو ته هن تخليق واري معاملي ۾ اجائي مداخلت ڪري ڳالهه ئي ڳڙ ڪري ڇڏي آهي. تنهن ڪري هو پاراتو ڏئي ٿو ته برهما جي ڪڏهن به پوڄا ڪانه ٿيندي. اڄ جي هندستان ۾ برهما جو فقط هڪ جڏو سڏو مندر آهي. سندس پوڄارين جو تعداد به بلڪل ٿورو آهي. هن قسم جي ڏند ڪٿائن ۾ هيءَ ڳالهه ضرور نظر ايندي ته آرين ۽ دراوڙن وچ ۾ پوڄا وارين شين جو مقابلو موجود آهي. هنن ٻنهي مان هر هڪ ڏر پنهنجي ديوتا کي اوچي ۽ اعليٰ ڪرڻ لاءِ ويهن ئي ننهن جا زور لائي رهي آهي، ۽ مخالف ڏر جي ديوتا جي مان مرتبي کي گهٽائڻ لاءِ هٿ پير هڻي رهي آهي. اهڙيءَ ريت شِوَ کي ڏيکاريو ويو آهي ته اهو برهما کي پٽون پاراتا ڏئي رهيو آهي. ان جي جواب ۾ آرين جي ڏر جي ڏند ڪٿا ڏسجي ٿي، جنهن ۾ برهما ديوتا شِوَ کي پٽي ٿو جنهن جي نتيجي ۾ شِوَ جو لنگ ڇڻي ڪري پوي ٿو ۽ شو جي تخليقي سگهه جي علامت ختم ٿي وڃي ٿي. هن کان پوءِ واري ڏند ڪٿا ۾ شِوَ ڏسي ٿو ته پلي اهو ائين ٿئي. ڇاڪاڻ ته ڪيس انهيءَ وسيلي موقعو ملي رهيو هو ته جيئن برهما کي ڏيکاري سگهي ته لنگ جي ڪيتري اهميت آهي. اهڙيءَ ريت وقت گذرندو رهي ٿو. نيٺ هڪ ڏند ڪٿا اچي ٿي، جنهن ۾ برهما ۽ وشنوءَ کي شِوَ جي لنگ جي پوڄا ڪندي ٻڌايو ويو آهي.

جيئن جيئن ڏند ڪٿا اڳتي وڌندي رهي ٿي تيئن تيئن شِوَ جو مانُ مرتبو وڌندو رهي ٿو. ائين ٽيڙ سان سندس ساڻي شڪتيءَ جي عزت ۽ احترام ۾ بہ اضافو ايندو وڃي ٿو. جنهن کي پاروتي ۽ ديوي جي نالي سان بہ سڏيو ويندو آهي. ان ڪري برهمڻن ۾ هڪ قسم جو ردعمل پيدا ٿيو تہ دراوڙا آرين جي مذهبي عقيدن ۾ بيجا مداخلت ڪري رهيا آهن. هنن جو بنيادي مقصد اهو هو تہ سندن فتح ڪيل علائقن جي ماڻهن مٿان غلبي حاصل ڪرڻ واسطي پنهنجي مذهب جون پيچيده قسم جون رسمون ادا ڪرڻ لڳا. انهيءَ نيت سان تہ جيئن هو پنهنجي نئينءَ رعيت جي پراڻي مذهب کي هيڻ ۽ نيڇ ثابت ڪري سگهن. اهي پنهنجي ڏند ڪٿائن وسيلي مڪاني ديوتائن ۽ ديوين تي ٽوڪون ۽ چٽريون ڪرڻ لڳا. اهڙيءَ هڪ ڏند ڪٿا ۾ ٻڌايو وڃي ٿو تہ شِوُپنهنجي ساڻي پاروتي کي چوي ٿو تہ تون رنگ جي ڪاري آهين، ان جي نتيجي ۾ پاروتيءَ يوگا وسيلي ڪوشش ڪري ٿي تہ سندس چمڙيءَ جو رنگ سونهري ٿي وڃي تہ جيئن سندس مڙس ڪيس پيار ڪري. هڪ ڏند ڪٿا ۾ شِوَ کي رت پياڪن، دهشت، خوف ۽ چورن جو ديوتا سڏيو ويو آهي. اهو بہ چيو وڃي ٿو تہ هن جي رهڻ جي جاءِ مساڻ هوندي آهي، جتي مردا ساڙيا ويندا آهن. اهو بہ نظر اچي ٿو تہ آرين مردن ساڙڻ واريءَ رسم کي زوريءَ دراوڙن مٿان مڙهيو هو. ڏند ڪٿا ۾ اهو بہ چيو ويو آهي تہ شو سڙيل لاشن جي رک ۾ ڊڪيل هوندو آهي. شِوُ فقيرن ۽ عورتن جو شوقين آهي. پنهنجي گهرواريءَ سان وفادار ڪونہ آهي. ان هوندي بہ هو دنيا کي تخليق ڪرڻ واسطي يوگا ۾ مصروف رهي ٿو. ڪيس ائين ڪرڻ لاءِ برهما چيو هو.

اهو بہ معلوم ٿئي ٿو تہ شِوَ ۽ آرين جي ردر Rudra ديوتا کي پاڻ ۾ ڳنڍيو ويو آهي. انهيءَ ڪري اهي ماڻهو مونجهاري جو شڪار ٿي ويندا آهن. جيڪي هندو ڌرم ۽ شِوَ بابت ڄاڻ حاصل ڪرڻ چاهيندا آهن. ردر کي دهشتناڪ ديوتا سڏيو ويندو آهي. جيڪو شِوَ جو هڪ قديم روپ هو. حقيقت اها آهي تہ هي ويدڪ دور جو ابتدائي ديوتا آهي. ڪيترن واقعن مان معلوم ائين ٿي رهيو آهي تہ آرين جي هر قبيلي وٽ پنهنجو الڳ ديوتا هوندو هو. جيڪو ڪڏهن ساري آريائي نسل

جو يا فقط هڪ ننڍڙي گروهه جو هوندو هو. ردر به هڪ اهڙو ديوتا هو جيڪو رنگ جو ڳاڙهو هو. اهڙيءَ طرح هن ديوتا ردر جون خوبيون ۽ خاصيتون دراوڙن جي شِوَ ديوتا سان ڳنڍيون ويون هيون. انهن ٻنهي ديوتائن کي وید لکڻ واري زماني ۾ ملائي هڪ ديوتا ڪيو ويو هو پر اهڙو بيان ڪٽي به نظر ڪونہ ايندو تہ شِوُ رنگ جو ڳاڙهو آهي، پر سندس رنگ سفيد يا چانديءَ جهڙو ٻڌايو ويو آهي. اهو ٻڌائڻ تہ شِوَ ردر مان پيدا ٿي رهيو آهي، ان مان مقصد شِوَ جي عزت گهٽائڻ هوندي آهي. شو آرين کان گهڻو قديم آهي، تنهن ڪري اهو سندن ديوتائين کان به گهڻو پراچين آهي. اهڙيءَ ريت آرين جو ديوتا ردر به گهڻو پوئين دور سان واسطو رکي ٿو.

آرين پنهنجي ڏند ڪٿائن ۾ شِوَ جي مان مرتبي کي گهٽائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. اهڙيون ڏند ڪٿائون شِوَ لاءِ نہ سنڌ جي ماڻهن لاءِ هيون. نظر ائين اچي رهيو هو تہ جنهن انداز ۾ اهي ڏند ڪٿائون گهڙجي رهيون آهن، سي ڪڏهن به ڪٽڻ واريون ڪونہ آهن. بهرحال شو ۽ پاروتي اهڙو جوڙجڪ ڪندا هئا، جو حالتون سندن فائدي ۾ ٿي ويندیون هيون ۽ هنن خلاف جيڪو اڻ وڻندڙ ماحول پيدا ٿيندو هو سو پنهنجو اثر جمائي ڪونہ سگهندو هو. جيتوڻيڪ شِوُ دنيا تخليق ڪري ڪونہ سگهيو هو پر اڳينءَ ڏند ڪٿا جي اصلاح ڪري ٻڌايو ويو تہ ان جو ڪارڻ اهو هو تہ هن انسانن کي آمر بنائڻ پئي گهريو. جڏهن تہ برهما جو حڪم هو تہ ماڻهو مرڻ ۽ فنا ٿيڻ وارا هجن تہ جيئن اهي سندس پوڄا ڪري سگهن. ان ڪري هن پلاين جي ديوتا جي مان مرتبي ۾ ڪا گهٽائي ڪانہ آئي هئي ۽ ماڻهو هن سان وڌيڪ پيار ڪرڻ لڳا هئا. ويدڪ دور جي برهما ڏسي وائسي هٿ وٺي انسانن کي ڏڇي ۾ وجهي ڇڏيو هو.

شِوَ ۽ شڪتيءَ کي لڳاتار اهو ڏيکارڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي تہ اهي ٻئي رحمدل، پيار ۽ فڪر جا ديوتائون آهن. اهي پنهنجي دشمنن سان به ڪلندا هئا. شِوُ سدا راحم رحيم هو ڪڏهن به ڪاوڙيو ڪونہ هو ۽ شڪتي مها ماتا Great Mother هئي. هنن ٻنهي رحمدليءَ ڪري آرين مٿان غلبو حاصل ڪري ورتو هو. ائين چئي ڪونہ ٿو

سگهجي ٿو آرين منجهان اهڙا ڪي فرقا ڪونہ هئا، جيڪي هنن ٻنهي ڪي رئق demon سمجهندا هجن ۽ اهڙا فرقا ضرور موجود هئا، جيڪي باهہ وسيلي قرباني ۽ جون رسمون ادا ڪندا هئا ۽ ساهدارن ڪي قتل ڪندا هئا، جن جو تعلق بہ آرين سان هو. موجوده دور جي هندو ڌرم وارن وٽ شِوَ ۽ شڪتيءَ واري مذهب لاءِ گهڻا نالا آهن. ڪيترن تي پابندي بہ آهي، انهيءَ ڪري جو اهي وحشي قسم جي سوچ جا مالڪ هئا. هندستان جي دستور ۾ مذهبي آزادي موجود آهي. اهو بہ معلوم ٿئي ٿو تہ سنڌ جي پيار واري ديوتا ۽ طاقت واريءَ ديويءَ خلاف بغاوتون بہ ٿيون آهن جنهن تي خطيب قسم برهمڻن خاموشي اختيار ڪئي هئي.

هندستان ۾ ٻڌ ڌرم (544 ق.م ڪان 624 ق. م) بہ موجود ڏسجي ٿو. اها هندستان جي ويدڪ هندو ڌرم مان شِوَ ۽ شڪتيءَ کي ڪڍي ڇڏڻ جي هڪ ڪوشش هئي، جيڪا پوئين دور سان واسطو رکي ٿي. آرين جا اعليٰ ۽ اوچا ديوتا سياسي ۽ مذهبي طور اڃ ڌريا ڏسڻ ۾ اچن ٿا. اهي يورپي آرين جي لارڊ Lord ۽ ليڊي Lady نالي ديوتائين کان وقت جي لحاظ کان پوئين زماني سان تعلق رکن ٿا، جن وسيلي مخصوص طبقي جي ماڻهن ۽ جنگي جوڌن جي عڪاسي ڏسڻ ۾ اچي ٿي. اهي اڳئين دور جي قبائلي نظام ۾ نظر ڪونہ ٿا اچن. موهن جو دڙو 1200 ق. م ۾ فتح ٿيو هو. آرين اهڙي قسم جو نظام قائم ڪيو هو جنهن وسيلي اڳئين دور جي ديوتا جو اثر رسوخ ختم ٿي چڪو هو ۽ ماڻهن لاءِ اهو معمولي قسم جو ديوتا ٿي رهجي ويو هو. هن حياتيءَ کان پوءِ ان جي ڪابہ اهميت ڪانہ هئي. وڌن ديوتائن سان فقط حڪمران برهمڻ ئي ڳالهائي ٻولهائي سگهندا هئا. پر عام ماڻهو سڪر سڌائي وارن ديوتائن جي گهڻي عزت ڪندا هئا. اهڙيءَ ريت موت کان پوءِ واريءَ زندگيءَ جي اهم معاملن بابت وڌن ديوتائن جي ٽمورتيءَ کي مخاطب ڪيو ويندو هو. انهن سان ڳالهائڻ جو اختيار فقط مقرر برهمڻن کي هوندو هو جن کي پيڇيده قسم جي ڌرمي رسمن جي مهارت حاصل هوندي هئي. انهن ديوتائن جي تخليق جو مقصد سياسي هو جنهن وسيلي حڪمرانن ۽ جنگي جوڌن جو معاشري اندر وسيع اختيارن کي منظور ۽ بحال رکڻو هو.

ٻڌ ڌرم سڌارن آڻڻ واري هڪ تحريڪ هئي، جنهن جو مقصد هندو ڌرم مان دراوڙ اثر کي ختم ڪرڻ هو. هن ڌرم سان لاڳاپيل تحريرون يهودين جي Pentateuch تحريرن وانگي هيون، جيڪي ٻڌ ڌرم جي ابتدا کان ٿورو پوءِ شروع ڪيون ويون هيون. موجوده دور جي ٻڌ ڌرم کي هندو ڌرم کان انڪار سمجهيو پيو وڃي ۽ هندو ان کي ڪاوڙن جو مذهب سمجهي رهيا آهن. اهو ئي ڪارڻ آهي جو هندستان اندر ٻڌ ڌرم وارن جو تمام ٿورو تعداد آهي. سريلنڪا ۾ ٻڌ سنهالين ۽ تامل هندن ۾ ٻه جنگ هلي رهي آهي. ڇاڪاڻ ته تامل هندو دراوڙي اصليت سان تعلق رکن ٿا. قديم دور ۾ شِوَ ۽ شڪتيءَ کي هيڇ ۽ نيچ قسم جا ديوتائون سمجهيو ويندو هو. اهڙيون ڳالهيون عام ماڻهن کي پنهنجي ڌرتيءَ جي ديوتائن کي مٿي آڻڻ کان روڪي ڪونہ سگهيون هيون. جڏهن ته شِوَ ۽ شڪتيءَ جي پوڄا تي پابندي ٻہ نافذ ڪئي وئي هئي، پر موجوده دور ۾ شِوُ هڪ ۽ اڪيلو وڏو ديوتا آهي. ڪڏهن ان تي ٽوڪون ۽ چٽرون ڪيون ويندیون هيون. هو پنهنجي ان معمولي حيثيت کان آهستي آهستي مٿي اچي، اوچي مان ۽ مرتبي واري حيثيت حاصل ڪري چڪو آهي. هن ديوتا لاءِ سمجهيو ويندو آهي ته منجهس هر قسم جو مادو matter موجود آهي ۽ هن اندر ڪائنات ٻہ مختلف روپن جي شڪل ۾ گم ٿيندي ۽ ظاهر ٿيندي رهندي آهي. ٻڌ ان ڪري ڪاوڙجي پيو هو ته هندو ڌرم اندر دراوڙي اثر ڇو موجود آهي، جيڪو ڪنهن ٻہ مشڪل ۾ موجود نہ هجڻ گهرجي. ڇاڪاڻ ته ان ڪري برهمڻن جي حيثيت گهٽ ٿي وڃي ٿي. اهڙي ريت ٻڌ ڌرم ٻہ پنهنجون نيون شڪليون اختيار ڪري ورتيون هيون. پر پوءِ تنترڪ ٻڌ ڌرم اندر سنڌ جون روايتون موجود هيون، جڏهن ته آرين جي روايتن موجب عورت جو ڪردار گهٽ هجڻ مروج هو.

آرين جي ڏند ڪٿائن جو واحد مقصد حڪمرانن ۽ فوجين جي طاقت کي وڌائڻ هو ۽ ايتري قدر اڳيرائي ڪئي وئي هئي، جو برهما جو زور گهٽجي ويو هو ۽ شِوَ جي عزت بلند ٿي وئي هئي. وشنوءَ جي حيثيت ٻہ ٻئي درجي جي ديوتا جهڙي وڃي رهي هئي، جيڪو خود پاڻ ٻہ شِوَ جو پوجاري بڻجي ويو هو. اهڙي حقيقت هڪ ڏند ڪٿا ۾ بيان

ڪئي وئي آهي. ڇيو وڃي ٿو ته هڪ ڏينهن برهما ۽ وشنو هن ڌرتيءَ تي بحث ڪري رهيا هئا ته سيني مان ڪهڙو ديوتا اُتم ۽ عظيم آهي. عين ان وقت باهه جو هڪ ٿنبو هنن جي آڏو ظاهر ٿيو. ان جي جاچ پڙتال لاءِ وشنو سوئر جي شڪل ڌاري ان ٿنبي ۾ هيٺ لهي ويو. جڏهن ته برهما هنس جو روپ وٺي ٿنبي جي مٿئين طرف هليو ويو. پر اهي ٻئي ان ٿنبي جي انتها تي پهچي ڪونہ سگهيا. نيٺ ٻئي ديوتائون موٽي اچي هڪ ٻئي سان مليا ۽ وشنوءَ ناڪامي کي تسليم ڪيو پر برهما ڪوڙ ڳالهايو ۽ چيائين ته مان باهه جي ٿنبي جو چيڙو ڳولي لڌو آهي. تنهن ڪري هو وڏي ۾ وڏو ديوتا آهي. ان وقت باهه جو ٿنبو ڪُلي پيو جنهن مان شِوَ ديوتا نڪري نروار ٿيو. جيڪو وشنوءَ جي سچ چوڻ ڪري مٽس ڏاڍو خوش ٿيو ۽ کيس پنهنجو نائب ديوتا مقرر ڪيائين. برهما ڪوڙ ڳالهايو هو تنهن ڪري کيس طعنا مهٽا ڏنائين ۽ کيس پٽيندي چيائين ته اڄ کان تنهنجي پوڄا بند آهي. ابتدائي دور جي عيسائين ۾ هن روايت جي هوبهو تقليد ڪئي آهي. ڇاڪاڻ ته وڏا وڏا گرجا گهر ۽ ننڍيون ڏيويون الله تعاليٰ جي نالي پٽيان ڪونہ سڏيون ويندیون آهن، پر مقدس گهر جي خاندان يا ڪنهن بزرگ هستيءَ جي نالي سان سڏيون ويندیون آهن.

بعد ۾ ڏسجي ٿو ته ٻڌ ڌرم ذات جي درجہ بندي ۾ ويساهہ رکي ٿو. عورتن سان غير برابريءَ وارو سلوڪ ۽ موجود ڏسجي ٿو. ان کانسواءِ مرد جي پيٽ ۾ عورت جي حيثيت ڪجهہ ۽ ڪانہ ٿي ڏسجي. اهو ۽ نظر اچي رهيو آهي ته عورت کي ڪنهن ۽ مذهبي اجتماع ۾ شريڪ ٿيڻ جي اجازت ڪانہ آهي. ٻڌ جي وِيچارن ۾ هو مرد جي ماتحت رهي سيوڌاريءَ جو ڪم ڪري سگهي ٿي، پر پنهنجي آجيءَ حيثيت ۾ ڪيس اهڙي اجازت ڪانہ آهي. هن سان گڏ حڪمران ۽ فوجيءَ جو ٻين جي پيٽ ۾ وڌيڪ احترام وارو عنصر موجود آهي. شِوَ ديوتا جي پوڄا ڪڻي ۽ ڏسڻ ۾ ڪانہ ايندو هو پر جپان جي ٻڌ معاشري ۾ سمورائي samurai روايتن سان گڏ اهڙِيون ڳالهيون موجود نظر اچن ٿيون، پر هتي ۽ عورت جي حيثيت گهٽ آهي. ٻڌ جي تنتر فرقي کي ۽ ڪفر سمجهيو پيو وڃي. ڇاڪاڻ ته اهو آرين جي روايتن ۽ سنڌ جي مذهب

جو ميلاپ آهي. عورت جو طاقتور هجڻ نفرت جوڳي ڳالهه هوندي آهي. ٻڌ ڌرم جي ابتدائي دور جي تحريڪن ۾ اهڙيون ڳالهيون ڏسڻ ۾ ڪونه ٿيون اچن.

برهمڻن جون مذهبي روايتون هڪ راز هونديون هيون. اهي فقط پيءُ کان پٽ ڏانهن منتقل ٿي سگهنديون هيون. پٽ لاءِ اهو لازمي هوندو هو ته رسمن جا طريقا نهايت خبرداريءَ سان سکي. چاڪاڻ ته ٿوريءَ غلطيءَ سبب مذهبي رسمون ناس ٿي سگهنديون هيون. جيڪڏهن دعا جا لفظ غلط اچاريا ويندا هئا يا هڪي هڪي اچاريا ويندا هئا يا هڪ رسم جيڪا پهريائين ادا ٿيڻ گهرجي پُلَ ۾ ٻئي نمبر تي ادا ٿي ويندي هئي ته ساري قرباني ناس ٿي ويندي هئي. توڙي جو اها رسم مڪمل ٿيڻ جي ويجهو هجي. ۽ پوءِ ان کي وري ٻيهر ابتدا کان شروع ڪرڻو پوندو هو. اهڙين رسمن کي ادا ڪرڻ ۾ گهڻو وقت لڳي ويندو هو ۽ خرچ به گهڻو ايندو هو. پر ان کي ورجائڻو ضرور پوندو هو. پوءِ پلي قرباني پيش ڪرڻ وارو ماڻهو خرچ ڀري سگهي يا نه ڀري سگهي. مري ويل ماڻهوءَ جي آتما جي چوٽڪاري جو سارو دارومدار ڏني ويندڙ مذهبي قربانيءَ تي هوندو هو. اهڙي قرباني اڳ ۾ ۽ چوٽڪاري جي دعا بعد ۾ گهري ويندي هئي. بلڪل صحيح طريقو به اهو هوندو هو. جيڪڏهن نه ته مري ويل ماڻهو ڏاڍو عذاب ڀوڳيندو هو. ڪابالاش Kabbalah واري مذهبي ڏند ڪٿا ۾ ساڳي قسم جي سخت پابندي نظر اچي ٿي. اهڙيون سخت قسم جون پابنديون Ceremonial Magic، رومن ڪٿولڪ ۽ ٻين مذهبي رسمن ۾ به ڏسڻ ۾ اچن ٿيون.

ٻڌ ڌرم ڪيئن به هو. پر ان کي هندستان مان جلاوطن ڪيو ويو هو. ان جي پوئلڳن کي قتل ڪيو ويندو هو يا وري وڏين اهرندڙ تيل جي ڪڙاهين ۾ زنده اڇلايو ويندو هو. هندو ڌرم اڳئين کان وڌيڪ ترقي ڪئي ۽ دراوڙن واري مذهبي اصولن کي قبول ڪرڻ لڳو ۽ انهن جو پرجوش حامي ٿيڻ لڳو هو. اهو به ڏسڻ ۾ اچي ٿو ته 1100ع کان 1400ع جي وچ واري عرصي دوران شو جو نالو وڌيڪ روشن ڏسڻ ۾ اچي ٿو ۽ ان جو سارو جسم مقدس وجود جا مختلف روپ ڏسڻ ۾ اچي ٿو. ان کان پوءِ اقتصادي ۽ معاشرتي سڌارا ڏسڻ ۾ اچن ٿا. جن ۾ ذات واري درجه

بندي ۾ ستيءَ وارو رواج کي ختم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي هئي. ان کان سواءِ لاشن کي دفن ڪرڻ واسطي سنڌ واري طريقي جي پوئلڳي ڪئي وئي هئي. بعد ۾ هڪ رضاڪارانہ قسم جي تحريڪ ڏسڻ ۾ اچي ٿي، جيڪا ٻارهين صدي جي يورپ واري نئينءَ سجاڳيءَ Renaissance جهڙي تحريڪ هئي، جنهن ۾ شِوَ جي لنگ جي علامت کي ڪچيءَ ۾ ائين لٽڪائي پاتو ويندو هو جيئن اڄ ڪلهہ عيسائي صليب جي علامت کي ڳچيءَ ۾ پائي گهمندا ڦرندا آهن. لنگ کي پائي گهمڻ کي لنگايان Lengayat جي نالي سان سڏيو ويندو هو.

لنگايان جي منظم تحريڪ دراوڙن جي عقيدن ڏانهن موٽڻ جي تحريڪ هئي. اهڙي ساڳي ڪوشش برهمڻن بہ ٻڌ ڌرم وسيلي ڪئي هئي ۽ آرين جي مذهب جي علامتي نشانين کي نئين سر زنده ڪرڻ جي جاکوڙ ڪئي وئي هئي، پر شِوَ جي بهادر فرقي هندستان جي ڪيترن علائقن ۾ غلبو حاصل ڪري ورتو ۽ 1498ع ۾ ميسور Mysore جو سرڪاري مذهب بڻجي ويو هو. اهڙيءَ ريت هندستان جي ڪيترن علائقن ۾ وشنوءَ ۽ شِوَ جي پوڄارين وچ ۾ جنگ شروع ٿي وئي، تہ شِوُ وڏو ديوتا آهي يا وشنو عظيم آهي. اهڙيءَ ريت ڏند ڪٿائون بہ هڪ ٻئي کان وڌيڪ اڇڻ لڳيون هيون. هڪ ئي قسم جي ڏند ڪٿا ۾ ٻنهي ديوتائن مان هڪ کي اهميت انهن علائقن ۾ وڌيڪ هئي، جتي ان جي پوڄارين جي گهٽائي هئي، يعني جن علائقن ۾ دراوڙن جي اڪثريت هئي اتي شِوَ جي ميجتا وڌيڪ هئي ۽ جن علائقن ۾ آرين جي گهٽائي هئي اتي وري وشنوءَ کي عظيم ديوتا سمجهيو ٿي ويو. موجوده دور جي هندستان ۾ شِوَ جي پوڄا جي آزادي واري اصول کي سرڪاري طور تسليم ڪيو ويو آهي، پر عملي طور اهڙيون ڳالهيون متضاد رهيون آهن. دنيا جي اڪثر ملڪن جو حال ساڳيو آهي ۽ آمريڪا ۾ بہ وايو منڊل کو مختلف ڪونہ آهي.

اوم ۽ اما جي مختلف مذهبن اندر موجودگيءَ بہ انهن مذهبن وسيلي آئي آهي، جيڪي بعد جي پيداوار آهن. ڇاڪاڻ تہ انهن جو اثر سگهارو ۽ حتمي هو. سنڌ جي فطري ۽ بنيادي مذهب ۾ تبديليون گهري تحقيق لهڻ ٿيون. ڇاڪاڻ تہ مختلف سماجن جي وهڪري

جي ڪُنن ۾ ڪولامل مختلف قسم جا نظريا حاصل ڪري ورتا آهن، جن کي پوڄارين جي ضرورت پوري ڪرڻ لاءِ نئين شڪل ڏني پئي وڃي. مذهبن کي سياسي شڪل ڏيڻ آرين جي جدت هئي، تنهن ڪري انهن کي ڪنهن لامذهب قسم جي ديوتا جي ضرورت هئي. اهڙي قسم جي نقطئه نظر مان مذهبي جنگيون ورڻي ۾ مليون، جن پورين ۾ صدين لاءِ انسان ذات کي پنهنجي وهڻ ۾ وهاڻي ڇڏيو هو.

هاڻي لامذهب فرقي جي مذهبي پاڻ ۾ نئين سر دلچسپي پيدا ٿي رهي آهي، جيڪو ضمير ۽ روحانيت جو معاملو آهي. معلوم ائين ٿي رهيو آهي ته دنيا ان تصور ڏانهن وڌي رهي آهي ته مذهب شخصي عمل آهي ۽ اهو فرد تي ڇڏيو وڃي. اسان سفر ڪري دور ماضيءَ ۾ پهچي چڪا آهيون ۽ وقت جي ڪوريئڙي جي ڇار جهڙي ڏنڊ ۾ ڏونڊاڻجي ويا آهيون ۽ ان ڳولا ۾ نڪتا آهيون ته اسان کي ڪٽان اوچتو ظاهر ٿيندڙ روحانيت ليپي پوي. اهڙيءَ ريت اسان اڳتي وڌي ان خلا ۾ پهتا آهيون، انهيءَ مقصد خاطر ته جيئن هڪ نئين مذهب کي ڏسي سگهون، جنهن جو بنياد سماجي تبديلين تي رکيل هجي. هاڻي اسان روحانيت جي ترقيءَ واري ورن وڪڙن واري رستي ڏانهن واجهائي رهيا آهيون. اسان وٽ Hermit واري هٽ ۾ مشعل آهي. اها مشعل چمڪي ديوتا ۽ ديويءَ واري فطري مذهب ڏانهن اسان جي رهنمائي ڪندي ۽ اهو ٻڌائيندي ته موجوده دور جي مذهبن تي انهن جو ڪيترو اثر آهي. اسان کي اهو جڳيءَ ريت معلوم آهي ته هندستان کان ٻاهر سنڌ جي مذهب کي ڏسي ڪهڙي ردعمل جو اظهار ڪيو ويو هو. اسان ائين ٻڌن ملڪن ڏانهن اڳتي وڌي رستي جا اهجاڻ ڳولي لهنداسون، جيئن دراوڙا سنڌوءَ ماڻريءَ مان هجرت ڪري اڳتي وڌيا هئا.

باب ٽيون

آرين جي لڏپلاڻ ۽ سنڌ

سال جو چڪر سج جي لهرن، چنڊ جي لهرن، موسمن ۽ فصلن جي لابارن وچان ڦرندو رهي ٿو. اهو ٻوٽن، پسن ۽ ماڻهن واسطي آهي، جاکاڙ ته جپاني سال جي ان چڪر سان گڏ ڦري رهيو آهي. زندگي کان پوءِ موت ۽ ان کان پوءِ وري زندگي آهي. زندگي جي ناچ ۾ توازن ۽ هم آهنگي ابناس شڪتي جو مٿي اپرندڙ ناچ آهي.

ـ مئبون سيمت (*Green Witch Craft*)

اسان يورپ جي لامذهب فرقي Paganisin کي ڪريت Crete جي حوالي سان ڳولي لهي سگهون ٿا. پر هتي به اسان کي ڪريٽ جي مينون Minoan تهذيب ڏسڻ ۾ اچي ٿي، جتي پڻ سنڌو ماٿريءَ جي شِوَ ديوتا جي علامتي نشانين جي پوڄا ڏسڻ ۾ اچي ٿي، جنهن سان گڏ ڏاند، نانگ، لنگ جون مورتيون، سگ، يوگا جي شڪل ۾ دفن ٿيل لاش آهن. هن قسم جي دفن جو طريقو هندستان جي انهن علاقن ۾ اڄ به موجود آهي، جتي شِوَ پوڄا جو رواج آهي. ٻيو ته نهيو پر ڪريٽ جو مينو ٽائور Minotaur شِوَ جي پس منظر جي پيداوار آهي. اهڙي قسم جو نگهبان يا واهت ڪرڻ وارو هندستان جي شِوَ مندرن ۾ اڄ به موجود ڏسبو آهي. آرين جي Achean قبيلن ڪريٽ کي اٽڪل 1600 ق. م. ڌاران فتح ڪيو هو. اهڙيءَ ريت اهي مينون تهذيب جي شِوَ مذهب کي پيلو پونس Peloponnese جي اپٻيٽ ڌانهن وٺي ويا هئا ۽ ان ريت هن مذهب جي ترڪيب مان ميسينا Mycenaea جي ثقافت جا بنياد پيا هئا.

جيڪڏهن يورپ جي مذهبي تجربي جو مجموعي طور جائزو وٺبو

تہ اسان کي چئيءَ ريت معلوم ٿي ويندو تہ اتي بنيادي طور ٻہ مذهبي طرزون آهن. قديم زماني ۾ مذهب جي فقط هڪ طرز هئي ۽ اهو ٻڌي ديوتا جو مذهب هو. ان جي ارتقا فطري هئي. منجهس فطري وايو منڊل موجود هو جنهن ۾ ساري انسان ذات موجود هئي. عهدنامہ عتيق جي باب پيدائش genesis مان ٻہ معلوم ٿيندو تہ ابتدا ۾ دنيا جا سڀ ماڻهو هڪ هئا. اهو ماحول جڙ تہ بهشت وانگر هو. انهيءَ لاءِ نہ تہ هر چيز مڪمل هئي. پر ڇاڪاڻ تہ ماڻهو پاڻ کي سڃاڻيندا هئا ۽ اهي دنياوي معاملن ۾ ڪهڙي طريقي سان ٽهڪي بيهي رهيا هئا. اها انسان جي مافوق الفطرت سوچ هئي. ان زماني ۾ هڪ برادريءَ جي مذهب جو رواج هو ۽ اهو سنڌ جو مذهب هو.

حڪمران ۽ فوجي طبقي جي پيدا ٿيڻ کان اڳ هن مذهب ۾ ڪنهن ٻہ قسم جي تبديلي ڪانہ آئي هئي. تنهن ڪري ڇئي سگهجي ٿو تہ پيءُ ديوتا Father god، قانون ڏيندڙ ديوتا Lawgiver God ۽ وڏو جنگي جوڌو ديوتا great warrior god فطري ڪونہ هئا پر اها هڪ سياسي اوسر هئي. جيڪا معاشري اندر ايندڙ تبديلين کي قانوني جواز فراهم ڪري رهي هئي. جيڪا هڪ برادريءَ جي شڪل مان بدلجي ورڻي وارو معاشرو ٻڌجي رهيو هو. آرين جي قبائلي معاشري آڏو وڌندڙ آدمشماري هڪ وڏي للڪار هئي. جنهن کي تبديل ٿي. ان مسئلي کي منهن ڏيڻو هو. ان کانسواءِ هڪ وسيع ايراضيءَ تي سندن راج قائم ٿي چڪو هو. جنهن جو انتظام ٻہ هنن لاءِ هڪ مسئلو هو. سياسي اڳواڻن کي پنهنجي فوج جي سهائتا حاصل هئي. هي اهو دور هو جڏهن معاشرو فوج ۽ پوکي راهي ڪندڙ عام ماڻهو جي وچ ۾ وندجي ورهائجي ويو هو. ماڻهن جهنگلي جانور ڏاڙڻ ۽ ڪاپي جو تجارتي مال تيار ڪرڻ شروع ڪري ڏنو هو جيڪو زندگيءَ لاءِ ضروري هو. انهيءَ زماني ۾ آرين جي سماج ۾ مرد ۽ عورتون گڏجي ڪم ڪندا هئا ۽ پوکي راهي ٻہ گڏجي ڪندا هئا. ان کان سواءِ عورتون حڪمران لاءِ فوجي خدمتون سرانجام ڪنديون هيون. صدين کان پوءِ قانون جوڙيو ويو جنهن جي آڏار تي سماج جو خاص گروهہ هڪ ڪم سان چنبڙي پيو. هڪ گروهہ پوکي راهي ڪرڻ لڳو. ٻيو

گروهہ سرڪاري نوڪري ڪندو رهيو. ڪي ڪم وري اهڙا به هئا، جيڪي فقط مردن لاءِ هوندا هئا. هن قسم جي قانون ۾ اهڙو اثر موجود هو جو ماڻهو فطري ديوتائن جي پوڄا کان پري ٿيندا ويا ۽ سياسي قسم جي ديوتائن جي وڌيڪ پوڄا ٿيڻ لڳي هئي.

ابتدائي دور ۾ سماج جا سڀ حصا هڪ مذهب جا پوئلڳ هئا، پر سياسي نظام جي ظاهر ٿيڻ سان روحانيت ۽ سرڪاري مذهب ٻڌجي ويو هو. جن ماڻهن جو تعلق سياسي جوڙجڪ واري متئين طبقي ۽ فوجي ماڻهن سان نہ هوَ تن جو حڪمرانن ۽ فوجين جي ديوتائن تائين پهچڻ ممڪن ڪونہ هو. جيئن متئين طبقي جي طاقت وڌندي وئي، تيئن انهن جي ديوتائن جو مان مرتبو ۽ وڌيڪ مٿانهون ٿيندو ويو. نيٺ اهو وقت ۽ آيو جو آرين جي مذهبي معاشري ۾ هٿي ديوتا جي عزت گهٽجي وئي. اهڙيءَ ريت عام ماڻهو ڪنهن ٻيءَ ان شخصيت جي معرفت اوچي طبقي جي ديوتائن وٽ پهچي سگهندا هئا، جيڪي ديوتا طرفان مقرر ڪيل بادشاهہ يا فوجي طبقي جا برهمڻ يا پروهت هئا.

پروهتن جو طبقو انهيءَ مقصد سان پيدا ڪيو ويو تہ جيئن عام ماڻهن حڪمران جو وفادار ٻڌائي سگهجي، ۽ جيئن تہ ديوتا ۽ ديوي جو فطرت سان لاڳاپو هو تنهن ڪري اهو لازمي ٿي پيو هو تہ عام ماڻهن جو رخ ڪن ٻين ديوتائن ڏانهن ڪري سگهجي. هن قسم جي ضرورت ڪري روحاني چوڻڪاري جو تصور پيش ڪيو ويو. هن جو مطلب اهو ٿيندو تہ فطرت جو ديوتا ۽ ديوي انساني مذهبي اظهار واسطي ڪنهن ۽ ڪم جا ڪونہ رهيا هئا ۽ انهن کي آريائي مذهب کان ڏڪي ڏار ڪيو ويو هو. آريا جڏهن ٻيا ملڪ فتح ڪري رهيا هئا تہ اتي ۽ قديم مذهب طور ان ديوتا ۽ ديويءَ جي پوڄا ٿيندي هئي. مختلف آريائي قبيلا، جهڙوڪ ويدڪ، لوائيٽ Luvite يا ڊورين Dorian اصلي مذهبن کي پٽيلُ ۽ شيطاني ۽ ننديلُ مذهب سمجهندا هئا. سندن جاکوڙ هوندي هئي تہ اهڙن مقدس وجودن جي چوندڙ ڪئي وڃي، جن جي عام پوڄا جو رواج هجي. يونان ۾ پائٿياس Pythias مندر جي ديوي اوراڪل Oracle کي ڪيڏي ٻاهر اڇلايو ويو هو. ان جي جڳهہ تي اپولو Appolo ديوتا جي پوڄا ٿيڻ لڳي هئي. نئين ڏند ڪٿا ۾ چيو ويو هو تہ پائٿون

Python ديوتا کي آرين جي ديوتا ناس ڪري ڇڏيو آهي. اڳڪٿين ڪرڻ واري هن مرڪز تي ڊيفلي جي اوراکل کي آندو ويو هو پر پوءِ بہ پروهت عورتن کي چيو ويندو هو تہ اهي هرندڙ جبل جي ڪاهين ۾ ويهي اڳڪٿيون ڪن. جتان ايجا بہ گئس خارج ٿيندي رهندي هئي. انهن اڳڪٿين جي معنيٰ اپولو جي مندر ۾ وينل پروهت ڪندا هئا.

پروهت جي ساري طاقت جو دارومدار حڪمران ۽ فوجين جي طاقت تي هوندو هو ۽ اهي هڪ ئي طبقي جا فرد هوندا هئا. موجوده دور جي هندستان ۾ ذات موجب طبقاتي درجہ بندي موجود آهي. ساڳيءَ ريت وچين دور جي يورپ ۾ نوابن جو طبقو هوندو هو. انهيءَ زماني ۾ عيسائين جو گرجا گهر هڪ مناسب جڳهہ سمجهي ويندي هئي. جتي ماڻهو پنهنجا اهڙا پٽ پڙهائڻ لاءِ ڇڏيندا هئا. جيڪي ڇٽ ۽ چرٻٽ هوندا هئا. جن کي پنهنجي ورثي سنيالڻ جيتري سمجهہ ڪانہ هوندي هئي. نہ وري منجهن تلوار ڪڍي بادشاهہ سان سودو ڪرڻ جيترو عقل هوندو هو. گرجا گهر ۾ رهندڙ ماڻهن ۾ بہ درجہ بندي هوندي هئي. هنن مان ڪي گهٽ درجي وارا ملان هوندا هئا. جن کي Friars سڏيو ويندو هو. انهن کان وڌيڪ حيثيت وارن عيسائي ملن کي بشپ يا آرچ بشپ سڏيو ويندو هو. سينيئر ملن کي ڪارڊينل چيو ويندو هو ۽ دنياوي معاملن سان لاڳاپيل وڌيڪ تجربيڪار ملا کي پوپ جي لقب سان سڏيو ويندو آهي.

يورپ ۾ اصلي مذهب کي گهٽ درجي وارو مذهب سمجهيو ويندو هو. اهو وهمن ۽ وسوسن جو مذهب هو جنهن کي ٻهراڙيءَ جا ماڻهو گهڻو مڃيندا هئا. جن کي pagani ڪوٺيو ويندو هو پر متئين طبقي وارا ماڻهو هن مذهبن کي ڪوڙ مڃيندا هئا. روم جي شهنشاهيءَ واري زماني ۾ هن مذهب جي پوڄا روم جي مقدس شهر جي حدن کان گهڻو پري ٿيندي هئي ۽ ويجهو کان اهڙي اجازت ڪانہ هوندي هئي.

(ديوي اٿينا Athena جنهن کي Pallas به سڏيو ويندو هو. هيءَ ٻين مان هڪ ديوي آهي، جنهن جي Pagani ماڻهو پوڄا ڪندا هئا. اٿينا جي قديم دور جي مورتين جي ڇاتي واري حصي تي سينگار طوز ڪيترائي نانگ نظر ايندا هئا.)

آرين ڄڻي گهڙڻ قبيلن جي حڪمت عملي فوجي هئي، جيڪا بلڪل واضح هئي، جنهن جو اصل مقصد فتح ۽ غلبو حاصل ڪرڻ هوندو هو. پر هندستان اندر آرين جو مذهب سنڌ جي مذهب کان گهڻو متاثر ٿيو هو. ان جو اصل ڪارڻ اهو هو ته مفتوح دراوڙا ارتقا ڪندڙ آريا معاشري جو حصو ڪونہ هئا. اهي ماڻهو آرين جي هن نظام سان وڏي ويجهي ۽ سرگرم رهي ڪونہ پئي سگهيا. هي ماڻهو بنيادي طور ان ڏرتيءَ جا رهاڪو هئا، جتي ديوتا ۽ ديويءَ جو قديم مذهب پيدا ٿيو هو ۽ ترقي ڪئي هئي. ويدڪ آريا جڏهن سنڌو ماڻريءَ ۾ پهتا هئا ته اتي شِوَ ديوتا ۽ شڪتي ديويءَ کي ڏٺو هئائون، جيڪي دراوڙن جا سماجي ديوتائون ها. جڏهن ويدڪ آريا سنڌو ماڻريءَ ۾ پهتا ته هڪ جاءِ تي

ٽانيڪا ٽي ويهي رهيا. جيڪي پنهنجي اکين سان ڏسي رهيا هئا تہ سندن مذهب سنڌو ماڻري جي ماڻهن جي مذهب سان ملي هڪ ٽي رهيو آهي، پر آرين جا ٻيا قبيلا هندستان ۾ شهر ٻڌي ڪونہ ويٺا. جيڪي ايشيا مائنر ۽ مشرق قريب ڏانهن هليا ويا. ان کان سواءِ انهن علائقن ڏانهن بہ وڌيا جن کي هاڻي يونان ۽ روم سڏيو ويندو آهي. هنن ماڻهن سان سنڌ جا سبق بہ گڏ هئا.

پر هتي هڪ وڏو موڙ نظر اچي ٿو. اهڙي ڳالهہ يورپ ۾ ڏسڻ ۾ ڪانہ ٽي اچي. جتي ملڪ جو مذهب. مٽيئن طبقي جو مذهب. فطري مذهب ۽ سياسي مذهب پاڻ ۾ هڪ ٽي ويا هئا. تنهن ڪري سهپ ۽ رواداري پيدا ٽي چڪي هئي. جڏهن تہ هندستان ۾ اهڙي ڳالهہ ڪانہ هئي. ڇاڪاڻ تہ اتي قديم (شو) مذهب پنهنجا پير پختا ڪيون ويٺو هو ۽ آريائي مذهب ان کي لوڏي ڪونہ سگهيو هو. ان ڪري آريائي مذهب ان ۾ ضم ٽي ويو هو ۽ ٻٽي ديوتا (شِوَ) جي اوچيءَ ۽ اعليٰ حيثيت کي تسليم ڪيو ويو هو. مشرق قريب ۾ بہ ساڳيون ڳالهيون واقع ٽيون هيون. ڇاڪاڻ تہ سنڌ جو مذهب اڳيئي اتي موجود هو. جتي سندس حيثيت سگهاري هئي. ان ڪري آريائي مذهب ۽ مشرق قريب جي مذهب ۾ ٽڪراءُ شروع ٽيو. معلوم ائين ٽي رهيو آهي تہ صحيح ۽ خالص آريائي مذهب واسطي آريائي قبيلن وچ ۾ جنگ تہ سندن اصلي ملڪ ۾ بہ ڪانہ هئي. مٽي بيان ڪيل ٽڪراءَ کان پوءِ مذهب جو ٽيون نمونو پيدا ٽيو جيڪو مغرب جي جديد مذهبي ورثي جي شڪل ۾ نظر اچي ٿو ۽ اهم يهوديت ۽ عيسائيت جي روپ ۾ اڄ بہ زندهہ آهي، پر انهن مذهبن جو اصلي بنياد مشرق قريب ۾ موجود آهي. پر اتر يورپ جي هنن مذهبن جي شاخ ۾ فطري ديوتائون موجود ڪونہ آهن ۽ انهن جو بنياد نواب طبقي جي پيدا ڪيل ديوتائن تي آهي.

آرين جي خالص ۽ برهمڻن جي ديوتائن واري مذهب کي نئين سر زنده ڪرڻ لاءِ ختم ٽي ويل روايتن کي وري ڳنڍيڻو هو جيڪي سنڌو ماڻريءَ ۾ پهچي صفا ختم ٽي ويون هيون. اهڙيءَ ريت هن قسم جي هڪجهڙائي ڪو اتفاق ڪانہ هئي. جو يهودي روايتون برهمڻن کان شروع ٽيون. اهڙيءَ ريت برهمڻ ۽ ابراهيم لفظ ۾ گهڻو فرق موجود ڪونہ

آهي. اها به کا اتفاقي هڪجهڙائپ کانه آهي. نه اسرائيل جي ابتدا 1232 ق. م تي آهي ۽ اهڙي ڳالهه ميسينيا Mycenia جي بادشاهت 1250 ق. م کان ٽورو پوءِ ٿي آهي. هن حقيقت ڏانهن به ڏيان ڏرڻ گهرجي ته ق. م. جو وقت عيسوي سن کان مختلف هوندو آهي. ڇاڪاڻ ته سال جي انگن جو نندو عدد عيسوي سن جي ويجهو جڏهن ته وڏو عدد ماضيءَ واري پاسي هوندو آهي. اسان کي مشرق قريب ۽ ميڊيٽرانين جي صورتحال تي نظر رکڻ بدران وسيع نظري کان ڪم ونڊو پوندو ته حقيقت وڌيڪ واضح ٿي ويندي آريا 2150 ق.م کان 1250 ق. م تائين لڳاتار حملا ڪندا رهيا هيا. اهڙي ريت آريا موهن جي دڙي واري شهر کي 1200 ق. م. ڌاران مڪمل طور فتح ڪري چڪا هئا. موهن جي دڙي جي آخري مزاحمت کان پوءِ آرين جا قبيلا مشرق ڏانهن ڏاڍيءَ تيز رفتاريءَ سان ڪاهي ويا هئا. موهن جي دڙي جي فتح ٿيڻ تائين آريا لهرين جي شڪل ۾ اچي رهيا هئا. بعد ۾ اهي دريا جي اڀل جيان اچي رهيا هئا. سنڌو ماڙي جي فتح کان پوءِ هو ميسوپوٽاميا کي 884 ق. م. ڌاران فتح ڪيو. بعد ۾ هنن آشوري شهنشاهيت قائم ڪئي.

بعد ۾ لووائيٽ Luvite آريا، اناطوليه Anatolia کان گذري ڪنعان واري علائقي ۾ پهتا هئا. هتي هنن جو ڪنعاني مهاجرن سان مقابلو ٿي ويو جن ميسينيا جي بادشاهت جي خاتمي کان پوءِ شهرن کي ڇڏي ماڙيءَ سان وڃي جابلو چوٽيون وسايون هئائون. هي ماڻهو گابن ۽ نانگن جي پوڄا ڪندا هئا. يهودين جو لاوي Levite حڪمران اصلي لو وائيٽ Luvite آريا هئا. تنهن ڪري مذهبي اڳواڻن ائرون Aaron جي اولاد جي حيثيت ۾ مذهبي اڳواڻيءَ جي دعويٰ ڪئي هئي. اٽڪل ٻه صديون پوءِ ٻڌ ڏرم فرقي سان لاڳاپيل آرين هندستان ۾ سڌارن آڻڻ لاءِ تحريڪ هلائي هئي. هي اهو زمانو هو جڏهن يهودين جون مصر ۾ ڪالونيون موجود هيون. ساڳئي زماني ۾ ٻڌن جو هڪ فرقو مصر جي سڪندريا واري علائقي ۾ رهندو هو. ٻڌن سان اهڙن لاڳاپن هجڻ ڪري لاوي يهودين هڪ گڏجاڻي ڪوٺائي. پنهنجو مقدس ڪتاب پاڻ رکڻ جو فيصلو ڪيو هو.

ان کانپوءِ ڪن تاريخي واقعن جو تسلسل ڏسڻ ۾ اچي ٿو جن ۾

ايراني شهنشاهيت جو قيام به اچي ويجي ٿو. هنن ماڻهن کي تاريخدانن ۽ انساني نسلن جي ماهرن آرين نسل جا ماڻهو سڏيو آهي. يروشلم وارو عبادتگاهه به 520 ق. م. دوران ايرانين جي شهنشاهيءَ واري دور ۾ جڙي راس ٿيو هو. اها جڳهه آرين جي مذهبي ترقيءَ جي مقصد سان تعمير ڪرائي وئي هئي ۽ ان مندر کي ڌاهي پٽ ڪيو ويو هو جنهن ۾ سنڌ جي ديوتا ۽ ديويءَ جي مورتي رکيل هئي. ايرانين وٽ چوتڪاري ڏيڻ وارو پنهنجو مذهب موجود هو ۽ وٽن زور استر ديوتا هو جنهڪو نيڪيءَ ۽ بديءَ جو ٻڌو ديوتا هو. هي عبادتگاهه يهودين جي سهوليت لاءِ ٺهرايو ويو هو جيڪي لاوي آريا حڪمرانن جي رعيت هئا.

لاوي آريا ويدڪ آرين وانگي اسرائيلن کان مختلف هئا. کين منع ٿيل هئي ته اهي پنهنجي رعيتن مان شاديون نه ڪن. کين فتحن وارين سرگرمين مان وڏا فائدا ملي رهيا هئا. جيڪي وڏين جاگيرن جا مالڪ بڻجي ويا هئا. قانوني طور فقط هنن کي حق حاصل هو ته پنهنجي قيمتي پوشاڪن ۽ دولت جو نماءُ ڪري سگهن. هندستان جي برهمڻن لاءِ اهو ساڳيو قانون هو تنهن ڪري هو ساري معاشري کان بلڪل الڳ هئا. هنن کي چيل هو ته هو پنهنجي دراوڙي رعيتن مٿان طاقت جو اظهار ڪن. جڏهن يورپ ۾ عيسائيت اڳتي هئي ته عيسائي مُلن کي به خاص قسم جون رعايتون ۽ سهولتون مليل هيون. اهڙيون ڳالهيون ارڙهينءَ صديءَ ۾ ختم ٿي چڪيون هيون. انهن رعايتن ۽ سهولتن جون ڪجهه نشانيون اڄ به موجود آهن. جيڪي گرجا گهرن جي دولت تي انڪم ٽئڪس کان لڳندي آهي. ٻيو ته عيسائي ملي کي قانوني طور اهو حق هوندو آهي ته هو ڪجهه ڪوهه ۾ ماڻهن کان گناهه يا پاپ قبول ڪرائيندو آهي.

سنڌ جي ديوتا ۽ ديويءَ بابت ڏند ڪٿائون ۽ انهن جون علامتون مشرق قريب جي مذهبن ۾ موجود آهن. اهي سمير ۾ اما UMA واري دور 3600 ق. م. کان وٺي موجود ڏسجن ٿيون. عهدنامه عتيق ۾ بيان ڪيل ڪيترن قصن جو تعلق 5000 ق. م. سان آهي ۽ اهي سمير سان واسطو رکن ٿيون ۽ ڪجهه قصا مصر، بابل ۽ شام سان لاڳاپيل آهن. ۽ موجوده دور جي گهڻن ماڻهن جو عقيدو آهي ته اهي قصا يهودي اصليت

سان ڳنڍيل آهن. هن دنيا جي ستن ڏينهن ۾ تخليق وارو قصو 7000 سال اڳ سنڌ کان آيو هو. مصر جي قديم آثارن جي ماهر جيمس برسٽيڊ James Breasted پنهنجي تحقيق کان پوءِ پتو لڳايو آهي، ته ست سال سکر ۽ ست سال ڏڪر واري قصي جو لڳاپو 2980 ق. م. واري مصر سان آهي، جيڪو پهرئين احرام Pyramid جي تعمير کان ۽ صديون اڳ آهي ۽ (حضرت) يوسف (ﷺ) جي خواب جي تعبير ڪرڻ واري قصي کان تمام گهڻو اڳ جو آهي. جيتري قدر (حضرت) موسيٰ (ﷺ) جي Ten Commandments ڏهن... جو تعلق آهي ته اهي سمير جي قانون جو لفظ بہ لفظ ترجمو آهن، جنهن جو 2474 ۽ 2398 ق. م. جي وچ وارو زمانو آهي. بابل جي حڪمران هيمورابي سمير جو قانون بابل مٿان نافذ ڪيو هو. سندس بادشاهت جو دور 2123 ق.م کان 2081 ق. م. آهي. موجوده دور جي گهڻن تاريخدانن Ten Commandments ۽ هيمورابيءَ جي قانون جو پيٽوار اڀياس ڪيو آهي ۽ حاشيي ۾ سمير جو نالو ڏنو آهي، پر پنهنجن ڪتابن جي متن ۾ هن حقيقت بيان ڪرڻ کان نٽائي ويا آهن ته انهن ٻنهي حقيقتن جو اصلي واسطو سمير سان آهي. ائين ڪرڻ جو آخر ڪهڙو ڪارڻ آهي؟ ان جو ڪارڻ شايد اهو آهي ته بابل جو واسطو يهودين سان ۽ سمير جو واسطو سنڌ سان آهي.

ٻين قانون ڏيندڙ جهڙوڪ موسيٰ، مئنس Manes، منوس Minos ۽ آشور جي مائيسس Mises جا نالا آهن. جن وچ ۾ لڳاپي لاءِ سنسڪرت جو لفظ موجود آهي. اهي شخصي نالا ڪونہ آهن، پر آرين جي معاشري موجب ڪنهن اختيار جي حيثيت آهي. مصر جي 1580 ق.م کان 1100 ق. م جي ادب ۾ لازا رس Lazarus جو هڪ قصو آهي، جنهن ۾ هڪ وڏي ميڙ کي ڪاڏي ڪارائڻ جو قصو بيان ٿيل آهي. اهڙا ڪي ٻيا بہ قصا آهن، جن جو يهودين سان ڪو واسطو ڪونہ آهي، پر عهدنامہ عتيق جي 621 ق. م سان واسطو رکندڙن مصنفن اهي ڏند ڪٿائون ٻڌي هنڌان کڻي خدا جي مقدس لفظن طور ان ڪتاب ۾ شامل ڪري ڇڏيون آهن، پر اهو ضرور سمجهڻ گهرجي ته عهدنامہ عتيق لکيو ڇاجي لاءِ ويو هو؟ ان لاءِ اوهان کي سمجهڻو پوندو ته ان ڪتاب لکڻ جو مقصد ڇا هو؟ اهو فقط آرين جي خدا جي سچاڻپ ڪرڻ هو.

سمير جي مذهب ۾ شِوَ ۽ شڪتيءَ جي علامتن کي شامل ڪيو ويو هو. اهڙيون ڳالهيون انهن مذهبن ۾ شامل ٿي ويون، جن قديم زماني کان وٺي سمير جو مذهب اختيار ڪيو هو جنهن کي بعد ۾ زندگيءَ ۽ علم جو تجربو Tree of life and knowledge سڏيو ويو هو. اهو هڪ تصوراتي وڻ آهي، جيڪو عهدنامہ عتيق Book of genesis ۽ عدن جي باغ جي روپ ۾ اڄ بہ موجود آهي. هن وڻ لاءِ سمجهيو ويندو آهي يا ائين سمجهڻ ڪپي تہ هي وڻ سيني مذهبن جو مرڪزي حصو آهي يا اها جڳهہ جنهن ڏانهن سيني مذهبن کي مرڪز ڪيو ويو آهي، يعني سنڌ جي مذهب جو وچ ڪشمير جي ننڍي کنڊ جو پهريون علائقو آهي، جتي آرين جي سڀ کان وڌيڪ مزاحمت ٿي هئي. اسان وٽ اهڙيون ڪي سگهاريون شاهديون موجود آهن تہ ان جي ڏاڍي گهري معنيٰ آهي. اسان بہ هن جڳهہ وٽان ڪيئي شمعون روشن ڪنداسون.

دراوڙن کي اها چگيءَ ريت ڄاڻ هئي تہ ڄاڻ هڪ اڻ ملهہ شيءِ سمجهي ويندي ۽ اها شيءِ امر ٻڌجي وڃڻ جو هڪ وسيلو آهي، تنهن ڪري انهن پنهنجي ديوتا ۽ ديوي کي وڻن جي روپ ۾ پيش ڪيو هو. تالمود Talmud روايتن موجب هڪ نہ پر بہ وڻ موجود هئا ۽ اهي ٻئي وڻ بلڪل مرڪزي حصي ۾ موجود هئا. عورت جي نمائندگي ڪندڙ وڻ علم ۽ ڄاڻ سان واسطو رکندو هو جڏهن تہ مرد جي نمائندگي ڪرڻ وارو وڻ زندگيءَ جي علامت هو. جيڪڏهن ڪو ماڻهو طاقت ۾ زندگي جي موجودگيءَ جي تعلقات کي سمجهندو تہ انسان فطري طور امر آهي ۽ موت زندگيءَ جي هڪ روپ کان زندگيءَ جي ٻئي روپ تائين پهچڻ جو هڪ وسيلو آهي. هن تصور مطابق کنهن ڇوتڪاري جي ضرورت ئي ڪانہ آهي، ڇاڪاڻ تہ زندگيءَ جي ڪابہ سرگرمي پاپ ڪانہ هوندي آهي. هن جو مطلب آهي، تہ اصلي سن (سنڌ) Orignal Sin ماڻهوءَ رهڻ ۽ زنده رهڻ ۾ ڪوبہ گناهہ ڪونہ هوندو آهي ۽ اهو ئي سنڌ جو اصلي مذهب آهي.

سنڌ جي ماڻهوءَ اصلي علم حاصل ڪري ورتو هو ۽ اهڙي زندگي ڏاڍي مزي سان گذارينداهئا، جنهن ۾ نہ ڪو پاپ ۽ نہ وري کنهن ملي موراڻي، ٻائي ٻانيڙ ۽ کنهن پير ۽ پروهت جي ضرورت هئي. قديم دور

کان وٺي ڏاهپ سنڌ سان گڏيل هئي، جنهن کي آريا فوجي پروهت پاپ sin سمجهندا هئا. انهن ماڻهن جي طاقت جو دارومدار فتح ڪيل ماڻهن تي هوندو هو جن جي مٿان هنن حڪومت قائم ڪئي هئي. اهي ماڻهو باهر وسيلي قربانيون ادا ڪندا هئا، انهيءَ مقصد سان ته جيئن سندن ديوتا راضي ٿي سگهي. سندن خيال هو ته سنڌ سان واسطو رکندڙ هر شيءِ پاپ آهي ۽ هنن لاءِ اڻ آريائي شيءِ سنڌ يا sin هوندي هئي. جرمن وارا وڏيءَ اٿل کي die sintflut سڏيندا آهن. اها ڳالهه آرين جي سنڌ سان تعلقاتن بابت ٻڌائي ٿي. هندستان تي انڊيا جو نالو هن لفظ تان پيو آهي. سنڌ ملڪ تي اهو نالو سنڌو نديءَ تان پيو آهي(؟) ايران وارا هن کي هند سڏيندا هئا. بعد ۾ يونان وارا هن کي انڊيا ڪوٺڻ لڳا هئا.

موجوده دور جي پاڪستان ۾ سنڌ لاءِ ڪجهه به ڪوٺ چيو ويندو آهي، پر ان جي پيٽ ۾ هندستان وارا پنهنجي ملڪ لاءِ چوندا آهن ته اهو سنڌ کان وٺي سنڌوءَ تائين پکڙيل آهي، يعني سنڌوءَ کان وٺي بنگال جي اپسمنڊ تائين پکڙيل آهي. اڄ ڪلهه سنڌ، سنڌوءَ جي پڇڙيءَ واري علائقي کي سڏيو ويندو آهي، جتي سڌائين سنڌوءَ جي اٿل ايندي رهندي آهي. مئي نديءَ 1992ع واري سانوڻ رَت ۾ اٿل ڪري هڪ لک ماڻهو مارڻ جو سبب بڻي هئي. جرمن ۽ هندستاني لاوي آرين وانگي آهن، جون ميسوپوتاميا ۾ ٽيندڙ واقعن جي ڪابه معلومات ڪانه ڏني هئي، پر سنڌ بابت گهڻو ٻڌايو آهي. هندو روايت مطابق ڪمشير ۾ سنڌوءَ جي ڪناري امرناٿ جو هڪ غار آهي، جنهن ۾ شِوَ ديوتا اما UMA کي اندر وٺي تخليق جا راز ٻڌايا هئا، تنهنڪري هڪ خوبصورت ديوتا کان علم حاصل ڪرڻ، هميشه هر "حوا" جو پاپ رهيو آهي، ان ڪري حوا امرتا حاصل ڪري ورتي هئي. هن ديوتا جي مورتي سڌائين نانگن سان گڏ ڏسڻ ۾ ايندي آهي، جن کي ڏاهپ جي علامت سمجهيو ويندو آهي، جاڻ جو اهو راز سنڌ جي ديوتا طرفان اما UMA (پاروتي) ديوي پهرين سوکڙي هئي، اها سمجهاڻي هئي ته مادو matter هڪ طاقت آهي ۽ اهو کهڙيءَ ريت ڪم ڪري رهيو آهي. هيءَ حقيقت ضرور ڏيان ۾ رکڻ گهرجي ته هندو ڏرم آريائي ۽ دراوڙي سنڌي روايتن جو امتزاج آهي، تنهن ڪري سمجهڻ کپي ته لاوي آريا

به هن امتزاج ۾ شامل سمجهڻ ڪپن. هنن روايتن جو امتزاج آرين کي هندستان ۾ نجس لڳو هو. ساڳيءَ ريت ڪنعان ۾ به ڪنهن ڳالهه کان لنوائڻ خاطر هنن اهڙين ڳالهين جي مذمت ڪئي هئي.

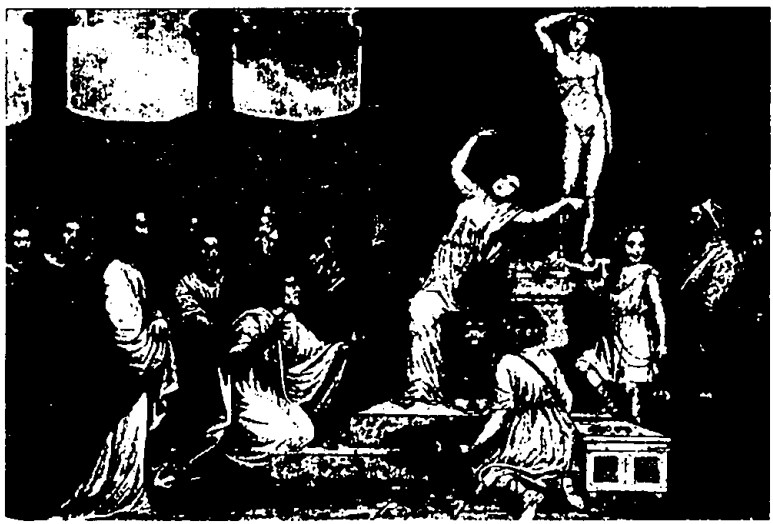
(هيءَ علامت ساريءَ دنيا ۾ مشهور آهي. هي چين جو امرتا جو ديوتا آهي، جنهن سان گڏ جانورن جون تصويرون به ڏسجن ٿيون. هن مورتيءَ ۾ سرنونوس Cernunnos ۽ شِوَ ديوتا نظر اچي رهيا آهن)

عدن جي باغ اندر نانگ جي موجودگيءَ مان پتو پوي ٿو ته اها به سنڌ سان لاڳاپيل هڪ ٻي مورتي هئي. امڪان آهي ته معلومات ڏني پئي وڃي ته قديم زماني ۾ نانگن کي ان طريقي سان استعمال ڪيو ويندو هو ته جيئن نانگ کي شعوري سگهه، نيڪي بدي پرکڻ واري قدرتي طاقت ۽ وسيع قسم جي هوشياريءَ جي علامت تصور ڪيو وڃي. اهو ئي ڪارڻ آهي جو نانگ هميشه ٻڌي ديوتا سان گڏ ڏٺا ويندا آهن، پر خاص ڪري ديويءَ سان گڏ ڏٺا ويندا آهن، انهيءَ لاءِ جيئن اها

اڳڪٿيون ڪري سگهي. معلوم ائين ٿي رهيو آهي ته نانگ کي اڳڪٿيءَ جي مقصد سان پهريون عورت ڪم آندو آهي. موجوده دور ۾ معلوم ٿيو آهي، جيڪڏهن ڪنهن ماڻهوءَ کي هاروتڙ کان وٺي نانگ جو ٿورو ٿورو وهڪ ڏيندو اچبو ته وڏي هوندي ان ۾ اهڙي مدافعت پيدا ٿي پوندي، جو نانگ جيڪڏهن کيس ڪکي وجهندو ته ان کي نانگ جي وهه جو ڪو ناڪاري اثر ڪونه ٿيندو. ۽ جيڪڏهن ان ماڻهوءَ کي خاص قسم جي نانگ کان ڏنگ هڻائبا ته ڪرامتن جهڙيون اڳڪٿيون ڪندو. هڪ ماڻهو فلوريڊا ۾ نانگن جي لئبارٽري ۾ڪم ڪندو هو ۽ دوائن ٺاهڻ جي مقصد سان نانگ جهلي لئبارٽريءَ ۾ ڪٽي ايندو هو. اتفاق سان هڪ ڏينهن کيس نانگ ڪکي وڌو. ان جو نتيجو اهو ٿيو جو هو ڏاڍو حساس ٿي ويو ۽ کيس ماضيءَ جون يادگيريون اچڻ لڳيون. سنڊس ٻڌڻ جي سگهه بہ ڏاڍي تيز ٿي وئي. کيس محسوس ٿيڻ لڳو ته ڪيئي پکي ڳائي رهيا آهن. (اهو ئي ڪارڻ آهي جو ديويءَ جي مورتيءَ سان گڏ نانگ جون مورتيون بہ موجود هونديون آهن. نانگ جي ڪڇڻ سان اڳڪٿيون بہ ڪري سگهبيون آهن ۽ نانگ جو ڪڪيل ماڻهو چوندو آهي، ته مون کي ننڍڙي ڪٽپ quip پکيءَ هيءَ ڳالهه ٻڌائي وغيره). فلوريڊا جي لئبارٽري جي هن نانگ جي ڪڪيل ماڻهوءَ کي ڪيئي نوان نظارا بہ ڏسڻ ۾ آيا هئا. هن جي لاءِ اهو تجربو گهرو ۽ صحيح قسم جو معلوم ٿي رهيو هو. هي ماڻهو لامذهب ڪونہ هو پر ٿوري وقت لاءِ هو لامذهب Pagan ٿي ويو هو ۽ اهڙيون ڳالهيون ڪري رهيو هو جن جو ڪنهن مذهب سان واسطو ڪونہ هو ۽ وري مذهبي پابندين جو خيال ڪري رهيو هو.

اوهان بہ مراقبي ۾ ويهي هن قديم لامذهب فرقي بابت سوچي ويچاري سگهو ٿا. اهڙيءَ ريت اوهان کي محسوس ٿيندو ته اوهان "ڊيلفيءَ" ڏانهن سفر ڪري رهيا آهيون ۽ اوهان کي 3000 سال قديم ديوي نظر اچي رهي آهي. هن جي علامتي نشاني Python (نانگ جو قسم) هئي. تازيءَ ڏند ڪٿا موجب جنهن کي اپولو قتل ڪري ڇڏيو هو. هن کان اڳ هن Great Goddess جي مندر جون پروهت عورتون هونديون هيون. اپولو ديوتا جي اچڻ ڪري ان مندر جا پروهت مرد ٿيڻ

لڳا هئا. پر ان هوندي به مختلف دنيائن سان رابطو هڪ عورت پروهت وسيلي عمل ۾ ايندو آهي. تصور ڪريو ته اوهان يونان ڏانهن سفر ڪري رهيا آهيو. توهان سان گڏ ٻيا سياح به آهن ۽ اوهان مان ميٽ ۾ پنهنجي وڏڙن جي ورثي واري تعلق کي ڳولي رهيا آهيون. ڪير به ملڪ کان ٻاهر ويڃي پنهنجي لامذهب فرق جي پاڻ کي ڏسڻ لاءِ ڪونہ ويندو پر اوهان مطالعي ۽ مراقبي ۾ ويهي سوچڻ وسيلي اهڙن احساسن کي ايٽاريو سگهو ٿا ۽ اوهان مذهب جا اصلي ۽ پراڻا طريقا نئين سر ڏسي سگهو ٿا.

(ڊيلفي جي اوراڪل: هن قسم جي شاعرانہ سمجهاڻيءَ اندر ٽن پيرن وارو استول موجود ڪونہ آهي، جنهن جو قديم دستاويزن ۾ بيان موجود ڏسجي ٿو)

ڊيلفي جي اوراڪل Oracle واري مندر جا دروازا رومي حڪومت جي سينيٽ بند ڪرائي ڇڏيا هئا. جنهن جا سڀ ميمبر عيسائي هئا. اهڙيءَ ريت ان مندر ڏانهن ويندڙ لنگهہ به سيل مهر ڪيو ويو هو تنهن ڪري ماڻهو اڄ تائين به ان لنگهہ وٽ بيهي ڪونہ سگهندا آهن. ڇاڪاڻ ته ڪين ائين ڪرڻ کان منع ڪئي ويندي آهي. زبر زمين موجود ننڍڙي هُجري جابلو تري ۾ هڪ ننڍڙي ڪاهي موجود آهي، جتان ٻاڦ اٿندي رهندي آهي. شايد اها ٻرندڙ جبل جي گئس هوندي. هزارن سالن

کان وٺي ۽ عيسائيت واري ابتدائي دور ۾ اتي رکيل ٿن پيرن واري استول تي هڪ مجاور عورت ويٺي هوندي هئي ۽ ٻاڦ ۾ ساهه کڻي ڪي لفظ اچاريندي هئي. جيڪي سمجهڻ جوڳا ڪونه هوندا هئا. پر هي ويٺل پروهت يا مجاور عورت انهن لفظن جي معنيٰ سمجهائيندي هئي.

مقدس سرزمين Holy land وارو تصور به يهودي مذهب جي اڇڻ کان گهڻو اڳ واري دور سان تعلق رکي ٿو جنهن جو اصلي واسطو دراوڙي ۽ پوءِ هندو ڏرم سان آهي. اها جوءِ سنڌ جي قديم اترينءَ سرحد ۽ سمنڊ جي وچ تي آهي. هندن جو عقيدو آهي، ماٺهو جيستائين Holy land جي ياترا نه ٿو ڪري تيستائين سچو هندو نه آهي. ڪن ايراضين ۾ ڪي پٿر، وڻ، ٽڪريون ۽ ڪي جبل آهن. جن جي زيارت ڪئي ويندي آهي. يهودين ۽ عيسائين وٽ پڻ اهڙو دارومدار موجود آهي. قديم آثارن جي ڪن ماهرن جو چوڻ آهي ته يهودين واري Holy land دراصل ڪشمير جي اوسي پاسي موجود آهي، جتي آرين هندستان پهچي سڀ کان پهريائين فتحون حاصل ڪيون هيون. هندو فقير شِوَ کي "ماکي ۽ کير" جي نالي سان سڏيندا آهن. ڪڏهن ان کي تيز روشني ۽ سڏيو ويو آهي. (ڪڏهن هن کي صفا سفيد، ڪڏهن آسمان جي رنگ جهڙو نيرو ۽ ڪونيو ويو آهي.) ڪڏهن نبريءَ نڑيءَ سان سفيد رنگ وارو ۽ سڏيو ويو آهي. ڇاڪاڻ ته هن اهو زهر پيتو هو جيڪو انسان ذات کي تباهه ڪرڻ وارو هو. جڏهن 621 ق. م. دوران يهودين Pentateuch لکڻ شروع ڪيو هو ته هنن بيان ڪيو هو ته ماکي ۽ کير واري سرزمين هنن جي ملڪيت آهي. اها حقيقت آهي ته آرين سنڌو ماڻريءَ تي پنهنجي حڪومت قائم ڪئي هئي. اها اسرائيلن يا يهودين جي سرزمين ڪانه هئي. هن نڪتي تي بحث ۽ ٿيندو رهيو آهي، سرزمين سنڌ هتي ۽ شِوَ ديوتا جي هئي. اهڙيءَ ريت عدن جو باغ يا بهشت ڪو ميسوپوٽاميا جي وادين ۾ موجود ڪونه هو جتي دجلہ ۽ فرات نديون وهنديون آهن. پر عدن ۽ بهشت سنڌو ندي ۽ ان جي مکيه پرتي ڪنڊڙ ندين واري ملڪ ۾ هو.

خاص قسم جي عهدنامہ عتيق ۾ عدن جو ذڪر واضح ڪونه آهي. ان سان گڏ ڏنل حاشين ۾ ڏنل سمجهاڻي ۽ اهڙيءَ ريت ڏني وتي جو

معلوم ٿيندو تہ اهو ذڪر انهن درياهن ۾ انهن ايراضين جو آهي، جيڪي ميسوپوٽاميا جي اوسي پاسي آهن، پر اهڙيون ايراضيون ۽ درياهہ عهدنامہ عتيق جي متن ۾ ڏنل احوال سان نهڪي ڪونہ ٿا ٻيهن. اصلي ترجمي ۾ بہ اهڙو احوال ڏسڻ ۾ ڪونہ اينڊو انهن ترجمن ڪرڻ وقت اهو تصور موجود هو تہ Holy land مشرق قريب (عراق) ۾ موجود آهي، تنهن ڪري عهدنامہ عتيق ۾ انهن علائقن جو احوال قلمبند ڪيو ويو هو. عدن جي مکيہ درياهہ بابت چيو ويو آهي تہ ان جون ٻرتي ڪندڙ وڏيون شاخون چار آهن، جيڪي بهشتن مان نڪرن ٿيون. قومي امڪان آهي تہ اهو مکيہ درياه سنڌو آهي. عهدنامہ عتيق جي پيدائش genesis واري باب ۾ هاويلاهہ Havilah جي سرزمين اها آهي، جتي سون آهي، جتان عدن جو مکيہ درياه وهندو آهي. هي حوالو آپياشي نظام وسيلي ٿيندڙ پوکي راهيءَ سان سنڌو ماڻريءَ جي تصوراتي قسم جي دولتمنديءَ سان واسطو رکي ٿو. سنڌو تهذيب جي شهرن مان هڪ شهر جو نالو هن ڪتاب ۾ موجود آهي، جيڪو هيويلا Havilah يا هڙاپا آهي. هندستان جي درياهن مان اڄ بہ ساري سون جو 90 سيڪڙو سون ملندو آهي. جڏهن پيدائش وارو باب لکجي رهيو تہ ان ۾ بہ سون وارو درياهن جو ذڪر اچي ويو آهي. جڏهن اسان گرمس Grimm (1819) جي اصول موجب consonant جي تبديليءَ جي قانون تي ويچاريندا سون تہ اسان کي سولائيءَ سان معلوم ٿي ويندو تہ هاويلا لفظ هڙاپا آهي.

عدن مان وهندڙ ندين لاءِ چيو ويو آهي تہ اها حبش کي چڪر ڏئي وهندي آهي. (جڏهن تہ حبش Ethiopia جي هڪ پاسي سفيد نيل ۽ ٻئي پاسي ريڊ سي Red sea آهي، پر هنجي چوڌاري ڪوہ درياه چڪر ڪاٽي ڪونہ ٿو وهي.) امڪان آهي تہ اهو درياهہ ڪشمير جي سرحد سان وهندو هجي. عهدنامہ عتيق ۾ هڪ ايراضيءَ کي ڪش Cush جي نالي سان سڏيو ويو آهي. امڪان آهي تہ هندوڪش Kush هجي. امڪان آهي تہ اهو نالو ڪنهن لڪ جو هجي، جتان آريا گذري ڪشمير ۾ داخل ٿيا هئا.

عدن کي ڳولڻ لاءِ نقشي کي ڏسي ۽ جاگرافيءَ جي نشانن کي سوچڻ ۽ پتو لڳائڻ سولو ڪم آهي، پر هولجر ڪرسٽين Holger

kersten قديم آثارن جو ماهر ۽ اديب آهي، جنهن سفر ڪري عهدنامہ عتيق ۾ بيان ڪيل ماڳن بابت تحقيق ڪئي هئي، پر هن اهي ماڳ هندستان ۾ ڳولي لڌا هئا. ڪشمير Indus کي "سنڌ" سڏيو ويندو آهي، ۽ عهدنامہ عتيق جا مشهور ماڳ هن ندیءَ جي ڪنڌين ڪنارن سان واقع آهن، نہ رڳو اهو پر (حضرت) موسيٰ (ﷺ) جي قبر ب هن درياهہ جي ڪناري آهي، جنهن کي قانون ڏيندڙ طور مڃيو ويندو آهي. ان کان سواءِ هن معاملي کي قابل قبول بڻائڻ جي ڪوشش ڪري ٿو تہ يهودي مذهبي عقيدن جو برڻ بڻياد ب ڪشمير واري سرزمين آهي. اهو تصوير جو فقط هڪ پاسو آهي. سنڌو ماڻريءَ تي آرين جا حملا 2150 ق.م کان شروع ٿيا هئا. جيڪي سنڌو ماڻريءَ جي اتر واري حصي تي ڪيا ويا هئا. جڏهن تہ سنڌو ماڻريءَ واري ڏاکڻي حصي ۾ اهڙا حملا گهڻو دير سان ٿيا هئا. اهو ئي جو يهودين جون ڪنعان سان لاڳاپيل روايتون موهن جي دڙي جي فتح ۽ ميسنيا جي شهنشاهت جي تباهيءَ کان پوءِ شروع ٿين ٿيون، تنهن ڪري ڪشمير لاوي روايتن جو ائين حصو هو جيئن ويدڪ روايتن جو حصو هو.

جيڪڏهن عهدنامہ عتيق ۾ بيان ڪيل عدن واري قصي کي نقشي سان پيٽائي ڏسندا تہ هيءَ حقيقت هڪدم واضح ٿي ويندي تہ اتي ڪشمير ۾ چار مختلف درياه آهن، جيڪي هن ماڻريءَ جي اتر واري پاسي کان سنڌوءَ ۾ اچي ڇوڙ ڪنديون آهن، پر دجلہ۔ فرات درياهن جو انهن درياهن سان ڪوبہ تعلق ڪونہ آهي، جيڪي جنهن جي اوسي پاسي کان وهندا آهن. ان کان سواءِ هنن ٻن درياهن سان ڪهڙن ب ڇئن درياهن جو ميسوپوٽاميا ۾ ڪٿي ب ميلاپ ڪونہ ٿيندو آهي. ساڳيءَ ريت عدن واري باغ ۽ ان مان نڪرندڙ درياهن جو ذڪر "سنڌ" کان سواءِ ڪٿي ب ٻهڪي ٻيهي ڪونہ ٿو سگهي، جنهن وچان سنڌو ۽ ان جون چار وڏيون پرتي ڪندڙ شاخون گذرنديون آهن. هتي دولتمنديءَ جي تاريخ، ورڻ ۽ نانگن جو مذهب ۽ تاريخي تهذيب جي اهليت موجود آهي.

عهدنامہ عتيق سان لاڳاپيل ماڳ ب هندستان ۾ هٽ لڳي سگهن ٿا. ڪنهن ب سياح کي عهدنامہ عتيق سان لاڳاپيل ب ماڳ اهڙا لينداء جن

بابت گهڻو بيان ڏسجي ٿو. ان جو ڪارڻ اهو آهي ته اهڙا ماڳ بيان سان هڪ جهڙائي ڪونہ ٿا رکن. ڪريستن اتفاقي طور معلوم ڪري ورتو هو ته اهي ماڳ ڪشمير جي قديم حصي ۾ هٽ لڳي سگهن ٿا. هن ڏنو هو اهي ماڳ عهدنامہ عتيق جي بيان سان بلڪل ٺهڪي رهيا هئا. هن مقدس ڪتاب ۾ بيان ڪيل پسگا جبل Pisga Mount، بيت پوئر Beth peor هيشبون Heshbon، موآب Moab ۽ نيبو Nebo ڪشمير ۾ هنن نالن پشگا Pishga، بيهت پور Behat poor (موجوده دور جي بنديپور Bandipoor) هسبال Hasbal، موآب Moab، مائونٽ نيبو Mount Nebo سان اڄ به موجود آهن. نيبو جبل بنديپور پرسان موجود جيڪو ڪشمير جي ٻئي جابلو علاقي کان مٿي آهي. ڪرستين عهدنامہ عتيق ۾ ٻڌايل طرفن کي ڏنو ۽ پوءِ ڪشمير جو نقشو ڪڍي انهن ٽاڪن ڏانهن ويو ۽ (حضرت) موسيٰ (ﷺ) جي قبر ڳولي لڌائين. جيڪا انهيءَ نالي پٽيان سڏي ويندي هئي ۽ ڪشمير ۾ موجود هئي، پر فلسطين ۾ ڇا وهيو واپريو اهو ائين ٿيو جيئن آمريڪا ۾ ٿيو جتي يورپي ماڻهن پنهنجون ڪالونيون قائم ڪري ورتيون هيون.

هن نئين دنيا New World ۾ موجود ڪالونين تي پراڻي يورپ جي شهرن جا نالا رکيا ويا. ساڳيءَ ريت انگلينڊ، فرانس، جرمني، اسپين ۽ هالينڊ ۾ موجود ٽاڪن جا نالا آمريڪا جي ٽاڪن تي رکيا ويا. مشرق قريب ۾ به ائين ٿيو. اتي به ڪشمير ۽ سنڌو ماٿريءَ جي ماڳن جا نالا مشرق قريب جي ماڳن ۽ علاقن تي رکيا ويا. هاڻي جيڪڏهن يورپ جي شهرن ۽ علاقن، جاگرافي ۽ جاءِ وقوع کي آڏو رکي آمريڪا ۾ موجود ساڳين نالن وارن شهرن کي ڳولبو ته اهڙي ساڳي مشڪلات سامهون ايندي. جڏهن اسان ڪشمير ۾ سنڌو ماٿري ۽ شهرن ۽ ماڳن کي مشرق قريب ۾ ڳولڻ جي ڪوشش ڪنداسون ۽ انهن کي عهدنامہ عتيق جي بيان موجب لهڻ جي جاکوڙ ڪنداسون ته ناڪامي ٿيندي. ڇاڪاڻ ته اهڙا ماڳ فلسطين ۾ ڪونہ هوندا. اهڙيءَ ريت جبل سينا Sinai کي ڳولي لهڻ واسطي ان جي سچاٽپ ۾ ڪي ترميمون ڪرٽيون پونديون. سينا جبل کي ڳولي لهڻ واسطي 1999ع ۾ سعودي عرب جو

سفر ڪيو ويو هو. اسان کي اهو به سوچڻو پوندو ته يونان ۾ جنهن اسم جي پڇاڙيءَ ۾ "ai" جا اکر هوندا آهن، سي جمع جو صيغو ٻڌائيندا آهن. اهڙيءَ Ten Commandments جو ذريعو به S-i يا سنڌ آهي. اهڙي ڳالهه بابل کان آشور پهتي هئي. انهيءَ زماني (3600 ق. م) ۾ بابل (سمير) سنڌ جي ڪالوني هو.

هتي عبراني ۽ ڪشميري ٻوليءَ جي لفظن جا مثال ڏنا ويا آهن، جيڪي هجي ۽ معنيٰ ۾ بلڪل هڪ جهڙا ڏسڻ ۾ اچن ٿا. ان ڪري ڪرسٽن جو خيال آهي ته ڪشميري ٻولي عبراني ٻوليءَ مان نڪتل آهي، پر جيڪڏهن ان کي دور جي ناتي ڏسبو ته سمجهي ونبو ته عبراني ڪشميري مان نڪتل آهي ۽ اهڙي حقيقت ويدڪ آرين ۽ لاوي آرين وچ ۾ موجود تعلقاتن طرف اشارو ڪري رهي آهي.

انجيل ۾ خدا ۽ خدا جي پٽ کي سئو ڏنار سڏيو ويو آهي ۽ ان جي پوئلڳن کي ريڍون ڪوٺيو ويو آهي. هي تصور شِوَ ديوتا وٽان کنيو ويو آهي، جنهن کي مقدس طاقت وارو ڏنار ڪوٺيو ويو آهي، جڏهن ته هن ديوتا جي پوجارين کي سندس ريڍون سڏيو ويو آهي. هن ديوتا لاءِ اهو به چيو ويو آهي ته اهو ٻن متضاد نڪتن جو مرڪزي نڪتو آهي، جيڪو تخليق ۽ تباهيءَ وچ ۾ توازن رکندو آهي. هي ڪائنات جي فطري حقيقت، سچ ۽ زندگي آهي. ٻن تضادن جي توازن واري خدا جي ڳالهه يهودي نقطئه نظر واريءَ سمجهاڻيءَ کي مونجهاري ۾ وجهي ڇڏيو آهي. چاڪاڻ ته يهودين جو مقدس وجود ٻلاين ۽ محبت جو خدا آهي، جيڪو پڻ قهار به آهي. (هي ويدڪ شِوَ ديوتا جي خاصيت آهي) يهودين کي سمجهائڻ ڏاڍو ڏکيو ٿي پوندو آهي ته نيڪين ۽ ٻلاين وارو خدا پنهنجي بندن لاءِ قهر چو ٻڌبو.

Book of Job ۾ هڪ اهڙو قصو آهي، جنهن ۾ اهو نظر اچي ٿو ته سئو ماڻهو ڏک ڏسندو آهي ۽ پوءِ به ان خدا تعالیٰ جي تعريف ڪندو آهي، جيڪو ڪيس مصيبت ۾ وجهندو آهي. هن قصي سان لاڳاپيل ماڻهوءَ جي ڪابه اهميت ڪانه هوندي آهي. خدا تعالیٰ سندس سچائيءَ کي پرکڻ واسطي سندس پهريون خاندان ماري ڇڏيندو آهي، ان کان پوءِ خدا تعالیٰ کيس نئون ڪٽنب ڏيندو آهي. جيڪڏهن

ڪنهن جو هڪ ٻار گذاري ويندو آهي، تہ ان جو نعم البدل ٻيو ٻار هوندو آهي، پر خدا جون رحمتون ان جو نعم البدل ڪونہ ٿيندیون آهن. عهدنامہ عتيق جي هن قصي ۾ فرد کي وڏي اهميت ڏني وئي آهي. اهو ڪو شيطان ڪونہ هو جنهن مٿان مصيبتن جا پهاڙ ڪيرايا هئا، پر هن کي ڏک ۽ ڏڇا اهو مقدس وجود ڏئي رهيو آهي، جنهن جي هو پوڄا ڪري رهيو آهي. اهو ڇڙ ڏکن ڏڇن ۽ صالح هجڙ جو امتزاج آهي، جيڪو اڳتي هلي تن کي تسيا ڏيڙ، پاڙ کي ڇهڪن سان ماريڙ، مٽي ٽلهہ تي سالن تائين وينو هجڙ ۽ پنهنجي جان کي تکي اوزار سان ڇهڪ ڏيڙ واري عمل مان گذاري ٿو. اهڙيون ڳالهيون ابتدائي دور جي عيسائين ۾ عام هوندیون هيون، پر اڄ ڪن ٿورن عيسائين فرقن ۾ موجود آهن. اڄ بہ گهٽا عيسائي دنياوي خوشين کان گهٽو پري رهندا آهن ۽ ناڇ کان بہ وَڻن ويندا آهن.

ابتدائي دور جي ڪن عيسائي مُلن ۾ مفاهمت جي ڳالهہ اڇي وئي هئي، پر اهي سدائين هن جهوريءَ ۾ پيا جهڇندا هئا تہ عيش ۽ آرام واري زندگي جيڪر نہ هجي تہ ڏاڍو پلو تنهن ڪري اهي پاڙ کي سدائين عبادتگاهہ ۾ سمجهندا هئا. ان ڪري پنهنجا عضوا ڪپيندا ۽ روزا رکي پاڙ کي بک ماريندا هئا. هو وهنجندا بہ ڪونہ هئا تہ جيئن گوشت ڳرندو رهي. ان کان سواءِ هو پنهنجي جسمن تي چيڻا ڇڪيندا هئا تہ جيئن عام ماڻهو ۽ سماج انهن کان نفرت ڪري. اهڙيءَ ريت ٽيسيٽس Tacitus جي تحريرن مان پتو پوي ٿو تہ لامذهب فرقي جا ماڻهو ابتدائي دور جي عيسائين کي منفرد قسم جو فرقو سمجهندا هئا ۽ سندن نظر ۾ اُهي قابل نفرت هوندا هئا.

دراوڙا پاڙ کي عذاب ڏيڙ کي سنو ڪونہ سمجهندا هئا. جيڪڏهن هو ائين سمجهن ها تہ پنهنجي خوشين ۾يءَ زندگيءَ کي جرم ۽ پاپ سمجهن ها، پر آرين پنهنجي لاءِ ڏڇو پيدا ڪري ڇڏيو هو. ڇاڪاڻ تہ ناڪاري ڪردار واري ردر جي روپ کي شو ديوتا سان ملائي ڇڏيو هئائون، انهيءَ مقصد سان تہ جيئن ان جي پوڄا تي برو اثر پوي. آريا پنهنجي مذهب کي خالص بڻائڻ واسطي اهڙيون ڳالهيون پوءِ بہ ڪندا رهندا هئا. هن کان اڳ ماڻهو دنياوي معاملن ڏانهن لڙيل هئا ۽

سمجهندا هئا تہ اڻ وٽندڙ واقعا اتفاق سان ٿيندا رهندا آهن، جن کي هو پاڻ يا نياڻ سمجهندا هئا. سندن تصور هو تہ ماڻهو پنهنجي ڪرمن جي سزا جزا هِن ۽ هُن جهان ۾ پوڳيندو آهي. هن قسم جي تصور جو نتيجو اهو نڪرندو هو تہ ڪنهن پروهت ٻائي يا ٻانيڻ جي ضرورت کانہ پوندي هئي. جيڪو ديوتا ۽ عام ماڻهوءَ جي وچ ۾ رابطي جو سبب بڻجي سگهي. سنڌ جي مذهب مطابق انسان تخليقي طور پاپي ڪونہ هوندو آهي، پر ان جي پيٽ ۾ يهودي مذهب ٻڌي ديوتا جي مذهب خلاف چوي ٿو تہ ڪوبہ انسان تخليقي طور معصوم ڪونہ هوندو آهي. وچين دور جي عيسائين جو تصور هو تہ جيڪڏهن معصوم ٻار بپتسما baptisma جي رسم ادا ڪرڻ کان اڳ مري ويجي تہ اهو بهشت ۾ داخل ٿي ڪونہ سگهندو.

پر يهودين جي Pentateuch ۾ ڪيترا نڪتا موجود آهن، جن مان پتو پوي ٿو تہ يهودين جي مذهب کان سنڌ جي ڏرم ۽ هندو ڏرم ۾ هڪ جهڙيون ڳالهيون موجوده آهن. جيڪڏهن اسان لامذهب فرقي جون پاڙون ڳولينداسون ۽ ان جو انهن مغربي مذهبن سان ميل جول ڏسنداسون تہ جن جو بنياد يهودي تحريرون هونديون تہ پوءِ اسان کي ثابت ڪرڻ يا ثابت نہ ڪرڻ جي ضرورت کانہ پوندي تہ اهي يهودي تحريرون صحيح آهن يا غلط آهن. اهو ثابت ڪرڻ وڌيڪ ضروري ڪونہ آهي تہ ويدڪ دور جو ڪرشن حقيقي طور موجود هو يا نہ هو پر ضروري ڳالهہ اها آهي تہ عهدنامہ عتيق وارو موسيٰ (ﷺ) سچ پچ موجود هو يا نہ هو. اسان کي فقط هن حقيقت ڏانهن ڌيان ڏيڻ جي ضرورت آهي تہ عهدنامہ عتيق ان زماني ۾ مرتب ٿي رهيو هو جڏهن لاوي آرين کي ڪنعان ۾ پهتي صديون گذري چڪيون هيون. گهڻيون ڳالهيون انهيءَ زماني ۾ غالب هيون جيڪي مصري، آشوري ۽ بابلي هيون. ان کان سواءِ کي ڳالهيون تصوراتي قصن ڪهاڻين ۽ ڏند ڪهاڻين تان بہ ورتيون ويون هيون. انهن جو تعلق ڪنهن بہ حقيقي دور واري سچيءَ پچيءَ شخصيت سان ڪونہ آهي. اهي فقط تصوراتي ۽ خيالي قصا آهن. اهڙيءَ ريت فرعونن مان بہ ڪنهن جو نالو ڪونہ هو جنهن جو موسيٰ (ﷺ) سان واسطو پيو هجي. اهڙو ڪو واضح دور بہ ڪونہ ڏنو ويو

آهي. جو عهدنامہ عتيق جي واقعن کي تاريخي واقعن سان پيتائي ڏسجي، پر جيڪڏهن پڙهڻ وارو انهن ماڳن ۽ واقعن کي سنڌ جي ماڳن ۽ واقعن سان پيتائي ڏسندو تہ کيس ضرور صحيح معلومات ملڻ جو امڪان آهي. هتي ٿوري بہ ڪوجنائي ڪئي وئي تہ ويدڪ تحريرن مان اهڙيون حقيقتون دريافت ٿي سگهن ٿيون، جيڪي عهدنامہ عتيق جي ڳالهين سان ٺهڪي بيهي سگهن ٿيون. معلوم ائين ٿي رهيو آهي تہ تاريخي حقيقتن ۽ عهدنامہ عتيق ۾ بيان ڪيل ڳالهين ۾ ڪابہ هڪ جهڙائي ڪانہ آهي. مثال طور خدا تعاليٰ ۽ موسيٰ جي وچ ۾ هن ريت گفتو ڏسڻ ۾ اچي ٿي ۽ خدا (حضرت) موسيٰ (ﷺ) کي پنهنجي نالي بابت چوي ٿو: مان جوئي آهيان سوئي آهيان يعني "I am that I am". هن قسم جي جملي کي ڏسي گهٽا مذهبي عالم منجهي پيا هئا، پر هندو مذهب وارن وٽ اهو ساڳيو نالو اعليٰ مقدس نظر اچي ٿو، جيڪو ٽئٽ "Tat" جي لفظ ۾ موجود آهي، جيڪو هن ڏند ڪٿائي جملي جي معنيٰ کي هڪ قسم جو نئون پس منظر بخشي ٿو. هن کي گول مول قسم جو منتر سڏي سگهجي ٿو. مانا سبهہ Manassch ائپوڪرانفا Apocryhpha مان هڪ آهي. هي ڪتاب عام طور پروٽيسٽنٽ Prostestant عيسائي فرقي جي عهدنامہ عتيق ۾ نظر ڪونہ ايندا، پر عيسائيت جي ڪٿلڪ فرقي جي عهدنامہ عتيق ۽ عهدنامہ جديد ۾ ضرور موجود آهن. هن ڪتابن جو اصلي يهودي مذهب سان واسطو آهي، جن کي مئڪبيز I ۽ II (Maccabees I and II) سڏيو ويندو آهي، جيڪي 138 ق. م دوران لکيا ويا هئا. مانا سا Manasa نانگ ديوئ Snake Goddess جو نالو آهي، جنهن جي ساري هندستان اندر اڄ بہ پوڄا ٿيندي آهي. حقيقت ۾ اهو شِوَ هو جنهن کي پهريائين "پيارو پيءُ" Beloved Father، عظيم سچائي Highest Truth، پلائي grace، سٺو ڏنار Good shepherd سڏيو ويندو هو. اهي سڀ نالا عهدنامہ عتيق ۾ لکيا ويا هئا ۽ لاوي آريا پنهنجي ديوتا کي ياوِهہ Yahweh سڏڻ لڳا هئا. هي سنسڪرت جو لفظ آهي، جنهن جي معنيٰ وَهَ flow آهي. يعني هرندڙ جبل جي باهہ جهڙو لاوا Lava ۽ اهو ويدڪ لفظ آهي.

ان کانسواءِ دائود David جو ستارو بہ سنڌ جي علامت آهي، جيڪو

اصل ۾ دراوڙن جو ستارو آهي. هي ٻتو ديوتا شِوُ آهي، جنهن جي علامت تڪنڊو triangle آهي. ٻي شڪتي آهي، جنهن جي علامت اندر تي وريل تڪنڊو آهي. هندو ڏرم موجب جڏهن ٻن تڪنڊن کي پاڻ ۾ ملائبو آهي تہ ڇڪنڊو ستارو ٺڄي پوندو آهي. جيڪڏهن ان ڇڪنڊي ستاري کي گول دائري ۾ رکبو تہ Dual Diety in Time جو مفهوم ڏيکاريندو. اها ڪا اتفاقي هڪجهڙائي ڪانہ آهي. جيڪا عهدنامۂ عتيق ۾ ڏسجي رهي آهي ۽ اها داؤد David سان تعلق رکي ٿي ۽ David دراوڙ Dravid آهي. سال Saul، داؤد David، باٿ شيبا Bath Sheba، سيلمان Solomon ۽ راڻي شيبا Sheba هندستان جي مذهبي اوسر جا استعارا ڪنايا آهن، جيڪي لاوي آرين مذهبي سڌارڪن نئين سر جوڙي ورتا هئا.

سال Saul هندستان جي هڪ قيمتي وڻ جو نالو آهي، جيڪو ديوي‌ءَ جي نمائندگي ڪندو آهي. اها جنس تبديل ڪري ائين مرد ٺڄي وئي هئي، جيئن عهدنامۂ عتيق جي بيان موجب آشيتوريٿ ديوي Ashtoreth goddess جنس مٿائي god/demon آستاروٿ Astaroth ٺڄي ويو هو. آرين جي ڪتاب موجب اهو انهيءَ ڪري ٿيو هو تہ جيئن ڪا عورت ديوي نہ پيدا ٿي سگهي، جيڪا جبل جي ديوتا Mountain god جي مخالف هجي. شڪتيءَ کي ديوي جي نالي سان سڏيو ويندو هو جيڪا پنهنجي جنس مٿائي مرد ديوتا ٿي وئي هئي، جنهن کي ديول Devil جي نالي سان سڏيو ويندو هو. عهدنامہ عتيق ۾ بہ ڏند ڪٿا جي اوسر کي اهميت هوندي هئي، جنهن ۾ ڏيکاريو ويڄي ٿو تہ دراوڙن جي ديوتا شِوَ وڻ ديوي کي ختم ڪري ڇڏيو آهي ۽ پاڻ شڪتي ٺڄي ويو هو. اهڙيون ڳالهيون هندو ڏرم ۾ موجود آهن. Arch of Covenant جي يروشلم پهچڻ کان داؤد ناچ ڪيو هو. اهو ائين هو تہ جڏ آرين جي ديوتا جي اعليٰ حيثيت حاصل ڪرڻ کان اڳ نٽ راج شو مذهبي شڪل ۾ يروشلم پهتو هو.

بعد ۾ داؤد باٿ۔ شيبا (شِوَ جي ڏيئ) سان شادي ڪئي هئي، هن مان اهو معلوم ٿئي ٿو تہ عورت وارو روپ غلبي هيٺ اچي رهيو آهي. هنن ٻنهي کي پٽ ڄائو هو جنهن جو نالو سليمان Solomon رکيو ويو هو.

هتي سليمان دراوڙي ۽ آريائي مذهب جي رلي ملي ويڙ جو آخري مرحلو ڏسڻ ۾ اچي ٿو. شِوَ ديوتا جي ڏاهپ واري روپ جو سليمان وسيلي اظهار ڪيو پيو وڃي. جيڪو پراسرار قسم جي شيبا جي راڻيءَ جو صلاحڪار بڻجي وڃي ٿو. هن راڻيءَ جي اصليت تي صدين کان ونڊي بحث هلندو آيو آهي. معلوم ائين ٿي رهيو آهي ته اها مختلف جڳهن سان واسطو رکي ٿي. پهريون ته حبش Ethiopia جو نالو ڪنيو پيو وڃي. ان کانپوءِ هن جي ماڳ لاءِ عربستان جي اپيٽ کان اوپر پاسي ۽ پاڻي کان پار سنڌوءَ جي ماٿري جو نالو به متبادل طور ڪنيو پيو وڃي. اها ڪا اچرج جهڙي ڳالهه ڪانه آهي ته سندس اصل وطن بحث جو موضوع بڻيل آهي. جيڪو گهڻو منجهيل به رهيو آهي. پر غور ڪري ڏٺو وڃي ته اها شِوَ جي راڻي شڪتي آهي. هن قصي وسيلي آرين يهودين جي اعليٰ حيثيت کي ثابت ڪرڻ آهي ته سندن ديوتا شِوَ جي راڻيءَ کي حاصل ڪري ورتو آهي. جيڪا ڪيس صلاحڪار ٽيڙ لاءِ گذارش ڪري رهي آهي. ان کان پوءِ هو غير واضح ۽ اخلاقي طور بادشاهه بڻجي وڃي ٿو ۽ شيبا راڻي سندس مطيع ۽ اخلاقي طور سندس گهرواري بڻجي وڃي ٿي. هن قصي مان هيءَ معنيٰ نڪري ٿي ته پهريائين شِوَ جي راڻيءَ جي حيثيت گهٽجي وڃي ٿي، بعد ۾ هن راڻيءَ جي شڪتي ختم ٿي وڃي ٿي. آخر ۾ شِوَ جذب ٿي آريو بڻجي وڃي ٿو. هن قصي جو گهڻ ۾ گهڻ اهو مفهوم آهي، پر اهو ڪو حقيقي قسم جو ماحول ڪونه آهي.

جيڪڏهن يهوديت جي ساري تاريخ تي نظر ڪجي ته هن مذهب جا لاوي پروهت هر وقت سنڌ جي مذهب جا مخالف ۽ دشمن رهيا آهن. ان کان سواءِ عهدنامه عتيق کي مرتب ڪرڻ واري ڪائونسل پنهنجي مقدس ڪتاب ۾ سنڌ جي قديم مذهب بابت ڏاڍا ڏکوئيندڙ حوالا قلمبند ڪيا آهن. انهن عورتن کي سختيءَ سان منع ڪئي وڃي ٿي، جيڪي مندر جي دروازي وٽ بيهي طاموز Tammuz لاءِ روئي پٽي رهيون آهن. هوسيا Hosca جي گهر گومر Gomer ۾ين عورتن سان گڏ آهي، جن کي بهترين ويس وڳا پاتل آهن ۽ اهي مندر ۾ وڃي ٻني ديوتا اشتوريٽ Ashtoreth جي پوڄا ڪري رهيون آهن. (جيڪو آرڏا ناري آهي.) هن ڳالهن مان معلوم ائين ٿي رهيو آهي ته اهڙي قسم جي پوڄا کي عام ماڻهو تمام گهڻو پسند ڪندا هئا. چاڪاڻ ته اهي مذهبي جڳهن اندر واقع ٿيندڙيون هيون.

اهو به معلوم ٿي رهيو آهي ته شِوَ ۽ شڪتيءَ واري ڏند ڪٿا کي مغربي دنيا ۾ تمام گهڻو ورجايو ويو آهي. عهدنامہ عتيق جي مرتب ٿيڻ تائين اهڙيون ڳالهيون هنڌين ماڳين مشهور هونديون هيون. ان جو ڪارڻ اهو هو ته فلسطين ۾ مينون Minoan جو زئگريس Zagreus ۽ ڪائيبل Cybele، يونان ۾ وينس ۽ ائڊونس Adonis، ٿريس Thrace ۾ ڊايونيسس Dionysus ۽ ڪائبيل Kybele، روم ۾ آتس Attis ۽ ڪائيبل، بابل ۾ اشطار Ishtar ۽ طامور (طاموس) ۽ مصر ۾ آئيسس Isis ۽ اوسيرس Osiris موجود هئا (جيڪي شِوَ ۽ شڪتيءَ جو گهڻ وڌ روپ هئا.) هي اهو زمانو هو جڏهن آرين جو مذهب مرتب ٿي رهيو هو جيڪو سخت قسم جو دقيانوسي هو. اهو به معلوم ٿي رهيو آهي ته عهدنامہ عتيق جي مرتب ڪرڻ واري ڪائونسل جي اها نيت ڪانہ هئي ته هن ڪتاب کي تاريخ جو روپ ڏجي، پر اهو اهڙن ڪتابن جو مجموعو هجي، جيڪو عام ماڻهن کي دراوڙي مذهب کان ڇرڪائي پڃائي ڇڏي يا اهڙي دراوڙي ۽ هندو ڏرم کان پري ڪري ڇڏي، جيڪو هندستان ۾ هڪ گڏيل روپ ۾ موجود هو.

(روم جو ديوتا آتس Attis جنهن کي لاوي طاموس Tammuz طور سڃاڻيندا هئا.)

اهي ماڻهو هنن قديم روايتن کي گهٽو گهٽ وڌ ڳالهائيندا هئا. اهڙيءَ ريت عام ماڻهن کي به قائل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي ته اهي آرين جو مذهب اختيار ڪن. هنن ڳالهين مان سندن مقصد هو ته جيئن لاوي پروهتن جي يهودين مٿان حڪمراني مضبوط ٿي سگهي. پر هنن جون اهڙيون ڪوششون مڪمل طور ڪامياب ٿي ڪونه سگهيون هيون.

پر اچرج جهڙي حقيقت هيءَ به آهي ته تحقيق وسيلي اهو ثابت ٿي چڪو آهي ته سيني مغربي هولين جي پاڙ سنڌ- يورپي آهي. جيڪا سنسڪرت ۾ ڪتل آهي. تاريخ اها ڳالهه هڪدم ته هڏائي ڪانه سگهندي ته مذهبي ورثي هوليءَ سان گڏ مغرب ڏانهن سفر ڪيو هو. اهو مذهبي نظريو لفظن سان گڏ سنڌو ماڻري کان هليو هو. مغرب وارن مشرق قريب جي تهذيب تي اتاچري نظر وجهڻ کان پوءِ پنهنجو اصلي ۽ حقيقي ورثو وساري ڇڏيو هو جنهن جو واسطو فقط سنڌ سان هو. دراصل حقيقت اها آهي ته انسان ذات پيدا ئي سنڌ ۾ ٿي آهي. عهدنامہ عتيق (توريت ۽ زبور) جو بيان به اهڙو آهي. عهدنامہ عتيق جو تصور سنڌو ماڻريءَ جي ديوتائن جو مشرق قريب ۾ موجود اثر ڏانهن اشارو ڪري ٿو ۽ مغرب جي مذهبي مڪيہ ڏارا جو اصل بڻ بنياد به سنڌ جو اوم AUM ۽ اما UMA آهي.

يهودي مذهب جو اصل مقصد سنڌ جي قديم مذهب کي ضم ڪرڻ ۽ اهڙي مذهب کي تخليق ڪرڻ جي ڪوشش ڪرڻ هو جيڪو حڪمران طبقي جي ديوتا جي پوڄا ڪري. مشرق قريب کي آرين قبيلن فتح ڪيو هو جن ۾ ميد. ايراني. هندو حتي Hittites ۽ ايشيا مائنر جا لووائيٽ Luvite قبيلا هئا. هنن سان ڪنعاني لاوي به شامل سمجهيا ويڙن. اهڙيءَ ريت ڪنعاني لاوين جو هڪ گروهہ هو جنهن نئين مذهبي نظام کي تخليق ڪيو هو ۽ نئين قسم جي ڏند ڪٿائن جي ابتدا ڪئي هئي. جيڪا اڄ به موجود آهي کين توقع هئي ته ائين ڪرڻ سان پنهنجي سياسي طاقت کي محفوظ ۽ سنڌ جي ديوتا ۽ ديوي جي اثر کي صفا ختم ڪري سگهجي ٿو. وڏيءَ جاکوڙ کان پوءِ به اهڙيءَ روايت کي ختم ڪري ڪونہ سگهيا هئا. اهي پنهنجي سياسي ديوتا جي طاقت کي قائم ڪرڻ ۾ سوياراً ته ضرور ٿيا هئا. پر اهي جزا جيڪي فطري پٽي

ديوتا اندر موجود هئا. سي اڄ به شاهد طور موجود آهن ۽ اهي قديم زماني کان وٺي فطرت جي روپ ۾ ڳالهائي رهيا آهن.

تالمود ۾ عام قسم جي يهودي روايتن اهي سڀ خاصيتون پنهنجي ديوتائن ياوهه Yahweh، ايلوهم Elohim ۽ جيهو واهه Jehovah سان شامل ڪري ڇڏيون آهن. پر ان ديوتا جو مردَ طور احترام ڪيو ويڄي ٿو پر ان جو بيان مرد ۽ عورت واري صيغي ۾ ڪيو ويڄي ٿو. يهودي مذهب جي اڄ سوڌو جاکوڙ اها آهي ته ان کي فقط مرد ديوتا تسليم ڪيو ويڄي، پر عيسائي هن ڳالهه تي تڪرار ڪيون ٻيٺا آهن.

جيهووا ديوتا جو عورتاڻو روپ آهي ۽ سوالي به پنهنجي آس پڃائڻ لاءِ ان کي ديوي يا عورت جي روپ ۾ پڪاريندا آهن. گهٽا عيسائي عهدنامه عتيق کي ائين ڪونه سمجهندا آهن، جيئن ان کي يهودي فرقي وارا سمجهندا آهن. ان جو ڪارڻ اهو آهي ته اهي روايتون نسلي طور عيسائين کي ورثي ۾ ڪونه مليون آهن. ڇاڪاڻ ته اهي ته يهودين کي ورثي طور مليون آهن ۽ موجوده دور واري اسرائيل ۾ گهٽا يهودي دقيانوسي خيالن جا ڪونه آهن، پر آزاد خياليءَ جا مالڪ آهن. ماضيءَ ۾ اهي ماڻهو لامذهب فرقي جا قائل هوندا هئا، جنهن کي مغربي دنيا ۾ نئين سر زنده ڪيو پيو ويڄي، پر انهن جو مذهبي ادب مشرق قريب سان واسطو رکي ٿو جيڪو صحيح معنيٰ ۾ يورپي ثقافت کان گهڻو پري آهي ۽ ان کي صحيح معنيٰ ۾ سمجهي به ڪونه ٿو سگهجي. اسرائيل وارن جو به حال ساڳيو آهي، ان جو ڪارڻ فقط اهو آهي ته اها هڪ اوپرندي ۽ ڏاري روايت آهي، جنهن کي يورپ نه هضم ڪري سگهي ٿو نه وري ان کي چڱيءَ ريت سمجهائي سگهي ٿو.

سوچڻ جي ڳالهه هيءَ به آهي ته يهودي يورپ جي معاشري ۾ ڪهڙي طريقي سان زنده رهندا هئا. بنيادي طور اهي بلڪل الڳ ٿلڳ رهندا هئا ۽ برادرين جي شڪل ۾ اهڙن جڳهن ۾ رهندا هئا، جن کي گهيٽوز ghettos سڏيو ويندو هو. وچين دور جي تحريرن ۾ هنن کي تمام گهڻو نندیو ويو آهي. يورپ وارن عيسائيت جي ارتقا تي ڪڏهن ڪونه سوچيو هو. تنهن ڪري يهوديت کي هڪ اوپري ۽ غير مناسب شيءِ سمجهي، صدين تائين هن خلاف وڙهندو رهيو هو ۽ اهي اصلي ۽ نسلي

لامذهب فرقي جي ورثي کي ڏاڍي ۾ ڏمر جو نشانو بڻائي رهيا هئا. ان جو کارڻ اهو هو ته نئين لامذهب فرقي کي موهڻ لاءِ تمام گهڻي ڪشش هئي. تنهن ڪري يورپي نسل جو ماڻهو به موهجي پيو آهي. ڇاڪاڻ ته اهو مناسب ۽ فطري آهي.

رومي ڪئٿلڪ چرچ به لامذهب فرقي جي علامتي نشانين کي اختيار ڪيو هو انهيءَ مقصد سان ته جيئن عام ماڻهن کي پنهنجو پوئلڳ بڻائي سگهن. اڄ به پراٽيسٽنٽ ۾ ٻين سيني فرقن جي پوئلڳن جي تعداد کي جوڙ ڪبو ته به رومن ڪئٿلڪ فرقي جا پوئلڳ تمام گهڻا آهن. اهڙيءَ حڪمت عمليءَ لاوين جي عهدنامہ عتيق جي خلاف ڪم ڪيو هو. عام ماڻهن جي ضرورت کي محسوس ڪندي کين عيسائي ته بنايو ويو پر به انهن عيسائين جا يهوديت کان ويڇا پوءِ به وڏي ويا. اهڙين ڳالهين کي نظر ۾ رکي پاڻيءَ جي وهڪرن، چشمن ۽ کوهن پرسان حضرت مريم جا مجسما نصب ڪيا ويا، جيڪا ڪنهن ديويءَ جي روپ ۾ معلوم ٿي رهي هئي. اهڙيءَ ريت لامذهب فرقي جي درگاهن يا تيرٿن کي عيسائي بزرگن ۽ حضرت مريم نالي پٽيان سڏڻ جي ڪوشش ڪئي وئي. ان کان سواءِ لامذهب فرقي جي ديوتائن ۽ ديوين کي عيسائي بزرگن جي نالي سان سڏيو وڃڻ لڳو جنهن جو مثال سئنٽ برجد Brigid آهي، جيڪا اصل ۾ بريڊي ديوي goddess Brede يا goddess Brighde آهي. ان کانسواءِ لامذهب فرقي Pagan جي موڪلن ۽ وڏن ڏڻن کي به عيسائين اختيار ڪري ورتو هو. پر انهن ۾ ٿورو گهڻو عيسائي رنگ موجود هو.

اهڙي طرح روم سان لاڳاپيل سئٽورناليا Saturnalia ۽ جوينالیا Juvenalia موڪلن ۽ وڏن ڏڻن کي ڪرسمس طور ملهايو وڃڻ لڳو. سئڪسن لوڪ Saxon بهار جي ديوي goddess of spring اوئيسٽر Oestar جو ڏينهن ملهائيندا هئا. اهو ڏينهن به ايسٽر Easter جي نالي سان عيسائي ملهائڻ لڳا ۽ چوڻ لڳا ته اهو حضرت عيسيٰ جي وري زنده ٿيڻ وارو ڏينهن آهي. پر سهڻن کي ڦاسائڻ، آنن ۽ لنگ جا ڪيڪ تيار ڪرڻ ۽ ديويءَ جي ساڳي رکڻ واريون روايتون بلڪل ساڳيون رهيون هيون. ان کان سواءِ ايسٽر جي ڏينهن تي اٽليءَ، جرمني ۽ فرانس ۾ لنگ

جهڙي ماني پچائي ويندي هئي. اهڙي روايت تازي دور تائين قائم رهي. ان کان سواءِ نئپلس Naples ۾ لنگ جي هڪ مورتي ڪلهن تي کڻي جلوس ڪڍيو ويندو ۽ اهڙي مذهبي رسم ارڙهين صديءَ تائين هلندي رهي ۽ لنگ مورتيءَ کي Sacred Member جي نالي سان سڏيو ويندو هو. آگسٽ جي مهيني ۾ آرٽيمس (goddess of Moon) Artemis ديويءَ جي نالي فصل جي لاباري جو ڏينهن ملهايو ويندو هو ۽ هن کي ڪنواري ماءُ جو نالو ڏنو ويندو هو. ان کان سواءِ هيڪيٽ Hecate ديويءَ جو ڏينهن ملهائڻ جو پڻ رواج هو جيڪا محافظ ۽ ڳجهي فن جي استاد هئي. هن کي goddess of the Dark Moon ۽ سڏيو ويندو هو. بعد ۾ ان ڏينهن کي Assumption of Mary into Heaven طور ملهايو وڃڻ لڳو. سياري جي Solstice واري ڏينهن تي هڪ ٻئي کي سوڪڙين ڏيڻ جو رواج هوندو هو ۽ سمجهيو ويندو هو ته ان ڏينهن ديوتا جائو آهي ۽ ان ننڍڙي ٻار کي ماتا ديوي Mother goddess نپائي وڏو ڪندي. بعد ۾ ان وڏي ڏڻ کي اهو ڏينهن ٻڌايو ويو جنهن تي مئگي Magi ڪنواري ماءُ حضرت مريم ۽ سندس ٻار حضرت عيسيٰ کي سوڪڙيون ڏئي رهي آهي، پر ان جي برخلاف انجيل جو قصو هن ريت آهي ته ڏاها ماڻهو ان وقت ڪنواريءَ ماءُ وٽ پهتا هئا، جڏهن ٻار جي عمر ٻه سال ٿي وئي هئي. پر پوءِ اهڙي متضاد ڳالهه کي ماڳهين ختم ڪيو ويو.

عهدنامہ جديد ۾ سئنٽ "جان" حضرت عيسيٰ جي شجري جو بيان هن ريت ڪري ٿو. "ابتدا ۾ هڪ لفظ هو ۽ اهو لفظ خدا تعاليٰ سان گڏ هو ۽ اهو لفظ پاڻ خود خدا هو." هي قصو اسان کي ديويءَ جي ياد ڏياري ٿو. ڇاڪاڻ ته "پاروتي" جو نالو ان "لفظ" مان ورتو ويو آهي، جنهن جي معنيٰ "ڏرتي" آهي. سئنٽ جان ٻ چوي ٿو ته ابتدا ۾ "لفظ" هو ۽ ان دور جي ڳالهه ڪيي ٿو جڏهن قديم ماتا ديوي Mother goddess پنهنجي ساٿيءَ سان گڏ هئي يا هو هن سان گڏ هو ۽ ارڌاناري جي روپ ۾ هوءَ پاڻ هئي. تنهن ڪانپوءِ هن جو وجود "لفظ" هو جيڪو ڏرتيءَ ڏانهن آندو ويو. "The Word brought to Earth" يا جنهن کي گوشت جو روپ ڏنو ويو. اهڙيءَ ريت مذهب جو جيسس هڪ ديويءَ جو

نمائندو Androgyn بڻجي ويو. يعني ٻئي ديوتا جو هڪ گڏيل روپ. عهدنامہ جديد سان هڪ مسئلو آهي، جنهن بابت فقط هڪ مثال ڏئي سگهي ٿو تہ جن عالمن هيترا گهڻا سارا ڪتاب لکيا ۽ عيسائيت جي جوڙجڪ ڪئي، تن کي يهوديت جي مفهوم جي اصلي خبر ڪانہ هئي. ابتدائي دور جي لاوين جو بہ حال ساڳيو هو. هنن بہ ڪيترن ئي قسمن جون علامتون ڪٽي پاڻ ۾ گڏايون هيون ۽ وقت جي سياسي حالتن کي منهن ڏنو هو ۽ نتيجي ۾ مذهبي بحث شروع ٿي ويا هئا. آرين جي دقيانوسي خيالن تي زور ڏيڻ جو اصلي مسئلو اهو هو تہ جلد ئي مذهبي جنگيون ڇڙي پيون هيون ۽ عيسائيت جي 2000 سالن واري عرصي دوران لکين ماڻهو مري ويا. ان جو ڪارڻ متضاد جملن جي سمجهاڻي هئي، جن جو تعلق انهن ذريعن سان هو جن کي رد ڪري اڇلايو ويو هو.

اسلام الله تعاليٰ سان لاڳاپيل ٻيا سڀ نالا ختم ڪري ڇڏيا هئا. ٻين لفظن ۾ هيئن چئي سگهجي ٿو تہ سڀئي اسم خاص ٻئي ديوتا لاءِ مخصوص هئا، تنهن ڪري ڇيو ويو الله تعاليٰ جو نالو الله کان سواءِ ٻيو ڪوبہ نہ آهي ۽ عربيءَ جو اهو صحيح ترجمو آهي، پر ان هوندي بہ الله تعاليٰ جي مخالف جنس ضرور موجود آهي، جنهن کي الات Al-lat سڏي سگهجي ٿو جنهن جو مطلب ديوي Goddess ٿي سگهي ٿو. جنهن جي اسلام کان اڳ پوڄا ٿيندي هئي (لات_ منات وغيره). هر ٻوليءَ جي جوڙجڪ ۾ مونث جو لفظ ضرور هوندو آهي، جنهن کان انڪار ڪري ڪونہ ٿو سگهجي. مثال طور جيڪڏهن ڪو چوندو تہ صحيح تہ چوندو right. اهڙيءَ ريت right جو ساڃو پاسو بہ آهي تہ صحيح بہ آهي. ان جو مخالف لفظ ٿيندو کاٻو پاسو يا غلط بہ آهي، پر اهڙي جنس ڪانهي جيڪا نہ مذڪر هجي نہ مونث هجي ۽ الله کي اها جنس سڏيون، پر ٻنهي جنسن لاءِ گڏيل لفظ ارڌا ناري Ardhanari آهي.

شِوَ جي پوڄا جو اصل مقصد اهو هوندو آهي تہ علم جي اعليٰ سطح حاصل ڪرڻ گهرجيٰ، جو مذهبي رسمون بجا آڻڻ ضروري نہ سمجهيون وڃن تہ مراقبو ڪري سوچيندو رهجي، نہ وري ڪنهن مذهب جي سچائيءَ جي دعويٰ ڪجي، پر ائين سمجهجي تہ ماڻهوءَ جو

اندر ديوتا جو مندر آهي ۽ زندگي جنهن به طريقي سان گذري ٿي، اها ان جي عبادت جي ضرورت کانه آهي؟ ان جي بدران ماڻهو ٻار هجي يا چريو چرپٽ هجي. چاکاڻ ته وجداني کيفيت، ڳائڻ ۾ زينون چٽيون ڪرڻ، نچڻ جهنگليپڻي کي چڏي ڏيڻ هوندو آهي. اهڙيون سرگرميون سچ واري علم تائين پهچي وڃڻ جون علامتون هونديون آهن. اهو ڪائنات جو پاڻهرتو تجربو ڪرڻ هوندو آهي. اهي سڀ هڪ ٻئي سان لاڳاپيل هڪ جهڙايون آهن. اصل عقيدو اهو آهي ته شو ڪنهن به قسم جون مذهبي رسمون پسند ڪونه ڪندو آهي. اهو روشنيءَ ضمير ۽ ڪليل ذهن جي تقاضا ڪندو آهي. هو ماڻهن سان بي انت پيار ڪندو آهي ۽ چاهيندو آهي ته ماڻهو به هن سان اڻ ميو پيار ڪن. اهو به طرفو پيار هوندو آهي. ماءُ ٻار سان تمام گهڻو پيار ڪندي آهي، موت ۾ ٻار به ماءُ سان گهڻو پيار ڪندو آهي. يعني ماءُ جو پيار ان ڪري ٻار سان هوندو آهي، چاکاڻ ته ٻار هن جي پيار جو اظهار ڪندو آهي. شِوُ ديوتا ڏاڍو سادو آهي، تصور اهو ڪيو ويندو آهي ته جيڪي ماڻهو هن سان پيار ڪندا آهن، سي جڏ ساريءَ ڪائنات سان پيار ڪندا، چاکاڻ ته اهي سڀ هن جو حصو آهن. عيسائيت جو به ساڳيو نقطئ نظر آهي. اهڙو اظهار وجد ۾ اچي عيسائي بزرگ ڪندا آهن، جنهن جو مثال ٿيريسا Theresa آهي. اهڙيون ڳالهيون ٻيا مذهبي فرقا، جهڙوڪ شيڪرس Shakers يا آمريڪي ڪالونيءَ جا Holy Rollers يا Pentecostals وارا ڪندا آهن.

شِوَ لاءِ چيو ويندو آهي ته ان ڏرتيءَ کي پکيڙيو آهي، جيڪو هر جڳهه ۽ هر شيءِ ۾ موجود هوندوآهي. هو ڏرتيءَ جي هر پٿر هر ٻوٽي ۽ هر ساهدار ۾ آهي ۽ ڪائنات جي هر شيءِ جو مالڪ ۽ ديوتا آهي. هو راضي رهندو آهي ۽ نيڪ ۽ شريف ماڻهوءَ جي دل ۾ رهي ٿو. هو انسانن کي جنم جنم جي ڦيرن کان بچائڻ جي ڪوشش ڪندو آهي، وڏو حڪيم ۽ مريضن کي شفا ڏيندڙ آهي، موت کي ماريندڙ ۽ سدائين موت مٽان فاتح آهي. بخشش لاءِ دعا گهرڻ سواءِ بخشي چڏيندو آهي. منجهس تمام گهڻيون خوبيون ۽ خاصيتون آهن، جن کان هر ماڻهو واقف آهي ۽ عهدنامہ عتيق ۽ عهدنامہ جديد جي مرتب ڪرڻ وارن

هتان کڻي انهن ڪتابن ۾ شامل ڪري ڇڏيون آهن. علم وسيلي ڇوٽڪاري وارو تصور ۽ بي انتها سادگيءَ واريءَ خوبيءَ کي به يهودين ۽ عيسائين پنهنجي مذهبي نظام ۾ داخل ڪري ڇڏيو آهي. اهڙيءَ ريت مذهبي تعليم تي زور ڏنو ويندو آهي ۽ سمجهيو ويندو آهي ته نيڪ ڪم ڪرڻ خدا تعاليٰ جي عبادت آهي. ان کان سواءِ مذهبي برادرين ناهڻ تي زور ڏنو ويندو آهي. اهو به چيو ويندو آهي ته انسان پنهنجي ڪوشش وسيلي ڏکن کان ڇوٽڪارو حاصل ڪري سگهندو آهي. خدا تعاليٰ جي بخشش ۽ نيڪ عمل ان ڳالهه جو ثبوت آهي. اهڙيون سڀ ڳالهيون شِوَ ديوتا سان تعلق رکندڙ خوبيون آهن. جيڪي يهودين ۽ عيسائين پنهنجي خدا ڏانهن منسوب ڪري ڇڏيون آهن.

اهو به معلوم ٿئي ٿو ته عيسائين شِوَ ديوتا جي سيني خوبين ۽ خاصيتن کي پنهنجي مذهب سان رلائي ملائي ڇڏيو آهي ۽ اها اچرج ڪرڻ جهڙي ڳالهه به ڪانه آهي. اهڙو بيان مٿي اچي چڪوآهي ته ڪرائسٽ Christ ۽ شِوَ ۾ تعلق موجود آهي. اهڙي حقيقت نالي مان به معلوم ٿي وڃي ٿي. هي اصل آرامي Aramaic ٻولي آهي، جنهن جو يوناني ٻوليءَ ۾ ترجمو ڪيو ويو آهي. جنهن مان اسان کي اهڙو اهجاڻ ملي وڃي ٿو ته ابتدائي دور جي عيسائين جو تصور ڇا هو. اهي ماڻهو يهوديت کان مرتد ٿي چڪا هئا. آرامي ٻوليءَ ۾ ڪرائيسٽ نالو ڪرشن نالي جو هڪ روپ آهي. اهڙيءَ ريت ڪرائيسٽ جي معنيٰ ڪرشن آهي. اهڙا ڪيترا عالم آهن جن جو خيال آهي ته جيسس Jesus نالي هڪ تاريخي شخصيت فلسطين ۾ ڪرشن واسطي رضاڪارانه طور ڪم ڪري رهي هئي. سندس بيان ڪيل ڳالهيون روم پهتيون ته ڪيس ان ديوتا سان ملايو ويو جنهن بابت هو تبليغ ڪندو رهندو هو ۽ ڪرشن سان لاڳاپيل هر موضوع ۽ ڏند ڪتا، جهڙوڪ مشرڪ جو ستارو ۽ ڏاهن ماڻهن Wise Men وارو قصو جيڪو ڪرائيسٽ ڏانهن منسوب هو سو غلطيءَ وچان Jesus ڏانهن منسوب ڪيو ويو هو. ڏنو وڃي ته ڪرشن جيسس کان گهٽ ۾ گهٽ 500 سال اڳ تي گذريو آهي.

ڪرشن لاءِ چيو ويندو آهي ته اهو تخليق جي ديوتا وشنوءَ جو

اوتار آهي. جيڪو ساري زندگي شِوَ جو پوڄاري رهيو هو. ان ڪري ڪيترا ڏانهن ضرور ڏيان ڏيڻ گهرجي ته وشنو کهڙي طريقي سان شِوَ کان پوءِ ٻيو وڏو ديوتا بڻجي ويو هو. "هڪ (ءِ ٻيو) جنهن کي هو ڪٽي وڃي ٿو ائين هڪ آهن جيئن خدا ءِ خدا جو پٽ هڪ آهن." شِوَ ديوتا کي ڪل All سمجهيو ويندو آهي. جڏهن ته وشنو شِوَ جو هڪ روپ آهي. جنهن جو اوتار جي شڪل ۾ سدائين اظهار ٿيندو رهندو آهي. هري Hari لفظ جو اشارو ڏرتيءَ ڏانهن ايندڙ انهن اوتارن جو نالو آهي. جيڪي ڏرتيءَ ماتا Earth Mother معرفت ايندا رهندا آهن. (عيسائي مذهب جي روايتن مطابق ڪرائيسٽ ڏرتي ماتا (Mary) جو ڄائو آهي ءِ بهشت واري پيءُ Heavenly Father جو پٽ آهي (شِوَ ڪلَ All آهي) ۽ مبلغ Preacher جوشئا Joshua کي يوناني ترجمي ۾ عيسيٰ Isha ڪري لکيو ويو آهي. جنهن کي بعد ۾ جيسس Jesus جو روپ ڏنو وڃي ٿو. پوءِ ڪيس ڪرائسٽ (ڪرشن) ديوتا سمجهيو ويو هو. اهو ئي ڪارڻ آهي جو نذرٿ Nazareth جا ماڻهو کيس ديوتا ڪري ڪونہ مڃيندا هئا. ڇاڪاڻ ته انهن هن مبلغ کي جوانيءَ ۾ تبليغ ڪندي ڏٺو هو ءِ کيس عام انسانن وانگي پنهنجو ڪٽنب ٻه هو.

ڀر شِوَ جو هڪ شخصي خدا جي حيثيت ۾ تمام گهٽو احترام ڪيو ويندو هو. (انهن عيسائي عالمن شِوَ جي اهڙي حيثيت کي پنهنجي مذهب ۾ ضم ڪري ڇڏيو جيڪي هندستان جي مذهبن کان واقف هئا) ساڳيءَ ريت شڪتيءَ جي شخصي وجود کي استٿ ديوتا Ishtha Devata جي روپ ۾ ظاهر ڪيو ويو هو. هن کي هندستان رلائي ملائي اشواري Ishvari کي سيني جي راڻي Queen of All جو روپ ڏنو ويو هو. هن جو نالو ميسوپوتاميا تائين پکڙجي ويو هو جتي ان کي اشطار Ishtar، اشطوريٿ Ashtoreth ءِ آسطاري Astarte جي شڪل ۾ پوڄيو ويندو هو. عهدنامہ قديم ۾ هن ديويءَ کان نفرت جو اظهار ڪيو ويو ءِ اتي سندس نالو آسطيروٿ Asteroth آهي. شِوَ کي هندستان ۾ اشانا ٻه سڏيو ويندو هو. ان کان سواءِ کيس هارا Hara ٻه ڪوٺيو ويندو هو. معلوم ائين ٿي رهيو آهي ته ديوي اسهارا Ishara جو نالو ٻه ان

تان ورتو ويو آهي. شِوَ جو نالو سال جي مهيني طور ۽ ماتم ڪرڻ جي مفهوم ۾ عهدنامہ عتيق ۾ موجود ۽ محفوظ آهي. جڏهن ته اشتطار کي ايستر Esther جو نالو ڏئي، ڪيس يهودي مذهب جي ڪنواري عورت بڻايو ويو آهي، شِوَ ديوتا لاءِ ماتم جو مفهوم آرين جي ابتدائي دور ۾ ڏنو ويو هو جتي هن لاءِ چيو ويو آهي ته هو مساڻن ۾ رهندو آهي، جتي لاش ساڙيا ويندا آهن. ويدڪ آرين ڪنهن زماني ۾ شِوَ تي پنهنجي ديوتا ردر جي نالي سڌڻ جي بہ ڪوشش ڪئي هئي، جيڪو ويدڪ دور کان گهڻو اڳ واري زماني سان تعلق رکي ٿو. ردر ديوتا گجگوڙ ۽ خوف جو ديوتا هو جنهن کي ماڻهو پوڄيندا گهٽ هئا، پر کانئس ڊڄندا گهڻو هئا. شِوَ اهڙو ديوتا آهي جنهن وٽ مرد ۽ عورت هڪ جهڙو پهچي سگهندا آهن ۽ اهڙي ڳالهہ آرين کي ڪاڻ وٽندي هئي.

جڏهن يهودي مذهب عيسائي مذهبي روپ اختيار ڪيو ته اهو ٻن حصن ۾ ونڊجي ورهائجي ويو. يورپ جي لامذهب ماتا ديويءَ کي مريم Mary جو روپ ۽ خدا جي ماءُ جي شڪل ڏني وئي. اڳي جيڪي لقب القاب ماتا ديويءَ Goddess Mother کي ملندا هئا، سي هاڻي مريم Mary کي ملڻ لڳا هئا. هوءَ ڪائنات جي راڻيءَ طور پنهنجي پوڄارين کي سيني يوَن پولن، ڏکن پاپن ۽ گناهن کان ڇوٽڪارو ڏيندي آهي. رومن ڪئٿلڪ مذهبي روايت مطابق ته جيڪڏهن اوهان مالا (تسبيح) کڻي مريم جي پوڄا ۽ پاٺ ڪندا ته اوهان جي سڪرات سولي ٿي پوندي ۽ نهايت آرام سان ويجي ٻيءَ دنيا ۾ پهچندؤ. (پر مالا جهپڻ يا تسبيح پڙهڻ شِوَ ديوتا جي قديم پوڄا جو طريقو آهي). لامذهب فرقي جو مريم واسطي ساڳيو تصور موجود آهي، جيڪا ڪالي بہ آهي ته شڪتي بہ آهي. ديويءَ جي مان لاءِ جيڪي جلوس نڪرندا هئا ۽ جيڪي دعوتون هن ڏانهن منسوب ڪيون ويندیون، سي هاڻي مريم لاءِ ٿي رهيون آهن. اهڙيءَ ريت ديويءَ جيان جن جون علامتي نشانيون پاڻي ۽ ڏرتي آهن. هندو ڏرم جي روايتن مطابق شڪتي هر دور ۾ اوتار ٿي ايندي آهي، تنهن ڪري ان لاءِ مريم جي شڪل ۾ اوتار ٿي اچڻ کي ڏکيو ڪم نہ آهي. اهو ڏند ڪٿا جي رخ بدلائڻ جو هڪ طريقو آهي.

هن جديد دور ۾ جڏهن دقيانوسي خيالن جو زور آهي، تہ اتي سنڌ

جي اثر کي ڪير به مڃتا ڏيڻ لاءِ تيار ڪونہ آهي. شِوَ جو ناچ هڪ پراڻو تصور آهي، جنهن کي تازو سائنس به تسليم ڪيو آهي، جنهن وسيلي وقتي طور تي ماڻهو دنياوي معاملن کان ڇوٽڪارو حاصل ڪندو آهي ۽ زندگيءَ جي نئين شروعات ٿيندي آهي. جڏهن اوهان کي احساس ٿيندو آهي تہ اوهان مڪمل طور تي هن سلسلي جو هڪ حصو آهيو تہ توهان کي ڪابہ پريشاني محسوس ڪانہ ٿيندي آهي. هن مذهب ۾ نہ خوف خطرو هوندو آهي، نہ وري ڇوٽڪاري جي ڳڻتي هوندي آهي. ڇاڪاڻ تہ توهان ڪائنات ۾ حصيدار آهيو ۽ شِوُ ديوتا ٻلاين جو پير ۽ طاقت جي علامت آهي. اهو ديوتا سان ملي ان سان گڏجي هڪ ٿي ويڙهہ جو هندستاني تصور آهي. يورپ جي مذهبن اهو خيال اتان ورتو آهي، پر اهڙن عقيدن کي محفوظ Saved ۽ غير محفوظ Un saved ۽ توهان ۽ اسان وارن خانن ۾ ونڊيو ورڇيو ويو آهي. خوف رڳو انهيءَ ڳالهہ جو آهي تہ هن ڪائنات جي ختم ٿي ويڙهہ تائين ڪير زنده رهي سگهندو تنهن ڪري هڪ ٻئي جي خلاف غير ضروري نفرتون ۽ ڪراهتون پيدا ٿي پيون آهن. ماڻهو حيران پريشان ٿي ويو آهي ۽ وڙهان وڙهان ڪندو ٿو وتي، جنهن جو لازمي نتيجو وڃي جنگ ٿيندو. غير ضروري ان ڪري آهي تہ هاڻي سائنس اهو ثابت ڪيو آهي تہ سيئي زنده رهندا. ڇاڪاڻ تہ مادو سگهہ آهي ۽ اها سگهہ ناس ٿي ڪانہ سگهندي آهي ۽ اها سگهہ ائين آهي جيئن شِوُ ديوتا آهي.

دراوڙي روايتن موجب پوڄا پاٺ شخصي معاملو آهيٌ ۽ ماڻهوءَ جي پنهنجي ذميواري آهي. هيءَ ڳالهہ روحانيت جي سچائيءَ سان واسطو رکي ٿي، جيڪا اهو ڪونہ ٿي پڇي تہ توهان ڪنهن مذهبي برادري جا فرد آهيو يا نہ ۽ مذهبي عقيدو اندر جو معاملو هوندو آهي. اهڙيءَ ريت فرد لاءِ مذهبي پابندي کي سمجهڻ به اعليٰ خاصيت هوندي آهي. اهو ڪو وڏو ڪونہ هوندو آهي تہ انهن ساڳين مذهبي رسمن جي قانون سازي ڪيئن ٿي آهي، جيڪو معاشري ۾ مختلف گروهن ۾ رائج آهن. اهو ائين تہ ماڻهو نئين مذهبي روايتن مطابق پوڄا پاٺ ڪندا، پر چنبڙيل پراڻي مذهب جي اصولن سان آهن. پيتا طور ڏنيون ويندڙ شمعون (ميڻ بتيون) عبادت جي جڳهن تي ٻاريون ويندیون آهن.

خوشبو ۽ خاص قسم جي سڱنڌ سان پرپور وڻين گرجا گهرن جون جڳهون دلي ڪشش جون جايون هونديون آهن. يورپ جي گرجا گهرن ۾ موجود مهاديوي جون مورتيون اهڙين ڳالهين کي ڇڱيءَ طرح ڏسنديون رهنديون آهن. Mary پنهنجي نيري ۽ سفيد لباس ۾ موجود هوندي آهي، جيڪي قانون ۽ حڪمرانيءَ جا رنگ هوندا آهن. سندس مٿو ستارن سان ڍڪيل هوندو آهي. جڏهن اها پنهنجو هڪ اگهاڙو پير سڱن واري چنڊ تي رکي بيهندي آهي تہ سندس ڪڪا گهنڊيدار ڪليل وار هوا جي هِير تي اچي ڪلهن تي پوندا آهن. سندس پوڄاري نانگ سندس خدمت ۾ حاضر هوندو آهي.

هڪ ديوتا جي آڏو مذهبي ملان جي شڪل مذهبي پروهت آريائي نئين سوچ جو نتيجو آهي، جنهن جي مقصد کي اڳيئي وائکو ڪيو ويو آهي. دنيا جو سياسي نظام جمهوريت ڏانهن وڌي رهيو آهي، جنهن ۾ نمائندن جي چونڊ ٿيندي آهي ۽ حڪمرانن جو انتخاب ٿيندو آهي، تنهن ڪري هڪ نئين مذهب جي تخليق جي ضرورت آهي. اها لامذهب جي نقطئہ نظر سان لاڳاپيل سچائي آهي ۽ مناسب بہ آهي. ان جي نتيجي ۾ هڪ نئون ۽ سچو لامذهب فرقو جنم وٺندو جنهن ۾ فرد جي اها ذميواري هوندي تہ هن لامذهب واري اصول تي پابنديءَ سان عمل ٿي رهيو آهي يا نہ ۽ هن ڳالهہ جو تعين ڪندو تہ هن مذهب جون رسمون انهن سماجي اصولن مطابق ضرورتن ۽ مناسبت کي ڏسي ادا ڪيون پيون وڃن يا نہ. جن اصولن کي عوامي چونڊيل نمائندن قانون سازي ڪري جوڙيو آهي. اسان کي حقيقتن کي تسليم ڪرڻو پوندو تہ مٿئين درجي جو آريائي مذهب وارو دور هاڻي ختم ٿي چڪو آهي. هاڻي سچي ۽ خالص دراوڙ مذهب جو زمانو شروع ٿي چڪو آهي. نئون لامذهب فرقو ايترو لائق ٿي چڪو آهي، جيڪو ماضيءَ جي ڪٽڪ جي داڻي جي راهِ بڻائيندو ۽ توهڙن کي پري اڇلائي ڇڏيندو.

لامذهب فرقي جي نئين سر ابتدا يورپ جي روايتن جي پيداوار آهي، پر اهي ماڻهو جيڪي پنهنجي اباڻي ورثي کان گهڻو پري رهيا آهن ۽ حقيقي طور ٻين کنڊن آمريڪا، ڪئناڊا ۽ آسٽريليا ۾ رهيا

آهن. تن جي روايتن کي يا تہ هڪ نئين دنيا جو ذائقو ملي ويو آهي يا اهي هميشه لاءِ پنهنجي قديم روايتن کان وڇڙي ويا آهن. جيڪڏهن ڪو يورپ ويندو ۽ پنهنجي قديم ۽ اصلي روايتن کي نئين ۽ جديد روپ ۾ ڏسندو جهڙوڪ Abbots Bromley Horn Dance يا Fools parade يا Morris Dance يا لامذهب فرقي وارا ماڳ، جهڙوڪ Stonehenge يا New Grange يا Chalice Well ڏسندو تہ کيس اهي ساڳيا نظر ڪونہ ايندا. ڇاڪاڻ تہ اهي پنهنجي پنهنجي علائقن ۾ اُڏا ۽ اُسريا آهن ۽ پنهنجي پنهنجي علائقي جي تاريخ موجب اڳتي وڌيا آهن ۽ انهن اوهان جي ڀاروتڙ کان ونڊي هن وقت تائين ائين ئي سفر ڪيو آهي. اهو ئي ڪارڻ آهي ماڻهو ان شين کي دنيا جي ورثي کي پنهنجي قومي سوچ کان ٻاهر محسوس ڪري رهيا آهن ۽ پنهنجن کي قديم دنيا ۾ رهندو ڏسي، انهن کان ساڙ ڪري رهيا آهن.

نئون لامذهب فرقو اهڙو اصطلاح آهي، جيڪو ڪليءَ ريت انهن مذهبن تي نافذ ٿئي ٿو جيڪي فطرت جو احترام ڪندا آهن ۽ ساري انسانذات جو حصو تصور ڪندا آهن. نئين ۽ پراڻي لامذهب فرقي جا مکيہ ٽي عقيدا آهن. جهڙوڪ، مقدس وجودن جي گهڻائي ۾ ويساهہ Polytheism، مقدس وجود جو فطرت جي روپ جي اظهار جو عقيدو ۽ ٻني ديوتا وارو عقيدو، جنهن ۾ ديوتا نر ۽ هوندو آهي تہ ناري ۽. يعني ديوتا ۽ ديوي جو هڪ وجود هوندو آهي. جنهن ماڻهوءَ جو تعلق يورپ سان نہ آهي، ان کي ماضيءَ کي ڏسڻ گهرجي ۽ ان کي سمجهہ جوڳي لامذهب واري ترڪيب ڪتب آڻڻ گهرجي، جنهن ۾ مخصوص قسم جو ورثو ۽ ان علائقي جي خوشبوءِ هجڻ گهرجي.

باب چوٽون

لامذهب فرقي جون يورپ ۾ گڏيل وچڙيل پاڙون

اسان جنهن ماڻهوءَ جي بي عزتي ڪرڻ چاهيندا آهيون تہ ان کي نانگ چو سڏيندا آهيون؟ ماڻهو پاڻ کي آزاد چو تصور ڪندا آهن؟ نانگن بابت سوچيو تہ اهي ڪهڙي شيءِ جي نمائندگي ڪندا آهن؟ نانگ قانون جو پابند ساهدار سڏيو ويندو آهي. هو ڏرتيءَ جي متاچري سان گسي هلندو آهي. اهو جبل ۽ وڻ جي چوٽيءَ تي بہ پنهنجو رستو تبديل ڪري سگهندو آهي. پاڻيءَ ۾ بہ تري سگهندو. ڏگهو ۽ سنهڙو ۽ چڙڪ جسم وارو ٿيندو آهي. پر ائين بہ ڪونہ آهي. اهو بہ چيو ويندو آهي تہ هو ٻُراين ۽ بچڙاين سان پرپور آهي. پر جيئندو ڏاڍيءَ سادگيءَ سان آهي. هو ڪنرڻ وارن ساهدارن جي واڌ تي ضابطو رکندو آهي. ماڻهو هن کان نفرت ڪندا آهن. پر هو شاندار ۽ خوبصورت ٿيندو آهي. اسان جي ابن ڏاڏن لامذهب ماڻهن واسطي ڪهڙيءَ شيءِ جي نمائندگي ڪندو هو؟ هو روح آهي. جنهن نئون جنم ورتو آهي. نانگ نئين جنم ۽ ڏاهپ جي علامت آهي. هو ديوتا ۽ ديويءَ جي علامتي نشاني آهي. هو سرنوموس، شِوَ اٽينا ۽ مِنرِيوا سان گڏ نظر ايندو آهي. هي اڀڪٽين ۽ ڪرامتن ڏيڪارڻ جو وسيلو سمجهيو ويندو آهي. ديوين جي سونهن ۽ مقدس وجود جو ساٿي آهي.

ان ڪانپوءِ بہ هي ساهدار بي عزتيءَ جي علامت ڇو سمجهيو ويندو آهي؟

From a Meditation -

جيڪڏهن موجوده دور جي دقيانوسي قسم جي مذهبن اندر موجود لامذهب فرقي جي روپن کي چڱيءَ ريت جاچي پرکي ڏسبو تہ اسان

اهڙيون ڳالهيون نڪيڙي ڏار ڪري سگهنداسون. جيڪي آرين واري لامذهب فرقي کان اڳ موجود هيون اسان اهڙي نڪيڙ هن ريت ڪري سگهنداسون، جو اسان موجوده دور جي مذهبن اندر موجود لامذهب فرقي جي شين ۽ علامتن جو پيٽوار اپياس ڪنداسون ۽ لامذهب فرقي اندر موجود آريائي شين کي الڳ ڪري بيهارينداسون.

اهڙو مٿي بہ بيان اچي چڪو آهي تہ عيسائين جو رومن ڪئٿلڪ فرقو مقبول عام آهي. ان جا پوئلڳ ايترا گهٽا آهن، جو سيني پراٽيسٽنٽ فرقن جي پوئلڳن کي جوڙ ڪبو تہ انهن جي گڏيل تعداد کان بہ گهٽو وڌي ويندا. (هن تعداد ۾ مورمونس Mormopns جيڪي پنهنجي روايتن جي نقطۂ نظر کان عيسائي ڪونہ آهن) معلوم ائين ٿي رهيو آهي تہ عيسائيت ۾ سڌارن آڻڻ وقت پراٽيسٽنٽ فرقو رومن ڪئٿلڪ کان بغاوت ڪري ڏار ٿي ويو هو. ان واقعي جي نتيجي ۾ هر ڪو ماڻهو پنهنجي پسند جي مذهب سان لاڳاپيل رهيو پر خدا تعاليٰ جي ماءُ Mother of God جو احترام، پاڪ تڙ Holy Water جي عزت، عجيب غريب بُتن ۽ مورتين جو احترام، خوشبو مومبتين جو ٻرڻ، مقدس درگاهن ۽ پاڪ ڪوهن جي عزت ۽ لامذهب فرقي جي مقدس ڏينهن کي عيسائي بزرگ هستين جو ڏينهن ڪري ملهائڻ، عيسائي مذهبن ۾ موجود رهجي ويون. اهڙا ڪيترا ماڻهو اڄ موجود آهن، جيڪي Holy Mother Church ۾ وڃي اندر جو آٿت محسوس ڪندا آهن. ان جو ڪارڻ فقط اهو آهي تہ انهن کي احساس آهي تہ اهو سندن لامذهب فرقي جي ورثي جو تسليم ٿيل سماجي روپ وارو برملا اظهار آهي، پر هڪ روپ اهڙو آهي، جيڪو لڳاتار گمراهہ ٿيندو رهي ٿو جيڪو عورت جي تذليل ۽ توهين جي شڪل ۾ ڏسجي رهيو آهي، پر ان ڪنواري مريم Virgin Mary جي تہ وڏي عزت ۽ توقير ڪئي وڃي ٿي، جنهن کي اڳ هيڇ ۽ نيچ سمجهيو ويندو هو.

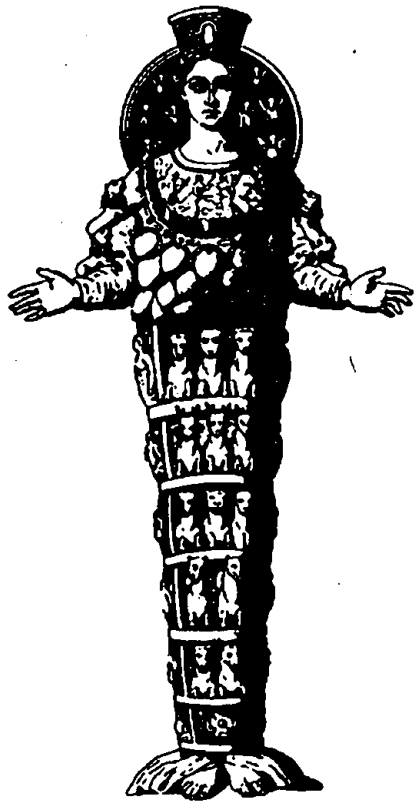
اها ڪائونسل آف افيسوس Council of Ephesus هئي جنهن 431ع ۾ "مئري" کي اعليٰ حيثيت بخشي هئي ۽ اهو اعزاز ڏنو هو جيڪو اڳي ڊيانا آرٽيمس Diana Artemis کي هوندو هو. يونان جي هڪ شهر ۾ ڊائنا آرٽيمس جو قديم مندر هوندو هو. هن ديوئ کي مها ماتا ديوي Great Mother Goddess جي نالي سان سڏيو ويندو هو. هن جو مندر وڏو تيرٿ هو ۽ پري

پري جا ماڻهو ڪشالا ڪاتي هن ديويءَ جي ياترا لاءِ ايندا هئا. هن جي درگاهه تي مشرق قريب، مشرق بعيد، ميڊيٽرانين علاقن ۽ اوپر يورپ جا ماڻهو به ايندا هئا ۽ هن مها ماتا ديويءَ کي خراج عقيدت پيش ڪندا ۽ سندس ڪرامتون ڏسڻ ايندا هئا. پر هڪ وقت اهڙو به آيو جو قانون سازي ڪري هن جي مندر کي بند ڪيو ويو هو. اهو مندر ماضيءَ ۾ هن ديويءَ جي ورثي سان لاڳاپيل شين سان سڌائين سينگاريل رهندو هو جن ۾ ننڍڙيون مورتيون ۽ انهن سان لاڳاپيل ڪجهه شيون هوندیون هيون. جيڪي پٽ پاراتي کي آزمائي ڏسڻ لاءِ هوندیون هيون. آرٽيمس جي مورتيءَ لاءِ چيو ويندو آهي ته ان کي گهڻا ٻُبا هوندا هئا. اهي ٻُبا هن ديويءَ جي جسم جي چوڌاري لٽڪن جيان پيا لڙڪندا هئا. جيڪي اُنَ پکيءَ جي آني جهڙا هئا. هي ڳالهيون مشرق قريب ۾ نئين جنم واري تصور سان لاڳاپيل هيون. هيءَ مورتي مندر جي ڪوٺائي ۽ ڪوجنا مان هٿ لڳي هئي. جنهن کي اهڙو قيمتي ويس وڳو پاتل هو جو جهڙواڄ ڪلهه رومن ڪٿولڪ فرقي جي بيبي مريم جي مورتيءَ کي پارايو ويندو آهي، بلڪ خاص طور تي اهڙا ويس جيڪي يورپ ۾ حضرت مريم جي مورتي کي پارايا ويندا آهن.

(هن مورتيءَ ۾ آئيسس Isis اوسيرس Osiris کي نپائي رهي آهي ۽ مورتي ماءُ آئيسس جي آهي. جيڪا روم شهنشاهت جي ڪنڊ ڪڙ ۾ مشهور هوندي هئي. بعد ۾ هن آئيسس ۽ اوسيئرس کي مريم ۽ عيسيٰ جو روپ ڏنو ويو. هتي ڪيس هئٿر Hathor ديوي جي روپ ۾ ڏيکاريو ويو آهي.)

جڏهن ڪائونسل آف ايفيسس مقدس ٽمورتي Holy Trinity کي دقيانوسي قسم جو مفهوم جو تعين ڪري رهي هئي تہ ملڪي ماڻهو سندن چوڏاري مڙي پنهنجي ڪاوڙ جو اظهار ڪري رهيا هئا ۽ مطالبو ڪري رهيا هئا تہ هنن جي ديويءَ کي جتي آهي اتي رکيو وڃي. ڪائونسل انهن ماڻهن جي ڳالهہ مڃي ورتي هئي ۽ ديوي جتان لڏي هئي اتي رکي وئي ۽ ان مندر کي ہار واري ديوي آرٽيمس جي نالي ڪيو ويو هن ديويءَ آرٽيمس کي Mary theotokos يعني خدا تعاليٰ جڙُ واري مريم ٻڌايو ويو.

(آرٽيمس، مها ماتا ديويءَ جي روپ ۾ جيڪا پوءِ خدا تعاليٰ کي جنم ڏيندڙ مريم ٻڌجي وئي. هيءَ مورتي ايفيسس جي مندر جي کوٽائي دوران دريافت آئي هئي.)

هن ديويءَ کي سرڪاري طور تہ خدا جي ماءُ Mother of God تسليم ڪيو ويو هو. اهو ئي طريقو آهي جنهن وسيلي عيسائين هن

ديويءَ کي ڪنواري مريم Virgin Mary بنائي ورتو هو ۽ اهڙيون مذهبي رسمون جيڪي آرٽيمس ديويءَ لاءِ ٿينديون هيون، سي بعد ۾ هن ڪنواريءَ مريم لاءِ ٿيڻ لڳيون هيون. تنهن ڪري يقين سان چئي سگهجي ٿو ته عيسائين جي مريم اصل ۾ ماتا ديوي Mother Goddess آهي يا لامذهب فرقي وارن جي Great Goddess آهي. انهيءَ طريقي وسيلي هن ديويءَ کي لامذهب فرقي کان ڇني ڏار ڪيو ويو هو جيڪو بي قانون فرقو هو جنهن کي عيسائيت جي حوالي ڪيو ويو هو جيڪو عيسائن جو قانوني فرقو هو ۽ عام ماڻهن واسطي هڪ گهڻ ڏکوئيندڙ فرقو هو.

ان هوندي به هن ديوي جي شريفانہ روپ کي پنهنجي اهميت هئي. تنهن ڪري هنن ان کي پنهنجي خدا تعاليٰ جي ماءُ ديوي Mother of God جي شڪل ڏئي ڇڏي هئي. هن ديويءَ جي طاقتور روپن کان ڪليو انڪار ڪيو ويو هو يا انهن کي تبديل ڪيو ويو هو. اهڙو رويو عيسائين جو هو جيڪو وقت جي حڪمرانن جو به رويو هو پر عام ماڻهو ائين ڪونہ سمجهندا هئا. جيڪڏهن ٻئي جنس واري ديوتا کي لامذهب فريقي جي پس منظر مطابق ڏسبو ته ان ۾ موجود ديوي جنگ ۽ تشدد ڪرڻ جي لائق ڏسڻ ۾ اچي ٿي. جيڪا ڪالي ديوي يا موريگو Morrigu آهي. ڇاڪاڻ ته لامذهب فرقي جي روايت موجب پيار جي ديوي جنگ ۽ اڳرائيءَ جي ديوي بڻجي ويندي آهي. اهڙيءَ ريت مقدس وجود Androgyne جهڙيون مختلف جڳهون فطرت جي جاين جي ياد تازي ڪرائي ڇڏيندیون آهن. پر جڏهن ان ديويءَ کي آريائي روپ ڏنو ويو ته ان جي جڙ اڃ شخصيت وجود ۾ اچي وئي هئي. اها جڙ حوا Eve جي مذمت آهي، جيڪا ڏاهپ ۽ امرتا ماڻڻ لاءِ جاکوڙي رهي هئي، پر مريم Mary سڻ رعايت ڪئي ويڄي ٿي، جيڪا فرمانبردار ۽ گهريلو عورت آهي. ديوي ڪنواري مريم تڪميل جي علامت بڻجي ويڄي ٿي، جيڪا آرين جي قانون ڏيندڙ خدا جي شڪل Aryan Law giver god form جي مغلوب ۽ مطيع عورت بڻجي ويڄي ٿي. حليميت عورت جو هڪ سياڻ آهي، پر هن جي مزاج ۾ طاقت ۽ انا کانہ ٿي سونهين. آرين جي نقطئہ نظر موجب ديوي نماڻي ۽ حليم سياڻ واري هجڻ گهرجي.

هيءَ مرد جي اهڙي جوڙيوال آهي. جيڪا پنهنجي گهر جي چلهه تائين محدود آهي ۽ گهر جي سار سنيال ڏانهن لاڙو رکي ٿي. ائين به نه آهي ته هن جي گهر سان لاڳاپيل ذميوارين کي ڪجهه به نه سمجهجي. يقين سان هن جون گهريلو ذميواريون به آهن. عورت جي اها ڪا اڪيلي خوبي ڪانه آهي. جنهن کي انسان ذات يا ديويءَ جي روپ ۾ ڏسي سگهجي. اما UMA پاروتي اهڙي زال آهي. جيڪا پاڻُ شِو کي ارپي چڏي ٿي. ۽ پوءِ پڙ ڪالي ديوي به آهي.

عيسائي مذهبي تحريرن لاءِ يونانين گهڻو ڪردار ادا ڪيو آهي. جن انهن تحريرن کي پنهنجي شڪل ڏني ۽ گهربل مواد به فراهم ڪيو هو. اسان جيسس Jesus اسيها Isha ۽ شِوَ جي مختلف نالن جي باري ۾ ڪجهه جاچ پڙتال ڪئي آهي. جيڪا وڏ ڪان وڏ دلچسپ آهي. جيتوڻيڪ مغربي دنيا هن خيال سان سهمت ڪانه آهي. پر رومي عيسائي گرجا گهر کان يوناني عيسائي گرجا گهر وڌيڪ قديم آهي. اسان کي اها معلومات ضرور حاصل ڪرڻي پوندي. جڏهن عهدنامه جديد لکجي رهيو هو ته ڪهڙيون ڳالهيون واقع ٿي رهيون هيون. ان لاءِ اسان کي يونان جي اهم ڪردار کي ڏسڻو وائسڻو پوندو. عهدنامه عتيق جو يونانيءَ مان لاطيني ٻوليءَ ۾ ترجمو ڪيو ويو هو. بعد ۾ هر قوم پنهنجي ٻوليءَ ۾ ان جو ترجمو ڪيو ان جو نتيجو اهو نڪتو جو گهڻن صحيح لفظن جي غلط معنيٰ ڪئي وئي. مثال طور يوناني ٻوليءَ rejoice جو صحيح ترجمو Hello ٿيندو ڇاڪاڻ ته انهيءَ زماني ۾ يهودي ماڻهو يونان اندر پنهنجا پير پختا ڪري رهيا هئا. گهڻيون مقدس خوبيون ۽ خاصيتون ۽ عهدنامه عتيق جا قصا يونان جي لامذهب فرقي مان کنيا ويا هئا. هن مذهبي فرقي ۾ ڊايونيسس ديوتا Dionysos جو گهڻو ذڪر موجود آهي. جيڪو وري وري زنده ٿي وڃي ٿو ۽ ڊايونيسس جو مذهب عهدنامه عتيق جي مذهب کان صديون پراڻو آهي. ٿريس Thrace جو تعلق هندستان سان آهي. جيڪو يونان جي مذهبي روايتن جي ابتدائي مرحلي ۾ اُن مذهب ۾ شامل ٿي وڃي ٿو ۽ اهو مذهب پندرهين صديءَ عيسويءَ تائين وڌندو ويجهندو رهيو.

(بار بار زنده ٿي ايندڙ ڊايونيسس Dionysos ديوتا، جنهن کي بار بار قربان ڪيو ويڄي ٿو ۽ فصل جي پلي ٽيڻ لاءِ وري زنده ٿي موٽي اچي ٿو ائين جيئن جيئس انسان ذات کي زنده رکڻ لاءِ مري وري زنده ٿيو هو.)

اها هڪ واضح حقيقت آهي ته يوناني مذهب عهدنامہ عتيق ۽ عهدنامہ جديد ۾ هنڌين ماڳين نظر ايندو.

جيڪڏهن ڊايونيسس ديوتا جي قصن کي عهدنامہ عتيق ۽ عهدنامۂ جديد جي ڳالهين سان پيٽائي ڏسبو ته يوناني اثر کي هنن ٻنهي مقدس ڪتابن ۾ واضح نموني سان محسوس ڪري سگهبو. ڊايونيسس لاءِ چيل آهي ته هو پونڇ سمنڊ وچان گذريو پر سندس پير خشڪ هئا. ٻرندڙ منارا هن جي فوج جي رهنمائي ڪري رهيا هئا (حضرت موسيٰ جي قصي ۾ ساڳي ڳالهه چيل آهي) سندس نراڙ يا ٽين٤ اک مان تيز روشني تيزيءَ سان نڪري رهي هئي. (شِوَ ديوتا کي ٽين اک هئي. سڪندراعظم به شِوَ ۽ ڊايونيسس کي هڪ ديوتا سمجهي ٿو.) پوءِ هو قانون جو مجموعو ڪٽي اچي هڪ جبل تي لٿو هو

جيڪو پٽرن تي اکريل هو. صديون پوءِ اهڙو ساڳيو احوال وري (حضرت) موسيٰ (ﷺ) لاءِ به تحرير ٿيل ڏسجي ٿو. جيتري قدر قانون آٽڻ جو تعلق آهي تہ اهڙيون ڏند ڪٿائون عهدنامہ عتيق واري دور کان به گهڻو اڳ ڏسجن ٿيون. مثال طور هڪ ڏند ڪٿا آهي تہ ڪريٽ جو بادشاهہ منوس Minos قانون جو مجموعو ڪٽي اچي لٽو هو جيڪو هن ڊڪٽا جبل Mount Dicta تان آندو هو. بابل جي هيمورابي کي قانون جو مجموعو شمس ديوتا کان مليو هو. پرشيا (ايران) جي زوراسٽرا (660- 583 ق م) کي اهرمزد Ahura Mazda کان قانوني مجموعو پٽرن تي لکيل حالت ۾ مليو هو. ڪيس اهو ديوتا گجگوڙ ۽ ڪنوڙ ۾ نظر آيو هو. اهو واقعو عهدنامہ قديم جي پهرئين قصي لکڻ کان فقط چاليهہ ورهيہ اڳ ٿيو. هيءَ حقيقت به ياد رکڻ گهرجي تہ يروشلم وارو عبادتگاهہ به ايران تعمير ڪرايو هو. لاوين جي اعلان مطابق هن عبادتگاهہ جي اها ٻيو پيرو تعمير هئي. نہ رڳو (حضرت) موسيٰ (ﷺ) لاڳاپيل ڏند ڪٿائون ڊايونيسوس ديوتا تان ڪنيون ويون هيون، پر جيسس سان لاڳاپيل ڏند ڪٿائون به ڊايونيسس تان ورتيون ويون هيون. ڪانيءَ ڪرامت جهڙي جم جي علامت، بتسما، مقدس شهر ۾ گڏهہ تي چڙهي داخل ٿيڻ واري ڳالهہ، Last supper وارو قصو، دردناڪ موت، مري وڃڻ کان پوءِ وري زنده ٿيڻ، اهي سڀ ڳالهيون ڊايونيسس تان ورتل آهن، پر جيڪڏهن انهن جو پيرو ڪٽبو تہ وڃي سنڊ نڪرنديون. ڊئنيلائو Danielou جي ڏنل معلومات موجب تہ خود ڊايونيسس جي ڏند ڪٿا به اتان آئي هئي. ڊايونيسس ۽ جيسس (حضرت) عيسيٰ (ﷺ) جي پهرين ڪرامت پاڻيءَ مان شراب ٿيڻ هو. مقدس ملاپ Coumunion به ڊايونيسس سان شامل ڪيو ويندو آهي. ڊايونيسس کي شِوَ سان ملائڻ ۽ جيسس کي ڊايونيسس سان ملائڻ ڪري جيسس کي شِوَ يا اشا سان ملائڻ کو ڏکيو ڪم ڪوٺ آهي. ڪرسٽين ڪشمير جو سفر ڪيو هو ۽ جيسس نالي ماڻهوءَ جي قبر ڳولي لڌي هئائين. جيڪا ڪشمير جي سرينگر شهر ۾ آهي. جيڪا هڪ روايتي انداز ۾ موجود نئين ۽ هڪ وڏي پٽر تي دفن ٿيل ماڻهو جي پير جي شڪل اکيريل هئي. نشانن سان

اهجاڻ ملن ٿا ته فلسطين کان آيل بنيير بوز- آسف yuz-Asaf جي پيرن تي ڪوڪن جا نشان هئا. روايت آهي ته جيسس جو هڪ نالو جوشوآ به هو. هندن جي هولي‌ءَ ۾ اچار نرم ٿيندا آهن. جيڪڏهن چگي‌ءَ ريت پيٽائي ڏسبو ته پنهي نالن ۾ واضح تعلق نظر ايندو.

ڪرسٽين جو خيال آهي ته جيسس يا جوشوآ Joshua ڪرشن (ڀگوان) آهي. جيڪو پوڄاري ۽ مذهبي تبليغ جو رضاڪر هو. هو يوگا وسيلي صليب واري موت کان بچي ويو هو. جڏهن هن ايجاري هجڻ جو چيو ته ڪيس هڪ دوا پياري وئي هئي. جنهن جو پڻ مٿس اثر ٿيو هو. تازي تواني ٿيڻ کانپوءِ هو مقدس سرزمين Holy Land ڪشمير موٽي آيو هو. جتي هو اسي‌ءَ واري ڏهاڪي ۾ مري ويو هو. ڪرسٽين چوي ٿو ته جيسس ڪجهه عرصي لاءِ گم ٿي ويو هو جنهن ڪري هن ڪشمير ۽ سنڌ جو سفر ڪيو هو جتي کيس اهڙيون ثابتيون مليون. جن کي هو انگريزي هولي ۾ چپائي ڪٽي آيو هو. هن هندستاني ذريعن مان به ڪي شاهديون حاصل ڪيون هيون. جيڪي به هزار سال اڳ ڪن پڙهيل ماڻهن وٽ موجود هيون. عيسائيت جي ابتدائي دور ۾ ڪن ماڻهن جيسس جي ديوتا هجڻ جي ڀالهه ڪئي. جنهن تي يهودي ڪاوڙجي پيا هئا. ابتدائي دور جي عيسائيت جي نقادن سمجهيو هو ته اهو جاهلن جو مذهب آهي. جيسس جي مذهب جو پس منظر هندو ڏرم ۽ ٻڌ ڏرم وارو چيو ويو آهي. گذريل صدي‌ءَ جا مورخ به ائين چوندا هئا ته ويدانت ۽ عيسائيت ۾ گهڻي هڪ جهڙائي آهي.

اسان ڊايونيسس کي لامذهب فرقي جو ديوتا سمجهي رهيا آهيون. هتي اهڙا ڪيترائي مورخ موجود آهن. جيڪي سمجهندا آهن ته ڊايونيسس ۽ شِوَ ۾ هڪ سگهارو تعلق موجود آهي. ڊايونيسس ٽريس کان يونان آيو جيڪو پهريائين سکر سڌائي ديوي هو. بعد ۾ سگهن وارو ديوتا ٻڌايو ويو ۽ کيس آرين جي ديوتا زيوس Zeus جو پٽ ڪيو ويوهو. پرسيفون Persephone سندس ڏي‌ءَ ٻڌائي وئي. هن جهڙي ساڳي هندو ڏرم جي ڏند ڪٿا آهي ته برهما کي Dawn نالي هڪ ڏي‌ءَ هئي.

صدين گذرڻ کانپوءِ هڪ نئين ڏند ڪٿا موجب ڊايونيسس کي خدا جو پٽ ٻڌايو ويو جيڪو ساري‌ءَ انسان ذات کي بچائڻ خاطر پاڻ

مري وڃي ٿو. ٻي ڏند ڪٿا اها ب هئي ته هو پوڪيءَ راهيءَ جو ب ديوتا آهي. جيڪو ايندڙ فصل جي پلي ٿيڻ لاءِ پنهنجي قرباني ڏئي ٿو ۽ مري وڃي ٿو. ماڻهو ان جي موت تي ماتم ڪن ٿا. ان کان پوءِ هن جي زنده ٿي اچڻ تي خوشيون ملهايون وڃن ٿيون. هي ديوتا يونان ۽ رومي شهنشاهت ۾ تمام گهڻو مشهور هو. ايستر Easter واري ڏينهن جي سج اپرڻ واري پوڄا کان اڳ باک ڪٽي جو وري ڇاول ديوتا جي آڇيان لاءِ عورتون جابلو علائقي ڏانهن هليون ويندیون هيون. ڊايونيسس جي مرڻ ۽ وري زنده ٿيڻ جو سارو قصو جيسس سان ملايو ويو آهي ۽ ايستر ڏينهن عيسائي مذهب جي گرجا گهرجن جي بلڪل هوبهو ورجايو ويندو آهي. عيسائي مذهب جا پوئلڳ سمجهندا آهن ته جيسس جي قرباني‌ءَ واري موت ڪري هو ڪڏهن ب ڪونہ مرندا. ان کان پوءِ ڄڻن نموني پاڻ ٿيندو آهي ۽ ايستر جي نقطئہ نظر موجب ڊراما ڪئي ويندي آهي. اهڙين مذهبي رسمن جو سلسلو عيسائيت جي وچين دور کان وٺي اڄ سوڌو هلندو اچي ٿو. هن مان اهو چڱيءَ ريت معلوم ٿي ويندو ته عيسائي گرجا گهر قديم يوناني مذهب جو هوبهو نقل ڪري رهيا آهن.

شِوَ ديوتا جي پوڄا دوران پوڄاريءَ مٿان وجدان طاري ٿي ويندو هو. اهڙي ساڳئي وجداني ڪيفيت ڊايونسس جي پوڄا دوران ب طاري ٿي ويندي آهي. هن جا پوئلڳ بڪوهي bacchoi وجد ۾ اچي "ڪ" جو آواز اچارينديا رهندا آهن. هي اهو ساڳيو لفظ آهي، جيڪو هندستان ۾ هن مذهبي رسم ۾ شريڪ ماڻهن لاءِ چيو ويندو آهي. يعني پڪٽ Bhaktas (يعني پڳتَ). جڏهن ڊايونيسس کي جيسس ٻڌايو ويو ته ان عمل ۾ ڪنهن ب قسم جي تڪليف محسوس ڪانہ ڪئي وئي هئي، ڇاڪاڻ ته اڳئين ديوتا پوئين ديوتا لاءِ ميدان صاف ڪري ڇڏيو هو. اهو ڇڻ هڪ ڇڄ ڪٽي زندگي حاصل ڪري ورتي هئي، جيڪا خوشين سان ڀرپور هئي. ابتدائي دور وارا عيسائي ب جيسس کي ڊايونيسس جو اوتار سمجهندا هئا. عهدنامہ جديد يعني انجيل ۾ هن تصوراتي قسم جي نئين سر زنده ٿيڻ واري قصي کي حقيقي طور زنده ٿيڻ ٿي وڃڻ جو روپ ڏنو ويو آهي ۽ تصوراتي قسم جي اوتار ٿيڻ وارين ڳالهين کي جيسس جي صليب تي چڙهڻ واري واقعي کان 500 سال پوءِ انجيل مان

ڪڍيو ويو هو. ان کان 300 سال پوءِ فقط عيسائي مذهب کي قانوني طور ساري يورپ جو مذهب تسليم ڪيو ويو هو. اهو ڪم 553ع ۾ Second Council قسطنطنيہ ۾ ويهي ڪيو ويو هو. اهو سارو ان دور جي بازنيطي Byzantine شهنشاهہ جسٽينين Justinian ۽ سندس راڻي ٿيوڊورا Theodora جي چوڻ تي ڪيو ويو هو. هيءَ راڻي اڳ ۾ مزاحيہ ڪردار burlesque ادا ڪندي هئي، جنهن پنهنجي دشمن کان پلاند ونڊ خاطر ائين ڪيو. گرجا گهرن جي سيتن مان اوتار جو لفظ خارج ڪيو ويو هو. ماڻهن کي چيو ويو هو تہ جيڪڏهن هو جيسس لاءِ اوتار جو لفظ ڪم آڻيندا تہ اڳئين جهان ۾ کين سزا ملندي. جان رومر پنهنجي ٽي وي پروگرامن ۾ عيسائيت جي دقيانوسي روپ ڏارڻ کان اڳ واري عيسائيت تي Teslament جي عنوان سان گهٽيون ڳالهيون ڪيون آهن.

(ڊايويسس جا ڏند ڪٽائي بکوهي bacchoi شِوَ ديوتا جي bhaktas يا پڳتن جيان نظر اچي رهيا آهن.)

عيسائيت جي ابتدا کان اٽڪل ٻہ سؤ سال پوءِ شِوَ ديوتا کي اهميت ڏيڻ لاءِ هڪ رضاڪار تحريڪ شروع ٿي هئي. انهيءَ زماني ۾ يونان جي فلاسافر اپلونيس Apollonius هندستان آيو هو جيڪو تيانا Tyana جو ويڙل هو. ترتولين پنهنجي ڪتاب Apologia versus gentes ۾ هن حقيقت ڏانهن اشارو ڏنوآهي تہ هندستان جي رهاڪن جو رومي شهنشاهت جي

اقتصاديات ۾ وڏو حصو آهي. هن اهو ڪتاب 197ع ۾ لکيو هو. انهيءَ زماني ۾ هندستان ۽ روم وچ ۾ هلندڙ واپار عروج تي هو. جڏهن هندستان يورپ کي ڪپڙو، ڪاٺ جو سامان، ڏاتوءَ جون شيون موڪلينڊو هو. ان کان سواءِ شڪار ڪرڻ لاءِ گهربل جانور روانا ڪيا ويندا هئا. تنهن ڪري يقين سان چئي سگهجي ٿو ته هندستان عيسائيت جي ابتدائي دور ۾ يورپ کان ڪٽيل هو. ساڳيءَ ريت هندستان جا يهوديت جي شروعاتي ڏينهن ۾ به مشرق قريب سان رابطا هوندا هئا.

عيسائت کي لامذهب فرقي جي انهن علامتن کي ختم ڪرڻ لاءِ ڪتب آڻڻ ممڪن هو. جن کي آريائي روپ ڏنو ويو هو. ڇاڪاڻ ته ڪرشن وسيلي هتي هندستاني ورثو موجود هو. اهڙو ذڪر مٿي به اڇي ڇڪو آهي ته ڪرشن شِوَ جو پوجاري هو. پر جهڙي ريت ڪانين ڪرامتن ۾ ڊايونيسس ۽ جيسس ۾ هڪجهڙايون آهن، تهڙيءَ ريت اسان کي ڪرشن ۽ جيسس ۾ به ساڳيون هڪ جهڙايون نظر اچن ٿيون. ڪنهن زماني ۾ ايشيا مائنر ۾ ڪريستن Chrestins رهندا هئا، جن کي روم جي پوپ ملحد سمجهي قتل ڪرائي ڇڏيو هو. ڇاڪاڻ ته سندس نقطئه نظر هو ته جيسس جا سڀ پوئلڳ پاڻ کي ڪرسچن (عيسائي) سڏائن. يوناني ٻوليءَ جو هڪ لفظ Chrestos آهي، جنهن جي معنيٰ تيل سان مالش ٿيل (يا آئيديل). جڏهن ته هندستان ۾ عام طور تي ڪرشن کي ڪرشنا سڏيو ويندو هو، جنهن جو مطلب آهي، هر چيز کي موهڻ وارو. اهو ڇڻ ديوتا جو شخصي وجود هو. اهو ئي ڪارڻ آهي جو هندو ڏرم وارا ڪرشن کي وشنوءَ جو اوتار به سڏيندا آهن، جنهن جي نالي جي معنيٰ آهي سج جي طاقت ۽ روشني. اهو اوتار ٿيڻ ڪنهن به روپ ۾ ڪونه هوندو آهي. ڇيو ويندو آهي ته تاريخي شخصيت جيسس (حضرت) عيسيٰ (ﷺ) ڪرشن جو هڪ رضاڪار مبلغ هو جيڪو پاڻ اهو ديوتا بڻجي ويو جنهن جي هو پوجا ۽ تبليغ ڪندو هو. جيسس بابت ڏند ڪٿائون ۽ ان جون خوبيون خاصيتون ڪرشن جهڙيون آهن، جيڪو هن کان گهٽ ۾ گهٽ 500 سال اڳ ٿي گذريو آهي، جيڪو Wise Men واسطي مشرق جو منارو هو، جنهن کي صحيح معنيٰ ۾ ڪرائيسٽ Christ ڇيو ويو آهي، پر ان کي جيسس سمجهڻ

غلط آهي. ڪيترن مورخن ۽ عالمن جيسس ۽ ڪرائسٽ ۾ موجود فرق کي گهٽو واضح ڪيو آهي، پر هاڻي تازو اي اين. ولسن پنهنجي ڪتاب Jesus: A Life ۾ اهڙن خيالن جو اظهار ڪيو آهي، جنهن کي نيويارڪ جي نورٽن Norton اداري 1992ع ۾ ڇاپيو آهي. هن کان اڳ ارنيسٽ رينان Ernest Renan، البرٽ شويزر Albert Schweitzer، فرنيڪائر موريا ڪ Francois Mauriac، گيزا ورمس Geza vermes، جوزيف ڪئمپبيل Joseph Campbell، جان رومر John Romer، جئمس بريسٽيڊ James Breasted ۽ آرنولڊ ٽئائن بي Arnold Toynbee پنهنجي خيالن جو اظهار ڪري چڪا آهن. موجوده دور جي بحثن ۽ سيمينارن ۾ مذهبي بحث ٿي چڪا آهن، جن ۾ جيسس ۽ عيسائي تحريرن تي ڳالهايو ويو آهي. ڪيترن مذهبي عالمن پاڻ کي سڏ عيسائي سڏائيندي چيو آهي ته انجيل هڪ استعارو ۽ ڪنايو آهي. هن کان سواءِ ٻيو به نقطئه نظر آهي، جنهن ڏانهن پڻ ڌيان ڏنو وڃي ته ڪرشن سان لاڳاپيل تحريرون 1000 ق.م کان 500 ق. م. سان واسطو رکن ٿيون. هندستان جي شهنشاهه اشوڪ 250 ق. م. دوران مشرق قريب ۽ ميڊيٽرانين علائقن ڏانهن کي رضاڪار مبلغ موڪليا هئا. هندو ڌرم جي ڪتابن ۾ موجود آهي ته وڊ 4500 ق. م. ڏاران لکيا ويا هئا. پر سنڌو ماڻري 2150 ق. م. کان اڳ ڪنهن آريي کي ڪونه ڏٺو هو. هي آريائي شڪل ۽ تاريخ جي تصنيف آهي، جيڪا وقت کي پوئتي ڌڪڻ واري اهڙي هندستاني آريائي روايت آهي، جيڪا ڪنعاني لاوي آرين ۾ به نظر اچي ٿي. دور صحيح ڪونه ٻڌايو ويوآهي، پر اهڙي ڳالهه هٿ وٺي ڪئي وئي آهي. ساڳيءَ طرح لاوين دنيا جي تاريخ ان وقت جوڙڻ شروع ڪئي هئي، جڏهن ٻيون تهذيبون اڳئي موجود هيون. هي تاريخ اعتبار نه ڪرڻ جوڳيءَ حقيقت وڊ آرين ۽ لاوي آرين وچ ۾ موجود سنڌن لاڳاپن هجڻ جي ڳالهه ڪري رهي هئي. ان هوندي به ڪيترائي مورخ ڏند ڪٿا ۽ تاريخ کي پاڻ ۾ ملائڻ جي غلطي ڪري رهيا آهن ۽ جڏهن ڪنهن تاريخي دور جو ذڪر ڪندا آهن ته چوندا آهن حضرت سليمان (ﷺ) واري زماني ۾ يا وري عهدنامه عتيق جي ٻيءَ شخصيت جو نالو کڻي چوندا آهن ته ڦلاڻي جي دور ۾. تنهن ڪري

مغربي معاشري ۾ اها جڙ روايت ٿي وئي آهي ته عهدنامہ عتيق وارو دور بلڪل صحيح آهي. جيڪڏهن اهي ائين نہ ڪندا ته ٽوڪن ۽ چٽرن جو نشانو بڻجندا.

نظر ايندڙ اثر مان ته ائين محسوس ٿي رهيو آهي ته عيسائين جي دقيانوسيت وارين راويتن اندر ڪيتريون ڳالهيون لامذهب فرقي سان واسطو رکن ٿيون ۽ آرين جي دور کان اڳ جون آهن. اهڙيءَ ريت عيسائي مذهب ۾ يهودي مذهب جي روايتن سان ٽمٽار لڳو پيو آهي، جن مان هڪ روايت هيءَ ۾ آهي ته انسان ڄمندي ئي گنهگار آهي يا ماءُ جي پيٽان ئي پاپي ٿي ڄمندو آهي ۽ ان جي اصليت ۾ پاپ موجود آهي. پر اها ڳالهہ اتي ڪانہ ٿي ڪٽي ۽ عيسائيت ان معاملي کي قيامت واري ڏينهن ڏانهن ڪٽي وڃي ٿي ۽ چوي ٿي ته ان کي دائمي عذاب کان ڪڏهن ۾ چوٽڪارو ملي ڪونہ سگهندو ۽ انسان جي فطري جنسي ميلاپ کي قتل، زوري زنا ۽ جنگين ۾ رت جي درياهن ۽ لاشن جي ڍيرن کان وڌيڪ خطرناڪ سمجهيو وڃي ٿو ۽ اهي جنگيون لاوين جي عهدنامہ عتيق جي خدا جي حڪم سان وڙهيون ويندیون آهن. انسان ذات جي ايڏي وڏي قتل عام ۽ توهين جو ذميوار آرين جو خدا ۽ ٿي ڪونہ ٿو سگهي. جيترو انسان جو مرداڻو ۽ عورتاڻو عضوو آهي، پر پوءِ ۽ چيو ويندو آهي ته هن انسان ذات کي تخليق ڪيو ۽ مختلف جنسن جي چونڊ ڪئي.

آريا قديم مذهب جي لنگ واري روايت کان نفرت ڪندا هئا. پر هن علامت کي نون مذهب ۾ شامل ڪرڻ تي ڪڏهن ۾ پابندي ڪانہ مڙهي هئي. حتي Hittite ۽ يوناني حڪمرانيءَ دوران اوسيرس ديوتا جي جنسي عضون يا علامتن جي پوڄا جو رواج هو ۽ ان لاءِ ڪيترين رسمون ادا ڪيون ويندیون هيون ۽ ان جو ڪاٺ جو هو بهو نقل تيار ڪيو ويندو هو. اڄليءَ ۾ ته اڄ سوڌو ڪرائيسٽ جي لنگ پوڄا ٿيندي آهي، جنهن کي ڪرائيسٽ جو فور اسڪن مقدس لنگ "Holy Fore skin" سڏيو ويندو آهي. سنڌو ماڙيءَ واري مذهب ۾ لنگ جي نمائندگي ڪندڙ هڪ مخصوص قسم جي علامت هوندي آهي. هتي اهڙين شين جي ۽ پوڄا ڪئي ويندي آهي، جن جي ڪا خاص شڪل شبيهہ ۽

ڪاڻ هوندي آهي. پر جيڪڏهن سمجهيو ويندو آهي ته ان ۾ مقدس وجود موجود آهي ته ان جي ضرور عزت ڪئي ويندي آهي. جيڪا پوڄا جي شڪل ۾ هوندي هئي ۽ ان کي لنگ جي نالي سان سڏيو ويندو آهي. اهڙي ريت آرين کان اڳ واري سڪر سڀائي fertility واري علامت جي تسلسل کي نُلهن، وٹن جي ٽڙن ۽ پٽرن جي شڪل ۾ ڏسي سگهجي ٿو.

جنسي عضوي کي صفا ڪڍي ختم ڪرڻ يا طهر ڪرڻ آريائي روايت آهي ۽ دراوڙن جي شِوَ ديوتا جي رسم ڪاڻ آهي. پر ان رسم erect phallus آهي. شِوَ کي جنس پرستيءَ کان ڪوبہ شرم ڪونہ ٿو ٿئي. ڇاڪاڻ ته ساريءَ دنيا جي ساهدارن جو بچاءُ ان جنس پرستيءَ واري طاقت ۾ آهي. ان ڪري شِوَ پيار ۽ خوشيءَ جو اڻ جهل ديوتا آهي. شِوَ جي ڏند ڪٿا هن حقيقت کي چٽو ڪري ڇڏي ٿي ته جيڪي ماڻهو فطري جنس پرستيءَ خلاف وڙهندا آهن، سي ئي اهڙا ڪم ڪندا آهن. ان جو ڪارڻ اهو هوندو آهي ته انهن کي احساس هوندوآهي ته هو ڪائنات جي وسيلن آڏو اڻپورا آهن. آريائي بنياد وارن مذهبن کي مقدس قوت کي نامرد ڪرڻ جي ضرورت هوندي هئي. جڏهن ته آريائي عقيدن واري قديم مذهب ۾ مرد واري ان فطري علامت کي مستقل ۽ ماتحت حيثيت حاصل هوندي هئي. انهيءَ مقصد سان ته جيئن سياسي قسم جي نامرد ديوتائين کي پنهنجي معاشري ۾ قائم رکي سگهجي ۽ انهن کي اعليٰ ۽ اُتم حيثيت ڏئي سگهجي ۽ اهي به پنهنجي ذاتي حيثيت ۾ منفرد، اعليٰ ۽ اڪيلا هڻڻ گهرجن. تنهن ڪري آرين کي جنس سان لاڳاپيل فطري ديوتا کي خَصي ڪرڻو هو. عيسائي ته هن کان به هڪ قدم اڳتي نڪري ويا هئا ۽ جيسس (عيسيٰ) هڪ نامرد شِوَ Ithyphalli Shiva هو ۽ عيسائيت ۾ هيءُ مقدس وجود ڪنهن به جنسي خواهش کان پاڪ هو. خدا تعاليٰ جي هن پٽ کي ڪو جنسي عملي تجربو ڪونہ هو نہ ڪنهن سان جنسي لاڳاپو هو نہ هن کي ڪا جنسي خواهش هئي. نہ وري هن بابت کي جنسي قسم جا حوالا ملن ها. اهو ان ڪري نہ هو ته هو فطري مقدس وجود هو. پر ڇاڪاڻ ته هن جو مقدس پيءُ آرين جو قانون ڏيندڙ خدا آهي. پر دراوڙن جو ڏرتيءَ ۽ آڪاس جو خالق ديوتا ڪونہ آهي.

اهڙيءَ ريت انجيل مان اهو معلوم ٿي ويڃي ٿو تہ خدا تعاليٰ جا ٻہ قسم آهن. هڪ خدا تخليق جو "پهريون سبب" ٻيو خدا وڌيڪ ظاهر ظهور ڏسجي ٿو جيڪو ڪوئن ۽ قبيلن جو مڪاني ديوتا آهي ۽ اهو قانون ۽ مذهبي قسم جي حرام حلال کي ڏسي ڳٽتيءَ ۾ پئجي ويڃي ٿو. هن مان اهو ٻہ پتو پئجي ويڃي ٿو تہ سنڌ جي اصلي ديوتا شِوَ ۽ آرين جي ديوتا ۾ گهٽو فرق آهي. سنڌ جو ديوتا ڪرتيءَ ۽ آڪاس جو خالق آهي. هو پاروتيءَ ديويءَ وسيلي زندگيءَ جو سبب آهي. جڏهن تہ آرين جا خدا سندن ئي ايجاد آهن. جيڪي قبائلي ۽ سياسي آهن. جيڪي قانون ۽ قهر جا ديوتا ٻہ آهن. اهي ديوتائون پوئين دور جي پيداوار آهن. جن جي مذهبي رسمن بجاوري مستقل قسم جي پروهتن ۽ پنڊتن جي ضرورت آهي.

توهان کي غور ڪرڻ کان پوءِ معلوم ٿيندو تہ آريا يهودين جي شڪل ۾ هندستان، اناطوليہ، يونان، مصر ۽ مشرق قريب ۾ ڪاهي پيا هئا ۽ انهن ملڪن جا اصلي واسي هنن جي آڏو انبوهن جي شڪل ۾ هجرت ڪري رهيا هئا. هنن جو اهڙو پهريون حملو 2150 ق. م. کان شروع ٿيو هو. آرين جي اهڙن حملن ڪري اولهہ ۽ اتر هندستان جا ماڻهو نقل مڪاني ڪري ڏکڻ هندستان ۾ ويڃي آباد ٿيا هئا. 1600 ق. م. ڌاران انهن علاقن جي شهرن آرين جي اچڻ واري ڏهاڙ کي محسوس ڪري ورتو هو ۽ آرين جي گهيري ۾ رهيا هئا ۽ 1200 ق. م. تائين مڪمل طور تي فتح ٿي چڪا هئا. ان وقت دوران دراوڙن جي مها ديويءَ ڪي ڊانو Danu جي نالي سان سڏيو ويندو هو جنهن کي درگا ديوي جي نالي سان سڏيو پيو ويڃي. هن کي هڪ پٽ ڄائو هو جنهن جي بالغ ٿيڻ کان پوءِ دانو هن سان پرٽو ڪيو هو جنهن مان ڪيس پيدا ٿيو. دانوءَ جي پيٽ وارو ٻار ٻہ اهو ساڳيو ديوتا هو جنهن مان ڪيس پيدا ٿيو هو. بعد ۾ هو مري ويو ۽ ونٽر سولسٽس Winter Solstices وارن ڏينهن ۾ دانوءَ ديوي جي پيٽان وري ڄائو هو. هيءَ پوڪيءَ راهيءَ واري سماج سان لاڳاپيل اچرج جهڙي مذهبي ڏند ڪٿا آهي. دانو ۽ سندس پٽ وريترا Vritra سان گڏ نانگ ۽ ڳئون ڏسڻ ۾ ايندڙ آهن. ڇاڪاڻ تہ اهي شِوَ ۽ شڪتيءَ جو تسلسل هوندا آهن.

ويدن جي ڏند ڪٿا موجب دانو ۽ ويرترا اندر ديوتا قتل ڪري

چڏيو. انهيءَ مقصد سان ته جيئن ڪيس اعليٰ ۽ اتم حيثيت ملي سگهي. سندس اهڙي حيثيت ان وقت تائين قائم رهي، جيستائين شِوَ ان کي مذڪوره اعليٰ حيثيت تان لاهي ڦٽو نه ڪيو. هن ڏند ڪٿا سان ميسوپوٽاميا جي آنو Anu جي ڏند ڪٿا جو تعلق آهي، جيڪو سنڌ يورپين Indo- European نسلن جو. آڪاس جو ديوتا هو. ميسوپوٽاميا جي اهڙي ڏند ڪٿا جو دور 1600 کان 1400 ق. م. آهي. جنهن ۾ چيو ويو آهي ته مها ديويءَ ۽ سندس پٽ کي قتل ڪرڻ جي ناڪام سازش ڪئي وئي هئي. اهڙيءَ ريت اسان ڏسون ٿا هندو ڏند ڪٿا ڪهڙي طريقي سان ختم ٿئي ٿي. اسان اهو به ڏسي سگهون ٿا ته سنڌ جي حوالي سان دانو ۽ آنو ٻئي ملي وڃن ٿا. آنو ديوتا، شِوَ ديوتا سان گڏجي وڃي ٿو. ان کان پوءِ اهو تصور سري لنڪا ۽ انڊونيشيا تائين پهچي وڃي ٿو. ڇاڪاڻ ته سنڌ جا دراوڙا ماڻهو سامونڊي سفر جا ڪوڙيا هئا، جيڪڏهن اسان به ٽورو اڳتي ويندا سوسن ته جيان جا اصلي واسي آنو/ دانو ديوتا جا پوجاريءَ هئا، جنهن کي هئري آنو Hairy Ainu سڏيو ويندو هو. بعد ۾ هن آنو ديوتا کي جيان مان انهن ماڻهن ڪڍي چڏيو هو جن کي هاڻي جپاني چيو ويندو آهي. جيڪي منچوريا کان هتي پهتا هئا، جن آنو کي ائين اڪيلائي ۾ ڦٽو ڪري چڏيو جيئن اڄ آمريڪا جا اصلي باشندا آهن.

اهڙيءَ قديم آثارن جي کوجنائن مان معلومات ملي آهي ته دراوڙ لوڪ پئسفڪ سمنڊ لتاڙي ايستر آئلينڊ ۾ وڃي آباد ٿيا هئا. ڇاڪاڻ ته اتان اهڙي تصويري لکت ملي آهي، جهڙي موهن جي دڙي جي آهي. اتي شو جون مورتيون به ڏنيون ويون آهن، جن کي ڏِگها ڪن نظر اچن ٿا. ڪٿي هن مورتيءَ کي ڪيوٽيون پاتل آهن ته ڪٿي وري ڪيوٽين لاءِ ڪن ٽوپيل ڏسڻ ۾ اچن ٿا. هن کان سواءِ کي ٻيا ڳهه ڳٽا نظر ڪونه آيا آهن. معلوم ائين ٿي رهيو آهي ته ڳهن ڳٽن بدران گل پاتا ويندا هئا. امڪان آهي ته هي سنڌي دراوڙا پيرو peru به پهتا هجن. اهڙو تعين ناروي جي قديم آثارن جي ماهر ٿور هيريدال Thor Heyerdahl جي کوجنا جي آڌار تي ڪيو ويو آهي. ڇاڪاڻ ته اهڙا ڏِگها ڪن Pre-Inca تهذيب جي پيرو جي ماڻهن جي ديوتا جا به ڏسڻ ۾ اچن ٿا. انهيءَ

زماني ۾ مذڪوره ماهر ٻين رخن ۾ ڪم ڪري رهيو هو ۽ هن ايسٽر آئلينڊ Easter Island ۽ موهن جي دڙي جي گلگت جي هڪ جهڙائيءَ جو پيٽوار اڀياس ڪونہ ڪيو هو.

پيرو ۾ آبپاشي جو سڌريل ۽ بهترين نظام نظر اچي ٿو جيڪو انڪا Inca تهذيب کان گهڻو اڳ آهي. اهڙو سڌريل ۽ ترقي يافتہ آبپاشي نظام فقط سنڌو ماڻريءَ ۾ ڏسجي ٿو. ان کان سواءِ اتر آمريڪا جي ڪولو رئڊو Colorado جي ڏکڻ واري ائناسازي آف ميساوردي Anasazi of Mesa Verde ۾ بہ هڪ ترقي يافتہ آبپاشي نظام موجود آهي. جيڪو ڏاڍو عجيب غريب آهي. هن آبپاشي جا خالق اصلي آمريڪي ماڻهن کان مختلف آهن. جن جو چوڻ آهي تہ اهي ماڻهو نهايت قديم آهن. جن کي هو پنهنجا ابا ڏاڏا ڪونہ ٿا سمجهن. اهڙين ڳالهين مان پتو پوي ٿو تہ انهن قديم ماڻهن جو تعلق دراوڙن سان هجي. انهن ماڻهن جي ذات جو نالو بہ اهڙو آهي. جو سنڌ جي ياد تازي ڪري ڇڏي ٿو جن کي مڪاني طور آديواسي Adivasi يا آدي واسي يعني آدجڳاد کان رهندڙ سڏيو وڃي ٿو۔ امڪان آهي تہ هي انسان ذات جو نهايت قديم نسل آهي. هي بي مثال قسم جو آبپاشي نظام انهن اٽسيڪاتل ماڻهن سان لاڳاپيل آهي. جڏهن اهي گم ٿي ويا تہ اتر آمريڪا جي آبپاشيءَ جو هي عجيب طريقو بہ ختم ٿي ويو. آمريڪا جي اصلي ماڻهن جي قصن ڪهاڻين ۾ فئري Fairie نالي ماڻهن جو ذڪر ڏسجي ٿو. اهڙن ماڻهن بابت ذڪر يورپ جي قصن ڪهاڻين ۾ بہ نظر اچي ٿو. جيڪڏهن ائنا سازي ماڻهن جو تعلق سنڌو ماڻري سان آهي تہ پوءِ اهي ڪالونيون قائم ڪرڻ وارا ماڻهو هئا. جيڪي آخرڪار ختم ٿي ويا. معلوم ائين ٿي رهيو آهي ڏڳهن ڪنن وارن ماڻهن کي ننڍن ڪنن وارن ماڻهن ماري ڪائي ڇڏيو جيڪي ايسٽر آئلينڊ جا اصلي رهواسي هئا. انڪا تهذيب سان لاڳاپيل پيرو جي باشندن کي آئناسازي وارن پيروءَ مان ڪڍي ڇڏيو ۽ ائناسازي قبيلي جا ماڻهو آباد ٿي ويا. اهي ماڻهو بہ ائين گم ٿي ويا هئا جيئن آئرلينڊ فئري فاڪ Faire Folk گم ٿي ويا هئا.

دراوڙن هڪ ٻيو رستو بہ اختيار ڪيو هو جنهن کي تاريخدان بہ

تسليم ڪن ٿا ۽ اهو اناطوليہ (موجوده ترڪي) کان اولهہ طرف وارو هو جيڪو ڏئي. هو اوير يورپ ۾ داخل ٿيا هئا ۽ ميڊيٽرانين علائقن کان ٿيندا، اولهہ يورپ ۽ برٽش آئسلس Isles پهتا هئا. هنن ماڻهن پنهنجي مذهب کي ڪونہ ڇڏيو هو ۽ جيڏانهن بہ ويندا هئا تہ پنهنجون مذهبي رسمون پابنديءَ سان ادا ڪندا هئا.

قديم دور جي هنن نقل مڪاني ڪرڻ وارن گروهن بابت ٿورو ويچاريو. سفر جو رستو پيادل طئي ڪيو ويندو هو. گاڏيون ڳائو مال ۽ گهوڙا بہ گڏ هوندا هئا. مال بہ چارينداويندا هئا ۽ پنهنجہ پيٽ گذر بہ ڪندا هلندا هئا. ڪڏهن اهي ليڊيا Lydia ۾ آباد ٿيا تہ ڪڏهن هو ايٽروريا ۽ گاليشيا ۾ ترسيا ۽ پوءِ برٽش آئسلس ۾ وستيون ۽ واندون قائم ڪيائون. اهي ڏاڍا خوش مزاج ماڻهو هئا. ڏکيءَ سکيءَ ۾ ڪِلي ڪجي گذارينداهئا. جهڙيءَ ريت آرين لشڪرن جي شڪل ۾ حملا ڪيا تہ هنن ماڻهن انبوهن جي شڪل ۾ لڏ پلاڻ ڪئي هئي. اهڙا حملا ۽ لڏ پلاڻ 2150 کان شروع ٿي ۽ 1250 ق. م ڌاران ختم ٿي. چارلس پڪارڊ پنهنجي ڪتاب The Pre-Hellenic Religions ۾ لکيو آهي تہ يوناني هوليءَ جي بنيادن ۾ ڌاريءَ هوليءَ جا لفظ موجود آهن. جن جي اصليت دراوڙي سنڌي هوليءَ سان آهي. پهرين يوناني تهذيب جي منوس Minos جي ماڻهن جو بہ چوڻ آهي تہ انهن لفظن جو تعلق يوناني هوليءَ سان نہ آهي.

پوئين دور جا هجرت ڪندڙ دراوڙ پاڻ سان گڏ هندو ڌرم جون ڌنڊ ڪتائون بہ کڻي آيا هئا. جيڪي اڳئي دراوڙي ڌنڊ ڪتائن سان ملي جلي ويون هيون. چاڪاڻ تہ اهي انهن علائقن مان گذريا، جيڪي آرين جي ضابطي هيٺ هئا. اهو ئي ڪارڻ آهي جو دڪش Daksha واري ڌنڊ ڪتا هندستان ۽ يورپ ۾ ساڳي آهي. هيءَ ڌنڊ ڪتا آرين جي قديم Father God سان واسطو رکي ٿي، جنهن جي ڏيءَ ستيءَ Sati پيءُ جي اجازت کان سواءِ شِوَ سان شادي ڪئي هئي. اهو ڏسي ستيءَ جي پيءُ شِو ۽ ستيءَ کان سواءِ ٻين سيني ديوين ۽ ديوتائين لاءِ قرباني ڏني. جڏهن اها خبر ستيءَ کي پئي تہ هن پنهنجي مڙس شِو ديوتا جي عزت بچائڻ خاطر باهہ ۾ ٽپ ڏئي. پنهنجو پاڻ کي قربان ڪري ڇڏيو. ان وقت شِوُ اوچتو ظاهر ٿيو جنهن آرين جي Father God کي قتل

ڪري ڇڏيو. ڪن مورخن جو چوڻ آهي تہ هي سنڌين ۽ آرين وچ ۾ حقيقي معنيٰ ۾ جنگ لڳي هئي، جنهن ۾ آرين شڪست کاڌي هئي، اهڙيءَ ريت سنڌين پنهنجو ملڪ واپس ورتو هو. پر اها ڏند ڪٿا اتي ختم ڪانہ ٿي ٿئي، بلڪ بعد ۾ شِوَ ان کي معاف ڪري ڪيس زنده ڪري ڇڏيو ليڪن ان کي پنهنجي سر بدران ٻکريءَ جي منڊي پيوند ڪري ڇڏيائين. ان کان پوءِ دڪش (ستيءَ جو پيءُ) شِوَ ديوتا جو پوڄاري ٻڌجي ويو.

ٽي سگهي ٿو تہ هن ڏند ڪٿا جو تعلق ڪنهن هلڪيءَ سلڪيءَ سوپ سان هجي، جنهن کان پوءِ ٻنهي سلطنتن جا ماڻهو ۽ انهن جا ڏار ڏار مذهب پاڻ ۾ ملي هڪ ٽي ويا هجن. هن مان اهو بہ معلوم ٽي وڃي ٿو تہ دراوڙن انهيءَ مقصد سان مهاديوي شڪتيءَ جي پوڄا ڇڏي ڏني هجي تہ جيئن اڪيلي سر شِوَ جي پوڄا ٽي سگهي. ان کان پوءِ شڪتيءَ جي مورتي ائين ڏسجي ٽي جڙ اها پنهنجي ساڻيءَ جي وجود کان الڳ ٽي رهي آهي ۽ پنهنجي مڙس جي قرباني ۽ واري باهہ ۾ پاڻ اڇلائي رهي آهي. هن مان سندس مقصد هو تہ جيئن پوڄاري فقط شِوَ جي پوڄا ڪري سگهن، ڇاڪاڻ تہ ان زماني تائين شو ۽ شڪتي هڪ وجود هئا ۽ جڏهن پوڄاري شِوَ جي پوڄا ڪندا هئا تہ اها پوڄا شڪتيءَ جي ٽي ويندي هئي.

عام طور دڪش ديوتا جي مورتيءَ جي ڏڙ سان ٻکريءَ جي منڊي شامل هوندي آهي. هيءَ مورتي بعد ۾ باڦوميٽ Baphomet جي مورتي ٻڌجي وئي هئي، جيڪو بعد ۾ Kingts Templar جو ديوتا ٻڌجي ويو هو. هيءَ انهن سردارن جي ڪوشش هئي جيڪي ان زماني ۾ مشرق قريب ۾ رهندا هئا ۽ ماضيءَ ۾ قديم مذهب بابت معلومات حاصل ڪندا رهندا هئا. باڦوميٽ انهن جي پنهنجي آريائي ديوتا Father god دڪش جي مورتي آهي. هيءَ آريائي مذهب کي خالص ٻڌائڻ واسطي پهرين يا آخري ڪوشش ڪانہ هئي، بعد ۾ هن باڦوميٽ يا دڪش جي مورتيءَ کي شيطان سمجهيو وڃڻ لڳو. افسوس جو هي آرين جو اهو خدا آهي، جنهن کي عهدنامہ عتيق ۾ خالص Creator سڏيو ويو آهي. جڏهن تہ عهدنامہ جديد (انجيل) ۾ هن کي پيءُ خدا Father god جو نالو ڏنو ويو

آهي. دنياوي قانون مطابقا تہ شيطان خدا بڌجي ويو آهي ۽ جڏهن خالص آريائي مذهب کي متي آڻڻ جي کوشش ڪئي پئي وڃي تہ ان وقت مذهبي عالمن واسطي هڪ وڏو مسئلو پيدا ٿي رهيو آهي. تعجب جي ڳالهہ اها آهي تہ 447ع واري ٽوليڊو Toledo جي ڪائونسل باڦوميٽ جي هن مورتيءَ کي عهدنامہ عتيق ۾ شامل ڪرڻ جو فيصلو چو ڪيو هو جيڪو شيطان جي شڪل ۾ هو. حقيقت ۾ هي لامذهب فرقي جو سڳن وارو ديوتا ۽ آرين جو دڪش ديوتا هو.

(باڦوميٽ آرين جي خدا پيءُ Father god جي مورتي آهي. جنهن کي بعد ۾ شيطان سمجهيو ويو هو. هن کان اڳ سڳن کي ڏاهپ سمجهيو ويندو هو جڏهن تہ پوئين دور ۾ هن کي شيطان جي علامت تصور ڪيو پيو وڃي.)

سڳن کي شيطان سمجهڻ پوئين دور جو تصور آهي. حضرت موسيٰ (ﷺ) لاءِ بہ چيو ويندو آهي تہ ڪيس سڳ هئا. جيڪي ڏاهپ جي علامت هئا ۽ ڪيس خدا تعاليٰ جي دربار مان ملیا هئا. پر هن ٽن صدين جي گذرڻ کانپوءِ انهن سڳن کي شيطان جي علامت سمجهيو ويو. ان

کانپوءِ ٽيندڙ انجيل جي ترجمن مان اهڙيون ڳالهيون خارج ڪيون ويون هيون تہ ان جي نرڙمان روشني چمڪندي هئي. مائيڪل اينجلو Michelanglo اصلي ڳالهہ کي امر بڻائي ڇڏيو هو. چاڪاڻ تہ هن پٿر تي حضرت موسيٰ (ﷺ) جي سڱن سان تصوير اڪيري هئي جيڪا مڪمل طور تي ہڪريءَ جي سڱن سان هئي. اسڪئنڊينيويا Scandi navia ۾ ڪنجهي دور Bronze Age سان لاڳاپيل جبل ۾ سڱن واري منڊي ۽ ہن هٿوڙن جي ڪرچيل تصوير آهي، جنهن جو تعلق ٿور Thor واري عقيدي جي دور کان اڳ واري زماني سان آهي. امڪان آهي تہ سڱن واري ٽوپلن پائڻ جي رواج کان اڳ سڱن واري جانور جي منڊيءَ واري کل پاتي ويندي هئي، جنهن سان سڱ بہ گڏ هوندا هئا. ان جو مقصد اهو هوندو هو تہ سڱن واري ان جانور جي سگهہ سندس سڱن واري کل پائيندڙ کي ملي وڃي. اهو بہ معلوم ٿئي ٿو تہ سڱ چٽسالي‌ءَ جي ڪلا ۽ مذهب ۾ موجود ملن ٿا ۽ انهن ساهدارن سان گڏ ڏسجن ٿا، جن کي سڱ ڪونہ هوندا آهن. اهڙا سڱ يونان، چين ۽ ميڪسيڪو جي فن ۾ نانگن سان گڏ آهن. اهڙا سڱ لنڊين بلائن کي بہ ڏنا ويا آهن، پر ائين ڪڏهن ڪڏهن ڏسڻ ۾ آيو آهي. سنڌ جو ديوتا بہ سڱن سان ڏسجي ٿو. هي ساريءَ دنيا ۾ قديم ترين ديوتا آهي، جيڪو 30000 سالن کان ان تاريخي قوم جو ديوتا آهي، جيڪا واپاري ذهن جي هئي، هي ماڻهو سمنڊ جي سفر جا ڪوڏيا هئا ۽ هنن جا ڪيترائي سامونڊي تجارتي رستا هوندا هئا.

عهدنامہ عتيق ۾ موسيٰ ۽ هارون جي وڙهي پوڻ جو قصو آهي. مورخن جو بيان آهي تہ انهيءَ زماني ۾ پوڄارين جا بہ مذهبي گروهہ هئا، جن مان هڪ ڏاند پوڄاري ۽ ہيو نانگ پوڄاري هوندو هو. چيو ويندو آهي تہ حضرت موسيٰ ﷺ يهودين جي پوڄا لاءِ هڪ ٽلهہ تي نانگ جي مورتي رکي هئي. اهو بہ چيو ويندو آهي تہ هڪ نانگ مورتي گهٽي عرصي تائين هڪ مندر ۾ پڻ رکي وئي هئي. اسان کي اهو بہ معلوم آهي تہ يهودين وٽ پوڄا لاءِ ڏاند جي سوني مورتي بہ موجود هوندي هئي. نانگ پوڄا لاءِ ماڻهن تي زور ان انسان جو هو جنهن کي قانون

ڏينڊڙ سڏيو ويو آهي، جنهن تي دراوڙن جو تمام گهڻو اثر هو. ان جو بنياد اهڙن لاوي ماڻهن رکيو هو جن 650 ق. م دوران عهد نامہ عتيق تصنيف ڪيو هو.

پر جيئن ته شِوَ جي 28000 ق.م ڌارا ڀڳي جي وڏن سڳن واري مورتي جوڙي وئي هئي. چاڪاڻ ته ڏاند هن لاءِ مقدس جانور هو. امڪان ته اهڙي معلومات هوريان هوريان سرڪندي وڃي يورپ پهتي هجي. چاڪاڻ ته انهيءَ زماني ۾ تجارتي ڏيتي ليتي جاري هئي. هندستان ۾ سڳن واري هن ديوتا جي پوڄا ڏهين صديءَ عيسويءَ تائين ڪجيو راهو Khjuraho جي مندر ۾ ٿيندي آئي آهي. دراوڙن جي هن ديوتا جي پوڄا جو رواج هن تازي دور تائين هلندو آيو هو.

اهو به امڪان آهي ته اتر يورپ جي "گرين وِڪا" وارن جو سنڌو ماڻريءَ جي ماڻهن سان ڪو قديم رابطو هجي. جيستائين قديم آثارن جي ماهرن کي گهربل دريافتون نہ ڪيون آهن، تيستائين هي معاملو منجهيل هوندو. پر هڪجهڙايون ايتريون چٽيون پڌريون آهن، جو يقين سان چئي سگهجي ٿو ته ڪنهن قديم دور جي سنڌ ءِ يورپ سان ڪو ويجهو تعلق ضرور هوندو. ٿي سگهي ٿو انهن ۾نهي وچ ۾ مذهبي ناتا قائم هجن. ريتن رستن ۾ ڦير گهير حڪمران ۽ نوجي طبقي جي ترقيءَ ۾ ڦيري ڪري ايندو آهي، جيڪو يورپ 4000 سال اڳ آيو هو جنهن دوران رورپ ۾ مذهبي روايتن جو بنياد رکيو ويو هو جيڪي پوءِ سنڌ جي ڏرم سان رلي ملي ويون هيون. هن کان سواءِ دراوڙن قديم دور ۾ يورپ پهچي، اتي رهي پوڻ جو ارادو ڪيو هو جن گرين وِڪا واري لامذهب فرقي کي نئين سر زور ونڌرايو هو.

دراوڙا پنهنجي ڪرتيءَ سنڌ کان آرين جي ابتدائي حملن جي نتيجي ۾ نڪتا هئا. ڪيترن مورخن هنن کي ڪنجهي جي دور جي ايتروسڪان سمجهيو آهي ۽ ڪيترن جو چوڻ آهي ته اهي ايتروسڪان نسل جي ماڻهن کان متاثر ٿيا هئا. هيروڊوٽس جو خيال هو ته ايتروسڪان ليڊيلا انٽاطوليہ اتر ترڪي کان آيا هئا ۽ اتليءَ سمنڊ رستي پهتا هئا. جيڪڏهن مختلف ڏند ڪٿائن جو پيٽوار اڀياس ڪبو ته معلوم ٿيندو ته ايتروريا Etruria کي نڪل مڪاني

ڪرڻ وارن ماڻهن آباد ڪيو هو ايٽروسڪان اٽليءَ ۾ 1200 ق. م ڏاران پهتا هئا. هي اهو زمانو هو جڏهن آرين ايشيا مائنر کان نڪري، مشرق قريب ڏانهن ڏوڪي رهيا هئا ۽ ايٽروريا کي ٻارهن شهرن جو وفاق جوڙيو هو. جيڪو ستن صدين تائين هليو هو. هنن جو تعداد حملہ آرون سان جنگيون ڪرڻ ڪري گهٽجي رهيو هو. آخر روم هن علائقي کي ٽين صدي قبل مسيح ۾ ختم ڪري ورتو هو. انهيءَ زماني آريا به اڳتي وڌي رهيا هئا. ايٽروريا وارن تي فئشن ۽ سونهن سينگار جي ناتي اوپر جو نمايان اثر محسوس ٿي رهيو هو. جيڪي هلڻ چلڻ ۾ جڻ ايشيائي لڳي رهيا هئا. هنن سان گڏ چيتا ۽ ٻيا جانورن به گڏ هئا. بعد ۾ متين يونان جو نئون فئشن چائنجي ويو هو.

ايٽروسڪان ناچ جا شوقين ۽ زندگيءَ مان گهڻو لطف اندوز ٿيندا هئا. راڳ ڳائڻ تہ هنن لاءِ تمام ضروري هوندو هو. جڏهن شڪار ڪرڻ جي اِرادي سان ٻاهر نڪرندا هئا تہ وڃت وارا اڳ ۾ هوندا هئا. جيڪي سرندا ۽ سارنگيون وڄائيندا هلندا هئا. جبلن جي چوٽين ۽ ٻيلن ۾ پهچي ماڻ ٿي ويندا هئا ۽ شڪار ٿيڻ وارن جانورن تي سندن جادو اثر ڪندو هو ۽ پنهنجي ٿمن مان نڪري ٻاهر ايندا هئا. ايٽروسڪان تي تمام گهڻو لکيو ويو آهي جيڪي فيئريز Facries جي قصن ڪهاڻين وانگي سيني کي ياد آهن. عورتون هنن سان ڪلهو ڪلهي سان ملائي هلنديون هيون. هنن سان هر ڏنڊي ۽ سرڪاري ڪمن ۾ پاڳي پائيوار هونديون هيون. اهڙيون ڪيتريون ئي چٽساليون موجود آهن، جن ۾ زال، مڙس ۽ ٻارن جون تصويرون موجود آهن. هنن سان اهڙيون مورتيون به هونديون هيون، جيڪي ڪلڻ واري انداز ۾ جوڙيون ويون هيون. اهي ماڻهو هڪ ٻئي جي ٻانهن کان جهلي يا هٿ هٿ ۾ ڏئي هلندا هئا. سندن هن قسم جو پيار وارو رويو يونانين ۽ رومين لاءِ نئون هو. 'ٿيوپوم پس' Theopompus هنن ماڻهن کي ڏسي اچرج ۾ پئجي ويو هو. هن جو تعلق چوٽين صدي ق. م. سان هو. سندس بيان آهي تہ هو ڪڏهن اگهاڙا به جنسي لذت به حاصل ڪري وٺندا هئا. هنن لاءِ ڪلئي عام جنسي لذت وٺڻ غير معمولي ڳالهہ ڪانہ هوندي هئي. عورتون پنهنجي مڙس چوندڙ ۾ گهڻو خيال ڪنديون هيون. اهي جوانيءَ ۾

مردن سان گڏجي جمناسٽڪس gymnastics ڪندیون هیون. دعوتن ۾ شريڪ ٿيندیون هیون ۽ شراب ۽ پيئندیون هیون ۽ کين اها پرواھ ڪانہ هوندي هئي تہ سندس ہارن جو پيءُ ڪير آهي. پر معلوم ائين ٿي رهيو آهي تہ قديم دور جي هن مصنف وڏاءُ کان ڪم ورتو آهي، جيڪو هن ڳالهہ ڏانهن زور ڏئي رهيو آهي تہ دعوت کان پوءِ جوڙا هڪ ٻئي سان پيار ڪرڻ لاءِ واجهائيندا هئا. ايٽروسڪان سان لاڳاپيل چٽسالي‌ءَ مان ائين معلوم ٿي رهيو آهي تہ هو زندگي‌ءَ مان گهڻو لطف اندوز ٿيڻ چاهيندا هئا ۽ ڏاڍو خوش گذارينداهئا.

هي ماڻهو دراوڙن وانگر سگهن واري ديوتا جو احترام ڪندا هئا، جنهن کي هاڻي پان pan طور سڃاتو ويو آهي، جنهن سان گڏ شرناءِ ۽ آهي. ان کان سواءِ هن علاقي جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ لنگ جون مورتيون ۽ عام جام ڏسڻ ۾ اچن ٿيون. ان کان سواءِ ايٽروسڪان قلعبند شهر اڏيندا هئا، جن ۾ ڪنهن پاڻي‌ءَ جي نيڪال لاءِ جوڳو بندوبست هوندو هو. هنن واھ ۽ کوٽيا هئا. هن چيانا Chiana واري ماڻري‌ءَ ۾ آبپاشي جو بهترين نظام قائم ڪري ورتو هو. حقيقت ۾ اهي ايٽروسڪان ئي هئا جنهن ساري روم جي ڪنهن پاڻي‌ءَ جي نيڪال جو بندوبست ڪيو هو. ان کان سواءِ انهن ۾ سنڊ‌و سيپيتا واريون خوبيون ۽ خاصيتون ۽ هيون. اهي وڻگن arches ۽ پليون ٺاهڻ جا اڻاھہ ڪاريگر هئا. اهو ۽ چيو ويندو آهي تہ اهي ونگن سان رستا جوڙيندا هئا، جيڪي انسان جي منهن جهڙيون هوندیون هیون. انهن مان ڪي گول گورگون ماسڪ gorgon mask جهڙيون ۽ ڪي ايي منهن foliate face (سينڊ ونگ) وانگر هوندیون هیون. جڏهن روم ايٽروسڪان کي فتح ڪيو تہ انهن مان ڪي ڇڇي ويڇي جبلن ۾ لڪا ۽ ڪي وري جبل پار ڪري ڪيڏانهن هليا ويا ۽ جيڪي رهجي ويا سي رومي معاشري جو حصو بڻجي ويا هئا.

رومين ايٽروسڪان جي ثقافت کي تباھ ڪري ڇڏيو هو. ڇاڪاڻ تہ اهي ايٽروسڪان جو ٺاهيل شيون ڪتب ئي آڻي ڪونہ سگهندا هئا، پر انهن جون ڪيتريون علامتون ۽ تصور ڪسي ورتا هئائون ۽ مشهور ڪيو هئائون تہ اهي سندن ئي تيار ڪيل آهن. هن مان سندن مراد اها هئي تہ ايٽروسڪان جو نالو نشان ئي مٽجي ويڇي ۽ ڪير ۽ نہ سمجهي

سگهي ٿا اهي اڳئين دور جي ماڻهن جون تيار ڪيل شيون آهن. اهڙين ڪوششن ۾ هو ڪنهن حد تائين سوپارا ۽ ٽيا هئا. عام طور تي ڪلندڙ منهن ايٽروسڪان ڪم آڻيندا هئا. جيڪا بعد ۾ رومي فن جي شڪل اختيار ڪري ويو هو جنهن کي هو سچ جو منهن Face of Truth سڏيندا هئا. اها منهن جي هڪ مورتي آهي، جيڪو اڄ ۽ روم جي چشمن وٽ تعمير ٿيل پتين تي ڏسڻ ۾ ايندي آهي. ان کان سواءِ روم ۾ ان "منهن" جي مورتيءَ سامهون گول قسم جو تيرٿ آهي، جيڪو ايٽروسڪان جي ڪاريگريءَ جي نشاني آهي. هي منهن ڏسڻ ۾ ڏاڍو پيانڪ ايندو آهي، جنهن جو وڏو وات ڪليل روپ ۾ ڏسبو آهي. ان جي چوڌاري ڪليل ۽ گهنڊبيدار وار هوندا آهن. اهو جڙ شينهن جو منهن ڏسڻ ۾ ايندو آهي يا اهڙو سج ڏسڻ ۾ ايندو آهي، جنهن مان روشنيءَ جا تيز ڪرڻا نڪرندا نظر ايندا آهن. "منهن" جي هن مورتيءَ جو ڪنهن ڪلاسيڪي ڏند ڪٿا سان واسطو ڪونہ آهي. ڪن مورخن جو خيال آهي تہ هن منهن جي اصليت وقت جي ڪوهيڑي ۾ گم ٿي وئي آهي، تنهن ڪري ان بابت ڪجهہ ۽ چئي ڪونہ ٿو سگهجي. پر اهو غلط آهي. ان جي اصليت ڪيڏانهن ۽ گم ڪانہ ٿي وئي آهي. جيڪڏهن اسان ٿورو وقت ٻيهي، ان جي سنڌ سان تعلق بابت سوچينداسون تہ اهو منهن شِوَ بابت هڪ ڏند ڪٿا سان واسطو رکي ٿو.

شِوَ سان لاڳاپيل ڏند ڪٿا هن ريت آهي: ويدڪ دور ۾ هڪ دئت لشڪر پيدا ڪري ديوتائن تي حملو ڪرڻ پئي چاهيو جڏهن برهما ۽ وشنوءَ سمجهيو تہ هو انهيءَ لشڪر کي منهن ڏئي ڪونہ سگهندا تہ هنن وچي شو کي واهر ڪرڻ جي وينتي ڪئي هئي. دئت اها ڳالهہ ٻڌي پنهنجي لشڪر کي شِوَ مٿان حملي ڪرڻ جو حڪم ڪيو هو. دراوڙن جي ديوتا مقابلي لاءِ ڪجهہ ۽ ڪونہ ڪيو هو فقط ٽين اک کولي هئائين. جنهن مان باهہ جهڙي مخلوق نڪري دئت جي ساري لشڪر کي ڀڙڪائي ڇڏيو. دئت اهو ڏسي شو کي جئدان لاءِ ٻاڏايو. شِوَ جيئن تہ وينتي مڃڻ کان انڪار ڪونہ ڪندو آهي، تنهن ڪري هن دِئت کي بچائي ورتو. ان کان پوءِ اهو دِئت شِوَ جو پوڄاري بڻجي ويو. بعد ۾ هن دِئت شِوَ ديوتا کي گذارش ڪئي تہ ديوتا هن کي ازلي بڪيو

ڪري پيدا ڪيو آهي، تنهن ڪري هن هڪ کان سواءِ سڀ ڌِئت کائي ڪپائي ڇڏيا آهن، تنهن ڪري کيس ڪجهہ کائڻ لاءِ ڏنو ويجي. شِوَ ديوتا سندس ڳالهہ ٻڌي کيس چيو تہ اهو پنهنجو پاڻ کي کائي پنهنجو پيٽ پريءِ شِوَ جي ڳالهہ ٻڌي ڌِئت پنهنجو پاڻ کي کائڻ شروع ڪيو ۽ سارو پنهنجو پاڻ کائي ويو ۽ باقي سندس کليل وات وارو سر رهجي ويو. شِوَ ديوتا پنهجي پوجاريءَ جي اهڙي فرمانبرداري ڏسي ڏاڍو خوش ٿيو ۽ حڪم ڪيائين تہ هن ڌِئت جي منڊيءَ جي مورتيءَ کي سندس هر منڊر جي در وٽ هنيو وڃي. اهو ڏيکارڻ لاءِ تہ بکيو منهن "Hungry Face" ان سچ جي ثابتي آهي تہ هڪ زندگي ٻيءَ زندگيءَ کي کائيندي رهندي آهي ۽ هڪ حياتيءَ جي خاتمي کانپوءِ نئين حياتيءَ جي ابتدا ٿيندي آهي. جيستائين ڪو ماڻهو هن حقيقت کي تسليم نہ ڪندو تہ اهو شِوَ کي سمجهي بہ ڪونہ سگهندو. هن قسم جي تصور کان پوءِ ميڊيٽرانين جي علامت ڏسجي ٿي، جنهن کي "سچ جو منهن" يا "سچ جو شانُ شوڪت" سڏيو ويندو آهي.

(ائيروسڪان سان لاڳاپيل "سچ جو منهن" اڄ بہ ڏاڍو مشهور آهي، جيڪو هڪ مورتيءَ جي شڪل ۾ آهي. اهڙي مورتي پٽين يا ونگن تي ڏسڻ ۾ ايندي آهي، شِوَ ديوتا واري ڏند ڪٿا موجب اهو بکيو منهن آهي)

آرين جي وسيع علائقن ۾ پکڙجڻ واري ابتدائي دور ۾ اتر ۽ وچ روس کان نڪري ڪي قبيلا ڏکڻ ۽ اوڀر ڏانهن اُسهيا هئا. ان سان گڏ ڪي قبيلا اتر اولهه ڏانهن وڌي اتر يورپ ۾ پڻ داخل ٿيا هئا. انهن جي اچڻ ڪري اُتي موجود عقيدن ۾ ڦير گهير اچي وئي هئي. اهڙيءَ ريت يورپ جي لامذهب فرقي اندر گهڻ رخو مذهبي نظام داخل ٿي ويو هو جيڪو پوڄارين جي طبقي سان لاڳاپيل ٿو. وڏي پروهت (بادشاهه) ۽ فوج جو خاص ديوتا هوندو هو جنهن کي Father god سڏيو ويندو هو جيڪو قانون ڏيندڙ به هو. هن سان گڏ جنگ جو ديوتا Warrior god به هوندو هو. هنن ديوتائن جو رنگ سفيد، نيرو ۽ ڳاڙهو هوندو هو. يورپ ۾ هن ديوتائن جا نالا مختلف هوندا هئا، جن جو دارومدار پسگردائي واريءَ ماحول تي هوندو هو. پر اسان اهڙي ساڳي طرز برهما، وشنو ۽ شِوَ ۾ ڏسي چڪا آهيون، جن جي اثر کي هندستان مان شو ديوتا گهٽ ڪري ڇڏيو هو. جڏهن ته ٻيا عام ماڻهو جيڪي فوجي ديوتا ۽ پروهت ديوتا جي پوڄا نه ڪندا هئا، سي پنهنجي فرقي جي روايتن مطابق ديوتا ۽ ديويءَ جي پوڄا ڪندا هئا، جن جي نمائندگي سائو رنگ ڪندو هو. گرين وِڪا به ان ديوتا ۽ ديويءَ جي پوڄا ڪندا هئا، جيڪي پنهنجي شڪل صورت ۾ ٻڌا ديوتا هوندا هئا. هنن جو جادوئي عمل سان تعلق هوندو هو. جنهن ۾ سايون ٻوٽيون، فطري شيون Shamanic Union ۽ ان سان گڏ هڪ آفاقي قوت کي به ڪم آندو ويندو هو. انهيءَ مقصد سان ته جيئن جادو اثر ڪري سگهي ۽ ڏاهپ حاصل ڪري سگهي. انهيءَ زماني ۾ دراوڙ به نقل مڪاني ڪري اچي يورپ پهتا هئا، گرين وِڪا جي وسيع بنيادن واري مذهب اندر هنن جي عقيدن واسطي گهٽي گنجائش موجود آهي. وٽن Teutonic Pyramid جهڙا ديوتائون به آهن. هن سان گڏ ٻيون گهڻيون شيون آهن، جيڪي سندن عقيدن جي نمائندگي ڪري سگهن ٿيون. اهڙيءَ ريت شِوَ ۽ شڪتي ۽ Frey ۽ Freya سان ويجهي هڪ جهڙائي ممڪن آهي. اهڙي ريت سنڌ مذهب ۽ يورپ جي عام ماڻهوءَ جي ڏرم جي اصولن جي ملي وڃڻ ڪري گرين سطح وارو هڪ مذهب جڙي ويو جنهن کي گرين وڪا سڏيو ويندو آهي.

(سڪر سٽائي جي ديوي فارچونا Fortuna کيس سڳ آهن. هن سان گڏ نانگ ۽ اناج به نظر اچي رهيو آهي ۽ پهرين تاريخن وارو چنڊ به ڏسجي ٿو. هن ديويءَ جي مورتيءَ کي روم ۾ ڏاڍو پسند ڪيو ويندو هو. هيءَ مورتي سرڪاري عمارتن تي به ڏٺي ويندي هئي.)

سنڌ جا ماڻهو ۽ سندن عقيدا يوربي ماڻهن ۽ انهن جي عقيدن سان اٽڪل 3000 سال اڳ ملي هڪ ٿي ويا هئا. انهيءَ ميلاپ ڪري وڪا واري مذهب کي وڏي سگهه ملي وئي هئي. انهيءَ گڏيل مذهب جي بنيادن اندر خطرن جي ديوي Lady ۽ Lord جي پوڄا تي زور ڏنو ويندو هو ۽ اهڙيءَ پوڄا جو رواج چوڏهين صدي عيسيوي تائين رهيو بعد ۾ هن کي فرقي ڏمر ۽ ڏوس جو نشانو بڻايو ويو ۽ سزائون به ڏنيون ويون. ان جي ۾ نتيجي يورپ جو هي مذهب ويهين صدي عيسويءَ جي ابتدائي دور تائين زير زمين هليو ويو. يورپ جي وڪا مذهب جي اصليت جا پيرا ڪٽي سنڌ جي شِوَ ۽ شڪتيءَ واري مذهب تائين پهچائڻ کو ڏکيو ڪم ڪونہ آهي. هن مذهب جي گڏجاڻين ۾ اگهاڙي هجڻ وار رسم شِوَ دِگمبر Shiva Digambara آهي. جنهن ۾ اگهاڙو ٿي شِوَ جي پوڄا ڪئي ويندي آهي.

جادو ٽوٽي واري هن ڏنڊي ۾ صدين کان وٺي پاڻ ٻڌائڻ جو ڪم به ڪيو ويندو آهي. جنهن ۾ Tarot ڪم آندو وڃي ٿو. اهڙيءَ ريت پتن Cards

۾ Tarot جي جوڙڻ Suits مان موجوده دور جا تاس جا پتا نڪري نروار ٿيا آهن. جنهن ۾ شڪتيءَ کي درگا جي روپ ۾ ڏسجي ٿو جنهن سان گڏ ننديو ترشول trident (ڏنڊيون يا لنيون)، تلوار (کوڏر يا تلوار)، چيچ جو پور (پيالي يا دل) پيالو (ٿالهي يا پيج کنڊو تارو) ڏسبو آهي. جڏهن ته ٿئروٽ جو ميجر آرڪنا ام Arcanum شڪتيءَ ۾ شِوَ جي مختلف روپن تان ورتو ويو آهي. پر ٿئروٽ جي اصليت جي باري ۾ مختلف خيال آهن. ساڳيءَ ريت ڪيترن ماڻهن جو خيال آهي ته تاس جا پتا مصر سان تعلق رکن ٿا. ۽ اسان کي پوري معلومات آهي ته پتا سيپ کان پهريائين هندستان ۾ نظر آيا هئا. اسان کي اها به خبر آهي ته روماني جپسي Romany Gypsies اتر اتليءَ ۾ داخل ٿيا هئا ته هنن سان گڏ پتا هئا. اهو به امڪان آهي ته جپسي مصر مان سفر ڪندا اسپين وسيلي يورپ ۾ داخل ٿيا هجن. ۽ هن کان وڌيڪ دلچسپ جپسي Gypsy جو لفظ آهي. جيڪو چون ٿا ته مصر Egypt تان ورتل آهي. يورپ وارن جو اهو خيال غلط آهي ته اهي ماڻهو مصر Egypt آيا هئا. ۽ مورخ ۽ نسل جا ماهر anthropologists هاڻي هن ڳالهه تي متفق آهن ته اهي ماڻهو هندستان (سنڌ) کان آيا هئا. حقيقت اها آهي ته اهي ماڻهو سڌو سنئون سنڌ جي دراوڙن جو اولاد آهن. جيڪي سنڌ مان هجرت ڪري ڦرندا گهرندا، پنهنجي مذهب سان گڏ وچولي دور واري يورپ ۾ پهتا هئا. اهو ئي ڪارڊ آهي جو هنن کي ڪٿي قيد ڪيو ويو ته ڪٿي هنن کي قتل ڪيو يو ۽ جتي به جنهن ملڪ واسين کي موقعو مليو ته اُن انهن سندن جو شڪاري جانورن جيان شڪار ڪيو. جپسي هلندا رهندا هئا ۽ سندن حياتي خوف خطري سان ٽمٽار هئي. هو برادرين جي شڪل ۾ هلندا وتندا هئا ۽ انهن ماڻهن سان رلي ملي ڪونه سگهيا هئا. جن جي ملڪن ۾ هو سفر ڪندا رهندا هئا. هنن ماڻهن کي انهن ملڪن ۾ گهمندي ڦرندي ڪيترا نسل گذري ويا آهن. پر هو ڇڻي ڪونه سگهندا آهن ته هيءُ يا هو اسان جو ملڪ آهي. پر ايتري ڏاڍ ڏمر سهڻ کان پوءِ به هنن پنهنجو مذهب ڪونه ڇڏيو هو تنهن ڪري هنن کي ڪافر سمجهي ڪائنئن نفرت ڪئي ويندي هئي. اهڙيءَ ريت وڪا وارن جو تمام گهڻو تعداد آهي. جيڪي فخر سان چوندا آهن ته اسان جو تعلق جپسين سان آهي.

جادوءَ ٽوٽي وارو ڪم به اهي ماڻهو ڪندا هئا. جيڪي شِوَ ديوتا جا پوجاري هوندا هئا. رومي ڪٿلڪ جي عيسائي فرقي وارا هنن جو هوبهو نقل

ڪندا آهن. جيڪي بتسما جي رسم کان پوءِ ماڻهوءَ جي مذهبي توثيق Confirmation ڪندا آهن ۽ ماڻهوءَ جو نئون نالو رکندا آهن. شِوَ جا پوڄاري نئون نالو اهڙو رکندا آهن، جيڪو اعليٰ ۽ اُتم وجود ڏانهن اشارو هوندو آهي. جڏهن ته رومن ڪئٿلڪ وارا ڪنهن عيسائي سنت يا ڪنهن عيسائي بزرگ يا ملائڪ جو نالو رکندا آهن. وڪا ڪنهن جادو ٽوٽي واريءَ پوپيءَ عورت ڏانهن به خاص اشارو هوندو آهي، پوءِ پلي جادو ٽوٽي جو فرقو ڪهڙو به چونہ هجي ۽ ماڻهوءَ جو نالو بين پوپين عورتن وٽ پلي ٻيو هجي. پوپيءَ عورت جي جاءِ ڪرڻ وقت ماڻهوءَ جو نئون نالو ڪم آندو ويندو آهي، جنهن کي ڳجهو رکيو ويندو آهي. ماڻهوءَ تي ڪم ڪرڻ وارو نالو Working name پوپي پاڻ رکندي آهي ۽ اهو نالو ان وقت تائين ڳجهو رهندو، جيستائين مقدس وجودن لاءِ ڪا قرباني ڏني ويندي آهي ۽ ديوتائون پاڻ پوپيءَ جي رکيل نالي کي ظاهر ڪندا آهن (ڏسو Moura green witch craft St: paul, Llewellyn 1996) اهو ماڻهوءَ جي نالي کي ڪنهن خاص جوڙجڪ ۾ رکڻ لاءِ هوندو آهي. اهڙيءَ روايت شِوَ پوڄارين ۾ توڙي رومن ڪئٿولڪ عيسائي فرقي ۾ به هوندي آهي ۽ توثيق کان پوءِ جادو ٽوٽي واري فن ۾ ان ماڻهوءَ جو نالو گرو يا پروهت پاڻ ڪٺندو آهي ۽ وڏي ميڙ ۾ ان نالي جو اعلان ڪيو ويندو آهي.

لامذهب فرقي ۾ زندگي جي ڊيگ Caulduon نظريو آهي، جنهن وسيلي ڏرتيءَ تي موجود زندگي جو سلسلو لاڳاپيل آهي. جنهن جو اشارو ديويءَ جي ڳرپ ڏانهن هوندو آهي. دراوڙن جي نظام ۾ هن کي يوني چيو ويندو آهي. زندگيءَ جي شڪتي هن ڊيگ وسيلي شڪل اختيار ڪندي آهي. جڏهن زندگي ختم ٿيندي آهي ته زندگيءَ جو ڏَپ energy يا آتما موٽي اچي انهيءَ ڊيگ ۾ داخل ٿيندا آهن. جيڪڏهن مختلف عقيدن ۾ موجود ساڳين روايتن کي پاڻ ۾ ملائبو ته هڪ ثقافت ٻڌجي پوندي، جنهن کي اسان جديد قسم جو وڪا مذهب سڏي سگهون ٿا. ان جو ڪارڻ اهو آهي ته مذڪوره وڪا فرقو سنڌ جي قديم مذهب جي بلڪل ويجهو آهي. هن فرقي جي موجوده دور جي هندو روايتن سان ڪابہ ويجهڙائپ ڪانہ آهي، پوءِ پلي ديوتائن جا نالا تبديل ڪري يوربي طرز جا رکيا وڃن، پر اصليت جو تسلسل موجود رهندو آهي. يورپ جي ديوين جي ٿمورتي بلڪل شڪتي آهي ۽ سڳن وارو هر يوربي ديوتا شِوُ هوندو آهي، جنهن جو هندستان اندر خاص نالو شِوُ ترئمنڪ Siva Trayambaka آهي، يعني ديوين جي ٿمورتيءَ

سان پرٽجڻ Wed to the triple goddess. زنده مذهب وقت ۾ سيپيتا سان گڏ ڦرندا گهرندا رهندا آهن ۽ ارتقا ڪندا رهندا آهن ۽ مذهب اهڙين تبديلين جو مرڪز هوندو آهي. تنهن ڪري سنڌ جا ديوتائون ۽ ديويون به تبديلي ٿي ويون آهن. مثال طور موجوده دور جي آمريڪا جي عيسائيت اها ڪانه آهي، جيڪا چوٽين صديءَ عيسويءَ ۾ هئي. (اتر آفريڪا جا ڪيترائي عيسائي سالن تائين اوچن نُلهن تي متي ويٺا هوندا هئا. انهيءَ مقصد سان ته اهي مذهب جي سچائي ۾ ثابت قدم ثابت ٿين. انهن کي اڄ عيسائي بزرگ تسليم ڪيو ويندو آهي.) ساڳيءَ ريت وڪا فرقي سان موجوده دور جا پوئلڳ به ائين ڪونه آهن. جيئن وچين دور جا پوئلڳ هوندا هئا. پر گهڻيون علامتون بلڪل ساڳيون هونديون آهن.

(روم جي ڏند ڪٿا موجب هيڪيٽ Hecate ديويءَ جي ٽمورتي جيڪا سنڌ جي شڪتي ديويءَ جي ٽن روپن مطابق آهي.)

يورپ جي هيڪيٽ Hecate ۽ موريگو Morrigu به اڄ تائين دراوڙي روايتن مطابق ڏسبيون آهن ۽ شِوَ ديوتا کان سواءِ شڪتي موجود آهي، جنهن کان سواءِ شڪتي موجود آهي، جنهن کي ڏوما وتي Dhumavati

سڏيو ويندو آهي. جيڪا ڪک ڪراڙي عورت جي روپ ۾ هوندي آهي. اها ڪارين طاقتن ۽ ڪاري جادوءَ جي نمائندگي ڪندي آهي. ان جي مورتي ڪانوَ Crow جهڙي هوندي آهي. سنڌ جي نقطئه نظر کان شڪتيءَ کان سواءِ اڪيلو شِوُ به شڪتيءَ جي علامت هوندو آهي. پوءِ يلي شڪتي جي ظاهري شڪل موجود نه به هجي. پر ڀنهي جي گڏ هجڻ سان صحيح نموني واريون سرگرميون جاري رهي سگهنديون آهن ۽ طاقت جي لرزش واسطي هن جوڙيءَ جو هر هڪ شڪل ۾ گڏ رهڻ نهايت ضروري هوندي آهي ۽ پوڄا لاءِ به هن ديوتا جو ٻنو هجڻ لازمي هوندو آهي. پر جيئن ته شڪتي ديوي سگهه جي علامت هوندي آهي. تنهن ڪري آئرلئنڊ ڏانهن ويندڙ مذهب ۾ سنڌس حيثيت متاهين ۽ غالب رهي. ان کان سواءِ ڪيلٽڪ مذهب ۾ پڻ سنڌس ساڳي حيثيت برقرار رهي. ڪيلٽڪ جي جنگ جي ديويءَ جو نالو موريگو يا موريگان Morrigan آهي. سريلنڪا ۾ اها ديوي موروڙگان Mururgan ٿي وڃي ٿي. جڏهن ته دراوڙن جي اولاد تامل نسل وٽ جنگ جو ديوتا آهي. اهو نسل موروڙگان جي پوڄا رات وجداني قسم جو ناچ ڪندو آهي. جنهن جو هٿيار ڏڪو Spear آهي. دراوڙن جو تامل نسل جنگي ديوي ڪورا وائي Korra vai جي به پوڄا ڪندو آهي. برٽش آئسلس ۾ هن ديويءَ جو نالو متجي ڪيريڊون Cerridwen ٿي ويو آهي. دراوڙن جو تامل نسل ڏکڻ هندستان ۽ سريلنڪا ڏانهن هليو ويو هو. اهڙيءَ ريت سنڌ جا دراوڙا اناطوليه ڏانهن ويا هئا. جن کي ليڊين Lydian جي نالي سان سڏيو ويندو آهي. بعد ۾ هو اتر اتليءَ ڏانهن به وڌيا هئا. جتي کين ايٽروسڪان Etruscan سڏيو ويو هو. پوءِ ميڊيٽرانين علائقن کان ٽينڊا اسپين پهتا. جتي آئبرين Iberian واري جوءِ جي اتر اولهه ۾ هنن کي گاليشيا Galicia جو ڪيلٽيبري Cetiberi ڪوئيو ويو هو. اتان کان پوءِ آئرلينڊ ويا هئا. هنن نقل مڪاني ڪندڙن جي پهرينءَ نهر کي فير بولگ Fir Bolg سڏيو ويو آهي. هنن کي پنهنجي نسل جي مهاجرن 1500 ق. م. ۾ فتح ڪري ورتو هو جيڪي پاڻ ٽئوٽاڊي دانو Tuatha de Danu چوائيندا هئا. جنهن جي معني آهي دانو ديوي جا ماڻهو. ويدڪ دور سان لاڳاپيل هن ديويءَ کي وٽن جي ديوي Tree goddess سڏيو ويو

آهي، جيڪو شڪتي ديويءَ جو هڪ روپ آهي. سنڌ هيءُ نالو 1600 ق.م کان 1200 ق. م. تائين گهٽو مشهور هو. هن کان پوءِ ڪيلٽڪ نالي وارن دراوڙن جي ٻي لهر آئي، جن وري ٿئوتا ڊي دانو وارن کي فتح ڪيو هو جن هنن کان اڳ سنڌ کان نقل مڪاني ڪئي هئي.

سنڌ جي قديم مذهب جي اثر کي ڪيلٽڪ جي "وڪا" روايتن ۾ واضح طور تي ڏسي سگهجي ٿو. گالڪ Gaetic ڪيلٽڪ وڃي برٽش آئسلس ۾ آباد ٿيا هئا، جن پنهنجي نسل جي ٻن گروهن کي اتان ڪڍي ڇڏيو هو. لامذهب فرقي جون ڏند ڪٿائي روايتون آهن ته آئرلينڊ جي ماڻهن جو تعلق شِوَ جي پوڄارين سان آهي. ڪشولئن Cuchulainn جي ڪهاڻي ۾ مشهور آهي، جنهن پنهنجي پٽ کي گاءِ بولگ Gae Bolg جي ڏند ڪٿائي شيشن سان قتل ڪري ڇڏيو هو. هيءَ ڏند ڪٿا ۾ انڌڪ Andhaka جي ڏند ڪٿا جهڙي آهي. ڇيو ويندو آهي ته انڌڪ ان وقت پيدا ٿيو هو جڏهن پاروتيءَ جي پگهر جو ڦڙو شو جي ٽين ءَ اک ۾ پيو هو. مذڪوره انڌڪ پنهنجي ماءُ سان عشق ڪندو آهي، جنهن کي سندس پيءُ شِوَ ترشول هڻي ائين قتل ڪري ڇڏيو هو جيئن ڪشولئن ۽ پنهنجي پٽ کي ان ترشول سان قتل ڪيو جيڪو فيئري فادر Faerie Father هن کي ڏنو هو. گاءِ بولگ Gae Bolg دراوڙي ديوتا جي هڪ علامت آهي، جيڪا ٿئوتا ڊي دانو جي پيءُ پنهنجي ڪيلٽڪ پٽ کي ڏني هئي. بعد ۾ شِوَ پنهنجي پٽ کي ٽين ءَ اک سان ساڙي رک ڪري ڇڏيو ته جيئن هو ان کي خالص بڻائي سگهي ۽ زنده ڪري سگهي. اڄ ڪلهه شو جي باري ۾ هندو ڏرم ۾ ڪيئي ٽڙيل پکڙيل ڏند ڪٿائون آهن، جن جو هڪ ٻئي سان تعلق آهي. ڪن مورخن جو خيال آهي ته ڪنهن زماني ۾ اهي سڀ ڏند ڪٿائون فقط هڪ ڏند ڪٿا هئي، جيڪا بعد ۾ ٽڪرن ٽڪرن ۾ ورهائجي وئي، جنهن کي ويدڪ دور جي ماڻهن بار بار ورجايو آهي. اهڙيون ڏند ڪٿائون يورپ ۾ به رلجي ملجي ويون هيون. پر اهو چٽيءَ ريت معلوم ٿي وڃي ٿو ته انهيءَ ڏند ڪٿا جو واسطو هندو ڏرم سان نه پر سنڌ جي قديم مذهب سان آهي.

سج، چند، وٽن، ساهدارن ۽ نانگن جي پوڄا جو رواج تامل نسل جي ماڻهن ۽ ٿئوتا ڊي دانو جي ماڻهن ۾ آهي. ڇيو ويندو آهي ته ڊي دانو

فير بولگ کي شڪست ڏني هئي. اهو به معلوم ٿئي ٿو ته ڪيلٽڪ نسل جا ماڻهو به انهن علامتن جي پوڄا ڪندا هئا. هن سيني ماڻهن جو تعلق سنڌ جي دراوڙن سان آهي جيڪي ٻن هزارن سالن تائين يورپ ڏانهن هجرت ڪندا رهيا هئا. شِوَ پنٽين ۽ ڪيلٽڪ ماڻهن جو ماتمي رنگ زعفراني ڳاڙهو آهي. لاش جي دفن ڪرڻ جو طريقو به ٻنهي جو ساڳيو آهي. ڳيرڙيءَ red ochre جي رنگ کي زندگي جي علامت سمجهيو ويندو هو تنهن ڪري لاشن کي ڳيرڙي هنئين ويندي هئي.

هن قسم جي شاهدين جي آڌار تي تعين هيٺ ڪري سگهجي ٿو ته يورپ جي وڪا جي لامذهب فرقيوار روايتن جو وڏو حصو سنڌ جي مذهب سان ملي ويو هو. ديوين جي ٽمورتيءَ Triple goddess جهڙي طرز ڪنواري ماءُ ۽ ڪراڙي جهور جهڙي علامت شڪتي ديويءَ جا مختلف روپ آهن. سگهن وارو ديوتا، ٻيلي جي Lady ۽ Lord، سج ۽ چند جو ديوتا ۽ ديوي، اهڙيون سڀ ڳالهيون سنڌ جي شِوَ ديوتا ۽ شڪتي ديويءَ ۾ نظر ايندڙيون آهن. وڪا ۽ هندو ڌرم ۾ فرق صرف هن ڳالهه جو آهي ته وڪا ڌرم ۾ ويدڪ اثر موجود نه آهي. يورپ جي وڪا مذهب ۾ اڄ شِوَ ۽ شڪتيءَ جي پوڄا ٿيندي آهي. جيڪي يورپ جي لامذهب فرقي ۾ لارڊ ۽ ليڊي جي روپ ۾ آهن. هن مان ڇڱيءَ ريت اندازو ڪري سگهجي ٿو ته جيڪڏهن آريا اڃي سنڌ جي مذهب جي ترقيءَ ۾ رڪاوٽ نه ٻڌجن ها ۽ دڪيانوسين ۽ ذات واري درجه بندي رائج نه ڪن ها ته اهو مذهب گهڻو ترقي ڪري وڃي ها.

(مقدس نانگ جي هيءَ تصوير ايتروسڪان جي تائيٽ تي نظر اچي ٿي. جنهن مان پتو پوي ٿو ته نانگ پوڄا جو قديم دور ڪان وٺي رواج هو)

يورپ جون جادوءَ واريون گرين روايتون مسلسل وڌيون ۽ ماحول مطابق ترقي ڪنديون رهيون هيون. ان جي برخلاف متئين درجي جي ماڻهن ۾ آريائي مذهبي نظام موجود هو. پر سنڌ جو مذهب بہ گڏوگڏ ترقي ڪري رهيو هو. هڪ صدي ق. م. دوران گنڈرسٽرپ Gunderstrup جي هڪ ديگ اچي ٽي، جيڪو قديم آثارن جو جڙ هڪ املهہ خزانو هو يا من موهيندڙ مقدس نشاني هئي، جنهن ۾ سرنو نوس Cernunnos جي تصوير چٽيل آهي. جيڪو سڱن وارو ديوتا آهي، جيڪو پسو پتي Lord of Animals آهي. اهو هوبهو دراوڙي مهر ۾ نظر ايندڙ پسو پتي Lord of Beasts جهڙو آهي. هتي اسان مذهبي روايتن جو هڪ سلسلو ڏسڻ ۾ اچي ٿو جيڪو شِوَ کان وٺي ڊايونيسس تائين پکڙيل آهي. هي ديوتا هڪ غار ۾ جمي ٿو. سندس پرسان مقدس ڏيگو آهي. خوشين ملهائڻ واسطي،هڪ گڏهہ تي سوار ٿي اچي ٿو. هن جو موت واقع ٿئي ٿو ۽ جلد ئي وري جيئرو ٿي وڃي ٿو.

(مٿراس Mithras طرفان ڏيگي جي قرباني. هن آريائي قسم جي ڏند ڪٿا ۾ ديوئ سان گڏ نانگ بہ نظر اچي رهيا آهن. هي ابتدائي عيسائيت جي نظرئي جي سخت خلاف تصور آهي.)

هي سارو قصو سنڌ جي پوکي راهيءَ جي موسمن سان واسطو رکي ٿو جيڪو يورپ تائين اچي پهتو آهي. اهڙيون ڳالهيون اهي هجرت ڪندڙ ماڻهو سنڌ مان کڻي اتي پهتا هئا. انهن تصوراتي ڳالهين کي سچ سمجهيو ويو ۽ عيسائيت جهڙي راسخ العقيده منصب ۾ شامل ڪيو ويو هو.

ويدڪ مذهب سنڌ جي قديم مذهب کي تبديل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي هئي. مشرق قريب جي لاوي اثر ۾ هن مذهب کي ختم ڪرڻ لاءِ گهڻو پاڻ پتوڙيو هو. پر يورپ ۾ مذهبي ارتقا ٻئي قسم جي هئي. جنهن ۾ عام ماڻهو عيسائيت ۾ لامذهب فرقي جي گڏيل روايتن ۾ يقين ڪري رهيا هئا. اهڙيءَ ريت عام ماڻهوءَ جو مذهبي ورثو تباهه ٿيڻ کان بچي ويو هو ۽ هڪ نئين مذهب جي روايتن کي متاثر ڪري رهيو هو. چاڪاڻ ته پراڻي مذهب جون رسمون اختيار ڪري ورتيون هيون. اهڙيءَ وڪا جو وڏو اوستارا کي بهار جي ديوي اوئيسٽر Oestre جو ڏينهن ڪري ملهايو ويندو هو. جيڪو بعد ۾ وري عيسائين جو ايسٽر Easter بڻجي ويو هو. اهو ائين هو جيئن قديم دور جا يهودي ايسٽر Esther ملهائيندا هئا، جيڪا درحقيقت Oestre هئي. جيڪا اشطار اسطاريت Astarte اشطاري ديوي ۽ شڪتي هئي. اهڙيءَ ريت يهودي مذهب جي ڪنواري ڇوڪري ۽ ايسٽر Esther ۾ ڪو تعلق ڏسڻ ۾ اچي ٿو. جنهن ايران جي بادشاهه کي موهڻ واسطي سادگي اختيار ڪئي هئي. ساڳيو قصو سنڌ جي پاروتيءَ ديويءَ جو آهي. جنهن شِوَ جي پيار حاصل ڪرڻ واسطي قيمتي ڪپڙا پائڻ ڇڏي ڏنا هئا ۽ سنياسين وارا سادا ڪپڙا پائڻ شروع ڪيا هئا. هڪ روايت اها به آهي ته پاروتيءَ ويدڪ ديوتائن کي دٻت کان بچائڻ واسطي شِوَ سان عشق ڪيو هو ۽ ان مان ڪيس هڪ پٽ به جائو هو. اهڙيءَ ريت اسان کي هڪ ٽين روايت هن ريت به ڏسڻ ۾ اچي ٿي ته ايسٽر يهودين کي هڪ تباهه ڪن سازش کان بچائڻ واسطي ايراني بادشاهه سان پيار ڪيو هو.

عيسائين جا به وڏا ڏينهن جهڙو ايسٽر (The spring equinox) ۽ ڪرسمس (the winter solstice yule) دراصل لامذهب Pagan سان واسطو رکن ٿا ۽ اهي ڏينهن هن ٻن وڏن ڏٺن کي انهيءَ ڪري پنهنجي

مذهبي روايتن ۾ شامل ڪيو ته جيئن عام ماڻهن کي متاثر ڪري، انهن کي پنهنجي مذهب ڏانهن راغب ڪن. جڏهن عيسائيت طاقت ۾ هڪ فوج جي مالڪ بڻجي وئي ته هن لامذهب حڪمرانن کي للڪاريو هو ۽ عام ماڻهن جي مذهب کي ڪفر جي فتويٰ ڏئي، انهن کي سخت سزائون ڏنيون هيون ۽ قتل ڪيو هو. جيڪو پڙهڻ جي تڪليف گوارہ ڪندو، ان لاءِ اهڙا دستاويز موجود آهن. اهو وايو منڊل ڏاڍو وهاڻيل هو. چوطرف سازشون، مارڌاڑ ۽ قتل عام هو. هرڪو ماڻهو پوپ هجڻ جي دعويٰ ڪري رهيو هو. گڙبڙ اهڙي هئي، جو هڪ گهوڙي ۽ هڪ عورت کي بہ پوپ جي عقيدي لاءِ چونڊيو ويو هو. هڪ ٻئي سان جهيڙا زهر ڏئي مارڻ جا ۽ زنا جا واقعا بہ عام جام هئا. ڪرجا گهر جا اڳواڻ سياسي ۽ روحاني سرواڻ بڻيا وينا هئا، جن اهڙي قسم جي ڪِيس ۽ ڦهر جا دروازا کولي ڇڏيا هئا.

گرجا جو سارو جوڙجڪ اهڙو هو جو سارو شان شوڪت پوپ جي چوڌاري ڦرندو هو. اهڙيءَ ريت عيسائي مُلن ۾ مرتبي مطابق درجہ بندي ٿي وئي ۽ عيسائي تسلط کي قائم رکڻ لاءِ کين علائقا بہ ورهائي ڏنا ويا هئا ۽ ڪنسٽنٽائين Constantine کان اڳ واري شهنشاهہ جا سڀ اختيار کسيا ويا هئا. ڊايو ڪليٽن Diocletian هڪ ڪامياب ۽طاقتور حڪمران هو جنهن شهنشاهت جي هر حصي کي ملائي متحد ڪري ورتو هو. هن پنهنجي شخصي طاقت کي ڪتب آڻي ائين ڪري ورتو هو ۽ هوريان هوريان ڪري پنهنجي مختلف علائقن dioceses کي فتح ڪري ساري شهنشاهت کي پنهنجي ضابطي هيٺ آندو هو. هن پنهنجا وزير بہ مقرر ڪيا هئا، جيڪي ملڪ جو انتظام هلائيندا هئا. هن کان پوءِ ڊايوڪليٽينن يوگوسلوويا هليو ويو. جتي هو ڏاڍي شان شوڪت سان رهڻ لڳو هو. اتي هن گوبيءَ Cabbages جو فصل اپائڻ لڳو هو. شهنشاهت جي ڪم ڪار کي ٽوڪڻا چئي ڇڏي ڏنو هئائين. ڪنسٽنٽائين اهڙي ماحول ۾ پهتو هو. شهنشاهت جو انتظامي جوڙجڪ ڊايوڪليٽين جي تخليق هو. جيڪو هن کي جڙ ورثي ۾ ملي ويو هو. هن فقط انهن ماڻهن کي پنهنجي انتظاميہ ۾ ڪنيو جن تي سندس اعتبار هو ۽ ڪيس ويساهہ هو. نہ تخت لاهيندا نہ وري هن کي

قتل ڪندا. عيسائين ڏٺو ته سندن سياسي طاقت هن جي زنده رهڻ سان سلهاڙيل آهي.

ڪنسٽنٽائين رومي شهنشاهت جي زوال کي فقط پنهنجي زندگيءَ تائين مس بچائي سگهيو هو. هڪ صديءَ کان ٽورو عرصو وڌيڪ دوران شهنشاهت تي تمام گهٽا حملا ٿيا هئا. ٽوريءَ ٽوريءَ وٽيءَ کان پوءِ روم جي قرلٽ ٽيندي رهي. آخر ۾ عيسائين روم وارن جو وڏو قتل عام ڪري حڪومت جون واڳون پاڻ سنياليون. حقيقي قصو ائين ڪونہ آهي. رومي شهنشاهن جي زوال جو ڪارڻ اهو هو ته عيسائي سياستدانن پنهنجي سياست جو بنياد نفرت ۽ تڪرار واري سياست تي رکيو هو. هنن ڪنسٽنٽائين جي حڪمرانيءَ دوران اهڙي حيثيت حاصل ڪري ورتي هئي، جو هنن سينيٽ مان قانون سازي جو هڪڙو سلسلو جاري ڪيو هو جن مطابق رومي شهنشاهيت جا سارا اسڪول بند ٿي ويا هئا. اهڙيءَ ريت جاڳر وجهي اڳڪٿي ڪرڻ جو سلسلو بند ٿي ويو. سيني درگاهن ۽ مندرن جا دروازا بند ٿي ويا. شهنشاهت جي حدن اندر جتي بہ لائبريريون هيون ساڙي خاڪ ڪيون ويون هيون. هنن تعليمي ماهرن، عالمن ۽ فلاسافرن کي چونڊي چونڊي قتل ڪيو. شاگردن مان بہ ڪو وانگي جيئرو ڪونہ ڇڏيائون ۽ تعيلم حاصل ڪرڻ کي قانون خلاف عمل قرار ڏنو ويو هو. ان قانون مطابق تعليم فقط اهو ماڻهو حاصل ڪري پئي سگهيو جيڪو عيسائي مُلن واريءَ سنگت جو ميمبر هجي. ان کان پوءِ چونڊ محدود هئي. عام ماڻهو ته انجيل بہ پاڻ وٽ رکي ڪونہ سگهندو هو. صدين تائين ماڻهو پاڻ وٽ انجيل رکي ڪونہ سگهندا هئا. ڇاڪاڻ ته ائين ڪرڻ ملڪي قانون جي خلاف ورزي هئي. ائين چوڻ بہ ڪافي ڪونہ ٿيندو ته شهنشاهيت وحشي قسم جي حملي آورن جي ور چڙهي وئي هئي. سيني کان وڌيڪ ڪنور ۽ ظالم جرمنيءَ جا عيسائي هئا. جيڪڏهن اوهان تاريخ جو مطالعو ڪندا ته توهان کي اهو ضرور ڏسڻ ۾ ايندو ته جرمن عيسائين ۽ رومي عيسائين وچ ۾ ڪونہ ڪو تڪرار هوندو هو جيڪو پراٽسٽنٽ فرقي جي پيدا ٿيڻ تائين ختم ڪونہ ٿيو هو. اهڙن سڌارن ساري يورپ کي جنگ جي اوڙاهہ ۾ ڌڪي ڇڏيو هو. اهڙو وهاڻيل وايو

منڊل رومي شهنشاهيت جي تباهه ٿيڻ جو پيش خيمو هو. انهيءَ زماني ۾ اهڙا گروهه به موجود هئا. جن جي وڏ ڪان وڏ اها ڪوشش هئي ته آرين جي سياسي ورثي وارن مذهبي ديوتائين کي اڳتي آڻجي ۽ فطرت جي ديوتائن کي پوئتي ڌڪي ڇڏجي.

رومي شهنشاهن جو وڏو حصو رومي چرچ جي ضابطي هيٺ هو. ننڍا وڏا عملدار به هن نظام جي ماتحت هئا. ڏلن ۾ محصولن جي وصولي به انهن ماڻهن جي هٿ ۾ هوندي هئي. ايتري قدر جو روم جي شهنشاهت جا بادشاهه به هنن جي آڏو ڪجهه به ڪونه هئا. ٻهراڙيءَ جي لامذهب فرقي وارن ماڻهن کي سترهين صدي عيسويءَ تائين برداشت ڪيو ويو هو. پر مذهب ۽ ان سان لاڳاپيل رسمون زير زمين هليون ويون هيون يا گهر جي ڪنڊ ۾ لڪي ادا ڪيون ويندين هيون يا وري انداهيءَ جو فائدو ورتو ويندو هو. هن ڪيس ۾ قهر واري زماني تي گهٽو لڪجي ڇڪو آهي. ان کان سواءِ وڊيو به تيار ڪئي وئي آهي، جنهن کي وقت بوقت برادِ ڪاسٽ به ڪيو ويندو آهي، پر لامذهب فرقي ۽ ان جي پوئين سان ڪيل ظلم ۾ وڏو فرق موجود هوندو هو. اهڙن ماڻهن کي چونڊي قتل ڪيو ويندو هو. جيڪي زمين ۽ پئسي ڏوکڙ جا مالڪ هوندا هئا. اهڙن سرنديءَ وارن ماڻهن لاءِ پڇا ڳاڇا به ڪئي ويندي هئي ۽ ڪو نه ڪو بهانو ڏئي، هنن ملحد قسم جي ماڻهن، داين، ساين ٻوٽين جي سڃاڻ رکڻ وارن ماڻهن کي قتل ڪيو ويندو هو. پر هڪ رن زال ۽ پاڻهرتيءَ عورت جي ملڪيت ۽ روڪ رقم ڦرڻ هنن لاءِ جڙ ته اڪ جي ماکي لاهڻ هوندو هو. اهڙيءَ ريت زمين ۽ ڏوکڙن جي لالچ ۾ ڳوڙن جا ڳوٺ قتل ٿي ويندا هئا. اهڙيءَ ريت سارو علائقو انتظامي هٿن مان نڪري ڇڪو هو.

ان کان پوءِ هڪ ڇڙواڳ قسم جي گهرو جنگ شروع ٿي وئي، جنهن کي چرچ جي قاعدي قانون جي ڪابه پرواهه ڪانه هئي. بعد ۾ لامذهب قسم جي اڳواڻن پنهنجي تجربيڪار فوج جي مدد سان منجهيل ماحول کي پنهنجي هٿ وس ڪرڻ جي جاکوڙ ڪئي هئي. اسان هن معاملي کي ائين ڪونه ڏسي رهيا آهيون ته رڳو مذهبي ماڻهن جا گروهه انساني رتوڇاڻ ۽ وحشت جا ذميوار هئا، پر لامذهب قسم جا

حڪمران به روم جي مذهبي عيسائي چرچ کي پنهنجي اقتدار بچائڻ لاءِ مهاڏو ڏئي رهيا هئا. اها جڳ Civil قانون ۽ چرچ جي قانون، ماڻهن جي ناهيل قانون ۽ خدا جي قانون لامذهب حڪمرانن ۽ چرچ طرفان مقرر ڪيل حڪمرانن وچ ۾ گهرو جنگ هئي، جنهن جي شروعات عيسائي مُلن ڪئي هئي، هنن ٻنهي طاقتن وچ ۾ سياسي رسا ڪشي چوٽ رهي. وڙهن سانهه لتاڙجن ٻوڙا. ۽ غريبن جون مڏيون ملڪيتون ٻنهي ڏرين جي مال غنيمت تي ويندیون هيون.

هن قسم جي ڪنورتا ۽ ڏمر ڏوس هاڃا ڪري ڇڏيا. وسندیون ويران، ڳوٺ تباهه ۽ شهر ويران ٿي ويا. جيڪي وسندیون وانڍيون سڙي خاڪ ٿيڻ کان بچي ويون، سي لٽ ڦر کان پاڻ بچائي ڪونه سگهنديون. اهڙيءَ تباهي جي سيڪيل سينن جون خبرون نئين دنيا تائين به پهچي چڪيون هيون. جڏهن يو ايس اي جو دستور لکجي رهيو هو تہ ان جي بنياد رکڻ وارن ماڻهن اهو پڪو پهه ڪيو هو تہ هتي سندن نئينءَ حڪومت ۾ مذهبي تعصب موجود ڪونه هوندو. جنهن دنيا جي مختلف قومن کي ناس ڪري ڇڏيو آهي، تنهن ڪري هنن مذهب ۽ سرڪار کي الڳ ڪري ڇڏيو. ان جو محفوظ پاسو اهو آهي تہ سياسي اڳواڻن جي چونڊ مهم دوران سياسي عهدي لاءِ مذهبي ضرورتن واري ڳالهه تي زور ڪونه ڏنو ويندو آهي، پر موجوده دور ۾ اسان ڏٺو آهي تہ جڏهن مذهب ۾ دلچسپي رکندڙ سياسي گروهه ڪنهن سياسي پارٽيءَ تي هن مقصد سان غلبو حاصل ڪري ونڊندو آهي تہ جيئن ڪنهن مذهبي ايجنڊا تي ڪم ڪري سگهجي. تہ مذهب ۽ "سول لا" وچ ۾ تڪرار پيدا ٿي پوندو آهي ۽ مذهبي نقطئه نظر کي غير قانوني طور بيانن ۽ 'ماس ميڊيا' وسيلي چونڊ مهم دوران هلايو ويندو آهي.

يورپ ۾ تڪرار جو اُپري اچڻ

جڏهن سنڌ جي مهاجرن جو آخري گروهه يورپ ۾ پهچي رهيو هو، تہ ان وقت سنڌي مهاجرن جي ماتر پومي هندو ۽ مسلمانن وچ ۾ چڙيل جنگ جي نتيجي ۾ تباهه ٿي رهي هئي. ٻئي ڏريون مذهب جي

سمجهاڻيءَ تي هڪ ٻئي سان وڙهي رهيون هيون. سنڌ کان آيل جپسين ۾ سنڌي رنگ موجود هو. جيڪو ٻنهي ڏرين لاءِ قابل قبول ڪونہ هو. جڏهن اهي ڳهندا هلندا اچي يورپ پهتا تہ هنن کان اڳ آيل جپسي سنڌ-يورپي معاشري ۾ ضم ٿي چڪا هئا. تنهن ڪري نون آيلن جپسين کي ڏاريو ۽ اوپرو سمجهيو ويو هو. توڙي جو اڳ ۾ آيل جپسين جون مذهبي روايتون عيسائي مذهبي روايتن سان رلي ملي ويون هيون. پر پوءِ بہ انهن ۾ هندستاني اثر موجود هو. ڦار وجهي پاڳ ٻڌائڻ وارن جپسين، يورپي ڏهنن کي بونا جي ديويءَ سبليس Sibyls جي ياد ڏياري ڇڏي هئي. ان کان هنن ۾ ڪي اهڙيون روايتون بہ موجود هيون، جيڪي رومي ماڻهن ۾ بہ هيون. جپسين جون رولو قسم جون عورتون سڄ ديوتا جي آڏار تي اڳڪٿيون ڪنديون هيون. پوءِ اهو طريقو يورپ جي اصل باشندن کي قبول هو يا نہ. جپسين پاڻ سان دريا هن ۾ وهنجڻ ۽ دريا هن جي پوجا ڪرڻ جهڙيون روايتون آنديون هيون، تنهن ڪري يورپ ۾ موجود پاڻيءَ سان لاڳاپيل تيرٿن ۽ مقدس چشمن جي پوجا ڪرڻ وارن ماڻهن کي هڪ وڏي طاقت ملي وئي هئي.

موجوده دور جو يورپي وڪا ڏرم، سنڌ جي دراوڙي مذهبي روايتن جي يورپي لامذهب فرقي جي گرين سطح تائين روايتن جي ملي وڃڻ ڪري پيدا ٿي چڪو هو. ان جو ٻيو ڪارڻ بہ هو جو سنڌي جپسي وڪا مذهب ڏانهن ويجها ٿيڻ لڳا هئا. ڇاڪاڻ تہ اهي ٻئي ڏريون عيسائين جي تعصب واري رويي خلاف ردعمل جو هڪ جهڙو اظهار ڪري رهيون هيون. ان کان پوءِ يورپين عورتن جي باري ۾ غلط فهميون پيدا ٿيڻ لڳيون هيون، جيڪي Black Mass جو ڏينهن ملهائيندڙ هيون ۽ ٻيون بہ ڪي اهڙيون ڳالهيون ڪنديون هيون. جن ڪري عيسائين جي مذهبي علامتن جي توهين ٿيندي هئي. اهڙيون علامتون ۽ روايتون رومن ڪئٿلڪ مذهبي فرقي ۾ موجود هيون، جن تي هي جادوگر عورتون ٽوڪ ڏنڪ ڪنديون هيون. جهڙوڪ صليب تي چڙهڻ وغيره. اهي پاڻ کي هٿرادو قسم جي صليب تي چاڙهي، هيڏي هوڏي لڏندا هيون. اهو ڪو جادوگريءَ جو ڏنڊو ڪونہ هوندو هو پر عيسائي مذهب کان نفرت جو اظهار ڪيو ويندو هو. جيڪو عام ماڻهن جو مذهب ٿي چڪو هو.

اهڙي ماحول ۾ عام ماڻهو به ڏاڍا جو شڪار رهيو جنهن لاءِ هي مثال پيش ڪري سگهجي ٿو ته جڏهن استاد ڪلاس روم ۾ نه هوندو هو ته چوڪرا چاڪ سان بورڊ تي استاد جي ڪل جهڙي تصوير ڪڍي اچي ٻين شاگردن سان گڏ ويهندا هئا ۽ ڪلندا هئا. اهو به ماڻهن جو ڪاوڙ جو اندر مان اوبر ڪڍڻ جو هڪ طريقو هوندو هو.

Black Mass ۽ جادوگر عورتن جو سبت Sabbat هڪ ڳالهه ڪانه هوندي هئي، ۽ مذهبن جي مکيه ڌارا main stream ۾نهي کي هڪ سمجهندي هئي. جادوگر عورتن جي Sabbat جو اهو اصول ئي ڪونه هوندو ته ڪنهن ٻئي مذهب کي گهٽ وڌ ڳالهائي، ۽ اهو انسان ۽ ڌرتيءَ ۽ ڪائنات جي وچ ۾ موجود تعلقاتن جي باري ۾ هوندو هو. Sabbat ۾ منتر وغيره ڪونه اچاريا ويندا هئا. ۽ عيسائين جو نقل ڪري ڏيکاريو ويندو هو. اهڙيءَ ريت نيچ قسم جون ڳالهيون کي شيطاني ڪونه هوندیون هيون. آخري قسم جي ايجاد عيسائين جي مذهب تي دارومدار رکندي، جنهن کي فقط حوالي طور ڪم آندو ويندو هو. شيطان جي پوڄا ديوتا جي انا کي تبديل ڪرڻ هو. ڇيو ويندو آهي ته ڀاڙ کي ڪجهه نه سمجهڻ ۾ بيجا خوف آتما ۽ دماغ لاءِ صحتمند ڪونه هوندو آهي. شيطاني مذهب وارن تي الزام هئا ته اهي ماڻهن کي چيڇلائيندا ۽ عذاب ڏيندا هئا. کين وٽندو هو ته انهن جا عضوا به ڪپي ڇڏيندا هئا. ٻار کڻي ويندا هئا ۽ انهن کي کائي ڇڏيندا هئا. جنس پرست به ڏاڍا هئا، ۽ مٿن اهڙا الزام ثابت ٿي ڪونه سگهيا هئا، ليڪن اهڙا ڪيترا عيسائي آهن، جن لونءَ ڪاندارينڊ واقعا ڪري دنيا کي ڇرڪائي ڇڏيو آهي. جونس ٽائون Jonestown ۽ واڪو Waco ۾ موجود Branch Davidian اهڙا مثال آهن، جو عيسائين مٿان ضابطو رکڻ ضروري ٿي پيو آهي.

۽ پوءِ به عيسائي دشمن شيطاني ڪردار جي ماڻهن کي عيسائي جاودگرياڻين سان ملائڻ ۾ ڏاڍا تڪڙا هوندا آهن، ۽ اهي عيسائيت کان اڳ واري وڪا فرقي جي روحانيت کي سچائڻ ۾ ناڪام ٿيا آهن. سگڻ وارو ديوتا، عيسائن جي خيال موجب، براين ۽ بچڙاين جو ديوتا ڪونه آهي. وڪا فرقي وٽ ڪوبه برو بچڙو ديوتا ڪونه هوندو آهي. هي ته

سخي ۽ طاقتور ديوتا آهي، جنهن جي ڪڏهن ساري دنيا پوڄا ڪندي هئي. دوزخ تہ موجود ئي ڪونہ هوندو آهي نورني ديوي Norse goddess کي جهنم لاءِ بچائي رکيو ويو جيڪا پاتال Underworld ۾ رهندي، جتي سيئي ماڻهو مري وڃڻ کان پوءِ نئين سر جنم لاءِ ترسيل هوندا آهن.

بازنطيني شهنشاهہ ٿيوڊوسس Theodosus پنجين صدي عيسويءَ ۾ هڪ قانون ٺاهيو هو تہ فقط هڪ قسم جي عيسائيت هجڻ گهرجي. فطري طور تي ملن ۽ ملحدانہ خيالن جي ختم ڪرڻ ڪري جنگين جو سلسلو شروع ٿي ويو هو جيڪو ان وقت تائين هلندو آيو جيستائين ترڪ اسلام کڻي اچي نہ پهتا هئا. ان کان پوءِ مقدس تثليث وارو بحث ختم ٿي ويو ۽ سيئي چوڻ لڳا تہ ڪير بہ موجود ڪونہ آهي، سندن نظريو هو تہ فقط هڪ الله آهي، جنهن جي معنيٰ الله آهي. عيسائيت جي ابتدائي دور ۾ يورپ، اتر آفريڪا، يونان ۽ مشرق قريب ۾ "ڇا اصول آهي ۽ ڇا ڪندو آهي" جا لفظ گونجڻ لڳا هئا. عيسائي ملا ۽ مذهبي فلاسافر انجيل جي جملن جون معنائون پيڻ لڳا هئا. ان کان سواءِ لفظن ۾ زبر، زبر بابت بہ سوال ڪندا هئا. هڪ جنگ تہ آءِ "I" جي مٿان ڏنل نقطي تي لڳي هئي. ڇاڪاڻ تہ انجيل جي پهرين مترجم کان آءِ "I" مٿان ٽهڪو ڏيڻ وسري ويو هو ۽ سمجهيو پئي ويو تہ اهڙي غفلت ڪرڻ ڪفر آهي. پوئين دور ۾ سمجهيو ويو تہ غلطيءَ جي اصلاح ڪرڻ ڪفر آهي. "ايڊورڊ گبن" جو بيان آهي تہ ان تڪرار ۾ پورا هڪ لک ماڻهو قتل ٿي ويا هئا. آخر ڪار اها آءِ "I" ڪامياب ٿي، جنهن مٿان ٽهڪو ڏيڻ وسري ويو هو. (Decline and Fall of Roman Europe جلد II ۽ I، هينري هولٽ اينڊ ڪمپني 1985ع).

عيسائيت جي بنياد پوڻ وارن سالن دوران روم ۾ "سائيبل ۽ آتس" وارو مذهب مشهور ۽ مقبول هو. جنهن جا وڏا ڏڻ وڏيءَ ڏام ڏوم سان ملهايا ويندا هئا. آتس Attis هڪ خوبصورت نوجوان ديوتا هو جنهن جي سائيبل Cybele Goddess ديويءَ سان شادي ٿي هئي. هن ديوتا لاءِ سمجهيو ويندو هو تہ چنڊ جي ڏسجڻ واري ڏينهن هو زنده رهندو هو ۽ ٽن اونداهن ڏينهن ۾ هو مري ويندو هو ۽ ٽن ڏينهن کان پوءِ وري جيئرو ٿي پوندو هو. اهڙي واقعي جي ڏس ۾ هڪ پيرو عيد ملهائي

ويندي هئي. روم جي گهٽين وچان هڪ وڏو جلوس نڪرندو هو. ان جي مورتي هڪ تختي تي رکي ويندي هئي ۽ ان جا پوڄاري ان تختي کي ڪلهن تي کڻي هلندا هئا. ڏند ڪٿا موجب ان کي وڻ ۾ ٽنگيو ويندو هو. بعد ۾ ڪيس هڪ قبر ۾ دفن ڪيو ويندو هو. ٽئين ڏينهن هن ديوتا جا پوڄاري مشالون ٻاري هٿن ۾ کڻندا هئا ۽ روم جي گهٽين ۾ وڏي زور سان چوندا ڏوڙندا هلندا هئا: ڏسو ڏسو هو وري اُپريو آهي. اهڙو آواز ڄاتل سڃاتل هوندو هو ڇاڪاڻ ته هر سال ائين ٿيندو رهندو هو. اهڙي قسم جون مذهبي رسمون جيسي ۽ عيسائيت کان گهڻو اڳ هر سال ٿيندڙيون رهنديون هيون. اهڙو عيسائي مذهب 150ع تائين هليو. ان زماني ۾ عيسائين جو تعداد بلڪل ٿورو هوندو هو. انهن سالن جو ڪوبه دستاويزي ثبوت موجود ڪونه آهي، جنهن کي گذري ويل عرصو سڏيو ويندو آهي. عيسائيت جي ايري اچڻ جي زماني دوران جان ڊومينڪ ڪروسان John Dominic Crossan عيسائيت جي موضوع تي ڪيئي ڪتاب لکيا هئا، جن The Birth of Christianity بہ آهي. هي ماڻهو رومن ڪئٿلڪ فرقي جو اڳوڻو مُلو هو جيڪو هڪ عالم ۽ دي پال Depaul يونيورسٽي جو پروفيسر هو. هن ڪتاب جو موضوع هو ته جيسس Jesus (حضرت عيسيٰ ﷺ) جي صليب تي چاڙهڻ کان ستت ئي پوءِ ڪهڙا واقعا نمودار ٿيا هئا، (San Francisco Harpersan Francisco 1998) سندس هن ڪتاب ۾ انجيل بابت هڪ اکر بہ چيل ڪونه آهي. نہ وري هن کي اهڙيون کي خاص هدايتون بہ ڏنيون آهن. مذڪوره ڪتاب ۾ اهڙو حال احوال قلمبند ڪيو ويو آهي، جنهن مان سولائيءَ سان پتو پئجي سگهي ٿو ته هن نئين مذهب انهن ماڻهن ۾ ڪهڙي طريقي سان پير پختا ڪيا هئا، جيڪي يهودي ڪونه هئا ۽ اهڙا ماڻهو لامذهب فرقي وارن جا سهيوگي هئا. هن حقيقت کي بہ ضرور ياد ڪرڻ گهرجي ته هن مذهب عام ماڻهن جي خواهش ترقي ڪانه ڪئي هئي، پر هي مذهب انهن عيسائين جي پاس ڪيل قانون مطابق مٿي ايري آيو هو جن کي شهنشاهه ڪنسٽنٽائين سياسي اختيار ڏنا هئا. هنن عسيائيت جا مندر ۽ درگاهون بند ڪري ڇڏيون، جن جو واسطو عيسائي مذهب سان ڪونه هو. ان کان سواءِ هنن ٻين

مذهبن جي ملن تي پابندي هٽي ڇڏي هئي يا انهن کي موت جون سزائون ڏئي ماري ڇڏيو هو تنهن ڪري انهن غير عيسائي مذهبن جا اسڪول ئي بند ٿي ويا هئا. اهو هڪ سان وٺي مغربي تهذيب جي تعليم کي تباهه ڪيو ويو هو. انهيءَ لاءِ ته جيئن عيسائي اختيارين جي ادارن ۾ تيار ٿيندڙ تاريخ کي تسليم ڪيو وڃي. جڏهن تيرهين صدي عيسويءَ ۾ عيسائي ضابطي هيٺ تعليم جي نئين شروعات ٿي هئي ته يورپ ۾ انهن ڏاهن ماڻهن هڪ تحريڪ شروع ڪئي هئي، جن کي ملحد سڏيو ويندو ۽ ان تحريڪ کي علمي نظريو (Scholasticism) سڏيو ويندو هو. ان تحريڪ جي پيدا ٿيڻ جو ڪارڻ اهو هو ته اها تعليم انجيل ۽ عيسائي حڪمت عملين جي تمام گهڻي مدد ڪندي هئي.

يورپ جي لامذهب فرقي ۾ ڪرشن جون منجهيل روايتون، Cybele ۽ Attis جون مذهبي ريتون رسمون رلجي ملجي ويون هيون. انهيءَ سان گڏ بڏڙم ۽ شِوَ ڙم جون رضاڪارانه مذهبي تنظيمون به پنهنجو ڪم ڪري رهيون هيون، جن جون روايتون عيسائي مذهب جي روايتن جهڙيون هيون. ان کان ڪيئي صديون پوءِ ايران 1843ع ۾ مرزا حسين عليءَ اهڙين روايتن کي ڏسي پاڻ کي نبي سڏرايو هو. هن جي اولاد به پاڻ کي نبي ڪوٺايو هو. انهيءَ لاءِ ته جيئن پنهنجي پوئلڳن کي سنئين راهه واقف ڪندا رهن. هيءَ ته بهائي Bahai مذهب جو خالق هو. جيڪو دراصل باب Bab فرقي جي پيداوار هو. جنهن ۾ سيني مذهبن جا اصول اچي پاڻ ۾ ملندا هئا. هن مذهب جا ٻين کان سواءِ هي اصول شراب پيئڻ، پنڻ، غلامي ۽ گهٽين زالن سان شاديءَ جي سخت منع هئي. هي Panitheism جو قائل هو. عيسائي هن مذهب کي قديم ۽ غير اهم تصور ڪندا هئا. پر انجيل ۾ اهڙيون ڳالهيون موجود آهن ته الله تعاليٰ سيني شين ۾ موجود آهي. انجيل ۾ اهو اصول به موجود آهي ته الله تعاليٰ هر انسان جي دل اندر موجود آهي. اهڙيون حقيقتون شِوَ ۽ شڪتيءَ واري مذهب ۾ به موجود آهن.

عيسائيت جي ساري تاريخ اهڙين ڪوششن سان ڀري پئي آهي، جنهن ۾ چيو ويو آهي ته عيسائيت کي وڌ کان وڌ بهترين مذهب بنايو وڃي. اهڙي قسم جي ڪوشش جو نتيجو اهو نڪتو هو جو مختلف

عيسائي ڏريون تراورن ڪٽي اڇي پڙ تي پهتيون هيون تہ ڪير سچو ۽ ڪير ڪوڙو آهي. پوءِ تہ وڏي ويڑهہ ۾ جهونجهار ڪو جهيڙو لڳي ويو جنهن جو ڪارڻ اهو هو تہ هر ڏر پاڻ کي سچو عيسائي سمجهي رهي هئي ۽ جيسس جو حقيقي پوئلڳ تصور ڪري رهي هئي. ننڍڙن عيسائي گروهن جي هن ڪري همت افزائي ٿي رهي هئي، جو آرماگيڈن Armageddon جي آخري ڏينهن ۾ لکيل Book of Revelation ۾ تحرير ٿيل هو تہ سچا ماڻهو ٿورا هوندا.

عام ماڻهو ۽ڪا مذهب واري فرقي جي آڏار تي مذهب اندر نئين تبديليءَ جي ڪليءَ دل سان آڇيان ڪري سگهي ٿو ۽ هر قسم جي نواڻ جي توقع بہ ڪري سگهي ٿو جيڪڏهن ائين نہ ٿيو تہ وڪا مذهب بہ پين مذهبن وانگر هڪ رسمي مذهب بڻجي ويندو ۽ ان جو جديد دنيا اندر ڪو ملهہ بہ ڪونہ رهندو. پوڪين راهن جي پلي ٿيڻ لاءِ همدرديءَ واريءَ جادوئي رسم جي ضرورت ڪانہ هوندي هئي. ايٽروسڪان جي مذهب مطابق ڄڃ چٽي تازي ڪيڙيل زمين ۾ مرد ۽ عورتون جنسي رسم ادا ڪنديون هيون. انهيءَ لاءِ تہ جيئن پوک پلي ٿئي. اهڙيءَ ريت ديوتائن ڏانهن قتل ڪيل قاصدن جي لاشن کي موڪلڻ جي ضرورت ڪانہ هوندي هئي. ابتدائي دور جي عيسائين ۾ بہ وڪا واري رسم هوندي هئي، جيڪي ديوتا ۽ ديويءَ جي رسم ادا ڪندا هئا. ساريءَ تاريخ ۾ نظر ائين اڇي رهيو آهي تہ طاقت جي وهڪري جي تسلسل کي قائم رکيو ويندو هو. ڇاڪاڻ تہ اهڙي فطري وهڪري کي وقت جي تقاضائن موجب جديد هجڻ گهرجي. انهيءَ لاءِ تہ جيئن ماڻهوءَ جو نسل هڪ جڳهہ تي ٽڪي بيهي نہ وڃي.

هن لامذهب فرقي کي زنده ۽ طاقتور هجڻ گهرجي. ڇاڪاڻ تہ هن مذهب ۽ رسمن کي سزائن ڏاڍو ڏانوادول ڪري ڇڏيو آهي. ان کان سواءِ اسان کي اهو بہ صحيح اندازو ڪرڻ گهرجي تہ هيءَ مذهب ڪهڙي طريقي سان اڳتي وڌيو آهي. ان کان پوءِ اسان کي سوچڻو پوندو تہ موجوده دور جي گهرجن موجب اسان کي ڇا ڪرڻو آهي. اهڙيءَ ريت هن مذهب ۽ ان جي رسمن وسيلي ماڻهو پنهنجي اصلي جڳهہ کي سڃاڻي سگهندو ۽ انهن دنياوي ۽ فطري قوتن کي بہ ڄاڻي ونڊندو جيڪي هن جي چوڌاري موجود آهن. اهڙيءَ ريت انسان کي اندر جو آڏت ۽ باهر جو سڪون ملي ويندو. انهيءَ طريقي سان سندن پنهنجو پاڻ ۽ دنيا سان سٽا لاڳاپا قائم رهي سگهندا.

باب پنجون

يورپ جي لامذهب فرقي جونِ علامتون: فيئري ۽ آسترو لوڪ

اسان کوجنا ۽ لوچنا ڪري اهو معلوم ڪري ورتو آهي تہ لامذهب فرقي جون پاڙون سنڌ جي مقدس ڏرتيءَ ۾ ڪتل آهن. اهو مذهب پهريائين مشرق قريب پهتو. بعد ۾ يونان، ليڊيا، ايٽروريرا Etruria ۽ آخر ۾ اچي روم ۾ پهتو هو. پر يورپ جي لامذهب فرقي ۾ گڏيل قسم جون مخصوص خوبيون هيون. اهڙيون ڪيتريون وڪا ڏرم جون روايتون آهن، جيڪي قديم دور جي ديوتائن جي پوڄا پاٺ جي بنيادن تي ٻيڻل آهن. جهڙوڪ Diane (Diana, Artemis) آرادِيا Aradia ۽ ڊايونيسس، پان Pan ۽ سرنونوس Cernunnos، فري Frey ۽ فريئا Freya، آئبس ۽ اوسيرس، شِوَ ۽ پاروتي ئي آهن. ساڳيءَ ريت ديوين جون ٽمورتيون، جهڙوڪ هيڪيٽ Hecate ۽ برجيٽ Bridget يا اناج جي ديوين جون ٽمورتيون، جهڙوڪ قديم دور جي Kore-Persephone- Demeter جي ٽمورتي وغيره. معلوم ائين ٿي رهيو آهي تہ انهن ديوتائن ۽ ديوين جا نالا يورپي ماڻهن جي دلين تان ميسارجي ويا آهن. انهن کي نہ اهڙيون رسمون ياد آهن، نہ وري انهن رسمن ۾ موجود روحانيت ئي ياد آهي. پر هڪ اهڙي روايت موجود آهي، جيڪا مختلف مذهبن کي پاڻ ۾ ملڻ کان روڪي رهي آهي، جيڪا يونان، روم، ٽرليس ۽ ڪيلٽڪ جي ديوتائن جي ورڻي سان تعلق رکي ٿي. پر منهنجو خيال آهي تہ يورپ جا ماڻهو انهن کي روم سان لاڳاپيل روايتون سمجهندو آهي، جيڪا غلط قسم جي سوچ آهي. گهڻيون يوپيون وڪا ڏرم ۾ موجود

ديوتائين ۾ ديوين کي فقط Lady ۽ لارڊ Lord جي نالن سان سڏيندڙيون آهن. ڇاڪاڻ ته انهيءَ طريقي سان طالب جو قديم ۽ اٽ پورين ڏند ڪٿائن جي پيٽ ۾ مقدس وجودن سان جلد رابطو ٿي وڃي ٿو. گهٽا نالا انگريزي ٻوليءَ ۾ ڪونہ هوندا آهن. پر انهن ۾ خاص خوبيون ضرور هونديون آهن. مثال طور في Frey ديوتا ۽ فريئا Freya ديويءَ جي نالي کٽڻ بدران فقط Lord ۽ ليڊي جا لفظ اچاريا ويندا آهن ۽ جاڳر ڪرڻ وارو ڪم ته اڳ ئي تيار هوندو آهي ۽ جڏهن ديوتائن کي مدد لاءِ سڏيو ويندو آهي ته انهن نالن بدران لقب وارا نالا وٺي پڪاريو ويندو آهي.

(پيلاسجين ڊميٽر Pelasigian Demeter اناج جي ماتا ديوي Mother goddess)

مان محسوس ڪيو آهي ته ديوتائن کي ڪنهن ڏاريءَ ٻوليءَ ۾ سڏڻ ڏاڍو من موهيندڙ لڳندو آهي. تنهن ڪري يوناني گائلڪ gaelic، مصري، هندي، سنسڪرت ۽ رومي ٻوليون ضرور سکڻ گهرجن. پنهنجي علم وڏائڻ لاءِ اهڙيون ڳالهيون ڪرڻ ڇگيون بہ آهن.

ڪيلٽڪ نسل جي ماڻهن جو فن ۽ روايتون اهڙيون آهن. ان ڪري نہ رڳو هنن ۽ دراوڙن ۾ هڪ جهڙائي موجود آهي. پر انهن ۽

ايتروسڪن لوڪن وچ ۾ به ساڳيائپ موجود آهي. ڪيلٽڪ لوڪن جو ديوتا سگهن وارو ۽ نانگ ديوي Snake goddess آهي. اهڙا ديوتائون سنڌ ماڻريءَ، مشرق قريب ۽ ميڊيٽرانين علائقن ۾ پڻ ڏسڻ ۾ اچن ٿا. ديوتائن مان هڪ ديوتا جي اهڙي به مورتي آهي، جيڪا يوگا جي طرز ۾ ويٺل ڏسڻ ۾ اچي ٿي. پر هن مورتيءَ واري ديوتا کي ڪير به سڃاڻي ڪونہ سگهيو آهي. ڪيلٽڪ لوڪ اوير ۽ اولهہ يورپ ۾ آباد هئا. اهي لوڪ موهن جي دڙي ۽ ميسينيا Mycenea جي شهنشاهت جي زوال کان پوءِ 1200 کان 700 ق. م تائين ائناطوليہ، ٿريسيا، رومانيا، آئبيريا ۽ گال gaul تائين هلندا ۽ آباد ٿيندا رهيا هئا. سمجهيو ويندو هو تہ اهي Black Sea کان پار وارن علائقن جا رهاڪو هئا. هي ماڻهو سڃيءَ مورتيءَ جي نہ پر سِرن جي پوڄا ڪندا هئا. اهڙيءَ پوڄا ڪري گهڻو مشهور به هئا ۽ اهي سِرَ شو ديوتا ۽ درگا ديويءَ جا هوندا هئا. انهيءَ دور ۾ شِوَ کي تباهہ ڪندڙ ديوتا ۽ درگا کي مها ديوي Great goddess سڏيو ويندو هو. اهڙيءَ ريت ٿانون تي به انهن جي سرن جي مورتي موجود هوندي هئي. هيءَ دراوڙن ۽ ڪيلٽڪ لوڪن وچ ۾ هڪ اضافي ساڳيائپ آهي. انهيءَ زماني ۾ دراوڙن جي ديوتا کي ردر ديوتا به سڏيو ويندو هو.

ڪيلٽڪ لوڪن جي رهڻ وارن علائقن مان چرندڙ پرندڙ روشنيءَ جا شعلا ڏسڻ ۾ ايندا هئا، جن لاءِ چيو ويندو هو تہ مري ويل جنگي جوڌن ۽ معصوم ہارڙن جا روح آهن، ليڪن روشنيءَ جي انهن شعلن لاءِ چئي سگهجي ٿو تہ اهي ماحولياتي قسم جون حالتون آهن. امڪان آهي تہ اهي ميٿين methane گئس جا شعلا هجن، جيڪي پاڻيءَ جي تلاون ۾ ڪرندڙ ٻوٽن ۽ ساهدارن جي ڪري پيدا ٿيندا هجن. پر صدين کان وٺي اهو سمجهيو پيو وڃي تہ اهي پريون آهن، پر اهڙين ڳالهين تي بحث ڪرڻ کو سولو ڪم ڪونہ آهي. ڊبيلو واءِ ايوانس ويٽز W. Y. Evans Wentz جي رسالي ۾ ڪي لوڪ ڪهاڻيون نظر اچن ٿيون. سندس اهڙين تحريرن ۾ ڪي اهڙيون شاهديون ۽ حقيقتون آهن، جن کي ٻئي جهان جون ڳالهيون Other Worldly encounters سڏيو ويندو آهي. انهن تحريرن ۾ هڪ ڳالهہ هيءَ به آهي تہ پريون Fairies يا پريون لوڪ Fairie Folk فيئري Fairie نالي هڪ علائقي ۾ رهنديون هيون. هي

انسان عيسائين کان اڳ واري دور جي ديوتائن، مري ويل ماڻهن جي روحن ۽ مخصوص قسم جي نسل جي ماڻهن تي مشمل هو. اسان جو دنيا بابت نقطئ نظر ايترو وسيع هجڻ گهرجي، جو اهڙين اچرج جهڙين ڳالهيون عام قسم جون معمولي ڳالهيون سمجهڻ گهرجن، پر ماڻهو هن قسم جي وسيع پس منظر واسطي نهايت محدود ذهن رکندا آهن ۽ سندن کوشش هوندي آهي ته اهڙين ڳالهين کي ڏنل وائنل واقعن مطابق سمجهائن.

جيڪڏهن اوهان ايوانس ويننز جي ڪتاب جو مطالعو ڪندا ته اوهان نئين مذهب جي اهڙين حقيقتن کي ڏر ڪري سگهندا، جيڪي قديم قسم جي ڏند ڪٿائن کي ڪمزور ڪري رهيون آهن. اهو عيسائي ۽ لامذهب فرقي جي وچ ۾ تضاد جو نڪتو آهي، جنهن ۾ لامذهب فرقي جي اهميت گهٽ ٿيندي محسوس ٿي رهي آهي، پر اهڙا ڪيترا چٽا پڌرا تجربا هوندا آهن، جيڪي اڄ سڏيءَ ريت ڪيترن نسلن جا ماڻهو ڪتب آڻيندا آهن يا انهن تجربن کي ڪجهه اهڙا ماڻهو ضرور ڪم آڻيندا آهن، جن کي عام طور موجوده دور جا ماڻهو ڪم ڪونہ آڻيندا آهن. سنڌو ماڻريءَ جا ماڻهو ديوتائن جي علامتي نشانين کي ديوتا سمجهي ڪتب آڻيندا آهن. اهڙين علامتن کي نہ فائديمند تصور ڪيو ويندو آهي، نہ وري ڇيهو پهچائيندڙ سمجهيو ويندو آهي، ليڪن انهن کي ننڍا ديوتائون يا روح تصور ڪيو ويندو آهي. پارسين جي زوراسٽر Zoroaster مذهب ۾ بچڙائين جو ۽ ڇگاين جو خدا الڳ الڳ هوندو آهي. ديوتائون هڪ مذهب ۾ ته ديوتائون ۽ مخالفن وٽ وري دئت يا شيطان هوندا.

دراوڙي نقطئ نظر آئرلينڊ ۽ ڪيلٽڪ نسل جي ماڻهن کي گهٽ متاثر ڪيو هو سندن روايتن مان معلوم ٿيندو آهي ته انهن جي اصليت سِڌِي Sidhi سان واسطو رکي ٿي. اهو ساڳيو اثر قديم طور جي گالس galls نسل تي غالب هوندو هو. قديم دور جا ماڻهو تمام گهٽا متحرڪ هوندا هئا ۽ موجوده دور جي ماڻهن جي تصور کان بہ وڌيڪ گهمندا ڦرندا هئا. اهي ساموندي سفر ڪندا هئا ۽ وڏن قافلن جي شڪل ۾ دنيا جي ڏورانهن ملڪن تائين پهچي سگهندا هئا. اها بہ

حقيقت آهي تہ پٿر جي دور جي يورپ جا ماڻهو پنهنجن مٽن مائٽن جي لاشن کي ڇيرڙيءَ جو رنگ لائي دفن ڪندا هئا. تاريخ کان اڳ واري قديم دور جي آمريڪي ماڻهن ۾ لاشن کي دفن ڪرڻ جي ساڳي روايت موجود آهي. اهڙي ساڳيائپ ڪري معلوم ائين ٿي رهيو آهي تہ انهن ماڻهن ۾ ڪي ناتا واسطا ضرور هئا. اهڙيءَ ريت ايشيا ۽ يورپ جا ماڻهو بہ هڪ جڳهہ تي ٽڪي وهڻ وارا ڪونہ هئا. آريا اتر روس ۽ يوڪرائين کان هلي هندستان پهتا هئا تہ سنڌو ماڻريءَ جا ماڻهو لڏي پلاڻي اوپر يورپ ڏانهن وڃي رهيا هئا ۽ ائناطوليہ تائين پهچي چڪا هئا. ان کان پوءِ اولهہ يورپ ۾ بہ وڃي آباد ٿيا هئا.

رومي شهنشاهيت واري دور ۾ هندستان ۽ روم جي وچ ۾ تجارتي لاڳاپا موجود هوندا هئا. روم جا ماڻهو علم حاصل ڪرڻ لاءِ هندستان ويندا رهندا هئا. ساڳيءَ ريت هندستان جا ماڻهو پنهنجي مذهب کي پکيڙڻ لاءِ رضاڪارانہ طور روم ۽ رومي شهنشاهيت جي حدن اندر واقع مختلف ملڪن جهڙوڪ مشرق قريب ۽ اتر آفريڪا ڏانهن بہ ويندا رهندا هئا. عيسائيت جي ابتدائي دور ۾ عيسائي رومي شهنشاهيت ۾ رهندڙ هندن کان تمام گهڻي نفرت ڪندا هئا. ۽ي صدي عيسوي ڏاڙا عيسائي روم ۾ رهندڙ هندن کان مذهبي معاملن ۾ وڌيڪ تبليغ ڪندا هئا. ۽ر صديون اڳ اڪئٽانيا Aquitania جي عروج دوران عيسائي هندن جي دقيانيت ۽ روحانيت جو نقل ڪندا هئا.

عيسائين جي ابتدائي دور ۾ "سِڌِي" Sidhi لوڪن لاءِ چيو ويندو هو تہ اهي پنهنجي اصلي حيثيت تان ڪري پيل ملائڪ آهن، جيڪي جهنم ۾ جلڻ جهڙا آهن. اهي ايترا سٺا ڪونہ آهن، جو بهشت ۾ رهي سگهن. ان جو ڪارڻ اهو آهي تہ هنن ماڻهن خدا تعاليٰ ۽ شيطان Lucifer وچ لڳندڙ جنگ ۾ ڪنهن کي ساٿ ڪونہ ڏنو هو. رومي شهنشاهيت واري زماني ۾ صبح واري ستاري Venus کي Lucifer (شيطان) سڏيو ويندو هو جيڪو ٻٽو ديوتا Androgyne چيو ويندو آهي تہ انسان ذات جي تخليق کان گهڻو اڳ ديوتائن طور "سِڌِي" لوڪن کي ڏرتيءَ تي موڪليو ويو هو. هن حقيقت ۾ ڪنهن بہ شڪ شبهي جي گنجائش ڪانہ آهي تہ اهي پهريان سڌي Sidhi شِوُ ديوتا ۽ شڪتي

ديوي هئا. انهن سونهن پرين لوڪن Fair Folk سان بعد ۾ چا وهيو واپريو تنهن بابت روايت هن ريت آهي ته دانو Danu ۽ ان جو جوڙيوال يا وڻ ديوي Tree goddess ۽ سنڌ ڪرتيءَ جو ديوتا Earth god of Sind پاڻ ۾ گڏجي رلجي ملجي ويا هئا. دراوڙا آئرلينڊ ۾ 1200 ق. م. ڪران پهتا هئا. اهو آرين جو سنڌوءَ ماڻريءَ تي آخري حملن وارو زمانو هو. نقل مڪاني ڪندڙ دراوڙا سنڌ مان نڪري آيل اڳين دراوڙن کي اڳتي ڏکڻ ۽ انهن جاين تي پاڻ آباد ٿيڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳا هئا. اهي "سڌي" لوڪ اڄ پنهنجي اصليت ۾ اصلي مذهبي روشن مناري جي حيثيت رکن ٿا. اهي ڏند ڪٿائن ۽ تاريخ وسيلي اهڙيون پڪيون شاهديون ڏئي رهيا آهن، تنهن ڪري اهي قابل عزت آهن. ڇاڪاڻ ته هنن سڌي ماڻهن الهنديءَ دنيا ڏانهن سفر ڪيو هو. اهي اڄ به اسان سان گڏ يورپ ۾ موجود آهن ۽ اهي ماڻهو جيڪي اڄ به ۽ ڪٿي به جادوگريءَ ۽ جاڳر وجهڻ واري ڏنڊي سان لاڳاپيل آهي، سي ساڻن رت جي رشتي جي دعويٰ ڪري سگهن ٿا.

بنيادي لفظ سِڌي ۽ انهن ماڻهن جو بنيادي نقطئه نظر روشنيءَ سان واسطو رکي ٿو. ان ڪري ڇئي سگهجي ٿو ته انهن ماڻهن جو تعلق شِوَ ديوتا سان هو. هي سنسڪرت ٻوليءَ جو لفظ سڌا Siddha آهي، جنهن جي معنيٰ طاقت سان ڀرپور هجڻ آهي. جيڪڏهن ڪو ماڻهو ديوتا ۽ ديوي جو منتر پڙهندو ته اهو به "سڌو" يا طاقت ۾ ڀرپور ٿي ويندو. هندستان ۾ انهن سنتن جي نالن جو به منتر پڙهيو ويندو آهي، جيڪي يوگا، علم نفسيات ۽ عزت نفس جا مالڪ هوندا هئا ۽ مقدس وجودن جو درجو رکندا هئا. ان سان گڏ آتما گيان کان واقف ٿيڻا ڏي دانو Tuatha de Danu ڏرم جي اصول مطابق، ديويءَ جي شڪتي وسيلي جيئڻ جو هڪ اتساهه حاصل ٿي ويندو هو. جيڪا مذهبي علم جي لاءِ مهديءَ جو هڪ روپ هوندي آهي. گرين وڪا جي ڏرم جو به مکيه اصول اهو آهي ته پنهنجي زندگي فطرت جي قاعدن قانونن مطابق گذاريندا سون. ته اسان طاقت واريءَ زندگيءَ سان ڳنڍيل هونداسون ۽ اسان جو وجود مقدس وجود سان ملي هڪ ٿي ويندو دراوڙا به ٿاڻا ڏي دانو هئا، جيڪي دانو جي روپ ۾ شڪتيءَ جي پوڄا ڪندا هئا. اها

ديوي نانگن ۾ وڻن سان گڏ ڏسبي هئي. اهڙيءَ طرح اهي مذهبي منتر پڙهي سڏا Siddha ٿي ويندا هئا. پري نالي وارن لوڪن Fairy peoples جو اهو اصولي طريقو هو.

جڏهن ڪيلٽڪ لوڪن اڳتي وڌي ٽئاٽا دي دانو جي پوڄارين کي شڪست ڏني هئي، تہ انهن سندن عزت خاطر انهن جون مذهبي روايتون اختيار ڪري ورتيون هيون. اهو ئي ڪارڻ آهي جو ڪيلٽڪ لوڪن ۾ سنڌ جي مذهب جون روايتون موجود نظر ايندیون آهن. اهي ماڻهو جبلن جي چوٽين تي ٽهيل مندرن ۾ وڃي ديوي ۽ ديوتائن کي گلن، اناج ۽ ماکيءَ جون باسون ڏيندا آهن. گلن ۽ ڪير جي باس ڏيڻ سان گڏ شِوَ ديوتا جي پوڄا ڪئي ويندي آهي. ڪيلٽڪ لوڪ Fair Folk جي پوڄا واسطي ڪير جي باس بہ ڏيندا هئا. اهي ماڻهو elves کي ٻڌائيندا هئا تہ اهي Fair folk جا عقيدتمند آهن ۽ عقيدت وچان پنهنجي گهرن جي درن وٽ Rose mary جا ٻوٽا پوکيندا آهن. ان سان گڏ انهيءَ مقصد سان ڏوپ جو واس ڪندا هئا تہ جيئن ٻين ماڻهن جون آسون حاصل ڪري سگهن. اهڙيءَ ريت Faeries ماڻهن سان گڏ سائو رنگ بہ هوندو هو. وچين دور جا ماڻهو هن رنگ جي ويس کي پنهنجي قصن ۽ ڪهاڻين ۾ ورجائيندا رهندا هئا. اهڙو بيان ڪڏهن شاعريءَ جي روپ ۾ بہ ڪيو ويندو هو جنن ٻوتن elves سان ويجهڙائي رکڻ وارا ماڻهو هميشه سائي رنگ جا ڪپڑا پائيندا هئا. جڏهن تہ عام ماڻهو هن رنگ کي نياڳو سمجهندا هئا. ڪيلٽڪ دنيا اندر سائي رنگ جي ڪپڑن پائڻ تي سخت پابندي هوندي هئي.

ٽيوٽونڪ Teutonic مذهبي نظام ۾ سائي رنگ جي ڪپڑن جو رواج هوندو هو جيڪو وڪا وارن جو بہ مذهب هو. پر جيتري قدر عمل ڪرڻ جو تعلق آهي تہ ان جو فطرت جي ديوتا ۽ ديوي ۽ انهن جي علامتن سان واسطو آهي.

چيو ويندو آهي تہ سئنٽ پئٽرڪ Saint Patrick ڪيلٽڪ لوڪن جي قيد خاني مان پوءِ نڪتو هو ۽ آئرلينڊ پهچي هن پنهنجي قيدين جو مذهب مٽايو هو. هڪ ڏند ڪٿا موجب هن بنديخاني ۾ موجود نانگن کي آجو ڪري ڇڏيو هو انهيءَ مقصد سان نہ تہ اهي پنهجي

مرضيءَ موجب ڏرتيءَ تي وڃي آزاديءَ سان گهمن ڦرن. پر هو ائين ڪري "سڌي" Sidhe لوڪن کي نڪري وڃڻ لاءِ مجبور ڪري رهيو هو. سندس مرضي هئي ته سڌي لوڪ وٽن ۽ نانگن جي مذهب سان گڏ ڪيڏانهن نڪري هليا وڃن يا ڪيڏانهن گم ٿي وڃن. اڄ به گهٽيون پوپيون هائوڪار ۾ ڪنڌ لوڏي چونديون آهن ته "اهو اتي موجود هو" يا "اهو ڪم ٿي چڪو آهي". آئرلئنڊ جي ابتدائي دور جي عيسائي ڏندڪٿا آهي ته عيسائيت جي مبلغن جي سڌي لوڪن وڏي آجيان ڪئي هئي. دوستيءَ جو مظاهرو ڪندي شراب جي پيالي جي آڇ ڪئي هئي. سندن اهڙو مظاهرو ان مقصد سان هو ته جيئن نون آيل ماڻهن سان پيار ۽ پاڻهه سان گڏ رهي سگهجي. پر سئنٽ پئٽرڪ اهڙين روايتن ڏانهن اک ڪٽي به ڪونه ڏني هو. شراب جي پيالي کي هڪ پاسي اڇلائي. کين چيو هئائين ته اسان ٻنهي ڏرين ۾ ناهه فقط هن ريت ممڪن آهي ته يا توهان عيسائي ٿي وڃو يا ڪيڏانهن هليا وڃو. تنهن تي سِڌي بادشاهه ڪيس وراڻيو هو ته. عيسائي ٿيڻ کان بهتر آهي ته هي ملڪ ڇڏي ۽ پنهنجي ماڻهن کي ساڻ ڪري سمنڊ پار هليو وڃان. پر منهنجي ڇڏي وڃڻ کان پوءِ هي ملڪ جهيڙي جنگ جي جڙ. فتني ۽ فساد جو ميدان بڻجي ويندو ۽ ان وقت تائين ڏوس. ڏمر. ڏک ۽ ڏڇا هن ملڪ تان ڪونه لهندا. جيستائين عيسائي مانُ مرجاتا ۽ فضيلتون نه سکندا. چيو ويندو آهي ته سڌي Faeri Folk ٻيڙين ۾ چڙهي ڪنهن نئين دنيا ڏانهن هليا ويا. انهن مان ڪي اسڪاٽ لئنڊ ۽ اسڪاٽ لئنڊ جي ٻيٽن ڏانهن هليا ويا هئا. برطانيه جي ٻيٽن جي رهاڪن جي ٻيٽ ۾ اسڪاٽ لئنڊ جا ماڻهو پنهنجي لامذهب فرقي کي وڌيڪ چنبڙيا رهيا هئا. موجوده دور جو "پنڪا وڪا" جو لامذهب فرقو اسڪاٽ لئنڊ جي لامذهب فرقي جي مذهبي روايتن تان ورتو ويو آهي. اتر آمريڪا جي اصلي ماڻهن وٽ به اهڙيون لوڪ ڪهاڻيون آهن. جن ۾ Faeri Folk جو ذڪر هوندو آهي. هنن ۽ يورپ جي Fairi Folk بابت لوڪ ڪهاڻيون به بلڪل ساڳيون آهن.

اهو به معلوم ٿيو آهي ته Faeri Folk لوڪن کي Other People جي نالي سان سڏيو ويندو هو. جيڪڏهن هن نالي جا پويان پيرا ڪٽبا ته

اچي شِوَ ديوتا وٽ بيهبو. چاڪاڻ تہ هن ديوتا کي بہ Another جي نالي سان سڏيو ويندوهو. ڪڏهن ڪيس Other جي نالي سان بہ ڪوٺيو ويندو هو. اهو سندس شخصي خدا وارو نالو هو. اهڙيءَ ريت هن جي پوڄارين کي "سندس ماڻهو" چيو ويندو هو. گهڻو ڪري ائين بہ ٿيندو آهي. جو ماڻهو ان ديوتا جي نالي سان سڏيا ويندا آهن. جنهن جي اهي پوڄا ڪندا آهن. انهيءَ تي وقت جو ڪوبہ اثر ڪونہ ٿيندو آهي. نہ هن کي دائم هجڻ واري ڳالهہ متاثر ڪري سگهندي آهي ۽ نہ وري هن کي تخليق ڪرڻ وارو سلسلو متاثر ڪري سگهندو آهي. جنهن جو خالق هو پاڻ هوندو آهي. وید جي ابتدائي دور وارن آرين شِوَ کي فطرت طرفان تير انداز ڪري ڏيکاريو آهي. هن بابت اهڙو تصور هرني Herne شڪاري جي ياد ڏياري ٿو. اهو وچين دور جو تصور آهي. جنهن ۾ موت کي تير انداز ڪري ڏيکاريو ويو آهي. شِوَ لاءِ چيو ويندو آهي تہ اهو ماڻهن کي انڌا ڪندڙ تير هڻندو آهي. جنهن ڪري اهي مري پوندا آهن يا بيمار ٿي پوندا آهن. اهو تصور Faery Folk جي جنن طرفان تير elf shot واري نقطئہ نظر سان هڪجهڙائي رکي ٿو. اهڙيءَ ريت elf جو نالو بہ ميسوپوٽاميا سان واسطو رکي ٿو. جنهن جي معنيٰ ايل EL ديوتا آهي. سفيد ڏِگو شو جي سواري هوندو آهي. جيڪو مقدس ڏِگي جي شڪل ۾ مشرق قريب جي تهذيب جي ابتدائي حصي ۾ ڏسڻ ۾ اچي ٿو. ساڳيءَ ريت ميديٽرانين علائقن ۾ مقدس ڏِگي جي شڪل ۾ موجود آهي. اهڙو ساڳيو ڏِگو ڪيلٽڪ ڏند ڪٿا ۾ بہ موجود آهي. جيڪو مخالف ديوتائين جي ورثي ٽئوٽا ڊي دانو ۾ نظر اچي ٿو. هن خاص قصي جو واسطو ڪشولئن Cuchulainn جنگ سان آهي. جيڪا پوري رنگ جي ڏِگي تان چڙي پئي هئي.

هن حقيقت تي ضرور ڏيان ڏيڻ گهرجي تہ دانو جي ماڻهن جو نالو سنسڪرت ۾ موجود ڏسجي ٿو. دانو Fairie Folk جي ديوي پڙ آهي. دراوڙي روايتن ۾ بہ هن کي سڪر سڌائي جي ديوي ۽ ماڻهن کي ڪائڙ واري ديوي بہ چيو ويندو آهي. هنن ٻنهي مان هڪ روپ پاروتي جو ۽ ٻيو روپ ڪالي ديويءَ جو آهي ۽ هي ٻئي روپ شڪتي ديويءَ جا آهن. بريجٽ Bridget علم جي ديوي آهي. جيڪو دانو جو هڪ روپ آهي.

جنهن جي اڄ به ڪيتلڪ سئنٽ جي روپ ۾ پوڄا ڪئي ويندي آهي. سويڊن ۾ ناروي ۾ ڪن مقدس ماڳن جو نالو نائسا Nysa آهي. Faery Folk کي به انهيءَ نالي ايلوز Elves يا نائسا Nysa جي نالي سان سڏيندا آهن. يوناني ڏند ڪٿا ۾ نائسا جبل اهو ماڳ آهي، شِوَ ديوتا جي روپ ڊايونيسس Dionysus، بئڪانٽس Bacchantes جا وڏا ڏاڙ تخليق ڪيا هئا. هنن نالن جو ذريعو هندستاني لفظ نسا Nisah آهي، جنهن جي معنيٰ آهي سيڀ ڪان اعليٰ. هي لفظ شِوَ ديوتا جو لقب به آهي. هڪ روايت اها به آهي فيئري فاڪ بدلجي لوهه ٻڌجي ويا هئا. هن ڏاتوءَ کي پهريائين آرين لوڪن دريافت ڪيو هو. هي قصو ڪنجهي جي دور جي ماڻهن سان واسطو رکي ٿو جن کي طاقتور دشمن پنهنجي ڪرتيءَ کان ڊوڙائي ڪيڊي ڇڏيو هو جن وٽ لوهه جا ٺهيل بهترين هٿيار هئا. فيئري ۾ فاڪ سان لاڳاپيل جادوءَ کي ڪڏهن شان ۽ وقار glamour به سڏيو ويندو هو ته چالاڪي يا حرفت به سڏيو ويندو هو. اهڙيون حرفت ۽ چالاڪيءَ سان لاڳاپيل خوبيون ۽ خاصيتون شو ديوتا ۾ به موجود هيون، هي ديوتا پنهنجي اٽڪل ۽ حرفت سان هٿ ۽ وڏائيءَ وارن جو تڪبر ڀڃي ڇڏيندو هو. ڪيس لٽا ڪپڑا نهايت سادا پاتل آهن ۽ پاڻ به ڏسڻ ۾ سادو اڇي ٿو. جڏهن ٻين سان حرفت ۽ چالاڪي ڪندو آهي ته هن کي ائين ڪندي فقط پاروتي ڏسي سگهندي آهي. سندس سچا عقيدت مند ڏسي سگهندا آهن ته هو سيني کان اعليٰ ۽ اوچو ديوتا آهي ۽ ويدن جي قانون ۽ مذهب کان مٿاهون آهي. هو اڳ ئي ڏسي چڪو هوندو آهي ته جاچ پڑتال ڪهڙي طرف کان شروع ٿي رهي آهي. جڏهن اهڙيون شاهديون مڪمل ٿي ويندیون آهن ته گهربل تصوير ايري اينديِ آهي ۽ دائرو مڪمل ٿي ويندو آهي.

"سِڌي" مذهب جو تعلق ڪيلٽ لوڪن ۽ يورپ جي لامذهب فرقي سان آهي ۽ اهو ورثو کين سنڌ کان ورثي ۾ مليو آهي. سنڌو يورپي Indo European ماڻهو جڏهن مغربي مذهب سان لاڳاپيل آهن. ڇاڪاڻ ته سنڌ جي ماڻهن پنهنجي مذهب سان گڏ سفر ڪيو هو. ڪيترا هزار سال ٿيا جو سنڌ جو مذهبي تصور مشرق قريب ۽ يورپ ۾ پهتو هو. انهن ڏار ڏار علائقن ۾ هڪ جهڙو وڏيو ۽ ويجهيو آهي. بعد ۾

انهن علائقن جي ضرورتن ۽ ماحول مطابق ترقي ڪندو رهيو آهي. اهي ساڳيا عقيدا آرين وسيلي موٽي اچي سنڌ پهتا هئا. آرين جو مذهب پهريائين "گرين وڪا" جي صورت ۾ يورپ پهتو هو. ان کان پوءِ آريائي ۽ سنڌي مذهب جو ڳڙيل روپ وٽي عيسائيت جي شڪل ۾ آيو هو.

اهڙيءَ ريت لامذهب فرقي جي ديوي حضرت مريم Marry جي شڪل ۾ نظر اچي ٿي. جيڪا خدا جي ماءُ ٻه آهي. ڪيترا مقدس ڪوهه ۽ ٻيا ماڳ عيسائي بزرگن جي نالي ڪيا ويا آهن. جهڙوڪ لوسيا lucia ۽ برجٽ وغيره. هن ديويءَ کي ڪٿلڪ، انگليڪن Anglican ۽ ايپسيڪوپل Epsicopal مذهب وارن مڪمل طور پنهنجو ڪري ورتو آهي. ۽ پوئين دور جي پراٽيسٽنٽ فرقي اهڙين ڳالهين کي رد ڪري ڇڏيو آهي. جنهن ۾ پيوريٽنس Puritans ميٿڊسٽ Methodists ۽ بئپسٽسٽ Baptists ٻه اچي وڃن ٿا. پوئين دور جي مذهبن ۾ هن جو ڪردار نمائائيءَ ۽ نهنائيءَ واري علامت هوندو آهي. انهيءَ لاءِ ته جيئن اها بچائيندڙ Savior (حضرت عيسيٰ) جي جمڙ جو وسيلو بڻجي سگهي. قديم مذهبن ۾ هن جي مقدس چشمن، ڪوهن، جڙين ٻوٽين، صحت بخش پاڻيءَ کي اڃا عزت ۽ احترام جي نظرن سان ڏٺو ويندو آهي. جڏهن ته قديم درگاهون ۽ مندر گرجا گهرن ۽ Cathedrals ۽ مختلف مذهبن جي سهائتا ڪندا آهن. ۽ پوءِ ٻه جاڳر ڪرڻ واري پوپيءَ کي چند جي ديوي ۽ روحاني رمزن جي استاد سمجهيو ويندو آهي.

يورپ جي لامذهب فرقي جو سڳن وارو ديوتا ۽ جديد دور جي جادوگرياڻيءَ جو شِوَ ديوتا کان شروع ٿئي ٿو. جيڪو پسو پتي آهي ۽ جهنگلي ساهدارن ۽ ٻيلن جو محافظ آهي.

هن جي رهڻ جا مقدس ماڳ فطرت، غار، چشما، جبل ۽ اڪيلائيءَ واريون جڳهون آهن. جتي ماڻ ڄانيل هوندي آهي. موجوده دور جي اصطلاح موجب اهو هرني Herne يا شڪاري آهي. پاڇن Shadows جو ديوتا، سرنونس Cernunnos ۽ Faire بادشاهه اوبيرون Oberon آهي. هو پسو پتيءَ جي حيثيت ۾ هو ماڻهن کي ياد ڏيارينڊو آهي ته اهي ساهدارن جي فطرت کي سهڻ جي ڪوشش ڪن ۽ جهنگلي جانورن جا دوست بڻجن. جيڪڏهن سندس پوئلڳ

هن جو چوڻ مجيندا ته سندس ڏاڍ ٻڌجي ويندا. هندو ڏرم ۾ شِوَ جو ڪردار بهترين ريڊيار هجڻ جو آهي.

ٽيوٽونڪ مذهبي فرقي جا مکيہ ديوتائون آسير Aesir، وانير Vanir آهن. آسير انهن ديوتائن جي نمائندگي ڪري ٿو جيڪي سماجي شعور، قانون ۽ سماجي نظام جي نمائندگي ڪندا آهن. هي مکاني قسم جو گهرو ديوتا اوڊين Odien آهي، جيڪو ٽيوٽونڪ مذهب جي ديوتائن ۾ ديوين ۾ اهم حيثيت رکندو آهي. سندس زال جو نالو فريگا Frigga آهي، جيڪا رڌ پچاءَ جي ديوي آهي ۽ هن جو تعلق گهرو معاملن سان هوندو آهي. هيءَ مردن جي غلبي واري سماج ۾ عورت ديوي آهي. پر هيءَ مڪمل تصوير ڪانہ آهي ۽ طاقتور ديوتائون آسير Aesir ۽ وانير Vanir آهن. هنن ۾ مکيہ ديوتائون فري ۽ فريئا آهن. هنن جو دور آرين ۽ تاريخ کان اڳ واري زماني سان آهي. هنن ۾نهي مان ديوي وڌيڪ طاقتور آهي، جيڪا پنهنجي مرضيءَ سان آسير واري علائقي ڏانهن هلي ويندي آهي.

هن ديويءَ جو فطرت واري ڦيري تي مڪمل ضابطو هوندو آهي. هو جادوئي طاقت جي مالڪ بہ هوندي آهي، جنهن کي سيڊ Seidh يا سيٿ Seith سڏيو ويندو آهي. هن جو تعلق دراوڙن سان ائين آهي، جيئن هنن جو Fairies سان لاڳاپو آهي، فريئا پنهنجي جادوءَ ۾ فطري شيون ڪم آڻيندي آهي، جنهن ۾ جنسي عمل بہ شامل هوندو آهي. اهڙو جنسي عمل اوير جي تنترڪ فرقي ۾ بہ موجود ڏسجي ٿو جن جي مذهب جو بنياد باهہ ۽ برف هوندو آهي. ان تصور جو واسطو ۾نهي جهانن سان هوندو آهي، جيڪو آرين کان اڳ واري زماني سان تعلق رکندڙ آهي. ليڪن هن درجہ بنديءَ ۾ هڪ وڌيڪ عنصر بہ شامل آهي، جنهن جي نمائندگي ٿور Thor يا گجگوڙ ڪندي آهي، جيڪو فوجي طبقي جو ديوتا هوندو آهي. هندو ڏرم ۽ اهڙو ديوتا اِندر آهي، جيڪو ويدڪ دور جو جنگجو ديوتا هوندو آهي.

ابتدائي مرحلي دوران اتر واري روايت ڏکڻ واريءَ روايت سان ساڳيائپ رکندي هئي، پر پوءِ ڪو اهڙو واقعو پيش آيو جو ۾نهي روايتن ۾ فرق اچي ويو. معلوم ائين ٿي رهيو آهي تہ 30000 ق. م. دوران

سنڌو ماڻريءَ ۾ تجارتي قسم جي سيپيتا پيدا ٿي چڪي هئي. جنهن ۾ نه مندر هئا، نه منظم قسم جي مذهبي شڪل موجود هئي، نه وري ڪو مرڪزي اختياري ڏسڻ ۾ اچي ٿي. مذهبي قسم جي پوڄا ۽ پاڻ شخصي معاملو هوندو هو. معلوم ائين ٿي رهيو آهي ته ميڙاڪن جي شڪل ۾ سڪر سٽائي ۽ Solstice جو وڏو ڏڻ ڪونه ملهايو ويندو هو. نه وري هڪ جيترن ڏينهن، نه چند جي مختلف مرحلن. نه وري پوک جي مختلف مرحلن جا ڏينهن ملهايا ويندا هئا. اتر ۾ ساڳيءَ روايت جي ابتدا ٿي هئي. ان طرف واري آبهوا ۽ زمين اهڙي ڪانه هئي، جو اتي تجارت جي ابتدا ٿي سگهي. ان ڪري سنڌو ماڻري جي ان حصي جي طرز زندگيءَ ۾ ڪنهن به قسم جي تبديلي اچي ڪانه سگهي هئي. سماجي ترقيءَ ڪري ڳوٺن ۾ به ترقي اچي رهي هئي ۽ آدمشماري وڌي رهي هئي. انهن ماڻهن ۾ ڪي اڳواڻ به پيدا ٿي رهيا هئا، جيڪي عام ماڻهن جي رهبري ڪري رهيا هئا،

(تباهه ڪندڙ شِوُ جنهن اندر روشني جو هڪ دائرو موجود آهي. شِوَهتي چمڪندڙ محسوس ٿي رهيو آهي. روشنيءَ جا اهڙا دائرا عيسائيت جي پوئين دور جي فن ۾ نظر اچن ٿا.)

انهن اڳواڻن کي معاشري کي بچائڻ جي ضرورت هئي، تنهن ڪري انهن کي ٻين ماڻهن جي سهائتا جي لوڙ هئي، انهيءَ لاءِ ته جيئن

پنهنجي حڪمراني جو بچاءُ ڪري سگهن. ان ڪري فوجي طبقو پيدا ٿي پيو هو. عام ماڻهو ديوتا ۽ ديويءَ جي پوڄا ڪندو هو تنهن ڪري هو مذهبي رسمون ادا ڪندو ۽ فطرت سان لاڳاپيل جادو منتر ۽ پڙهندو هو. اهڙين رسمن ادا ڪرڻ وارين کي سايون پوپيون Green Witches سڏيو ويندو هو. جيڪڏهن حڪمران ساڳين ديوتائن ۽ ديوين جي پوڄا ڪن ها تہ انهن جي اختيارن ۾ ڪا طاقت ڪانہ هجي ها. تنهن ڪري انهن جي مرضي هئي تہ اهي پنهنجي رعيت کان منفرد ڏسڻ ۾ اچن. ان ڪري حڪمرانن لاءِ فوج جوڙڻ للڪار بڻجي پوي ها. جڏهن اعليٰ قسم جا هٿيار اچي ويا ۽ جنگي فن جو ڄاڻ اچي ويو تہ آريا قبيلا پيدا ٿي پيا هئا. فريئا Freya ۽ سڪر سڌائي جي ديوي هئي. جيڪا جنگي طاقت جي نمائندگي ڪانہ ڪري رهي هئي. ساڳي ريت فري (Frey) جيمز جي محبت نيڪ ۽ شريف ڪردار جي نمائندگيءَ لاءِ مناسب معلوم ٿي رهيو هو. جڏهن تہ فريئا خدا جي ماتا Mother god جي نمائندگيءَ لاءِ مناسب نظر اچي رهي هئي. هي ٻئي ان خدا جي آڏو نماڻا ۽ نهڻا وجود هئا. جيڪو تمام طاقتور هو.

ابتدائي دور ۾ سردار عيسائي يورپ جي تاريخ وارن بادشاهن وانگر ڪوٺ هئا. انهن جي فوج ۾ هارين ۽ ڏنارن مان چونڊي وئي هئي. جن معاشري ۾ پنهنجي سردارن جي بچاءَ لاءِ هٿيار هٿن ۾ کنيا هئا. هنن فوجين کي سرحدن جي وسعت واسطي ۽ ڪتب آندو ويندو هو. ولڊيو رانٽ جو بيان آهي تہ آرين جي ٻوليءَ ۾ جنگ جي لفظ جي معنيٰ هوندي هئي. وڏ ڪان وڏ چوٻايو مال هٽ ڪرڻ. آرين لوڪن جون صحتمند عورتون ۽ فوج جو حصو هوندیون هيون. پر پرٽجڻ کان پوءِ پنهنجي خاندان ۽ ردّ پڇاءَ لاءِ مخصوص ٿي ويندیون هيون. هن دور کان صدیون پوءِ بادشاهت جي خدا طرفان ملیل حق جو اصول پيدا ٿيو هو ۽ بادشاهہ پنهنجي فوج جي آڏار تي انهن غلامن مٿان راج ڪندا هئا. جيڪي هڪ جاءِ تي ويهي حڪمرانن لاءِ ان اپائيندا هئا. تنهن ڪري حڪمران لاءِ نئين ديوتا پيدا ڪرڻ جي ضرورت محسوس ٿي هئي. ان مقصد لاءِ موزون ديوتا اوڊين Odin هو جيڪو سماجي نظام ۽ نئين جادوءَ Runes جو ۽ ديوتا هو. هن ديوتا جي پوڄا معاشري جو چونڊ گروهہ ڪندو هو جنهن ۾ حڪمران ۽ فوجي طبقو شامل هو.

فوجين کي هڪ جدا ديوتا جي ضرورت هئي، جيڪو ڪين جنگ ۾ فتح لاءِ دعائون ڪري سهائتا ڏي ۽ هارين نارين کان جدا ڪري ٻيهاري، جيڪي گرين وڪا هوندا هئا ۽ اهي وانير Vanir جي پوڄا ڪندا هئا. اهڙيءَ ريت فوجي جنگ جي ديوتا "ٿور" جي پوڄا ڪندا هئا.

هي اهو دور هو جڏهن ٻنهي جنس ۾ مذهبي طور فرق اچڻ شروع ٿي ويو هو ۽ مرداڻي سماج عورت مٿان غالب ٿيڻ شروع ڪيو هو. اهڙو ڪم مذهبي ملي جي هٿ ۾ ڏنو ويو هو جيڪو فوجين جو ويجهو مائٽ هو. ديوتا آڏو قرباني ڏيڻ وارن اصولن جي رڳو انهن مذهبي ملن کي ڄاڻ هوندي هئي، جيڪي فوجي طبقي جا مقرر ڪيل هئا ۽ معاشري مٿان راج ڪندا هئا.

اهڙي ماحول مان محسوس ائين ٿي رهيو آهي ته آرين واسطي وانير ديوتا جي پوڄا ڪرڻ ڪنهن صدمي کان گهٽ ڪونہ هو. جڏهن اهي ڏکڻ طرف فتحن جي مقصد سان پيش قدمي ڪري رهيا هئا تہ ان ديوتا جي پوڄا پاڻ هنن لاءِ ڏڇو بڻجي ويو هو. اهو طريقو ڏکڻ وارن ماڻهن ۽ هارين نارين لاءِ عزت ۽ احترام وارو ۽ فوجي طبقي جي طاقت ۽ نون پيدا ڪيل ديوتائن لاءِ خطرو هو. آرين ۽ سنڌو ماڻريءَ جي ماڻهن ۾ بنيادي فرق هٿيارن جو هو. معلوم ائين ٿي رهيو آهي تہ آريا پهريائين ڪنجهي bronze ۽ پوءِ لوهہ جا هٿيار ڪم آڻيندا هئا. ان کان سواءِ آريا لوڪن سفر دوران رٿن کي ڪتب آندو هو، جيڪي گهوڙا ڇڪيندا هئا، تنهن ڪري هنن جي جنگي طاقت ۾ گهڻو اضافو اچي ويو هو ۽ سندن چرپر جي رفتار بہ وڌي وئي هئي، جنهن جو ڏکڻ وارا ماڻهو مقابلو ڪري ڪونہ ٿي سگهيا.

آرين صدين تائين لوهہ واري راز کي لڪائي رکيو هو جيڪو سندن طاقت جو هڪ اهم وسيلو هو. ولڊيورانٽ ٻڌائي ٿو تہ حتي Hittite آرين، دجلہ ۽ فرات وارن علاقن کي 1925 ق.م کان 1800 ق. م. تائين فتح ڪري ورتو هو. پورين ڇڻن صدين تائين آرين جي سهيوڳين کي لوهہ جي راز جي خبر ڪانہ هئي، ڇاڪاڻ تہ اهڙي ڄاڻ پٽ ۽ پوٽي کي ورثي ۾ ملندي هئي. ان کان ٿورو پوءِ حتي لوڪ تاريخ مان غائب ٿي وڃن ٿا. اهو بہ ڪو اتفاقي واقعو ڪونہ هو جو Fairies

folk کي لوهه جي جاڻ ملي وئي هئي، جنهن سندن تصوراتي دنيا کي تباهه ڪري ڇڏيو هو.

اهو به غلط تصور آهي ته تهذيب جي ابتدا آرين کان شروع ٿي آهي. اهڙي تصور موجوده دور جي تحقيق کي منجهائي رکيو آهي. فنلئنڊ، هنگري، ترڪمانستان، ايسڪيموز ۽ منگوليا جي هولين جو واسطو دراوڙي هوليءَ سان آهي. اهڙي وايومنڊل مان پتو پوي ٿو ته سنڌ جا دراوڙا وسيع علائقن تائين وڃي پهتا هئا. عالمن ۽ محققن جي راءِ آهي ته دراوڙن آرين جي حملن کان ڪافي اڳ پنهنجي تهذيب کي گهڻو پکيڙيو هو. امڪاني طور تي اهو پٿر جو پراڻو دور Palcolithic Age هوندو جيڪو 20000 ق. م تي سگهي ٿو. هي اهو زمانو آهي، جڏهن يورپ ۾ غار جي پهرين چنسالي نظر اچي ٿي. هوليءَ ثقافت جي ساڳيائپ کان سواءِ ڪا قديم آثارن سان لاڳاپيل سگهاري ثابتي ڪانه ملي آهي، جو مٿين لاڳاپن کي تاريخي حقيقت سڏي سگهجي. ايجا تائين اهو هڪ نظريو آهي، پر ان نظريي کي عام قسم جي مڃتا حاصل آهي.

سنڌو ماڻري تي آرين جي حملا 2150 ق. م. ۾ شروع ٿيا هئا. جيڪي مرحليوار هليا ۽ موهن جي دڙي جي فتح 1200 ق. م. تائين جاري رهيا هئا. ان کان پوءِ هن انهن علائقن تي به حملا ڪيا، جن کي هاڻي افغانستان، ايران، عراق، سعودي عرب، فلسطين، ترڪي سڏيو ويندو آهي. اتان کان اوپر يورپ وسيلي اولهه يورپ ۾ داخل ٿيا هئا. نقل مڪاني ڪرڻ وارا دراوڙا انڊونيشيا کان واقف هئا. امڪان آهي ته انهن پهريائين جپان ۽ پولينشيا polynsia ڏانهن هجرت ڪئي هوندي، بعد ۾ ڏکڻ ۽ اتر آمريڪا ڏانهن آيا هوندا. هي لوڪ ماهر ٻيڙائت هئا. تجارت ۾ نهايت سرگرم ۽ سچيت سامونڊي هئا، جيڪي آرين جي حملن ڪري هجرت ڪري رهيا هئا. هو جيڏانهن به ويندا هئا، ته سندن مذهب هنن سان گڏ هوندو هو. اهي جڏهن يورپ پهتا هئا ته هنن جو مذهب مڪاني ماڻهن جي مذهب سان رلي ملي هڪ ٿي ويو هو جتي ديوتا ۽ ديويءَ جي پوڄا، سال جي موسمن، سڪر سٽائيءَ جا وڏا ڏڻ ۽ اڪيلائي جي پوڄا پاٺ جي اڳئي روايت قائم هئي، جيڪا لامذهب فرقي وارا ماڻهو ادا ڪندا هئا. سنڌ جا ماڻهو پنهنجي هوليءَ سان گڏ يورپ جي ماڻهن سان رلي ملي هڪ ٿي ويا هئا. جيئن حملا آور

لهرين جي روپ ۾ اڳتي وڌي رهيا هئا. تيئن سنڌو ماڻريءَ جا ماڻهو به لهرين جي شڪل ۾ نقل مڪاني ڪري رهيا هئا. تنهن ڪري سنڌي ماڻهو انهن سنڌ يوربي Indo European ماڻهن سان جنگيون به ڪندا هئا. جيڪي هنن کان اڳ هجرت ڪري اچي يورپ پهتا هئا. اهي جڙ ساڳئي ورڻي وارن ماڻهن سان وڙهندا هئا. هنن جا اهڙا جهيڙا آئرلينڊ ۾ آباد ٿيڻ لاءِ هوندا هئا. ٿوري وقت کان پوءِ پنيان ايندڙ سنڌين جي ٻي لهر انهن کي ٻاهر نڪرڻ لاءِ مجبور ڪندي هئي. هي فيربولگس Fir Bolgs، ٽئاٽا ڊي دانو ۽ ڪيلٽڪ لوڪن جي تاريخ آهي. جيڪي آئرلينڊ، ويلس ۽ اسڪاٽ لينڊ ۾ اچي آباد ٿيا هئا. جن کي پڪٽس Picts ۽ فيئري فاڪ Fairy Folk نالي سان به سڏيو ويندو آهي. اهي ماڻهو نقل مڪاني ڪري آيل (سنڌي) دراوڙن يورپ جي اصلي واسين جو هڪ گڏيل روپ آهن.

جيڪڏهن ڪريٽ Crete کي اصلي يوربي ورثي جي نقطئ نظر کان ڏسبو ته انهن تي دراوڙن جو اثر نمايان نظر ايندو. عالم ۽ مورخن جي متفق راءِ آهي ته ڪريٽ جي ماڻهن ۾ گهڻيون ڳالهيون دراوڙن جهڙيون آهن. انهن ڏاهن ماڻهن هن حقيقت تي گهڻو ڌيان ڏنو آهي. ته ڪريٽ جي ماڻهن ۾ پانڊين Pandion جو لفظ موجود آهي. تنهن جو تعلق سج ۽ چنڊ جي ڏينهن ملهائڻ سان آهي. اٽينس جي اٽيڪا Attica نالي علائقي پانڊيونيز Pandionis نالي ذات جا ماڻهو رهندا آهن. جن جو دراوڙن جي هڪ قبيلي پانڊيا (پانڊوَ) سان واسطو آهي. هنن گم ٿي ويل ماڻهن جو هندستان جي رزميه شاعريءَ ۾ ذڪر عام ملي ٿو جن لاءِ شلپاڊيڪرم Shilppadikaram جو لفظ ڏسجي ٿو. هنن ماڻهن مهابارت 1400 ق. م. واري جنگ ۾ ويدڪ آرين سان ويڙهه ڪئي هئي. دراوڙي پانڊئن جي هڪ ڏند ڪٿائي دعويٰ آهي ته اهي چنڊ مان هيٺ لهي آيا هئا. تنهن ڪري سندن نالو پانڊو آهي. هنن جي اولاد ويدڪ آرين کي مهاڏو ڏنو هو.

اولهه ڏانهن وڌڻ وارا ماڻهو ڪيلٽڪ لوڪ هئا. هنن ماڻهن جي اصليت بابت ماهرن ۽ عالمن جي متفق راءِ آهي ته سندن تعلق سنڌو ماڻريءَ سان هو. اهي آئبيرين Iberian واري ايبيٽ (اسپين) کان اتر طرف وڌيا هئا. هنن لوڪن جو سويڊن ۾ ithyphallic ديوتا نظر اچي ٿو جنهن جي 700 ق. م. دوران جبل تي مورتي جوڙي وئي هئي. ڊينمارڪ ۾ به هن ديوتا جي ڪاٺ جي مورتي ٺاهي وئي هئي. سنڌو ماڻريءَ مان لڏي آيل

نون ماڻهن هتي پهچي، گرين روايتن سان نيون تبديليون آنديون هيون ۽ آرين لوڪن جي نظام سان هڪ نئون متوازن نظام تخليق ڪري، قديم مذهب کي محفوظ ڪري ورتو هو. ان جي حيثيت ماتحت فرقي واري هئي، جنهن کي بعد ۾ ٽيوٽونڪ لامذهب فرقو سڏيو ويندو هو. اتر واريءَ قديم مذهب واريءَ روايت، مرد جي غلبي واري ان سماج مٿان ڇانيل ڏسجي ٿي، جنهن جو ديوتا اوڊين ۽ ٿور آهي. هتي فريئا هيڪيٽ ديويءَ جي روپ ۾ ڏسڻ ۾ اچي ٿي، جيڪا فطري جادوءَ جي ديوي آهي ۽ اها فطرت جي چئن موسمن واري دائري تي ضابطو رکندي آهي.

شِوُ ديوتا – مها يوگي ۽ مهان گرو

هن ديويءَ اوڊين کي جادو سيکاريو هو جيڪو ريونڪ Runic جادوءَ کان سواءِ هو. ان کان پوءِ به هيءَ ديوي اهو ۽ ريونڪ جادو ڄاڻندي هئي، جيڪو اڄ تائين وڪا ڪتب آڻيندا رهندا آهن. فريئا ديوي جو جوڙيوال سندس جاڙو ياءُ فري آهي. هنن ٻنهي مان سج ديوتا ۽ چند ديويءَ جنم ورتو هو. هن قسم جو جوڙجڪ ٻين لامذهب فرقن ۾ به ڏسڻ ۾ اچي ٿو. جهڙوڪ اپولو ۽ ڊائنا به جاڙا ياءُ پيٽ آهن. اهڙيون ڳالهيون

لڏي آيل دراوڙن سولائيءَ سان مڃي ورتيون هيون. ڇاڪاڻ ته شِوَ ۽ شڪتي به ٻنا ديوتا آهن ۽ شِوُ ديوتا سڳن سان ڏسجي ٿو. اتر جي روايتن موجب اُتان جو ديوتا به سڳن سان ڏسجي ٿو جيڪو صحتمند ۽ فطرت مطابق آهي.

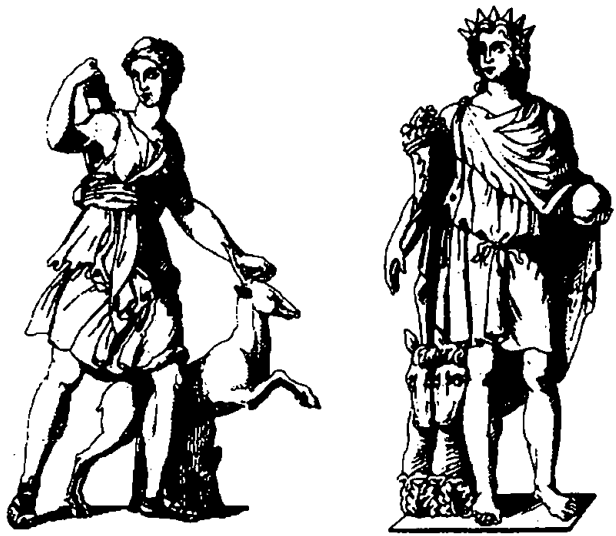
وڪا ۽ لامذهب فرقي جون پاڙون ديوتا ۽ ديوي جي مختلف روپن جي تبديلي ۽ متا سنڌا آهي. اهڙيون ڳالهيون سنڌ ۽ يورپ جي روايتن جي گڏجڻ ڪري نظر اچن ٿيون ۽ مرد/ عورت Androgyne جي شڪل ۾ ۽ ديوتائي روپ ۾ نظر اچن ٿيون. جنهن جو مثال ڏرتيءَ جو ديوتا Earth god ڏرتيءَ جي ديوي Earth goddess، آڪاس ديوتا Sky god ۽ آڪاس جي ديوي Sky goddess، سمنڊ جو ديوتا Sea god ۽ سمنڊ جي ديوي Sea goddess، پسوپتي Lord of Beasts ۽ پسو ديوي Lady of Beasts، ساوڪ ۽ سڪر سڌائي جو ديوتا god of Fertility آهن. اهڙن ديوتائن جي سڃاڻپ سنڌ ۽ يورپ جي گڏيل عرفيت آهي جيڪا 2150 ق.م کان 1200 ق. م. تائين ڏسڻ ۾ اچي رهي آهي. هِنَ قديم ۽ مشهور روايت تي عمل هيئٺين طبقي جو عام ماڻهو ڪندو هو جنهن جو حڪمران طبقي سان ڪو واسطو ڪونہ هوندو هو. جنهن کي پئگانس Paganus يا هاري سڏيو ويندو هو. ان کان پوءِ حڪمران طبقي پيءُ ديوتا کي اڳتي آندو هو. اها هڪ سياسي پيداوار هئي، انهيءَ مقصد سان تہ جيئن بنيادي حقيقتن کي تقدس جو لباس ڏيڪائي سگهجي. اهڙيءَ ريت وانير ديوتائون اتر واري روايت جو بنياد آهن. جيڪا آرين جي حملن ۽ فتحن کان اڳ آسير Aesir جي روپ ۾ موجود هئي. اها روايت وانير کان هلي. آسير تائين پهچي، اعليٰ حيثيت حاصل ڪري ويٺي ٿي. هيءَ پوئين دور جي تنگ قسم جي روايت آهي، جيڪا قديم روايت جي بنيادن تي بيٺل آهي، پر اها روايت ان ڪري اوچي ۽ اعليٰ آهي، جو ان جو لاڙو ان نڪتي ڏانهن آهي، جيڪو تاريخي اوسر واري اهميت ڏانهن اشارو ڪري ٿو ۽ اها اهميت ڪن ٿورن طاقتور حڪمرانن لاءِ هئي، جيڪي وڏيءَ آدمشماريءَ تي ضابطو رکندا هئا.

هاڻي اتر وارو لامذهب فرقو عقيدن جي نظام جو هڪ گڏيل روپ آهي. ڪڏهن هن مٿان نازين وارن سان گڏ هجڻ ۽ فرقي پرستيءَ جو الزام

بہ مڙهيو ويندو آهي، پر هن لامذهب فرقي جو ڪنهن سان بہ واسطو ڪونہ آهي، پر هٽلر نسلي گروهہ واري سوچ ۾ نازي سوچ ملائي ڇڏي هئي. سندس مقصد هو تہ لامذهب فرقي واريءَ فلاسافيءَ کي هيٺ جهڪائي، پنهنجي نصب العين کي حاصل ڪري سگهي. هن ماڻهوءَ قديم آثارن جي ناتي ۾ ڪوششون ڪيون هيون، پر ڪيس اهڙي سهائتا ملي ڪانہ سگهي هئي تہ تهذيب يافتہ آريا هئا. هن جي جاچ پڙتال جو طريقو نہ رڳو سندس دعويٰ کي سهائتا ڪرڻ ۾ ناڪام ٿيو هو پر پاتال پٽجي ويو هو. چاڪاڻ تہ اهو ثابت ڪيو ويو هو تہ آرين دنيا جي وڏين تهذيبن کي تباهہ ڪري ڇڏيو هو. انهيءَ زماني ۾ هٽلر ڏسي رهيو هو تہ ڪيس جنگ ۾ شڪست اچي رهي هئي، ان کان پوءِ ڪيس پنهنجي جنگي ڪردار ناتي آرين جي تباهہ ڪاريءَ واري عمل جو احساس ٿيو هو.

موجوده دور جي اتر واري روايت هن ڳالهہ جي دعويٰ ڪري رهي آهي تہ ڪيس پنهنجي ورثي جو احساس آهي، جيڪو هن سان هميشہ گڏ رهيو آهي. خاص ڪري آمريڪا ۾ عام احساس اهو آهي تہ جيڪو ماڻهو انگريزي ٻولي ڳالهائي ٿو سو اتر واريءَ روايت سان لاڳاپيل آهي ۽ اهو اينگلو سئڪسن Anglo saxon نُڪَ سان واسطو رکي ٿو. تنهن ڪري سمجهڻ کپي تہ اهو ماڻهو اٽلي، جرمني، پولينڊ، اسڪئنڊينيوين Scandanavian ملڪن، مشرق يا آفريڪي ورثي سان تعلق رکي ٿو. اهي نسلي گروهہ ٻئي يا ٽئين نسل ۾ انگريزي ٻولي ضروري ڳالهائيندا. جيڪڏهن ان اصول کي قبول ڪيو ويو تہ آمريڪا ۾ گڏجڻ واري قوت ٽئين قسم جو لامذهب فرقو هوندو يا اتر واري روايت بہ جنم وٺي سگهي ٿي، جيڪا نسل پرستيءَ کان آجي هوندي، چاڪاڻ تہ ان کي نازي جرمنيءَ جون غلط ڳالهيون ياد هونديون.

وِڪا ۽ ٽيوٽونڪ پئگنزم Teutonic Paganism هڪ مذهبي نظام جا بہ روپ آهن. هنن ۾ اهم فرق ديوي ۽ ديوتا جي نالن ريونڪ Runic جادوءَ جو آهي. ان هوندي بہ هنن ٻنهي مذهبي فرقن ۾ ديوتا جا نالا ساڳيا بہ آهن، جن کي وڪا lady ۽ Lord سڏيندا آهن. اهڙيءَ ريت وڪا Runes جادوءَ کي مقدس وجود واسطي مراقبي ڪرڻ لاءِ ڪم آڻيندا آهن، پر گهٽو ڪري لکڻ ۽ پڙهڻ واسطي بہ ڪم آڻيندا آهن.

ساڄي پاسي هيلوس Helios سج ديوتا. هي ٻئي روم جي چنڊ ديوي ۽ سج ديوتا آهن)
(کاٻي پاسي- آرٽيمس Artemis چنڊ ديوي

قديم دور جي فطري مذهبي ۽ ديوتائن هڪ ٻئي کي سگهه بخشي آهي. ان کان ڏوراهين آرين جي مذهبي روايتن هنن سان ملي، پنهنجو اثر ڏيکاريو آهي. تنهن ڪري ٽيوٽونڪ لامذهب فرقي جيان ڊي جاوو dejavu جو احساس پيدا ٿي پيو آهي. اهڙيون سڀ ڳالهيون مغرب جي مکيه مذهبي ڌارا ۾ موجود آهن، جيڪي مشرق قريب کان اتي پهتيون آهن. مثال طور عدن جي باغ جو وڻ، آدم ۽ حوا جو جنسي طور عمل، پٿ جي شڪل ۾ خدا جو صليب تي چڙهڻ، پيءُ جي صورت ۾ پنهنجي پٽ جي قرباني ڏيڻ، اهڙيون سڀ علامتون اتر جي روايت Northern Tradition آهي، جيڪا بعد ۾ مشرق قريب پهتي آهي ۽ رلي ملي هڪ ٿي وڃڻ کان پوءِ هڪ نئين مذهب جي روپ ۾ يورپ پهتيون آهن. اهو ڪهڙو سبب هو جو جرمن قبيلن هن نئين مذهب کي جلديءَ ۾ قبول ڪري ورتو هو. ان جو ڪارڻ اهو هو ته انهيءَ مذهب ۾ ڪين لامذهب فرقي واريون گهڻيون خوبيون ڏسڻ ۾ آيون هيون. حقيقت ۾ اها هئي ته اهو نئون مذهب دراصل سندن ئي مذهب هو. عهدنامہ عتيق ۾ خدائي وجود تبديل ٿي وڃي ٿو ۽ خدا کي مناسب طريقي سان سمجهي ۽

سگهجي ٿو. جيڪڏهن اوهان ويچار ڪندا ته اڪيلو خدا جيڪو جيهووا Jehovah يا ييهه ويهه Yehweh جي روپ ۾ آهي، سو حقيقت ۾ تن طاقتن جو ميلاپ آهي. جيڪو اسان کي ٽيوٽونڪ نظام ۾ بہ ڏسجي ٿو. يعني، پيءُ، حڪمران ۽ قانون ڏيندڙ Father/ Rules and lawginer، اڳرائي ڪرڻ وارو جنهن کي رحم نہ آهي، نہ وري هن وٽ معافيءَ جي گنجائش آهي ۽ اهو جنگي جوڌو بہ آهي. عيسائيت ۾ ماءُ سان پٽ ۽ روح القدس Holy Spirit جو اضافو ڪيو ويو آهي.

هن ۾ Father god اوڀين ديوتا، تاير ديوتا Tyre قانون ڏيندڙ جنگي ديوتا Warrior god ٽور شامل ڪيو ويو آهي. اهڙي وايو منڊل مان معلوم ٿي وڃي ٿو تہ حڪمراني قائم ٿي چڪي آهي. ملڪي قانون ۽ مذهبي قانون وجود ۾ اچي چڪو آهي ۽ سماج ۾ درجہ بندي جو قيام عمل ۾ اچي چڪو آهي. اهو جنگجو معاشري جو ابتدائي دور هو. جيڪو ڪنجهي جو دور هو. جنهن ۾ هي ويڙهاڪ سماج چوڌاري پکڙجي رهيو هو. موجوده دور جا معاشرا قانون ۽ حڪمرانيءَ تي ويساهہ رکندا آهن. پوءِ اهي حڪمران چونڊيل هجن يا اقتدار ۾ ڪنهن طريقي سان آيا هجن. اهڙا حڪمران ماڻهن تي حڪومت ڪندا آهن ۽ دنيا جي قومن لاءِ هدايتون جاري ڪندا آهن. اساترو Asatru راويت بہ هن ناتي مناسب معلوم ٿئي ٿي. هيءَ هڪ حقيقت آهي تہ آمريڪا ۽ ٻين ملڪن جا ماڻهو چاهيندا آهن تہ مذهب کي ملڪي معاملن کان الڳ رکيو وڃي. هن جو مطلب اهو آهي تہ حڪمران لاءِ اتر واري روايت قابل عزت ڪانہ رهي آهي ۽ ان کي اڳتي لاءِ حڪمرانيءَ جي وسيلي طور ڪم آڻي ڪونہ ٿو سگهجي. ان جو ڪارڻ اهو آهي تہ وڪا وارن لاءِ Father god ۽ Warrior god متاڃري حيثيت رکندا آهن. ڇاڪاڻ تہ اهي فطرت جي سائي رستي green path of Nature جي پوئواري ڪندا آهن. ان هوندي بہ انهن کي دنياوي ديوتائين طور قبول ڪندا آهن. ڇاڪاڻ تہ اهي ملڪي نظريي ۽ شهريت کي پاڻ ۾ ملائيندا آهن.

باب ڇهون

ويهين صديءَ ۾ نئين لامذهب فرقي ۽ وڪالاءِ موجود للڪارون

اي پاڇولن جي ديوي ۽ رات جا ديوتا! منهنجي نور بصيرت ۽ اندر جي روشنيءَ کي وڌاءِ. وقت وسيع ۽ رستو ڏيکهو آهي. مان توکي ٻاڌايان ٿو منهنجي رهبري ڪري

(Crystal meditation جي دعا)

هن ڳالهه جو ته گهٽو ذڪر ٿي چڪو آهي ته ٻي مهاپاريءَ لڙائيءَ دوران سڌ لک يهودين کي قتل ڪيو ويو هو. جنهن کي هولو ڪاسٽ Holocaust جو نالو ڏنو ويندو آهي. پر ٻين سڌ لک ماڻهن کي ته ڪير ٻه ڪونہ ٿو سڃاڻي. جن کي ختم ويو هو؟ اهڙي قسم جي قتل عام ۽ ٻين ماڻهن سان ڏاڍ ڏمر ڪرڻ جو هٽلر وٽ ڪهڙو جواز هو؟ توڙي جو ماڻهن کي اها ٻه ڄاڻ آهي ته هٽلر ڪيتري عرصي کان ونيِ آزاد قسم جي مذهبي روايتن ۾ دلچسپي ونندو هو. سندس مرضي هئي ته جرمن جي لامذهب فرقي کي نئين سر زنده ڪري. انهيءَ مقصد سان ته جيئن هن جي سياسي واهر ٿي سگهي. پر هن جي چريائين جي ڳالهين کي ڏسي. مٿي بيان ڪيل حقيقت کي غلط سمجهيو ويو آهي. پر جيڪڏهن ڪو ماڻهو مذهب جو مطالعو ڪندو ته کيس اها ڄاڻ ضرور ملندي ته اهو ڪيڏانهن ٻه پکڙجي ڪونہ ويو هو. اهو ٻه پتو پوي ٿو ته آرين جو تصور ٻه گندو ٿي ويو هو. اهڙي معلومات هٽلر جي چريائي وارن طريقن مان ٻه ملي سگهي ٿي.

ويهينءَ صديءَ جي ابتدائي دور ۾ نئون لامذهب فرقو به نازين جي ڪيس ۾ قهر جو نشانو بڻيو هو. اهڙيءَ ريت لامذهب فرقي جي نالين ماڻهن کي اذيت گاهن Concentration Camps ۾ بند رکيو ويو هو. اسان لاءِ هن حقيقت کي ڏيان ۾ رکڻ ضروري آهي ته اڻويهين صديءَ کان وٺي يورپ اندر لامذهب فرقي جون ڳجهه ڳوهه ۾ ڪيتريون برادريون قائم هيون ۽ اهڙن اصولن تي عمل ڪيو ويندو جن تي ڪيلٽڪ روايتن جو گهڻو اثر هوندو هو جيڪو دراصل سنڌ جو ورثو هو. ان کان سواءِ جرمني ۾ يهودي طرز جي جادوءَ جو به اثر موجود هو جيڪو پندرهين صديءَ عيسويءَ کان وٺي قائم هو. لامذهب فرقي سان تعلقات اهڙا سوال پيڻ تي مجبور ڪن ٿا ته هولو ڪاسٽ جو واقعو ڇو پيش آيو؟ ۽ ايڪهين صديءَ کان ٽيهين صديءَ جي وچ واري هزار سال ۾ ڇا گذريو ڇڪو هوندو؟

هين سٽ لک ماڻهن جو مارٽن گلبرٽ Martin Gilbert پنهنجي ڪتاب The Holocaust ۾ مختصر ذڪر ڪيو آهي. هيءَ ٻي مهاپاري لڙائيءَ دوران يورپ جي يهودين جي هڪ تاريخ آهي. جنهن کي نيويارڪ جي هولٽ Holt ائينڊ ڪمپني 1985ع ۾ شايع ڪيو آهي. اهو هولو ڪاسٽ جي مقصد خاطر حقيقي اهڃاڻ آهي. يهودي کي پهريان ماڻهو ڪوڙ هئا. جن کي نازي حڪومت پنهنجي ظلم جو شڪار بڻايو هو. انهن ماڻهن کي هن مقصد سان ختم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي هئي ته جيئن جرمني آريائي لامذهب فرقي واري سوچ ڏانهن واپس اچي سگهي. هٽلر پهريائين چرين، سلاون Slavs، جپسي لوڪن ۽ هم جنس پرستن کي ختم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي هئي. اهڙيون ڳالهيون تاريخ ۽ مذهبي نقطئه نظر کان ڪيون ويون هيون. ابتدائي دور جا ڪيلٽڪ لوڪ رومانيه ۽ هنگريءَ وسيلي اوپر يورپ ۾ داخل ٿيا هئا. بعد ۾ اهي آسٽريا، فرانس ۽ سوئيٽزرلينڊ ۾ پکڙجي ويا هئا.

سلاوَ ۽ جپسي ساري يورپ ۾ ڦري گهري رهيا هئا. جيڪي قديم مذهبن جا پوئلڳ هئا ۽ پنهنجي قديم مذهب سان گڏ گهمندا رهندا هئا. اهي ماڻهو آرين جي اوچي نسل هٿ واري تصور واسطي خطرو

هئا. اهڙو تصور هٽلر پيش ڪيو هو. جيڪڏهن اڙ ڏريو ٿي مذهب، ٻوليءَ ۽ تهذيب جا پيرا ڪٽبا تہ سچي ڄاڻ ملي ويندي تہ مشرق قريب کا اهڙي جڳهہ ڪانہ آهي، جتي انسان ذات بابت وڏا تصور پيدا ٿيا هجن. يهودين جو لکيل احوال ۽ ڏند ڪٿائون Pentateuch ۾ موجود آهن، جيڪي عقيدن جي قديم نظام جي انڪار جي چوڏاري ڪرن ٿيون ۽ انهن ماڻهن خلاف بہ ڪم ڪري رهيون آهن، جيڪي انهن قديم عقيدن جا پوئلڳ آهن. ڄاڪاڻ تہ پڙهڻ وارن لاءِ اهڙو سارو رڪارڊ موجود آهي. يهودين کي بہ ائين جلاوطن ڪيو ويو هو جيئن ڪڏهن عيسائين کي بہ ڪيو ويو هو، پر انهن جي جلاوطني سندن قتل عام کان پوءِ بہ جاري رهي هئي. ڪڏهن ڪٿلڪ فرقي، ڪڏهن پراٽيستنٽ فرقي جو بہ قتل عام ٿيو هو. ڪامياب قسم جو هولو ڪاسٽ مٿئين درجي جي آريائي لامذهب فرقي هٿان ٿيو هو. ان لاءِ هيٺيئن درجي وارو لامذهب گرين فرقو ذميوار ڪونہ آهي، جنهن مان مٿئين درجي وارو لامذهب فرقو پيدا ٿيو هو. جنهن ۾ پندرهين ۽ سورهينءَ صديءَ واريون Ceremonial magic واريون روايتون موجود ڪونہ هيون. آريائي لامذهب فرقي جو ذريعو سنڌو ماڙي هئي جنهن ۾ يهوديت ۽ ان جون ڪيئي شاخون اچي وڃن ٿيون. ان ۾ سنڌو ماڙيءَ جي ديوتا ۽ ديوي شِوَ ۽ شڪتي آهن، جن کي تباهہ ڪري ڪونہ ٿو سگهجي، جيڪي اومر ۽ اُما بہ آهن. يهودين کي ان ڪري قتل ڪيو ويو هو تہ جيئن انهيءَ رڪارڊ کي ناس ڪري سگهجي، جيڪو هو دل جي سچائيءَ سان پاڻ سان گڏ کڻي هلي رهيا هئا. کين اها ڄاڻ ڪانہ هئي تہ اهو ڪيترو اهم آهي. جيسي ماڻهن کي ان مقصد خاطر قتل ڪيو ويو هو تہ سندن تعلق سنڌ سان هو بلڪ اهي قديم لوڪ هئا ۽ هنن سان بہ پنهنجو اصلي مذهب گڏ هو. سلاوَ لوڪن جي قتل عام جو ڪارڻ اهو هو تہ سندن بہ انهن قديم ماڻهن سان تعلق هو، جيڪي سنڌ مان لڏي هتي پهتا هئا، جن سان سنڌو ماڙيءَ جون گهڻيون روايتون گڏ هيون. هم جنس پرست ان ڪري قتل ڪيا ويا هئا، ڄاڪاڻ تہ اهي ٻٽي ديوتا Androgyne جي موجودگيءَ جا شاهد هئا. قديم تهذيبن ۾ هنن جي تمام گهڻي عزت ڪئي ويندي هئي، جرين ماڻهن کي ان ڪري ماريو ويو هو،

ڇاڪاڻ تہ ڇيو ويندو آهي تہ اهو ماڻهو ڇريائپ ان جو شڪار ٿيندو آهي، جنهن کي ديوتا ڇهندو آهي. اهو تصور اڄ بہ قائم آهي تہ شِوَ ديوتا جو سچو پوڄاري ڇرين وانگي معلوم ٿيندو آهي. ان جي ڇڻ ديوتا سان ويجهڙائپ هوندي آهي، جنهن جي نتيجي ۾ اهو احساس پيدا ٿيندو آهي تہ هيءَ حياتي ڪجهہ بہ ڪانہ آهي.

آرين جي مذهبي نظام ۾ ساوڪ يا سائي رنگ جي ڪابہ اهميت ڪانہ هوندي آهي، جيڪو جبل جي چوٽيءَ تي رهندڙ god of fire کي ارپيل هوندو آهي. اهو پئيتو Patriachal سماجي نظام هو جنهن ۾ مرد باهہ جي پوڄا وسيلي اوچي ۽ اعليٰ ديوتا سان رابطي ۾ رهندو هو. ان نظام جي ورثي جو مالڪ بہ پٽ هوندو هو. بعد ۾ مرد عورت مٿان غلبو حاصل ڪري ورتو. پتو نہ آهي تہ ان نظام اندر ڪيتري روشن ضميري ۽ انصاف هوندو هو. شايد ان نظام اندر هڪ عورت سان شادي ڪرڻ جو رواج هجي، پر عورت کي باهہ واري قرباني ڪرڻ کان منع ٿيل هئي.

هٽلر وٽ تاريخ کي پوئين پير هلائڻ جو هڪ منصوبو هو ۽ سوچي رهيو هو تہ هو پنهنجي نسل کي ڪهڙي طريقي سان خالص بڻائي سگهي ٿو. هن هيءَ حقيقت بہ قبول ڪري ورتي هئي تہ عام ماڻهو ڪنهن خاص مذهب جي اصولن مطابق زندگي گذاري ۽ مذهبي جنگين ۾ حصو وٺي. اهو سمجهي رهيا آهن تہ سندن دين سچو آهي، جيڪو دراصل ناپاڪ مذهب آهي. هن کي اهڙن قديم آثارن ۽ پراسرار ڳالهين جو گهڻو موهہ هو تہ جيئن ڪيس ڪٽان اهڙي معلومات ملي وڃي تہ خالص آريائي نسل سيني نسلن کان اوچو ۽ اعليٰ آهي، پر سيني ماهرن اهو معلوم ڪري ورتو هو تہ آريائي مذهب انهن ماڻهن جو دين آهي، جيڪي توسيع جي مقصد خاطر منظم ٿي وڙهندا رهندا آهن، تنهن ڪري هٽلر پنهنجي طاقت جي نشي ۾ اهو اعلان ڪيو هو تہ هو دنيا کي جنگ جي وڏي آڙاهہ ۾ ڏکي ڇڏيندو ۽ ڪيس ڪنهن بہ نسلي گروهہ ۽ خود پنهنجي تباهہ ٿيڻ جي پرواهہ ڪانہ آهي.

هٽلر جي آرين جي خالص نسل بڻائڻ واري ڪوشش جي ڪنهن بہ مزاحمت ڪانہ ڪئي هئي. ان جو ڪارڻ اهو هو تہ هن صفائي بابت جاکوڙ کي ڏاڍي سچيتائيءَ سان اڳتي وڌائي رهيو هو. جڏهن هن ڇرين

ماڻهن کي قتل ڪرايو هو ته گهٽ ماڻهن اهڙي شڪايت ڪئي هئي. جڏهن هنن مٿان چريائي چوٽ چڙهي ويندي هئي ته مٿن سرڪار جو گهٽو خرچ ايندو هو. ان ڪري ڪين اسپتالن ۾ رکڻ ڏاڍو ڏکيو ٿي ويو هو. جڏهن هن هم جنس پرستن خلاف بندوقون سڌيون ڪيون هيون ته ڪنهن وانگيءَ ۾ ٻڙڪ ڪانه ٻولي هئي. ان جو ڪارڻ اهو هو ته مذهب جي مڪي ڏارائن اهڙي عمل کي گهٽو نٿديو هو. تنهن ڪري اهڙن ماڻهن جو قتل عام ڏاڍو سولو ٿي پيو هو. جڏهن جپسي لوڪن لاءِ ڪات ڪهاڙا ڪنيا ويا هئا ته ڪنهن ۾ زبان ڪانه کولي هئي. چاڪاڻ ته اهي ڏاريا هئا. سندن زندگي پراسرار طريقي سان گذرندي هئي. ان کان سواءِ عام طور تي اهو ۾ سمجهيو ويندو هو ته اهي ڏُڻا چور هئا. ان کان پوءِ يهودين جو وارو آيو هو. جيڪو هن لاءِ نفرت جوڳو مذهبي گروهه هو. هن ماڻهن کي فردن جي حيثيت ۾ ڪير ۾ ڪونه سڃاڻيندو هو. تنهن ڪري نازين لاءِ انهن کي معاشري کان ڌار ڪرڻ ڏاڍو سولو هو. اهڙيءَ طرح هنن کي مرحليوار وڏي تعداد ۾ قتل ڪيو ويندو هو. هٽلر جي اهڙي ڪم کان عام ماڻهو ڏاڍو خوش هئا. يهودي هن نڪتي ڏانهن اشارو ڏيندا آهن ته انجيل ۾ هٽلر جي اهڙن ظلمن جو ذڪر موجود آهي. پر اهڙيون ڳالهيون حقيقي ڪونه آهن. انجيل جي لکڻ جو مقصد هو ته جيئن يهودي پنهنجو پاڻ کي بچائي سگهن. انهن کي انجيل جي آيتن خلاف بغاوت ڪرڻ جو اونو ضرور هو. چاڪاڻ ته انجيل جي تحرير ٽيڻ وقت انهن کي خوف هو ته ضرور کي ماڻهو بغاوت ڪري سنڌ جي مذهب ڏانهن موٽندا. جيڪو اصلي ۽ حقيقي مذهب هو. اهو جڻ ان دور جي مذهبي وايو منڈل خلاف سهيوگي قانون هو تنهن ڪري اڳواڻ ئي اهڙي مذهب جي نندا ڪئي وئي هئي. انهن جي خواهش هئي ته آرين جي ناپاڪ مذهب جا پوئلڳ پنهنجي مذهب جي بچاءَ لاءِ جنگ ڪن. پر هنن يهودين کي اهو يقين ڪونه هو ته اهڙي بغاوت آريا ڪندا. جيڪي خالص نسل لاءِ ڪوشش ڪري رهيا هئا. اهڙين ڳالهين مان ثابت ٿئي ٿو ته انجيل کا اڳڪٿي ڪئي آهي.

موجوده دور جي مذهبي ڏارائن لاءِ اهم مسئلو اهو آهي ته اهي مذهب قديم مذهب جو غلط روپ آهن ۽ مختلف مذهبن جو هڪ گڏيل روپ آهي. آرنولڊ ٽئائن بي Arnold Toynbee جو ۾ ساڳيو خيال

آهي. اهڙيءَ ريت اصلي فطري مذهب ڏانهن موٽي وڃڻ مڪيہ مذهبي ڏارائن لاءِ خطرو آهي. تنهن ڪري موٽي اصلي فطري مذهب ڏانهن وڃڻ واري کي مرتد سڏيو ويندو آهي. پر سچ اهو آهي تہ مڪيہ مذهبي ڏارائون اصلي قديم مذهب کي ڇڏي مرتد ٿي ويون آهن ۽ سوچي رهيون آهن. جيڪڏهن اصلي مذهب زنده ٿي ويو تہ هنن لاءِ وڏو خطرو آهي. تنهن ڪري اصلي مذهب جي پوئلڳن کي ساڙي مارڻ جون سزائون ڏنيون ويون هيون. ان کان سواءِ موجوده دور جي مذهبن جي ترقيءَ ۾ چوڌاري پکڙجڻ لاءِ بنا محصول جي ذريعا ڏنا ويا آهن. هن سان گڏ هنن کي ميڊيا جي وڏي واهر حاصل آهي. انهيءَ لاءِ تہ جيئن نئين لامذهب فرقي جي اثر کي ختم ڪري سگهجي ۽ ماڻهن جي دلين ۾ هن مذهب لاءِ نفرت پيدا ڪجي. هائيسٽريا Hysteria لاءِ ڪن نالن کي ڏاڍيان پکاريو ويندو هو. ان کان سواءِ اصولي فرق جي ڪوڙيءَ دعويٰ لاءِ بہ ساڳئي عمل کي دهرايو ويندو هو. اهڙي قسم جون علامتون قديم عقيدن ڪري پيدا ٿي پونديون هيون. ڪي اهڙا ماڻهو بہ موجود آهن. جن جا مذهب جي مڪيہ ڏارائن جي اصليت کان اڻ واقف هجڻ ۾ مستقل مفاد هوندا آهن.

بنياد پرست ڏريون ڪن هٿرادو تيار ڪيل مخصوص سببن خاطر لامذهب فرقي ۽ وڪان جي پوئلڳن کي قرباني ۽ جو ٻکرو ٻٽائيندیون آهن. اهڙيون ڳالهيون پيدا ٿيندڙ نئين سجاڳيءَ ۽ تعليم جي خلاف هونديون آهن. معاشري ۾ ڪاوڙ ۽ نفرت پيدا ڪرڻ واسطي لامذهب اصول جو سولو ۽ سادو نالو ڪنيو ويندو هو ۽ چيو ويندو هو تہ سماج اندر جيڪي بہ بديون ۽ بيڙايون آهن. سي سڀ انهن ماڻهن جون پيدا ڪيل آهن. جن جو ڪنهن دين ڏرم ۾ ويساهہ ڪونہ آهي. پر اهڙيون گنديون ڳالهيون مذهب جي مڪيہ ڏارائن کي مجيندڙ ماڻهن وٽان شروع ڪونہ ٿيندیون آهن. اهڙا افواهہ کي مخصوص فرد يا اهڙن فردن جو پيدا ڪيل سماجي جوڙجڪ ڪندو آهي. اهڙي ريت کي ٻار بہ خطرناڪ جرم ڪري وجهندا آهن. جنهن جو مثال ڪولورئڊو Colorado جو ڪولمبائين Columbine هاءِ اسڪول آهي. جنهن ۾ 1999ع ۾ هڪ افسوسناڪ واقعو رونما ٿيو هو. اهو هڪ

انفرادي قسم جو واقعو جنهن ۾ اوڪات Occult نظريي واريون ڏريون ملوث هيون، پر جيڪڏهن اهڙا افسوسناڪ واقعا عيسائيت ۾ ٿيندا ته انهن ڏانهن ڪير به ڌيان ڪونه ڏيندو آهي. ٽيليويزن جي هڪ مشهور مبصر ان جرم ۾ ملوث ٻن چوڪرن کي پاڻ وٺ گهرايو هو. سندس مقصد اهو ڏيکارڻ هو ته ماڻهو جائي جم کان مجرم هوندو آهي، پر اهي ته وڏي وڏا به گرجا گهر ۾ ٿيا هئا، پر اهڙن افسوسناڪ موتن نئين لامذهب فرقي ۽ وڪا وارن تي الزام مڙهڻ جو هڪ موقعو پيدا ڪري ورتو هو ۽ سيئي جرم ميڙي چوندي Occult اوڪلٽ فرقي تي هنيا ويا هئا. ان جو نتيجو اهو نڪتو هو جو ساري ملڪ جي شاگردن کي ٿوري وقت لاءِ ڪاري رنگ جي ڪپڙن پائڻ کان روڪيو ويو هو. ڇاڪاڻ ته اهڙا ڪپڙا اهي يوپا پائيندا هئا، جن جو واسطو لامذهب فرقي سان هو جيڪي ناڪاري قوتن کي روڪڻ جا ٻُجتن ڪندا هئا. انهيءَ واقعي کان ڪجهه مهينا پوءِ ۽ اخبارن وسيلي خبرن پکڙجڻ ۽ متاثر ٿيڻ کان سواءِ ڪن اعليٰ عملدارن هن ڳالهه کي تسليم ڪيو هو ته انهن ٻنهي ٻي پهچ چوڪرن جا ڪاوڙ ۽ نفرت سان لاڳاپيل جذبا لامذهب فرقي کان متاثر ٿي متحرڪ ڪونه ٿيا هئا، پر اسڪول جي راندين ۾ مليل سهوليتن ۽ نوازشن ڪري سندس دل اٽي پئي هئي. ڪڏهن انهن جي هَٿ ڏُنائي ۽ تشدد وارين ڳالهين کان ڪن لاتار به ڪئي ويندي هئي. هنن جي ڪاميابين ڪري کين ملندڙ ٽرافين کي ٻين هوشيار شاگردن جي علمي ڏاهپ ۽ فن کان وڌيڪ اهميت ڏني ويندي هئي. اهڙن سوداگرن کي قيمتي گاڏين کي استعمال ڪرڻ جي به اجازت هئي ۽ اهي اداري جي قاعدي قانون جي پرواهه ڪندي به ڏيڻ ڪونه ڪندا هئا، پر ٻين شاگردن مان انهن قاعدن قانون جي فرمانبرداريءَ جي توقع ڪئي ويندي هئي.

مذهب جي مڪيه ڏارائن جو وڪان ۽ نئين لامذهب فرقي تي الزام هوندو هو ته اهي شيطان نازين جا پوئلڳ، بد ۽ بچڑا ۽ شيطاني سوچ جا مالڪ آهن. جڏهن ته اهي ساري انسان ذات کي هڪ ڪري سمجهندا هئا، ڏرتيءَ ڪائنات سان گڏ پاڳي پائيوار هوندا هئا، مقدس وجود کي ٻتو ديوتا تصور ڪندا هئا. اهو به سمجهندا هئا ته مرد ۽ عورت جا هڪ

جيترا حق آهن ۽ سيئي نسلي گروهه هڪ جهڙا آهن. ڪوبه نسل ڪنهن کان اعليٰ ۽ اوچو ڪونه آهي. اهي ڏسندا آهن ته ماڻهو جينياتي طريقي سان پاڻ ۾ ڳنڍيل آهن. ڪرتي به هڪ جيئري جاڳندي Living organism شيءِ آهي. انسان اندر اوسر (ارتقا) ايندي رهندي آهي ۽ منجهس جسماني، ذهني ۽ روحاني تبديلي ايندي رهندي آهي.

لامذهب فرقي وارا انسان جي تبديليءَ واري اظهار کي پاڻ لاءِ ڪڏهن به خطرو ڪونه سمجهندا آهن. مذهبي مڪيه ڏارائن وانگي هن مذهبي اصول کي قبول ڪرڻ لاءِ مذهبي سچائي Conformity ضرور شرط ڪونه هوندو آهي. زندگي جا ائين مختلف روپ هوندا آهن، جيئن جينيات جي لحاظ سان هم آهنگي جي اجازت ڏيندي آهي ۽ جيتري قدر انساني جنسي جذبن تخليق، عقل ۽ جسم کي مختلف طريقن سان اظهار ڪرڻ جي زبان ملندي آهي. انساني موافقت ۽ تبديليءَ واسطي هزارين امڪان موجود هوندا آهن، جيڪي نئين لامذهب فرقي ۽ وڪان لاءِ خطري جو ڪارڻ ڪونه هوندا آهن. ان جو سبب اهو آهي ته اهي فرقا فطرت سان نوازش رکندا آهن، پر اهي مذهب جي مڪيه ڏارائن لاءِ وڏو خطرو هوندا آهن. ان جو ڪارڻ اهو آهي ته سندن طاقت جي دعويٰ جو بنياد انهن ماڻهن جي گهٽي تعداد تي هوندو آهي، جيڪي سندن مذهبن کي مڃيندا آهن، تنهن ڪري ڪنهن بني بشر، لامذهب فرقي جي پوئلڳ جي زبان کان اهو ڪونه ٻڌو هوندو ته هي يا هو ماڻهو دوزخ جو ڀارڻ ٿيندو. ڇاڪاڻ ته لامذهب فرقي وارن کي جاڻ هوندي آهي ته هر ماڻهو بهشت يا دوزخ پاڻ جوڙيندو آهي. مذهبي مڪيه ڏارا وارا ماڻهو دوزخ جا ڊڪا انهيءَ ڪري ڏيندا آهن ته متان ماڻهو ڪائنڪ ڇڇي ڏار ٿي وڃن.

اوڪلٽ (مخفي طريقي)، لامذهب فرقي ۽ نازي تصور ۾ اهڙو ڪو تعلق موجود ڪونه آهي، جنهن بابت هرويرو واويلا ڪئي ويندي آهي. هي معاملو ڏاڍو پيچيده آهي. جيسي روايتون، جاڳر ڪرڻ وارو فن Ceremonial magic ۽ اهي مذهب جن جو سنڌو ماڻريءَ سان تعلق هو سپ هٽلر جون دشمن هيون. موجوده دور جا مذهبي ماهر هٽلر سان منهن ڏئي ڪونه سگهندا هئا. ان جو ڪارڻ اهو هو ته انهن کي به هن جيسي

لامذهب لوڪن ۾ وڪان وانگي سوڙهو ڪري ڇڏيو هو. هي اهي ماڻهو هئا، جن کي يهودين ۾ عيسائين ۽ ڏاڪاري ڇڏيو هو ۽ کين هيڇ ۽ نيچ ڪري سمجهندا هئا. اهي مذهبي ماهر هن حقيقت کي قبول ڪرڻ لاءِ تيار ڪونہ هوندا هئا تہ خود اهي پاڻ ۽ ان رد ڪيل مذهبي نظام جو حصو آهن. امڪان آهي تہ هٿلر اهڙن تعلقاتن کي محسوس ڪيو ۽ هجي ۽ آرين جي ڪيل غلطيءَ جي اصلاح ڪرڻ ۽ چاهيندو هجي، ڇاڪاڻ تہ آريا مهذب ماڻهن کي فتح ڪيو هو. وٽن پنهنجو جنگي فن ۽ اوچي قسم جا هٿيار هئا. اهي ڪڏهن سياسي طور طاقتور نہ هئا، پر اهو وقت ۽ آيو جو سندن دشمن هنن کي چوڌاري وکوڙي ويا هئا. ليڪن هنن پنهنجي قوت کي بحال رکڻ لاءِ انهن ماڻهن کي ۽ پاڻ سان ملايو هو جن کي هنن فتح ڪري ورتو هو ۽ کين پنهنجي اقتدار جي جوڙجڪ ۾ شريڪ ڪري ورتو هو. پر مذهب هن کان وڌيڪ هڪ مڪمل هٿيار هو جيڪو آرين ڪتب آندو هو. اهڙو اتحاد ۽ امتزاج ۽ طرفو ڪم ڪري هو جيڪا هنن جي ناڪامي هئي. ان کان سواءِ ڏيهي مذهب جون روايتون هنن جي مذهب ۾ شامل ٿي رهيون هيون.

يهودين آرين جي مذهب ۾ داخل آرين کان اڳ واري قديم مذهب جي روايتن کي ختم ڪرڻ جون ڪامياب ڪوششون ڪيون هيون، جن کي وانير جا عقيدا سڏيو ويندو هو. اهڙيون ڪوششون ان وقت تائين ڪامياب ثابت ٿي ڪونہ سگهيون، جيستائين عيسائين ۽ يهودين ۾ موافقت پيدا ٿي ڪانہ سگهي هئي. ائين ڪري عيسائين جڙ يهودين جي مذهب سان لاڳاپيل فرقي جي پوئلڳن کي قتل ڪري، يهودين لاءِ ميدان صاف ڪري ڇڏيو هو. عيسائين اهڙيون ڳالهيون ڪري يهودين جي عهدنامہ عتيق کي جڙ تہ بنا ڪنهن شرط جي قبول ڪري ورتو هو. ان کان پوءِ يهوديت کي هڪ نئين طاقت حاصل ٿي وئي هئي. نہ رڳو اهو پر يهودين کي پنهنجي وطن لاءِ فلسطين جي ڌرتي ۽ حوالي ڪئي وئي هئي، جنهن کي اسرائيل سڏيو ويندو آهي. ان نئين ملڪ کي آمريڪا ٿي بلين ڊالر سالياني امداد ڏيندي آهي، ٽيڪنيڪل امداد انهيءَ کان سواءِ آهي. اها يو. ايس. اي سرڪار طرفان امداد آهي، پر اتان جا ڪيترائي خانگي ادارا ۽ هن ملڪ جي مالي مدد ڪندا رهندا آهن.

عيسائي بنياد پرست انهيءَ لاءِ اسرائيل جي امداد لاءِ جنوني طور سرگرم آهن. ڇاڪاڻ ته عهدنامہ عتيق ۾ بيان ڪيل اڳڪٿي پوري ٿي رهي آهي. عيسائين جو تصور آهي ته عهدنامہ عتيق جي اڳڪٿي پوري ٿيڻ سان ساري دنيا تي سندن غلبو قائم ٿي ويندو. اهو فقط تڏهن ممڪن ٿي سگهي ٿو جڏهن عيسائيت جا مخالف ڪافر ماڻهو قتل ڪيا ويندا. جڏهن ته هر قسم جي خوف خطرن کان عيسائين جو Rapture عقيدو پڏائي ٿو ته آرماگيڊن Armageddon جي جنگين کان اڳ سڀني عيسائي مومنن کي جسماني بهشت ڏانهن روانو ڪيو ويندو. سندن عقيدو آهي ته اهي پنهنجي تشدد ۽ دهشتگرديءَ جي سرگرمين جي نتيجن جا ذميوار ڪونہ آهن. تنهن ڪري بنياد پرستن جي اهڙي تصور واري تحريڪ ڏاڍي خطرناڪ هوندي آهي. اهي سمجهندا آهن ته انهن کي اهڙين تحريڪن مان ڪنهن بہ قسم جو نقصان ڪونہ آهي ۽ پنهنجي خطرناڪ سرگرمين جي نتيجن جا اهي ڪڏهن بہ ذميوار نہ آهن.

جڏهن هيءَ حقيقت سامهون آئي ته سڀ يهودي اسرائيل ڏانهن موٽي ڪونہ سگهندا يا موٽي سگهندا يا اهي پنهنجي اختيار ڪيل نئين ملڪ ۾ خوش آهن يا نہ آهن، پر اهي مشرق قريب ۾ رهڻ پسند ڪونہ ڪندا. ٻيو واقعو يهودين واسطي انهيءَ ڪري سزا هوندو ته انهيءَ تاريخ کي زوريءَ عهدنامہ جديد جي ڪيل اڳڪٿيءَ موجب موڙيندا، جنهن کي سمجهيو ئي ڪونہ ويو آهي. اها ڇڙ دنياوي معاملن کان اڻ ڄاڻائي آهي، جو پورن ٻن هزارن سالن کان ونڊي تاريخ کي غلط طريقي سان موڙڻ جي جاکوڙ ڪئي پئي وڃي. هٿلر جي نقطئہ نظر موجب ته عيسائي مذهب بہ يهودين جي مذهب وانگي آرين جي غلط مذهب جي پيداوار آهي.

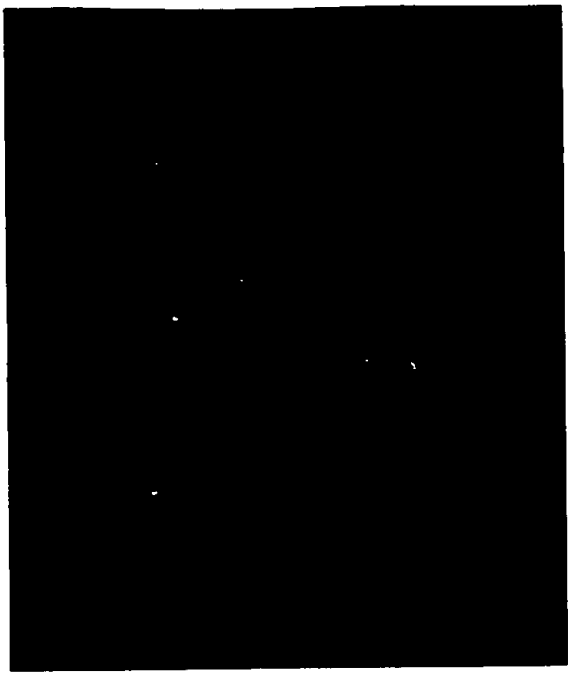
آرين ابتدائي دور ۾ پنهنجي مذهب کي خالص بڻائڻ جي ڪوشش ڪئي هئي، جيڪا ناڪام ثابت ٿي هئي. جپسي لوڪن جو لاڳاپو بہ انهيءَ ڏرتي سان هو. هنن ماڻهن سلاوَ لوڪن تي ديرپا اثر ڇڏيو هو. حقيقتن مان معلوم ٿئي ٿو ته جڏهن آرين هندستان پهچي شو کي بي دخل ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي هئي. تڏهن هنن کي اهو ڏسي ضرور اچرج ٿيو هوندو ته هن ديوتا جو ڏيهي ماڻهن جي دلين تي

تمام گهڻو اثر هو. ويدڪ ڏند ڪٿائن ۾ هن ديوتا کي گهڻو لوبو ۽ ڊويو ويو هو ۽ سندس مانُ مرجاتا کي گهٽائڻ جي ڪوشش ڪئي وئي هئي ته شِوَ ديوتا اهڙيون سڀ ڳالهيون سهي ويو هو ۽ سندس گيرب گاءَ ۽ ڏيرج ۾ ڪوڏيءَ جيتري ڪمي ڪانه آئي هئي. ان ڪري هن آرين کي اڪن چڪن ڪري وڏو هو. ٿوري وقت اندر جبل جو ديوتا اِندر پنهنجي حيثيت وڃائي وينو هو جيڪو آرين تثليث جو هڪ حصو هو. بعد ۾ شو جي عزت ۽ احترام ويدن جي ڏند ڪٿائن جي سلسلن مطابق هوريان هوريان وڌندو رهيو هو. اڄ اهي ڏند ڪٿائون هڪ ٻئي کان وڌيڪ اچرج جهڙيون آهن، جيڪي شِوَ جي طاقت جو هاڪاري قسم جو روپ آهن. مذڪوره ڏند ڪٿائن ۾ چيو ويو آهي ته، "ڪير به ناس ڪرڻ واري کي ناس ڪري ڪونه ٿو سگهي." "اهو وقت به ايندو جڏهن تسليم ڪيو ويندو ته اهو خالق آهي، جيڪو زندگي ۽ موت ۽ وري زندگي جو امر ناچ ڪري ٿو."

جيڪڏهن ويدڪ آريا اچڻ سان ئي شو بابت سڀني عقيدن کي ختم ڪري ڇڏين ها ته پوءِ اهي هندستان ۽ دنيا جي تاريخ تبديل ڪرڻ ۾ سوپارا ثابت ٿين ها. جيڪڏهن ائين ممڪن ٿي وڃي ها ته يهوديت ۽ عيسائيت ۽ اسلام جي اچڻ جو ڪوبه امڪان ڪونه هو. امڪان اهو به آهي ته اهڙو احساس هٿلر کي به ٿيو هوندو. اهڙيءَ ريت هن مذهبي سڌارن واسطي انهن ٻنهي مذهبن کي آڏو رکيو هو. هي مذهب تاريخي طور تي پوئين دور سان واسطو رکن ٿا. انهن جي رونما ٿيڻ جو ڪارڻ اهو هو ته هٿلر کي سنڌ جي مذهب مان گهڻي خطري جو احساس هو. جيڪو شِوَ ۽ شڪتيءَ جو مذهب هو. ساڳيءَ ريت آرين جي پنڌتن کي ڊپ هو ڇاڪاڻ ته اهي آرين جي مذهب کي گهڻو متاثر ڪري رهيا هئا.

هٿلر ٿيوٽونڪ لامذهب فرقي کي نئين سر جياريو هو جيڪو هوريان هوريان ايريو هو پر ان لاءِ هٿ وٺي جاکوڙ ۾ ڪئي وئي هئي. هن جي نسل کي خالص ٻڌائڻ واري ڪوشش ٿيوٽونڪ لامذهب فرقي جي اصول مطابق هئي، پر ان کي تمام گهڻو اڳتي وڌايو ويو هو جنهن موجب روح خاندان جي شجري ۾ اڳتي وڌندو رهي ٿو تنهن ڪري

اوتار وارو نظريو نہ رڳو وري جنم آهي، پر اهو جنم خاص خاندان، قبيلي ۽ نسل ۾ واقع ٿيندو آهي. هتي کوہ ماٹھو بحث کري سگھي ٿو جنگين Jungian جي مخصوص قسم جي نظريي ۾ بہ جينيٹڪ جي ورثي موجب وري جنم جو تصور موجود آهي. ليکن اهو رڳو ثقافتي ورثي موجب کونہ هوندو آهي.

(شو ديوتا نٽ راج، Lord of Dance جيکو تباهہ کندڙ ۽ خالق جي حيثيت ۾ امر ناچ کري رهيو آهي يا جيکو زندگيءَ، موت ۽ وري زندگي جو ناچ کري رهيو آهي)

موجوده دور جي لامذهب فرقي ۾ ورثي جي هڪ علامت موجود آهي، جيکا اوڊنيسٹ Odinist لامذهب فرقي ۾ وڏي اهميت رکي ٿي. اهي پاڻ کي عام طور تي نئين لامذهب Neo-Paganism جي تحريڪ جو حصو کونہ سمجهندا آهن. هن فرقي کي آساتر Asatru بہ سڏيو ويندو آهي. هنن جو مشرقي عقيدن يا پوپن واري علم ۽ عقل سان کو واسطو کونہ هوندو آهي. ان کان سواءِ پنهنجي مذهبي نظام ۾ نسلي امتزاج کونہ ڳوليندا آهن. انهن مان گهڻا Odinist فرقي سان واڳيل آهن، جن

جو مطلب هوندو آهي تہ اوتار جينيٽيڪلي هڪ خاندان ۾ پيدا ٿيندو آهي، تنهن ڪري اهي ڪنهن اوپري رت کي پنهنجي رت سان ڪوٺہ ملائيندا آهن ۽ خالص واري طريقي سان وڌندا ويجهندا آهن. پٽن تي فرض هوندو آهي تہ اهو پنهنجي نالي سان پنهنجي خاندان جو نالو بہ رکندو اچي ۽ مذهب جيڪڏهن Odinist نظريي وارن ديوتائن سان تعلق رکندو آهي تہ ان کي عزت وارو مذهب ڪوٺہ سمجهيو ويندو آهي، ان ڪري اهي علم نجوم، ڪيلاش، ٽئروٽ tarot ۽ چڪرن chakars وارين ڳالهين تي عمل ڪوٺہ ڪندا آهن. ان بدران اوڊنيسٽ فرقي وارا، اسڪئنڊنيوين Scandinavian، جرمنيءَ ۽ نورس Norse جي ديوتائين جي پوڄا ڪندا آهن، جن ۾ اوڊين کي وڏيڪ اهم ديوتا سمجهيو ويندو آهي. اهو ئي ڪارڻ آهي جو موجوده دور جا لامذهب فرقي وارا پاڻ کي نازيءَ وارن سان مشابهت ڏيندا آهن ۽ انهن ماڻهن کي پاڻ ڏانهن ڇڪي وٺندا آهن، جن جو نازي نظريي ڏانهن لاڙو هوندو آهي، ڇاڪاڻ تہ اهي پنهنجي ابن ڏاڏن واريءَ اصلي نيچ کي گهٽي اهميت ڏيندا آهن، پر ٽيوٽونڪ لامذهب فرقي جو ڪنهن بہ طريقي سان نازيءَ وارن سان لاڳاپو ڪوٺہ هوندو آهي. ان کان سواءِ انهن جو عيسائين کان وڏيڪ "Inquisition" وارن سان لاڳاپو هوندو آهي. ماڻهو طاقت ۾ اچي مذهب جي بهاني سان ظلم ڪندا آهن.

موجوده دور جي اوڊنيسٽ جو فڪري لاڙو "جيو ۽ ٻين کي جيئڻ ڏيو" هوندو آهي. ان کان اهي ڪيترن سالن کان وٺي وڪا فرقي جي انهن اصولن تي عمل ڪندا آهن، جيڪي نورس ۽ جرمن طريقي وارا هوندا آهن. ليڪن انهن ۾ کي مخصوص قسم جون ڳالهيون بہ هونديون آهن. اوڊنيسٽ هن ڳالهہ تي اچرج ڪندا آهن تہ جن جو نورس، جرمن ۽ اسڪئنڊنيوين ديوتائن سان تعلق تہ هوندو آهي، سي پنهنجو اصلي پاڙو ڳولي ڇو نہ ٿا لهن يا آساترو طريقي بابت ڇو نہ ٿا سوچن. جيڪڏهن ڪو ماڻهو ڏارين مان پرٽيو آهي يا انهن سان سگ ڏيندو وٺندو آهي يا گذريل وڏي عرصي کان سگ اوتي ڪندا آيا آهن. اهڙِيءَ ريت تازو آمريڪا ۾ بہ اهڙيون مٿيون مائٽيون ٿيون آهن. ليڪن پوءِ بہ نسلي سجاڳي ماڻهوءَ کي ضرور چنبڙي پوندي آهي. اهو ئي

ڪارڻ آهي جو هٽلر نج آريائي نسل پيدا ڪرڻ لاءِ انساني فارم human stock قائم ڪري ورتا هئا. ڪڪن وارن ۽ نيرين اکين وارا ٻار هن جو تصوراتي نسل هو. جيڪو جينيٽيڪلي چونڊيل جوڙي مان جنم وٺندو هو. اهڙن ٻارن کي جينيٽيڪ جا ماهر ۽ صحيح نسل سمجهندا هئا. هنن جو خيال هو ته خالص نسل فقط انهيءَ طريقي سان پيدا ٿي سگهي ٿو.

موجوده دور نئين لامذهب فرقي لاءِ فخر سان پنهنجي ورثي ڏانهن اشارو ڪرڻ ڪري ڏاڍو خطرناڪ ثابت ٿي سگهي ٿو. ائين ڪري هو پنهنجي مذهبي طريقي واري رستي سان بلڪل الڳ ٿلهگ ٿي رهجي ويندا. ڇاڪاڻ ته اهي جڏهن پري ماضيءَ ۾ ڏسندا ته سندن اولاد جينيٽيڪ امتزاج کان بيوفائي ڪري ويو آهي ته پوءِ انهن جو ڪنهن ٻيءَ ٻگالهه تي ۽ يقين ڪونه ٿيندو يا وري فطري جينيٽيڪ واريءَ تبديليءَ وسيلي هو ڪي نيون نڪوريون خوبيون ۽ خصلتون حاصل ڪن. جيڪي اصلي معيار مطابق نه هجن. لامذهب آرين جو نسل جي خالص هجڻ وارو تصور ته آرين جي اصلي مذهب ۾ ۽ موجود ڪونه هو. هنن اندر اهڙي ٻگالهه فقط تڏهن ڏسڻ ۾ اچي ٿي. جڏهن جنگ خاطر نقل مڪاني ڪري ڪيترن ٻين نسلن سان لهه وچڑ ۾ اچن ٿا ۽ مختلف قسم جي مذهبن سان سندن ميل جول ٿئي ٿو. تنهن ڪري ڪين اهڙي خالص رت جي شجري جي ضرورت جو احساس ٿئي ٿو. جيڪو سندن جنگي مهم کان اڳ جو هو. انهن کي ڊپ هو ته متان ڪو ٻيو رت هنن جي سان ملي وڃي.

هتي پنهنجي دور ماضيءَ جي اصلي ڏاڏنگ کي ڏسڻ واسطي ڪاريءَ درسني Black mirror اندر جوهَه وجهي مراقبي meditation ڪرڻ جو هڪ طريقو آهي. (مراقبي ۾ ويهي اهڙي ڪاري آئيني ۾ ڏسڻ جو رواج سنڌ ۾ ۽ هو. مون کي ياد آهي ته اڄ کان 67 ـ 68 سال اڳ خيرپور ضلعي جي مشهور ڳوٺ گڏيجيءَ جو سانول شاهه. چاچي مير خان جي اوطاق ۾ اهڙو ڪارو آئينو ڪٽي آيو هو. پتو نه آهي ته ڪنهن جي چوري ٿي هئي ۽ شاهه کي ان آئيني وسيلي چور کي ٻگولي لهڻ جي گذارش ڪئي وئي هئي. انهن ڏينهن ۾ مان استاد عيدل وٽ مسجد ۾

قرآن شريف پڙهندو هوس. سانول شاهه استاد عيدل کي هڪ ٻار ڏيڻ جو چيو جيڪو مراقبي ۾ ويهي ڪاريءَ درسنيءَ وسيلي چور کي سڃاڻي سگهي. استاد منهنجو نالو ڪنيو ۽ مان وضو ساري شاهه صاحب جي پيرن پاسي ڪٽ تي ويهي. شاهه جي آندل چادر جو مراقبو ڪري، آئينو هٿ ۾ جهلي ويهي رهيس. شاهه مون کي چيو ته ان آئيني ۾ مان ڇتائي ڏسندو رهان. شاهه جي وڻن واڪن کان پوءِ به آئيني اندر نہ ڇڪار ٿيو هو نہ قاضي اچي وينو هو نہ وري چور کي پيش ڪيو ويو هو. شايد منهنجو تصور شاهه صاحب جي چوڻ موجب عمل نہ ڪري رهيو هو. هن ٻڌائڻ مان منهنجو مطلب آهي ته ڪاريءَ درسنيءَ جو سنڌ ۾ رواج هو: مترجم) ڏگهي عرصي کان وڻي اصلي ورثي لاءِ ماءُ تسليم ڪيو ويندو هو. اهو ئي ڪارڻ هو جو مائو matriachy سماج جو رواج هو. آرين جي مالڪيءَ وارو تصور گهر وارين ۾ هارن سان لاڳاپيل هوندو هو. ان کان پوءِ اهڙي ڪوشش ڪئي وئي، جنهن مطابق ملڪيت جي وارثي پيءُ کان پٽ ڏانهن منتقل ٿيڻ لڳي هئي، پر اهڙي قسم جي ورثي ۾ ڪجهه شڪ شبها پيدا ٿيڻ لڳا هئا. ڇاڪاڻ ته ٻار جي جم جي ناتي فقط عورت کي ڄاڻ هوندي آهي ته اهو ڪنهن جو ٻار آهي. يهودين جو پيئيتو Patriachal سماج آهي ۽ انهيءَ سماج جي ٻار کي فقط تڏهن يهودي سمجهيو ويندو آهي، جڏهن ان جي ماءُ يهودي هوندي آهي. هيءُ اسان جي ابن ڏاڏن جو مائيتي ورثي جو پير آهي، جن کي اها ڇڪيءَ ريت ڄاڻ هئي ته ماءُ ۽ ٻار جو پاڻ ۾ تمام گهٽو تعلق هوندو آهي. ايٽروسڪان کي اها پرواهه ڪانہ هوندي هئي ته ان ٻار جو پيءُ ڪير آهي. يورپ جي لامذهب فرقي جي روايتن ۾ May Day جو هڪ ڏينهن هوندو هو جنهن دوران عورت جي حامل ٿيڻ کي وڏي عزت ۽ نعمت سمجهيو ويندو هو. ان ڪري انهيءَ ڏينهن تي ڪنهن عورت کي جهل پل ڪانہ هوندي هئي ۽ هوءَ پنهنجي مرضيءَ موجب ڪنهن به مرد سان ملي سگهي پئي. موجوده دور جي لامذهب فرقي اندر بيلٽين Beltane جي رسم ملهائڻ دوران سخت قسم جي پابنديءَ کان ڪم ورتو ويندو آهي ۽ ڏنو ويندو آهي ته موسم بهار جو انساني جنسي طاقت جو وهڪرو پرٽيل جوڙن ۾ هجي يا انهن جوڙن وچ ۾ هجي جن

پاڻ ۾ پرٽجڻ جا پڪا وچن ڪيا هوندا آهن. ان کان پوءِ مراقبو ڪري ڪاريءَ درسنيءَ ۾ پنهنجي اصلي ابن ڏاڏن کي ڏٺو ويندو آهي. مان سمهيان Samhain جي مذهبي رسمن دوران پنهنجي وڏڙن کي ڏسڻ جو اعزاز حاصل ڪري ونندي آهيان.

خالص نسل جو مقصد

هي مخصوص قسم جو عنصر آهي، جيڪو هٽلر جي ٽيوٽونڪ لا مذهب فرقي ۽ آريائي مذهب کي الڳ ڪري بيهاري ٿو جن هندستان ۽ مشرق قريب تي حملا ڪيا هئا. هنن مذهب جو اهڙو تصور مفتوح ماڻهن وٽان کنيو هو. هي مخصوص قسم جو نظريو جنهن وچان هندو ڏرمَ جو برهمڻ طبقو پيدا ٿي پيو هو. ساڳيءَ ريت يهودين اندر هڪ لاوي فرقو پيدا ٿي پيو هو. اهڙي ڳالهه اسلام ۾ به ڏسجي ٿي. چاڪاڻ ته شيعن جو نظريو آهي ته خليفو (حضرت) محمد (ﷺ) جي رت جي رشتي مان هجڻ گهرجي ۽ اهو آريائي مذهب جو نمايان اثر آهي. جڏهن ته سني فرقي جو نظريو آهي ته خليفو اهو ٿي سگهي ٿو جيڪو اسلام کان وڌيڪ واقف آهي ۽ کيس خبر هجي ته عام مسلمان جي پلائي ڪهڙيءَ ڳالهه ۾ آهي. سنڌ اندر عورت مٿان مرد جو تسلط سنڌي نه پر آريائي اثر آهي. هنن ٻنهي آريائي مذهبي اصولن ڪري سنين ۽ شيعن جي روپ ۾ عراق ۽ ايران جي وچ ۾ جنگيون لڳي رهيون آهن. اسلامي دنيا جا ملڪ به ان اصول تي ورهايل آهن ۽ جن ملڪن جي ماڻهن جي گهڻائي سني آهي ته اهي سني گهڻائيءَ وارن ملڪن سان گڏيل آهن، جيڪڏهن گهڻي آبادي شيعا آهي ته اهي شيعا گهڻائيءَ وارن ملڪن جي پاسي آهن. اهڙيءَ ڳالهه ڪري افغانستان، پاڪستان ۽ ترڪي ياد اچي وڃن ٿا.

معلوم ائين ٿي رهيو آهي ته يهودي مخصوص نسل واري اصول جي پوئلڳي ڪندا آهن، جيڪو آريائي مذهبي اصول آهي. هنن (يهودين) جو نظريو آهي ته حڪومت جو حق فقط لاوين کي آهي. جڏهن ته عيسائين جو تصور بلڪل مختلف آهي، اهي جڙ ته سنڌ جا رهاڪو آهن. اهي چاهيندا آهن ته مذهبي معاملن ۾ سندن وڏو اهو

هجي. جيڪو مذهبي ڇاڻ رکندو هجي. عيسائيت جي پوئلڳن جي سنياڻ جو وٽس ڏاڻ هجي ۽ عزت احترام جي لائق هجي. پر عيسائين ۾ آرين واري مخصوص نسل جهڙيون ڪي ڳالهيون آهن. جيڪي عيسائين جي مختلف نالن وارن فرقن ۾ موجود آهن. انهن فرقن مان هر هڪ جو چوڻ آهي ته چوٽڪارو فقط انهن ماڻهن کي ملندو جيڪي ان فرقي جي مذهبي اصولن کي مڃيندا. رومن ڪئٿلڪ فرقي جو اصول به آرين جي مخصوص ورثي جهڙو ڏسجي ٿو ڇاڪاڻ ته سندن تصور آهي ته هن فرقي جو پوپ گناهن کان پاڪ آهي. پر ان پوپ جي چونڊ رت جي رشتي مان ڪانه ٿيندي آهي. پر مور مونس Mormons عيسائي فرقي ۾ مخصوص نسل جي آريائي علامت کي وري زنده ڪري ڇڏيو آهي. جيڪي پنهنجا ٻارنهن مذهبي سردار انهن عيسائين مان چونڊيندا آهن. جن جو واسطو جوزيف سمٿ Joseph smith واري فرقي سان هوندو آهي ۽ ان کي پنهنجو مذهبي اڳواڻ تسليم ڪندا آهن. جڏهن ڪو عيسائي ان فرقي جو ميمبر ٿيندو آهي ته ان جي خاندان جو شجرو معلوم ڪيو ويندو آهي. انهيءَ مقصد سان ته جيئن ان جي مئل ۽ جيئرن مائٽن کي ان فرقي ۾ داخل ڪري سگهي ۽ انهن مئن جيئرن ماڻهن جي بتسما واري مذهبي رسم ادا ڪري سگهجي. جيڪا پئسن ڏيڻ کان سواءِ ادا ٿي ڪانه سگهندي آهي.

هن مذهبي فرقي جي پيدا ٿيڻ جو ڪارڻ رومن ڪئٿلڪ فرقي تي اٽليءَ جي مذهبي اڳواڻن جو غلبو هو جنهن اندر مختلف ديوين جون علامتي نشانيون موجود هيون. هٽلر جو منصوبو هو ته انهن جي اڳواڻيءَ کي ختم ڪجي ۽ انهن جي جاءِ تي پرٽيسٽنٽ فرقي کي آڻجي ۽ انهن جي سهائتا سان رومن ڪئٿلڪ وارن کي سزائون ڏجن. هنن کان پوءِ پراٽيسٽنٽ فرقي جي جرمنيءَ مان نيڪاليءَ جو وارو اچڻو هو. اهڙن قدمن ڪري کان پوءِ هٽلر جو دلپسند آرين جي خالص نسل پيدا ٿي سگهڻ جو امڪان هو.

آريائي مخصوص نسل بابت عيسائي نقطئ نظر اهڙو هو جنهن ڪري جرمن ۽ يورپ جي ٻين ماڻهن اڻ سڌيءَ ريت هولو ڪاسٽ کي قبول ڪري ورتو هو. ڇاڪاڻ ته عيسائين جا مختلف فرقا فقط پاڻ کي

صحيح ۽ سچو سمجهي رهيا هئا. حقيقت اها هئي ته جن ماڻهن کي سزائون ملي رهيون هيون، سي پڻ مخصوص نسل جا هئا، جن تي آرياڻي اثر هو. اهڙيءَ ريت اڻ آريا جيسي هڪ مستقل آزار ۾ هئا. موجوده دور ۾ آرياڻي ۽ اڻ آرياڻي لامذهب فرقن وچ ۾ جنگ هڪ تمثيلي نڪتو هو. اهڙيءَ ريت 2000 کان 1250 ق. م واريون جنگيون جڙ ويهين صديءَ جي ابتدا ۾ نئين سر زنده ٿي پيون هيون. انهيءَ زماني ۾ هٽلر ڏور ماضيءَ ۾ پوئتي وڃي، ان دور جي آرين جي ڪيل غلطين جي اصلاح ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو. ڇاڪاڻ ته انهيءَ زماني ۾ اڻ آرياڻي عقيدا ٽيوٽونڪ نظام وارن عقيدن سان رلي ملي ويا هئا. انهن عقيدن جو گڏيل روپ هٽلر کي ورثي ۾ مليو هو جنهن کيس لوڏي رکيو هو. تصور ڪريو ته هڪ اهڙو مذهبي نظام آهي، جيڪو سياسي نظام سان ڳنڍيل آهي، جيڪو بن بنيادي محاذن تي موجود آهي، اهو خالص آرياڻي سياسي مذهب آهي، جنهن جو واسطو جابلو ديوتا Father god سان آهي، جيڪو اڻ آرياڻي فطري مذهب سان جنگ ۾ رڌل آهي، جنهن جو واسطو ڏرتي جي ساوڪ ۽ سونهن ۽ ماتا ديوي Mother goddess سان آهي. هن ديويءَ جو جوڙيوال آهي نيڪ، پيار ڪندڙ سڳن وارو ديوتا. هي اهڙو پس منظر آهي، جنهن جي عهدنامہ عتيق ۾ اڳڪٿي ڪئي وئي هئي، پر 621 ق. م. سان تعلق رکندڙ لاوي يهودين جي امڪاني طاقت کي تسليم ڪرڻ آهي، جيڪي آرياڻي ظلمن جو شڪار ٿيا هئا. توهان کي هيءَ حقيقت ضرور ياد رکڻ گهرجي ته بائيبل جو هڪ آرياڻي هٿيار آهي، جنهن کي رابعن Rabbis تخليق ڪري ورتو هو ۽ لاوين جي صلاح مشوري کان پوءِ مرتد قسم جي ماڻهن ۽ غير پابند يهودين کي سزا ڏيڻ جي مقصد سان اڳتي آندو ويو هو. هن ساري قصي جو اصلي مقصد هن مادي دنيا اندر روحاني غلطيءَ کي قانوني حيثيت ڏيڻ هو.

يهودي، عيسائي نقطئ نظر کان هٽلر آرياڻي تصور جو جڙ جهونجهار (هيرو) بڻجي ويو هو. تنهن ڪري يهودي لاوي به هن کي جهونجهار ڪري تصور ڪندا آهن. ڇاڪاڻ ته هو Father god واري نظريي ۽ عهدنامہ عتيق جي نقطئ نظر موجب پيئتي سماج جو حامي

هو. اهڙيءَ ريت هو Mother goddess جي پڻ سخت خلاف هو جيڪا Mary جي روپ ۾ Mother of god هئي، تنهن ڪري عيسائي هن جو پاسو ٽي ٻيهي رهيا هئا. چاڪاڻ ته اهو رومن ڪئٿلڪ عيسائي فرقي وارن جو عقيدو هو. هن ائين ڪري آرين جي خالص نسل کي محفوظ ڪري ڇڏيو هو. جنهن کي عبراني نسل جي يهودين صفا ڏکي ڇڏيو هو. هي يهودي فرقو پاڻ چوندبيل طبقو سڏيو ويندو هو. ائين ڪري هو جرمنيءَ جي آرين کي اهڙي معزز رتبي کان خارج ڪري ڇڏيندا هئا. اهو معاملو مفهوم کي سمجهائڻ سان تعلق رکندو هو. هٽلر هي طريقو ڪم آڻي، قتل عام ڪري، خوف واري فضا پيدا ڪري ورتي هئي.

گهٽا ماڻهو اهڙا به هئا جن بي گناهه ماڻهن جي قتل عام کان پنهنجيون اکيون ٻوٽي ڇڏيون هيون. چاڪاڻ ته اهي سمجهندا هئا ته هٽلر اهو ڪم نيڪ مقصد واسطي سرانجام ڪري رهيو آهي ۽ اهو سڀ خدا تعاليٰ جي مقدس ارادن سان ٽي رهيو آهي ۽ ائين ٽيڻ مقدر هو. اهڙيون چسيون ۽ ٻڌيون ڳالهيون اڄ سوڌو ٽي رهيون آهن. جڏهن عراق ۽ ڪويت وچ ۾ جنگ لڳي هئي ته آمريڪا جا ماڻهو ڏاڍا خوش هئا ۽ چئي رهيا هئا ته خدا جو شڪر آهي جو قيامت اچي رهي آهي ۽ دنيا ختم ٽي رهي آهي. اهي هن ڳالهه ۾ راضي هئا ته پلي لکين ڪروڙين ماڻهو مري وڃن ته جيئن سندن عزت بچي وڃي. پر افسوس جو سندن توقع مطابق Armageddon واقع ڪونه ٽيو هو. پر ڪجهه حياتيون زبان ٽيون ۽ ڪجهه وقت لاءِ ساموندي رستا بند ٽي ويا. اهڙن ماڻهن جون خوشيون ته ختم ٽي ويون هيون. پر هن پس منظر جو ڏکوئيندڙ پاسو هي آهي ته اهي گروهه بين ماڻهن لاءِ ظلم، تشدد، موت ۽ ملڪ جو نقصان چاهيندا آهن. چاڪاڻ ته ڪين پڪ آهي ته ائين ٽيڻ سان Armageddon واري وڏي جنگ لڳي پوندي ۽ انهن ماڻهن کي فرشتا کٽي وڃي بهشت پيڙو ڪندا.

رڻ پٽ واري طوفان Desert Storm جي پکڙجي وڃڻ کان پوءِ سربيا Serbia جي عيسائين البانيا جي مسلمانن مٿان ڇتي بمباري شروع ڪري ڇڏي هئي. اهو ڏسي سربيا جي عيسائين واسطي ٽيليويزن جي سهائتا شروع ٽي وئي هئي. اهڙي مقصد واسطي ڪيترن عيسائي ڏرين

ٽيليويزن جو پنهنجو نيٽ ورڪ شروع ڪري چڏيو هو. انهيءَ دوران عيسائين ۽ مسلمانن وچ ۾ پراٽين جنگين جو ذڪر ڪونہ ٿي ڪيو ويو. نہ وري ترڪن جي عثماني سلطنت طرفان اوپر يورپ تي حملن جو ڪٿي بحث چڙيل هو انهيءَ لاءِ تہ جيئن اهڙين پراٽين ڳالهين کي هن وقت تي سمجهائي سگهجي. ان جو ڪارڻ اهو هو تہ مسلمانن جا حملا اوپر يورپ تي هئا ۽ اولهہ يورپ مسلماني شهنشاهت جي حڪمرانيءَ کان بچي ويو هو ۽ مغربي يورپ جي ثقافت کي ڪنهن بہ قسم جو چيهو ڪونہ رسيو هو جيڪو پنهنجي رفتار سان اڳتي وڌي رهيو هو. مسلمان حملہ آورن اسابيليا Isabella ۽ فرڊيننڊ Ferdinand جي زماني ۾ اسپين وسيلي يورپ ۾ پير پختا ڪيا هيا.

مغربي يورپ تہ جيئن جو تيئن رهيو هو پر اوپر يورپ ڪجهہ عرصي تائين ڪميونزم جي اثر هيٺ رهيو هو. جڏهن انهن علائقن مان ڪميونسٽ حڪمراني ختم ٿي تہ مذڪوره علائقا ويهين صديءَ جهڙا ترقي يافتہ نہ. پر پندرهين يا اٺوهين صديءَ جهڙا غير ترقي يافتہ ڏسڻ ۾ اچي رهيا هئا. برطانيہ ۽ روس عثماني شهنشاهت سان اڳيئي جنگيون ڪري چڪا هئا. اهڙيءَ ريت اولهہ يورپ سان بہ هنن جي ويڑهہ ٿي چڪي هئي. هاڻي اهڙيون جنگيون ختم ٿي چڪيون هيون. جڏهن تہ مسلمان اوپر يورپ جي عيسائي علائقن ۾ صدين تائين رهيا. هيءَ ڏاري حڪمراني تمام وڏو عرصو رهي هئي، جنهن ڏانهن باقي يورپ کو ڏيان ڪونہ ڏنو هو.

هيءَ ڏاڍي خطرناڪ قسم جي مايوسي هئي، جنهن عيسائين ڏکهيءَ جنگ جي توقع ۾ پيدا ڪري چڏي هئي. اها ڏکهي جنگ جڙ تہ هنن لاءِ ضرورت بڻجي وئي هئي. اهو ئي ڪارڻ آهي جو هٽلر اهڙي وڏي جنگ شروع ڪري پنهنجو مقصد حاصل ڪري ورتو هو. اهڙو احساس جنگين ختم ٿي وڃڻ ۽ نقصان جي ڪاٽي ڪرڻ کان پوءِ ٿيو هو تہ هنن اهڙي ڪن لاتار ڪئي. هن ڏڻي ۽ جڏي ڪم ۾ رڳو جرمن قوم هٽلر سان ٻٽ ڪانہ بيٺي هئي. پر دنيا جا تمام گهٽا ماڻهو هٽلر جي اهڙي ڪِيس قهر جي سهائتا ڪري رهيا هئا ۽ هٽلر سان همدرديءَ جو اظهار بہ ڪري رهيا هئا. ان جو اڪيلو ڪارڻ اهو هو تہ اهڙي

اڳڪٿي انجيل ۾ موجود هئي ۽ سمجهيو پئي ويو ته اها اڳڪٿي هٽلر جي هٽان پوري ٿي رهي آهي. عام ماڻهو استعمال انهيءَ ڪري ٿي رهيا هئا. جو کين اڳواڻ ئي اهڙين ڳالهين لاءِ تيار ڪيو ويو هو ۽ اهڙيءَ اڳڪٿيءَ کي مذهبي طور صحيح سمجهيو پئي ويو. جيڪا ڏکيل ڇپيل قسم جي انجيل جي سمجهاڻي هئي. پر جڏهن اگري سڇائي سنڌن سامهون اڇي بيٺي هئي ته سنڌن پير ئي نڪري ويا هئا. پوءِ شرم کان هو اهڙين ڳالهين کان پنيرا ٻ ٿي ويا هئا. موجوده دور ۾ اهڙو ڪو جرمن ڏسڻ ۾ ڪونہ ايندو. جيڪو هٽلر جي اهڙن ڪڏن ڪرتوتن جي سهائتا ڪري. پر پوءِ ٻ هزارن ۽ لکن جي تعداد ۾ هٽلر جا اهڙا پوئلڳ ضرور ملندا. جيڪي اڄ ٻ سندس هر قدم جي پنيرائي ڪندا ڏسڻ ۾ ايندا. هٽلر انجيل جي اڳڪٿيءَ ناتي عيسائين جو املهہ جونجهار هو تنهن ڪري ساري الهندي دنيا هن جي پرستار هئي. پر جيڪڏهن ان ڏند ڪٿا کي تاريخ سمجهيو ويندو ۽ خدا تعاليٰ جي ڪتاب ۾ مقدس اڳڪٿي طور تصور ڪيو ويندو ته پوءِ سبب ختم ٿي وڃن ٿا. دنيا جي ٻي مهاياري لڙائي دوران انجيل جي اڳڪٿيءَ کي عبرانيت دشمن طور مشهور ڪيو پئي ويو. پر موجود دور ۾ ان کي عورت جنس جي خلاف اڪٽي آندو ٻيو وڃي. اهو لامذهب فرقي جي خلاف جڙ ڪنهن جنون جو شڪار آهي. معلوم ائين ٿي رهيو آهي ته جڙ کيس homophobia جو مرض لڳي ويو آهي. جيڪڏهن ڪو وڪان ٽيليويزن ڪئميرا جي سامهون بيهي چوندو: اي عيسائيو! زندهہ رهڻ لاءِ پاڻ ڏڃن ۾ نہ وجهو!! ته چوڏاري مختلف آوازن جا پڙاڏا ٻڌڻ ۾ ايندا. پر جيڪڏهن ٽيليويزن جو مبصر چوندو: اي وڪان! پنهنجي زنده رهڻ لاءِ پاڻ کي ڏڃن ۾ نہ وجهو!! ته احتجاج طور ڪير ٻ ٻڙڪ ڪونہ هوليندو. ان کان سواءِ هن ڳالهہ ڏانهن ٻ ڪير ڌيان ڪونہ ڏيندو ته جادوگر Witch جو لفظ انجيل جو نہ آهي. پر انهن عيسائين جي ايجاد آهي. جن جئمس James بادشاهہ جي دور ۾ انجيل جي اصلاح ڪئي هئي ۽ جن خدا تعاليٰ طرفان هڪ پابندي مڙهڻ پئي چاهي. انهيءَ اصلاح ڪرڻ وارن ماڻهن جو تعداد Spanish Inquisition ڪرڻ وارن ماهرن کان ٻ گهٽو هو. ان کان سواءِ هي لفظ عبراني ٻوليءَ جو نہ. پر انگلو- سئڪسن زبان

سان واسطو رکي ٿو جيڪو انجيل جي اصلي ۽ پراڻي نسخي ۾ موجود ئي ڪونہ آهي. پر 1999 ۾ ڪانگريس جي هڪ نمائندي ڪنهن فوجي اڈي جي هڪ ڪمانڊنگ آفيسر ڏانهن هن قسم جي تحرير موڪلڻ جي تڪليف ڪئي هئي: "هن گنديءَ شيءِ کي هاڻي هڪدم بند ڪري ڇڏيو." هي حڪم انهن ماڻهن لاءِ هو جيڪي لامذهب فرقي "وڪان" جا پوئلڳ هئا. جيڪي پنهنجي مذهبي اصول مطابق پوڄا پاٺ ڪندا هئا." (ان نمائندي جو نالو Robert Barr هو سندس تعلق جارجيا سان هو) هن اهو به چٽاءُ ڏنو هو تہ وڪان کي ڪورٽ ۾ سڏائيندو ۽ انهن خلاف قانون سازي ڪرائيندو. هن کي هي جملو به چوندي ٻڌو ويو: "هاڻي اڳتا واسطي پوڄا پاٺ لاءِ باهہ پارڻ واري عمل کي نہ ورجايو وڃي." هن قسم جي للڪار واري سمي ۾ ڪو پنهنجي مذهبي آزاديءَ کي برقرار رکي ڪونہ ٿو سگهي، پر اهو ڏسي اندر کي ٽورو آٽت ضرور ملندو آهي تہ وڪان وارن جا ڪجهہ ٽيليويزن چئنل به آهن ۽ وڪان جي آبادين ۾رسان انهن جا مندر به موجود آهن.

نئين لامذهب فرقي اندر سنڌ جي قديم مذهب جي روايتن ۾ آرين جي مذهبي اصولن جو هڪ قسم جو مانيٽو امتزاج موجود آهي. هنن ۾نهي مان هڪ ڏرم اهڙو آهي، جيڪو ڪليل ۽ وسيع آهي، جيڪو انسانذات جو اتحاد چاهي ٿو. جڏهن تہ ٻيو مذهب انسان ذات کان الڳ رهڻ گهري ٿو ۽ مخصوص قسم جي نسل جي واڌ ويجهہ چاهي ٿو. اهڙيءَ اوسر جا اهجاڻ جاگرافيائي علائقن ۾ موجود ڏسڻ ۾ اچن ٿا. تنهن ڪري ان کي سڄ جي ۽ برف جي ماڻهن ورٿو سڏي سگهجي ٿو. جنهن کي هاڻي تازو يونيورسٽي جي ڪلاسن ۾ پڙ سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي. ڪهڙو ماڻهو ڪهڙي قسم جو رستو اختيار ڪري ٿو. سو ماڻهوءَ جي مرضيءَ تي ڇڏيو ويو آهي تہ هو ڪهڙي قسم جي ورٿي جي چونڊ ڪري ٿو. معلوم ائين ٿي رهيو آهي تہ اتر يورپ، اسڪئنڊنيواوين ملڪن ۽ جرمني جي رهاڪن جو مزاج ڪيلٽڪ روايتن جو حامي آهي، ليڪن اهي وائڪنگ Viking جي ديوتا ۽ ديويءَ جي وڌيڪ ويجهو آهن، جيڪي وري آسٽرو Asatru ڏانهن لڙيل آهن. اهو به معلوم ٿئي ٿو تہ يورپ جا ماڻهو ڪيلٽڪ لوڪن ۽ سنڌو

ماڻريءَ سان لاڳاپيل مسافرن يا مهاجرن ڏانهن وڌيڪ لاڙو رکن ٿا ۽ انهن کان گهڻو متاثر به آهن. انهن کي سنڌوءَ ماڻريءَ جي ماڻهن جي وڏڙن جي ماتا ديويءَ ۽ سگهن واري ديوتا جي گهڻي کان گهڻي ڪشش آهي. اهو به معلوم ٿي رهيو آهي ته آفريڪا جي صفا ڏکڻ وارن علائقن جي ماڻهن جا پنهنجي ابن ڏاڏن جا ديوتا آهن. پر انهن مان ڪيترن ئي سنڌو ماڻريءَ جي ديوتائين جو نمايان اثر معلوم ٿئي ٿو جيڪو قديم لاڳاپن وسيلي ممڪن لڳي ٿو جيڪو ڏکڻ وارن معاشرن جي اتحاد ڪري ٿيو آهي. مشرق بعيد ڏور اوپر وارن ماڻهن وٽ پنهنجو الڳ ۽ آجو مذهبي ورثو آهي. جيڪو سنڌو ماڻريءَ جي قديم مذهب کان تمام گهڻو متاثر ڏسجي ٿو. جيڪو ين ۽ ينگ yang جي روپ ۾ نمايان آهي. هن سان گڏ ڪي ڏيهي قسم جا عقيدا به موجود ڏسجن ٿا. جيڪي آرين جي ابن ڏاڏن جي مذهبي پوڄا پاٺ سان تعلق رکن ٿا. پر اهڙين ڳالهين نئين لامذهب فرقي جي غير منظم هجڻ ڪري مونجهارا پيدا ڪري ورتا آهن. موجوده دور ۾ اسان Paganwiccan گهرن اندر مندر موجود آهن. جن ۾ چين جي ديوي ڪوان ين Kwan yin ۽ سنترين Santerian ديوتا جنگو Chango موجود ڏسجي ٿو. تنهن ڪري اتي بلئڪ اوڊنيسٽ Black Odinist فرقي پيدا ٿيڻ جو امڪان آهي.

جيستائين لامذهب فرقي Paganism اندر نسلي پوت پير پختا نه ٿو ڪري. تيستائين نئون لامذهب فرقو Neo paganism ۽ ٻيا سڀ لامذهب نظام گڏ رهي سگهن ٿا. پوءِ اهو آريائي هجي. Shamantic هجي. ڪئبالڪ هجي يا وڪان هجي. لامذهب فرقي جي نئين سر زنده ٿيڻ جو هڪ اهم رستو هي آهي ته هن اصول کي مستحڪم ڪجي ته هر هڪ ماڻهو پنهنجي مذهبي عقيدن رکڻ ۾ بلڪل آزاد آهي ۽ هر ماڻهوءَ جو عقيدو صحيح ۽ سچو آهي. اوچي نسل هئڻ واري نظريي جي ضرورت سياسي اڳواڻن جي هن مقصد خاطر ٿي هئي ته جيئن تاريخ کي پنهنجي مرضيءَ موجب تبديلي ڪري سگهن. نسلي ۽ گروهي برتري آمريت کي پيدا ڪرڻ جا ذريعا آهن. اڄ ڪلهه اهڙا آمر انهن ماڻهن کي تباهه ڪري ڇڏيندا. جيڪي ان آمر جي عظمت جي تعريف ڪندا رهندا آهن. سندن جاين تي اهي ٻار آباد ڪيا ويندا آهن. جيڪي برتر نسل جي پيداوار هوندا آهن.

هٽلر پنهنجي مقصد ۾ ابتدائي دور ۾ ئي سوپارو ڪونہ ٿيو هو. ان جو ڪارڻ اهو هو تہ هو وقت سر اهڙو گهربل نسل پيدا ڪري ڪونہ سگهيو هو نہ وري اهڙي الڳ قسم جي نظام کي برقرار رکي سگهيو هو. اهڙيءَ ريت هو يو ايس اي جيان گڏيل نسلن وارين قومن کي شڪست بہ ڏئي ڪونہ سگهيو هو. آمريڪا ۾ اتر ۽ ڏکڻ واريون قديم تهذيبون سگهاريءَ ريت پاڻ ۾ متحد هيون. جيڪي آريائي نسلي برتريءَ واري مقصد لاءِ ڏاڍيون اٽانگيون ثابت ٿيون هيون. هتي آمريڪا ۾ گهڻا نسل جهڙوڪ، اٽلي، جرمن، آئرلينڊ، هندستان، اسپيني، فرانسيسي ۽ اصلي ڏيهي آمريڪي موجود آهن. اهڙيءَ ريت هٽياربند فوج ۾ پڻ مختلف ثقافتي ورثي جا ماڻهو شامل هئا. تنهن ڪري آمريڪا کي آرين ۽ اڻ آرين علائقي ۾ ورهائڻ کا اڪ جي ماکي ڪانہ هئي.

اهو بہ ڏسڻ ۾ اچي ٿو تہ اوير جي ماڻهن ۽ ڪاري نسل کي هڪجهڙائي جي اصول مطابق حق ڪونہ هئا. جنگي محاذن کي بہ يورپ جي مذهب تضادن جي ورهاست مطابق تقسيم ڪيو ويو هو. هٽلر اهڙن ماڻهن کي اهميت ڪانہ ڏني هئي ۽ پاڻ کي وڃي جپاني شهنشاهت سان ڳنڍيو هو. هٽلر جي زماني ۾ آمريڪا (يو ايس اي) جي هٽياربند فوج بہ پاڻ ۾ ايڏي ڳنڍيل ڳٽيل ڪانہ هئي. انهن ڏينهن ۾ آمريڪا جي روزاني زندگيءَ ۾ آفريڪي ۽ اصل آمريڪيءَ وارو ويڇو موجود هو. ان مان ئي سمجهہ ۾ اچي ٿو نئين نازي تصور وارا ماڻهو سفيد پرستن لاءِ جدا علائقي واسطي ڇو جاکوڙي رهيا هئا. اهي آرين جي ماضيءَ ۽ ان آريائي نظام کي برقرار رکڻ چاهن ٿا. جنهن وسيلي اوتار پيدا ٿيندو آهي ۽ پيئيتي سماج کي بہ قائم رکڻ جي ڪوشش ڪئي وئي آهي، جنهن ۾ ورثي جو حقدار پٽ هوندو آهي. پر موجوده دور ۾ آفريڪي آمريڪي ۽ عورت کي اڳتي آڻڻ جون ڪوششون ٿي رهيون آهن. ان کان سواءِ مختلف نسلن جا اتحاد نهيل آهن. ذات بہ عورت جي نالي سان ظاهر ڪرڻ جو لاڙو موجود آهي. اهڙيءَ ريت بي نڪاح جي اولاد لاءِ ولديت بہ عورت ڏانهن منسوب ڪئي وئي آهي. ان کان سواءِ مختلف ثقافتن جي مطالعي واسطي تعليمي ادارن ۾ نصابي سبق موجود آهن. ڇاڪاڻ تہ معلوماتي ادارن جي قيام ڪري هيءَ

وسيع دنيا سُسي سوڙهي ٿي رهي آهي، تنهن ڪري اهو آريائي اصول هاڻي ڪاڃي ڪپي چڪو آهي، جيڪو هن نسل کي برتر سمجهندو هو ۽ پيئيتي سماج جو قائل هو جنهن ۾ ورڻي جو مالڪ فقط پٽ هوندو آهي ۽ هاڻ اهو تصور به ناس ٿي چڪو آهي، نسل کي خالص رکڻ لاءِ ان کي ٻين نسلن کان ڌار رکيو وڃي. ان ساڻئي اصول جا حامي بنياد پرست عيسائي ۽ يهودي به آهن. سندن مقصد آهي ته ائين ٿيڻ سان مرتد قسم جا ماڻهو جدا ڪري سگهجن ٿا. هن اصول ڪري جديد سماجي تبديلين کي صدقي جو ٻڪرو ٻڙائڻ سولو ٿي پوندو جيڪا هنن جي طاقت جي مرڪز لاءِ وڏو خطرو آهن. ان کان سواءِ ٻارن لاءِ اهو خطرو به ٿري ويندو جن کي جائي جم کان گنهگار سمجهيو ويندو آهي ۽ اسڪولن ۾ جدا پڙهايو ويندو آهي.

نئين لامذهب فرقي ۽ وڪان جو گڏيل نسلن واري تصور eclecticism ڏانهن لاڙو آهي، جنهن موجب مختلف نسلي گروهه هڪ ٻئي وٽان شاديون ڪري سگهن ۽ ٻاڻ ۾ رابطو پيدا ڪري سگهن ٿا. گهڻا آمريڪي مختلف ثقافتن جو گڏيل روپ آهن، پر مخصوص جرمني، اطالوي ۽ آئرش نسل جا ڪونه آهن. انهن جون ديويون ۽ ديوتائون به مختلف هوندا، پر هن نسلن جي گڏجي ويڙ ڪري مختلف ديوتائن وارو تصور به ملي هڪ گڏيل رستو اختيار ڪري سگهي ٿو. يورپ ۾ گڏيل روايتن جو هڪ لاڙو موجود آهي، جيڪو مختلف ثقافتن جي گڏيل سرگرمين ڪري پيدا ٿيو آهي. اهڙيون امتزاجي ۽ گڏيل قسم جون ڳالهيون عوامي اطلاعاتي ادارن طرفان به ٿيون آهن. ان کان سواءِ يورپي ملڪن ۾ اڳين بينڪي راڄن Colonies مان ڪيترائي ماڻهو نقل مڪاني ڪري اڇي آباد ٿيا آهن، تنهن ڪري هڪ قسم جي گڏيل سماج پنهنجو هڪ الڳ روپ ڌاري رهيو آهي.

نئين لامذهب وڪان فرقو به تازو گهڻو متحرڪ ۽ مشهور ٿي چڪو آهي، ڇاڪاڻ ته موجوده دور جي تعليم گڏيل آهي، جنهن مختلف مذهبن ۽ نسلن جا ٻار هڪ هنڌ ويهي تعليم حاصل ڪري رهيا آهن. هن قسم جي ڳالهين مذهبن جي مڪيه ڌارائن کي بي اثر

ڪري چڏيو آهي. ان کان سواءِ تاريخ ۾ قديم آثارن سان لاڳاپيل ڪيئي دريافتون ٿيون آهن. ان کان سواءِ ماڻهن ۾ گڏيل قسم جي تصورن کي پکيڙڻ جي صلاحيت پيدا ٿي پئي آهي. جيڪي اهڙِي مواد کي مووِيز، ٽيليويزن، اخبارن ۽ انٽرنيٽ سان ڳنڍيل ڪمپيوٽرن وسيلي ساريءَ دنيا ۾ پکيڙي رهيا آهن. جيڪڏهن عام ماڻهن ڪاليج جي سطح واري اهڙي تعليم هڪ ڀيرو هلي وئي ته مذهبي مڪيہ ڏارائون ماڻهن جي ذهنن کي گهٽي سوڙهو ڪري ڪونہ سگهندیون. ان کان سواءِ لامذهب فرقي ۽ نئين دور سان لاڳاپيل ڪتاب گهٽي وقت تائين ڪتاب گهرن کان ٻاهر رکي ڪونہ سگهبا. اهڙيءَ ريت اخبارن ۽ ٽيليويزن کي مذڪوره معلومات فراهم ڪرڻ کان گهٽو وقت روڪي ڪونہ سگهبو. عام ماڻهو Shirley Melaine's film ،Out·on A limb ۽ اهڙا پروگرام ڏسي سگهندا، جيڪي نئين لامذهب فرقي ۽ وڪا بابت، بنيادي معلومات فراهم ڪندا آهن. اهڙيءَ ريت Broad casting system ۽ ڪئبل جو نيٽ ورڪ جهڙوڪ Discovery channel ۽ Learning Channel ۾ موجود آهن، جيڪي معياري قسم جي تعليم ڏئي رهيا آهن. جنهن جو مثال جوزيف ڪئمپبيل جو لکيل "Testament and myth" پروگرام آهي.

جي. آر. آر. ٽوليڪن J.R.R.Tolkien ۽ ٻيا عالم آهن، جيڪي متبادل حقيقتون پيش ڪري رهيا آهن، جيڪي پنهنجي مقرر ڪيل دائري اندر ڪم ڪري رهيا آهن ۽ تاريخ جي مضبوط ڏاڪڻ سان پراڻن خيالن کي پروڙ ڪري رهيا آهن. ان وسيلي اهڙي سچي سوڊي ڄاڻ ملي وڃي ٿي ته ڪيئن هڪ ماڻهو ڏند ڪٿا گهڙي ڪروڙن ماڻهن کي متاثر ڪري سگهي ٿو. جوزيف ڪئمپبيل ڪتابن جي هڪ سلسلي ۾ ليڪچرن وسيلي ماڻهن جي جوڙيل ڏند ڪٿائن تي روشني وڌي آهي ۽ ماڻهن کي هن سوچڻ لاءِ مجبور ڪري وڌو آهي ته يهوديت ۽ عيسائيت جون ڳالهيون مخصوص نوعيت جون ڪونہ آهن ۽ سچائي کان ڪوهين ڏور آهن. اهڙيون ڳالهيون ڪنهن هڪ ديوتا جا چيل لفظ ڪونہ آهن. پر اهي سيني ماڻهن جا ڏند ڪٿا سان لاڳاپيل

تجربا آهن. جيڪي مختلف طريقن سان ڪيترن ئي ديوتائين جي پوڄا ڪندا آهن. ڪئپبيل ڏنو هو ته سائنس، فڪشن ۽ سائنسي تصوراتي ڏند ڪٿائون ڪهڙي طريقي سان پيدا ٿي، پراڻن ڏند ڪٿائن جي جاءِ والارين ٿيون. سر جئمس جارج فرازيئر James George Frazier جادوءَ جي گم ٿيل تاريخ ۽ مذهب جا تفصيل بڌايا آهن. جيڪي هن پنهنجي ڪتاب The Golden Bough (1890) ۾ ڏنا آهن. هن اهڙو اشارو ڏنو آهي ته قديم مذهب جي روپ کي تبديل ڪري موجده دور جي مذهب جي شڪل ڏني وئي. هاڻي اهڙيون ڪوششون ٿي رهيون آهن ته موجوده دور جي مذهب کي ڪهڙي طريقي سان مستقبل جي مذهب جو روپ ڏئي سگهجي ٿو. مغربي دنيا جي مذهبن جي هڪ هٿي عيسائين جي حوالي آهي، جيڪا هاڻي پڄي پور ٿي رهي آهي ۽ مستقبل ۾ مذهب جي مڪيہ ڏارائن مان ڪيترا ئي مذهب نڪري نروار ٿي پوندا.

عيسائي پنهنجي طاقت ۽ ضابطي کي گهٽ ٿيندو ڏسي، لامذهب فرقي جا ڪجهہ اصول عيسائيت ۾ شامل ڪري رهيا آهن يا وري پنهنجن خيالن تان هٽ ڪڍڻ لاءِ ڏهڪاءَ پيدا ڪري رهيا آهن. انهيءَ لاءِ جيئن اهي پنهنجي علم ۽ ماڻهن کي ملندڙ تعليم تان هٽ ڪڍي وڃن. مغرب جي گرجا گهرن ۾ ان قسم جا ٻئي حربا ڪم ڪري رهيا آهن، جن تي مرحليوار ڪم ٿي رهيو آهي. ان کان پوءِ ٻيو رستو انهن مرتدن خلاف جنگ آهي، جيڪا وقفي وقفي کان پوءِ جاري رکي سگهبي. عورتن جي اسپتال Women Clinics تي ٻار ڪيرائڻ جو الزام مڙهي بم اڇلائڻ ۽ عورتن کي قتل ڪرڻ جون شاهديون موجود آهن. اهڙا ڪيس ۽ قهر عيسائي ملان ڪري رهيا آهن. ماڻهن کي ڊيڄاريو ۽ ڏمڪايو پيو وڃي. انهن جي گهرن ڏانهن گندي قسم جو ادب روانو ڪيو ويندو آهي، ڇاڪاڻ ته توڙي جو عورتاڻيون اسپتالون Women Clinics عورتن جي بيمارين سان لاڳاپيل اهم ڪم ڪندیون آهن ۽ اهڙن خاص مسئلن سان منهن ڏيندیون آهن، جيڪي فقط عورتن کي پيش ايندا آهن، پر اهي اسپتالون ٻارن ڪيرائڻ جو بہ ڪم ڪندیون

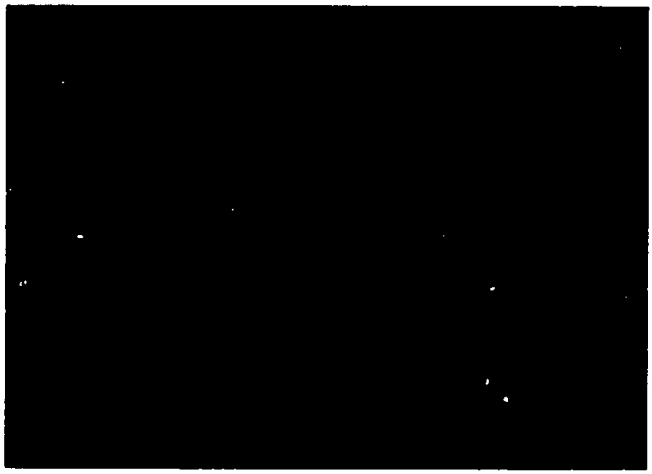
آهن. هڪ عورت بم اڇلائي ماري وئي هئي. جيڪا ڏاڪ وٽ ڪيل سرجري جي واسطي دوا وٺڻ آئي هئي، اهڙي هڪ بم واقعي ۾ هڪ مرد بہ مارجي ويو جيڪو پنهنجي ڪورهاريءَ زال جي انتظار ۾ ويٺو هو جيڪا ٻار ڄڻڻ کان اڳ ڊاڪٽر عورتن سان ويم بابت مشورو ڪرڻ آئي هئي. هن قسم جي جنگ جون ڪوششون ۽ ان خلاف صحيح قسم جون بغاوتون خطرناڪ قسم جي دهشتگرديءَ کي سامهون آيون آهن. معلوم ائين ٿي رهيو آهي، تہ ڪن ڏرين کي گمراهہ ڪري، انهن کان ڪڏا ڪم ڪرايا پيا وڃن ۽ عيسائي ڏريون اهڙيءَ بمباريءَ واسطي هوائي جهازن جو استعمال ڪري رهيون آهن. هٽلر بہ انسان ذات خلاف ساڳيا ڇڙا ڪم ڪري رهيو هو. ڪنهن بہ مذهب ۾ دهشتگردي روحانيت سان واسطو ڪانہ ٿي رکي.

فرانس، انگلينڊ ۽ نيڏرلينڊ ۾ تمام گهٽا ٻاهريان ماڻهو اچي آباد ٿيا آهن، جيڪي نسلي طور هڪ ٻئي کان ڏار آهن. يو. ايس. اي ۾ ڏاري آبادڪاريءَ جو ساڳيو حال آهي، پر هتي غير عيسائين خلاف جڙ تہ جنگ ڇڙيل آهي، جيڪا ديده دليريءَ سان ڪئي پئي وڃي. امڪان اهڙن معاملن تي ساري دنيا اندر مذهبي گهرو جنگ ٿي پوڻ جو آهي، جيڪڏهن هن مقصد لاءِ ڪوشش ڪجي، تہ دنيا اندر ڪهڙن ملڪن ۾ ڏاري آبادي گهٽ آهي ۽ چين ۽ جپان اهڙا ملڪ نظر ايندا جن ۾ ڏاريا نسلي گروهہ ڪونہ آهن. تنهن ڪري اتي ڪنهن مذهبي ۽ نسلي گروهہ کي ختم ڪرڻ لاءِ ڪوشش جي ڪاميابيءَ جي ضرورت ڪانہ آهي. ڪنهن قدامت پرست جي ڪاميابيءَ کي هار سمجهڻ کپي، ڇاڪاڻ تہ انهيءَ جنگ ۾ ڪم ايندڙ هٿيار ڏاڍا مهانگا آهن. انهيءَ جنگ ۾ هر هڪ ماڻهو متاثر ٿيندو ۽ سمجهندو تہ اها دهشتگردي اڃ سهپ ڪري ٿي رهي آهي. اهڙيون پُٽيون ڳالهيون اولهہ جي جمهوري ۽ آئيني اصولن جي خلاف آهن. اسان کي انجيل ۾ موجود حضرت عيسيٰ (ﷺ) جي هن قول تي سخت پابنديءَ سان عمل ڪرڻ گهرجي تہ، "پاڙيسريءَ سان پيار ڪريو."

(فيڊيا Phidia جي ايٿينا يا پالاس جي مورتي، هڪ پيري هن ايٿينس جي ائڪروپولس Acropolis وٽ پارينان کي نوازيو هو. 1994ع ۾ هن مورتيءَ جو هڪ نقل ناشولي Nashville جي ٽيننسي Tennessie ۾ پارٿينا Parthenon جي نقل سان گڏ رکيو ويو هو.)

موجوده دور ۾ دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ مذهبي جنگيون موجود آهن. آئرلينڊ جا رومن ڪئٿلڪ پراٽيسٽنٽ فرقي خلاف ڪاڪ ڪهاڙا ڪنيون بيٺا آهن. مسلمان هندن خلاف، هندو بڌن خلاف، سني مسلمان شيعن مسلمانن خلاف ۽ شيعا مسلمان شيعن کان سواءِ ٻي هر ڏر سان برسر جنگ آهن. اهڙيءَ ريت مسلمان يهودين ۽ يهودي مسلمانن جي سرن جا ويري بڻيا بيٺا آهن. اوير يورپ ۾ وري عيسائي مسلمانن خلاف بندوقون کنيون بيٺا آهن. دنيا پنهنجي راءِ جي اظهار ۾ هن چريائيءَ واري انساني قتل عام خلاف دانهون ڪري رهي آهي. هي معصوم ماڻهو آهن، جن کي سياسي اڳواڻ پنهنجي مهرن وانگر ڪم آڻي رهيا آهن، جيڪي ٻين کي ڏڇن ۾ ڏسڻ جا هيراڪ آهن يا هن خيال کان ڪائنڪ پري پڇي رهيا آهن تہ هنن ماڻهن ڏانهن ڏيان ئي نہ ڏنو وڃي.

(هي هندو ڌرم جي نانگ ديويءَ snake goddess جي مورتي آهي. جنهن سان مٿي ڏنل اٽينا ديوي جي مورتي هڪ هڪجهڙائي رکي ٿي. نانگ ديوي جي مورتي هن ڪتاب جي مصنف جي گهر ۾ موجود آهي.)

موجوده دور ۾ تعليم عام ٿي چڪي آهي ۽ هنن تڪرارن بابت ڄاڻ بہ هر هڪ ماڻهوءَ کي آهي ۽ کين پورو احساس آهي تہ انهن جنگين جو ڪارڻ فقط مذهب آهي. اهڙيون جنگيون سياسي ۽ اقتصادي مستقل مفادن سان لاڳاپيل آهي جنهن جو واسطو والار ۽ ضابطي رکڻ وارن ارادن سان آهي. جيڪو غير روحاني قسم جو چوڻڪارو آهي. جيڪڏهن اهڙين سڃاين جو پيٽوار اپياس ڪبو تہ ماڻهن کي ڇڳيءَ ريت ڄاڻ ملي ويندي تہ جنگيون هميشه حرص ۽ لالچ ڪري لڳنديون آهن ۽ ڪنهن مقدس وجود جي نالي کي استعمال ڪري. ماڻهن جي ڪوس ڪرڻ لاءِ بهانو نہ بڻايو وڃي. ڇاڪاڻ تہ انسان کان وڌيڪ ڪوبہ مقدس نہ آهي. امڪان آهي تہ ماڻهو هن قسم جي تعصب کان متاثر ڪونہ ٿيندا. جنهن کي حق جو پوش پهرايو ويو آهي. ان جو نتيجو اهو نڪرندو تہ ماڻهن جو اهڙي مذهب مان ويساهہ کڄي ويندو جيڪو هت وٺي تباهي جو مطالبو ڪري رهيو آهي. انهيءَ ڪري سهپ ۽ رواداريءَ جو جذبو بہ پيدا ٿي سگهي ٿو. اهو ٻٽي ديوتا جو رستو آهي جنهن جو مرڪز ڌرتي آهي. انهيءَ طريقي وسيلي قديم لامذهب فرقي کي ساريءَ دنيا اندر نئين زندگي ملي سگهي ٿي.

هاڻي ته تعليم وڏي پيماني تي پکڙجي چڪي آهي. جيڪا مذهبي قسم جي گهرو جنگ ختم ڪرڻ ۾ گهڻي واهر ڪري سگهي ٿي ۽ دنيا جي قومن کي انهن جهڳڙن جي اصلي ٽڪرارن جي ڪارڻن جو پتو پئجي ويندو جنهن جون پاڙون نسلي فرض ۾ ڪتل آهن. اهڙا جهڳڙا ۽ جنگيون ان ڪري ٽيندیون آهن. جو انسان ذات کي هڪ سمجهڻ جي ڪوشش ڪانه ڪئي ويندي آهي. اهڙن جهڳڙن جو امڪان انهن علائقن ۾ هوندو آهي. جتي تعليم ڏانهن ڏيان ڪونه ڏيندو ويندو آهي. يا وري اتي شرارت پسند ڏاها ماڻهو هوندا آهن. جيڪي وقت جي سرڪار کي مثبت مشهورن ڏيڻ ۾ ناڪام ويندا آهن يا وري انهن کي سرڪار طرفان تبديلين کي ميڙڻ لاءِ مجبور ٻ ڪيو ويندو آهي. جپان هڪ ثقافتي طور الڳ ٿلڳ هڪ ملڪ آهي. جيڪو اهڙي معلومات تي ضابطو رکندو آهي. جيڪا سندس طاقت کي ڪمزور ڪندي آهي. اهڙيءَ ريت جپاني تعليم ۾ فقط هاءِ اسڪولن جي سطح تي تاريخ پڙهائڻ جو اصول آهي. جنهن جو تعلق فقط اٽويهينءَ صديءَ تائين هوندو آهي. پر ٻي مهاپاري لڙائي بابت ڪا جاڻ ڪانه ڏني ويندي آهي.

اهڙي قسم جي وايو منڊل موجب دنيا اندر مذهب جو مستقبل ڇا ٿي سگهي ٿو؟ ڇا ان جو جواب شخصي طور گهڙيل ڏند ڪٿائون آهن؟ پر ان جي واسطي عام قسم جي اصول کي ضرور ميڙڻو پوندو ته هڪ مذهب ٻئي کان برتر ڪونه آهي. امڪان اهو آهي ته نيئن لامذهب فرقي ۽ وڪان تصور جا پوئلڳ ته هن اصول کي اڳئي تسليم ڪري چڪا آهن. اهڙي اصول کي قبول ڪرڻ سان ڪٽر قسم جو مذهبي فرقو ڪڏهن ٻ پيدا ٿي ڪونه سگهندو ۽ هر فرد انفرادي طور مقدس وجود کي ڀولي لهي سگهندو. جڏهن نئين لامذهب فرقي هڪ پيرو تحرڪ حاصل ڪري ورتو ته ان جون مخالف قوتون ٻ اڳتي وڌنديون. ليڪن آمريڪا ۾ چرچ جا اختيار گهٽجي چڪا آهن. ڇاڪاڻ ته هن ملڪ کي مذهب کي سياست کان الڳ رکڻ جو عوامي مئنڊيٽ ملي چڪو آهي. ائين ٽيڻ سان آمريڪا کي روحانيت جي ميدان واسطي نئين کوجنا ڪرڻ جو موقعو ملي ويو آهي. The Founding Fathers کي

اها چٽيءَ ريت ڄاڻ هئي تہ اهي ڇا ڪري رهيا آهن. ڪين اها خبر هئي تہ اهي پراڻيءَ ڏرتيءَ تي قانونسازي ڪري رهيا آهن. اهو بہ نظر اچي رهيو آهي تہ نئون لامذهب فرقو پنهنجي تحريڪ ۾ ضرور سرسي ماڻيندو ڇاڪاڻ تہ اهي ماڻهن اندر ڪم ڪندا ۽ ماڻهن کي قائل ڪندا تہ اهي هڪ ٻئي کي قبول ڪن ۽ هڪ ٻئي سان پيار ڪن. ماڻهو انهيءَ اصول خلاف ان وقت تائين ڪم ڪونہ ڪندا، جيستائين انهن کي پنهنجي نفرت جي اظهار واسطي ڪو مددگار نہ مليو آهي ۽ ڪين ٻين کان ڪنهن خوف جو احساس نہ ٿيو آهي. نئين لامذهب فرقي لاءِ اهو بهترين متبادل آهي.

اسان کي انصاف جي توقع ۽ مستقل جي سڻن نتيجن جو انتظار ڪرڻ گهرجي ۽ ان انصاف جي آس ڪرڻ گهرجي، جنهن tarot جو جي پتن ۾ بيان ڪيو ويو آهي. جتي هڪ تارو The Star ۽ فتويٰ موجود آهي.

باب ستون

مستقبل کي معلوم ڪرڻ لاءِ ماضيءَ کي ڏسڻو پوندو

هيلوين دنيا جي اونداهه جي ديوي بتي هٿ ۾ ڪڙ! امڪان آهي ته تنهنجي روشني، تنهنجي علائقي ڏانهن ويندڙ رستي جي رهبري ڪندي

(Samhain black mirror invocation)

ماضيءَ بابت هڪ مورخ واري پس منظر جيان سوچيندي ته ڏرتيءَ تي موجود ڪروڙن سالن واري حياتي کي، مذهب اصلي وقت کي سمائي سوڙهو ڪندا آهن. ڏسڻ ۾ اهو آيو آهي ته هيءَ زندگيءَ جي پيٽ ۾ انساني زندگي گهڻو دير سان شروع ٿي آهي. اهو عرصو ٿورو نظر اچي ٿو جنهن مجموعي طور مون کي متاثر ڪونہ ڪيو آهي. ساڳيءَ ريت مغرب جي مذهبي مڪيہ ڏارائن جو الهامي مذهب، منهنجي متوازن سوچ کي بہ مطمئن ڪونہ ڪيو آهي! مان قديم آثارن جي انساني زندگيءَ بابت شاهديءَ کي ڪڏهن بہ غير اهم ڪونہ سمجهيو آهي، جنهن مطابق انساني زندگي 400,000 سال آهي، اهڙيءَ ريت ڪيترائي برفاني دور بہ گذريا آهن. مان اهڙين غير حقيقي قسم جي بيانن کي قبول ڪرڻ لاءِ تيار نہ آهيان ته اڄ کان ہ هزار سال اڳ ساري دنيا براين ۽ بچڙاين سان پريل ۽ ہات اونداهيءَ ۾ ہڏل هئي. مان قديم آثارن مان دريافت ٿيل قديم ثقافتي شين وسيلي ماضي جي سونهن ۽ سوڀيا کي ڏسي ورتو آهي. اهڙيون شيون يورپ جي سفر دوران مون کي نظر آيون هيون. انهن شاهدين ذريعي مون کي معلوم ٿيو آهي ته ماڻهو

قديم ثقافتي دور ۾ ڏاڍا مگن رهندا هئا ۽ موسيقي ۽ فن ڏينهون ڏينهن اسري اڳتي وڌي رهيو هو. جڏهن مان پنهنجي ورثي جي ياد ڏيارينڊ شين کي ڏسندي آهيان ۽ جڏهن مان پنهنجي خانداني روايتن جي چٽنگ کي پنهنجي هنيانءَ ۾ چمڪندي محسوس ڪندي آهيان تہ مون کي اهڙين شين سان گهرو لاڳاپو ڏسي تمام گهڻو احساس ٿيندو آهي. مان چاهيندي آهيان تہ مان پنهنجي انهيءَ اونهي احساس کي اوهان سان بہ وندڀان ورڇيان. هن حقيقت جي تعين ڪرڻ لاءِ تہ اسان ڪير آهيون ۽ ڪيڏانهن وڃي رهيا آهيون. اسان کي ماضيءَ لاءِ کوجنا ۽ لوچنا ڪرڻي پوندي ۽ ڏسڻو پوندو تہ اسان گذريل وقت ۾ ڪٿي هئاسون.

تاريخ ۾ اهڙا سوين سبق موجود آهن. جن جو قديم مذهب Old Religion ۽ نئين لامذهب فرقي Neo Paganism جي نئين سر زنده ٿيڻ تي وڏو اثر موجود آهي. ماڻهو پنهنجي نئين روحانيت واسطي پنهنجي روايتن جي قديم پاڻن ڏانهن ڇو واجهائيندو آهي؟ ماضيءَ ۾ اهي ڪهڙا سبق آهن. جيڪي هن قديم روحانيت نئون رخ ڏين ٿا؟ اهو بہ ڏسڻو پوندو تہ مذهب جو سياسي رخ انسان جي انفرادي روحانيت ۾ ڪهڙيءَ ريت دخل اندازي ڪندو آهي. عيسائين کان اڳ وارو تباهہ ٿيل ورثو اسان کي ڏيکاري ٿو تہ ميڊيٽرائين پار ۽ يورپ ۾ فن ۽ سونهن سوڀيا واري انساني سماج موجود هو. انسان جي سونهن سينگار جون شيون. ويس وڳا. پرت واري نفاست نزاڪت. ڏانون ٽپڻ جي خوبصورت ۽ گهرن جي اڏاوتن ۾ فن ۽ ڪاريگري جي موجودگي مان ڄاڻ ملي ٿي. هر قسم جي فن ۽ ڪلا جو پاڻ ۾ امتزاج هو ۽ زندگيءَ جي هر رخ ۾ خوبصورتي ۽ نفاست موجود هئي. انهيءَ زماني ۾ حملا بہ ٿيندا هئا ۽ جنگيون بہ لڳنديون هيون. جن جو ڪارڻ آدمشماري جو وڌڻ حرص ۽ لالچ هو. اهڙيون جنگيون تہ اڄ سوڏو اسان سان گڏ رهنديون آيون آهن. پر موجوده دور جي ثقافتن اندر روشن ضميري. عقل ۽ تخليق جي سگهہ موجود آهي. تنهن ڪري اسان جي سهيوگي ڏرين اهڙين جنگين کي تہ تسليم ئي ڪونہ ڪيو آهي. ان بدران سماج اسان ۾ اها آس لڳائي ويٺي آهي. تہ اسان ٽيڪنالاجي جي

عظمت کي تسليم ڪريون. جيڪا اسان کي پنهنجي وڏڙن کان اوچي ۽ اعليٰ حيثيت ڏئي رهي آهي، پر عام طور تي اسان پنهنجي وڏڙن سان گڏ هوندا آهيون. انهن وٽ به ٽيڪنالاجي هئي، جنهن کي ڏسي اسان واڪا ٿي ويندا آهيون. جڏهن اسان پٽر تي ٽيل انهن جي فنڪاري، پٿرامڊ جي تعمير ۽ ڪنوسس Knossos ۽ پارٿنان Parthenon جي مورتين جي خوبصورتي ڏسندا آهيون ته دنگ رهجي ويندا آهيون. پوءِ اهڙي روحاني تبديلي ڇو آهي، جو خوشين پري زندگيءَ سان اڻ مئي پيار بدران خود غرضي ۽ فطرت کان ڏڪار ڇو پيدا ٿئي؟ ساري دنيا واريون خوشيون عام ماڻهن جي هٿن مان نڪري مذهبي ملن ۽ سماج جي اوچي طبقي جي ور ڇو چڙهي ويون؟ مذهبي ملو به هن اوچي طبقي جي گهر جو ياتي هو. عام ماڻهو مذهبي ملي طرفان بچيل ڏکن ڏاکڙن کي ڇو مڃي رهيا آهن.

هي معاشري جي تباهيءَ کي کليءَ دل سان قبول ڪري رهيا آهن ۽ ٻئي طرف حڪمرانن جي ڇو مذمت ڪري رهيا آهن؟ معاشري جي اڌ کان وڌيڪ حصي جي توهين ڇو ڪئي ويندي آهي ۽ عورت جنس جي بلاجواز مذمت ڪئي ويندي آهي، جنهن کي نيچ، برين ۽ بچڙائن جي پاڙ به سمجهيو ويندو آهي؟ انسان جي هڪ ٻئي سان پيار ڪرڻ کان انهن کي ڊپ ڇو ٽيندو آهي؟ ڏرتيءَ جي ذات ۽ ڏاتار هجڻ واري گڻ کان انڪار ڇو ڪيو ويندو آهي؟ ماڻهو پنهنجي دنيا، پنهنجي ڪلا، پنهنجي جاڻ ۽ زندگيءَ جي حقيقي لطف کان ويڳاڻا ڇو ٿي ويندا آهن؟ اسان روحاني طور تي ڪير آهيون؟ اسان ڪٿان آيا آهيون؟ اسان ديوي هيل Hel جي سياءَ ۾ ڏاکڙا ڇو ڳوليندا آهيون ۽ دنيا جي مختلف جنگين ۾ ماڻهو هڪ ٻئي جو ڪوس ڇو ڪندا آهن؟ اهڙا عقيدا ته مذهبي ملن جي ساراهه ڪرڻ لاءِ گهڙيا ويا آهن، جيڪي ماڻهن ۾ هوريان هوريان جهالت پيدا ڪندا رهندا آهن.

موجوده دور جي اوگهام واري علامت مختلف وهڪرن جي سنگم جو نشان آهي، جڏهن ته ڪارو ڪنڊو black thorn نفرت ۽ ڏڪار جي علامت آهي، جيڪو جادوگريءَ جي لامذهب فرقي جي نمائندگي ڪري ٿو. جاکوڙ اهڙي ڪئي ويندي آهي ته جيئن ڪاريُ ڪنڊي کي

اڇي ڪنڊي White thorn جي شڪل ۾ تبديل ڪيو ويڄي. انهيءَ لاءِ ته جيئن ڏهاءَ جي مزاحمت ڪجي ۽ ان کي مغلوب ڪري ڇڏجي. موجوده دور ۾ سياسي قوتون قديم مذهب جي پوئلڳن کي قانون مدد ڪرڻ لاءِ تيار ٿي چڪيون آهن. ان کان سواءِ لامذهبي فرقي وارن وٽ هڪ وسيع قسم جو نيٽ ورڪ موجود آهي، ان ڪري هن مذهب کي هر طرف کان سهائتا ملي رهي آهي.

مذهب ۽ پوڄا

يورپ اندر جاڳر ڪرڻ جو هڪ مخصوص قسم جو طريقو آهي، جيڪو ماضيءَ جي ان پوڄا جو روپ ٻڌائي ٿو جنهن جو واسطو 30000 سال اڳ وارن سنڈو ماڻريءَ جي ماڻهن سان آهي. جڏهن ته ٽيوٽونڪ مذهب وارو طريقو ٻني ديوتا جي ديويءَ واري روپ کي گهٽ ڪري ڇڏي ٿو. هن مذهب جي قدامت 4000 سال آهي. ان کان اهڙن مختلف مذهبن جي پوڄائن جي ارتقا جي نمائندگي ڪري ٿو جنهن اندر مذهب جي سياسي روپ ۽ قديم مذهب جون ڪجهه روايتون گڏيل سڏيل آهن. اهڙيءَ ريت توسيعي قسم جي جنگ ۽ مطلق العنانيت واري درجه بندي جيڪا سماجي ضابطي ۽ جنگي جنون جي وڌائڻ لاءِ وجود ۾ آئي هئي، تنهن خاص قسم جو ٽيوٽونڪ مُلو پيدا ڪري ورتو هو. هن مذهبي ملي هن نظام کي قانوني شڪل ڏني هئي ۽ هو مفتوح عوام ۽ ديوتائين جي وچ وارو منصبي فرض ادا ڪرڻ لڳو هو. اتر وارن علائقن جو ماڻهو محدود هو جنهن کي برفاني دور جي آخر ۾ عورتن ۽ نوجوانن خلاف پنهنجي طاقت ۽ تشدد جي استعمال ڪرڻ جي ضرورت آهي. ان ڪري مرداڻي غلبي وارو سماج پيدا ٿي چڪو هو جنهن اشارو ڏنو هو ته اهو فطرت ۽ ماحول کي ڪجهه به سمجهڻ وارو ڪونه آهي.

مذهب جا بنياد دنيا جي ڪنڌ ڪڙڇ ۾ فطرت ۽ وجدان تي ٻيهل هئا. پر نئون مذهب ڏرمي رسمن بجا آڻڻ ۽ نئين قائم ڪيل اخلاقيات جي بنيادن تي ٻيهاريو ويو هو. ان جو خاص مقصد ماڻهن متان ضابطو رکڻ هو. هن کان پوءِ انسان فطرت جي ديوتائن جو حصو ڪونه رهيو هو ۽ ان کان الڳ ٿي چڪو هو. مستقبل جي ڪنهن خيال ڪرڻ کان

سواءِ هن مٿان غلبي قائم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي وئي هئي. ان معاشري ۾ فقط قيامت ۽ دائمي نعمتن جي ويچي ڳالهه رهي هئي يا دائمي قسم جي ذلت ويچي باقي بچي هئي. چاڪاڻ ته گهرو جنگ جي ڪري رويا تبديل ٿي ويا هئا ته اصولن انساني عزت نفس کي ڊانواندول ڪري ڇڏيو هو. سندن اندر واري خوشي تباهه ٿي وئي هئي ۽ اهي فطرت ۽ ديوتا جو حصو ڪونه رهيا هئا. پر هڪ قسم جي مخلوق ٿي رهجي ويا هئا. بنا ڪنهن سِکيا ۽ تربيت ڏيڻ کان سواءِ جنس پرستي تي حملا ڪيا ويا هئا ۽ عام ماڻهن کي صدقي جي ٻکرو سمجهيو ويو هو جنهن کي قانون ۽ مذهبي مُلي پنهنجي ديوتا سان سڏي ملڻ کان منع ڪري ڇڏي هئي. هي ماڻهو قديم دور جو جاڳر ڪندا هئا. جيڪو اڪيلائي ۾ ڪيو ويندو هو پر مذهبي ملن هنن کي ميڙاڪن جي صورت ۾ مذهبي رسمن ادا ڪرڻ لاءِ زور ڪيو هو.

موجوده دور جو يورپي مهذب آريائي مذهبي روايتن ۽ سنڌ جي قديم مذهب جي اصولن جو هڪ گڏيل روپ آهي. آريائي مذهبي روپ کي پوئتي ويچي (حضرت) عيسيٰ، گوتم ٻڌ، ڪرشن، اندر ٽور ۽ اوڊين جي شڪل ۾ ڏسي سگهجي ٿو. ان کان پوءِ باقي بچيل روايتون سنڌ جون آهن. جيڪڏهن اهي روايتون ناڪاري آهن ته سمجهڻ کپي ته اهو آرين جي دٻاءَ ڪري ائين ٿيو آهي. چاڪاڻ ته اهي سنڌ جي مذهبي روايتن کي گهٽيءَ ڏکار سان ڏسندا هئا. جيڪڏهن سنڌي مذهب جي روايتن کي مجموعي طور آريائي مذهب سان شامل ڏسجي ٿو ته سمجهڻ کپي ته آرين سهپ ۽ رواداري کان وٺي ائين ڪيو هوندو. جڏهن ته آرين اهو ڪڏهن به ڪونه ٿي چاهيو ته سنڌ جي مذهبي روايتن کي ملائي موجوده دور جو هڪ گڏيل مذهب پيدا ڪجي. تنهن ڪري يورپ جي موجوده دور جي مذهب ۾ ٿي اهم عنصر ڏسڻ ۾ اچن ٿا. هڪ آريائي مذهب، ٻيو سنڌ جي قديم مذهب جون روايتون. ٽيون آرين جا سنڌ جي مذهب کان انڪار ڪرڻ وارا اصول. پر جيئن ته سنڌ جي قديم مذهب جي روايتن کي قبول ڪيو ويو. پر اهڙيون سنڌي روايتون آرين جي مذهبي روايتن سان گڏجي آريائي مذهبي روايتون معلوم ٿيڻ لڳيون هيون. اهڙيءَ ريت جن سنڌ "Sind" جي روايتن کي رد

ڪيو ويو تن کي اڄ Sin (گناهه) جي نالي سان سڏيو ويندو آهي.

وهنجڻ يا سنان ڪرڻ ۾ پاڻيءَ وسيلي بتسما baptism جون روايتون سنڌ جي قديم مذهب جو رهيون آهن، جن کي قبول ڪيو ويو هو. هن قسم جون مذهبي رسمون مغربي مذهب ۾ اڄ به طاقتور روايتون آهن. ان مذهب ۾ هڪ شخصي خدا به موجود آهي، جنهن سان گڏ ٻار کي نپائڻ واري ماءُ به ڏسجي ٿي. ساڳي ريت روح القدس Holy spirit نظر اچي ٿو. ان مذهب جا پوئلڳ عيادت ڪري ۾ سوکڙيون ڏئي، اهو قبول ڪندا آهن ته شخصي خدا تعاليٰ جي ماءُ به موجود آهي. سوکڙيون ڏيڻ کان سواءِ ميڙ بتيون ٻاريون ويندیون آهن، گل رکيا ويندا آهن ۽ اگربتيون ۽ ٻيون خوشبودار شيون ٻاريون ويندیون آهن. اهڙي قسم جي نظريي مان معلوم ائين ٿيندو آهي ته خدا تعاليٰ انسان جي وجود اندر موجود آهي ۽ روح القدس جي ميلاپ سان ان جو نئون جنم واقع ٿي سگهي ٿو ۽ خدا تعاليٰ مان به وصل ٿي سَگهي ٿو. اهڙيون ڳالهيون خالص آريائي مذهب ۾ ڏسڻ ۾ ڪونه ٿيون اچن.

خالص آريائي مذهب ۾ قربانگاهه ۽ باهه وسيلي پسوءَ يا ماڻهوءَ جي قرباني ادا ڪئي ويندي هئي ۽ ديوتا کي خوش ڪيو ويندو هو جيڪو غضب، قهر ۽ انتقام وٺڻ وارو خدا هو. ان قهار ۽ ظالم خدا جي ويجهو ڪي چوندبيل مهذبي ملا وڃي سگهندا هئا. اهي ملا مذهبي رسمن سان لاڳاپيل ڪي منتر پڙهندا هئا ۽ خاص قسم جي چرپر ڪندا هئا. مندرن کي سينگارينداهئا ۽ انهن ۾ خوبصورت شيون رکندا هئا. ملا هجڻ واري عبادت ڪندا هئا. اهڙين شين جو نذر نياز ڏيندا هئا، جن کي مقدس قانون ۾ بيان ڪيو ويو هو انهن شين جو تعلق هن مادي دنيا سان هو. خدا جي نافرمانيءَ جي سزا به مذهبي ملا جي هٿ ۾ هوندي هئي. هر ماڻهو جائي جم کان گنهگار سمجهيو ويندو هو. اڳئين جهان ۾ بهشت به هوندو هو، جنهن ۾ اهي ماڻهو داخل ٿيندا، جن خدا جي حڪمن جي تابعداري ڪئي هوندي ۽ اهي محفوظ هوندا ۽ جيڪي بخشيل، بچايل ۽ محفوظ نه هوندا، انهن کي جهنم ڏانهن موڪليو ويندو جن لاءِ اتي دائمي عذاب هوندو. عورتون ڪيڏيون به صالح هونديون، انهن کيڏا به گهٽا نيڪ ڪم ڪيا هوندا، پر انهن

کي اڳئين جهان ۾ ڪابه نعمت ۽ انعام نصيب ڪونه ٿيندو. الٽو انهن کي تنبيهه ڪئي وئي آهي ته مردن جون هر حال ۾ فرمانبردار رهن.

آرين سنڌ "Sind" جي جن روايتن هجڻ کان انڪار ڪيو هو تن کي Sin جي نالي سان سڏيندا هئا. جنهن جي معني گناهه هو جنهن ۾ ديويءَ جي طاقت کي ذميوار تصور ڪيو ويندو هو. جنهن کي دئت يا شيطان به سمجهيو ويندو هو. سنڌ جي قديم مذهب ۾ نانگن کي ڏاهپ ۽ امرتا جي علامت سمجهيو ويندو هو. جنهن کي عهدنامه عتيق جي پيدائش genesis واري باب ۾ بدي ۽ بچڙائي سڏيو ويو آهي. ان کان پوءِ هڪ وڻ جي ٺهيل ٽڪيل روايت نظر اچي ٿي. جيڪو ابدي زندگيءَ جي علامت هو. جنهن جي ويجهي وڃڻ کان آدم ۽ حوا کي روڪيو ويو هو. اهڙيون قوتون پيدا ٿي چڪيون هيون. جيڪي ڪن ٻوٽن ۽ پسن کان ويجهي اڇڻ کان روڪي رهيون هيون. اهڙيءَ ريت ڪيترا ديوتا دئت ۽ شيطان بڻجي ويا. آزاد مزاج عورتن کي نفرت جوڳو سمجهيو ويو هو. جنهن جو جيزيبل "Jezebel" هڪ مثال آهي. جنهن کي شيطان صفت عورت قرار ڏنو ويو هو. هڪ ماڻهوءَ جو ڏهاڙي ديوتا جي ويجهو وڃڻ يا بنا ڪنهن وڏي ڏوڪ جي ان وٽ هفتيوار وڃي سندس پوڄا ڪرڻ فقط مذهبي ملا جو ڪم هوندو هو. جيڪو صفا جگادري قسم جو ملو هوندو هو. جيڪڏهن عام قسم جو ماڻهو اهڙي اڻ سوهندي غلط حرڪت ڪري وڃهندو هو تنهن کي ڪافر ۽ مرتد قسم جي لقب ڏيڻ جي مهرباني ڪئي ويندي هئي. اهڙن قسمن جي مرتدن کي جنگ وسيلي ۽ عذاب ڏئي قتل ڪري ختم ڪيو ويندو هو. ماڻهن کي قدرتي طور مليل شرافت کي ڪجهه به ڪونه سمجهيو ويندو هو ۽ جنس پرستي کي مذمت جوڳو عمل تصور ڪيو ويندو هو. هي اهڙيون خاص ڳالهيون هونديون هيون. جن کي مذهبي گناهه سمجهيو ويندو هو. جن کي ختم ڪرڻ ملڪي قانون کي اڳتي آندو ويندو هو. جهنم ۾ جلڻ واري ڊڄ کان آجو ٿي زندگيءَ مان لطف اندوز ٿيڻ ٻڌ ڌرم جي مذهبي روايتن ۾ موجود آهي. جتي فقط ڪرما Karma جي ڦل ملڻ وارو اصول ڪم ايندو آهي. جيڪڏهن ڪو ماڻهو سٺا ڪم ڪندو ته ان مطابق ڦل ملندو ۽ جيڪڏهن گندا ڪم ڪندو ته ان کي ڦل به اهڙو ملندو.

اهڙيون ڳالهيون يهوديت، عيسائيت ۽ اسلام ۾ ڏسڻ ۾ ڪونه ٿيون اچن، پر هندو ڌرم ۾ ۾ نمايان طور موجود آهن.

هندو ڌرم سنڌ جي قديم مذهب ۽ آرين جي مذهبي روايتن جو سنگم آهي. اهو به معلوم ٿئي ٿو ته آريا سنڌ جي روايتن کان ڇڙيل هئا. ويدن جي ابتدائي ڏند ڪٿائن ۾ آرين جي نسلي برتريءَ تي تمام گهڻو زور ڏنل آهي. رامائڻ ۾ ته هن ڳالهه کي گهڻي اهميت ڏني وئي آهي ۽ چوي ٿو ته هتان جا اصلي رهاڪو جيڪي شِوَ ۽ شڪتيءَ جا پوڄاري آهي، سي دئت آهن. هنن لاءِ اهو به چيو ويو آهي ته ڪڏهن ڪڏهن اهي آرين جي ديوتائن کي به شڪست ڏئي ڇڏيندا هئا. انهن ڏند ڪٿائن جو هڪ مقصد اهو به هوندو هو ته شِوَ ويدڪ ۽ دراوڙن کي پاڻ ۾ ملائي دراوڙن ۽ انهن ديوتائن کي شڪست ڏني هئي، جن کي پوءِ اڇ سڏيو ويو آهي. ڇاڪاڻ ته ڪڏهن شِوَ کي دئتن جو ديوتا به سڏيو ويو آهي. ان جو ڪارڻ اهو آهي ته اهو ڏيهي ماڻهن جو ديوتا هو. اهڙيءَ ريت فاتح آريا دراوڙن جي علائقن کي دئتن جا علائقا سڏيندا هئا.

سنڌ Sind جي قديم مذهب جي پوئلڳيءَ واري عمل کي گناهه Sin چيو ويندو هو. جيڪو شِوَ ۽ شڪتيءَ جو ڌرم هو. هيو ته ٺهيو پر بابل جي ڏند ڪٿا ۾ اشتطار ديوي جي پي کي به sin جي نالي سان سڏيو ويو آهي. قديم آثارن جي کوٽاين ۽ کوجنائن مان معلومات ملي آهي ته سنڌو ماڙيءَ جي ترقي يافته علائقي ۽ سمير، ايران ۽ عرب جي گهڻ ترقي يافته علائقي وچ ۾ 2900 ق. م. ۾ تمام گهڻو واپار هلندو هو. ان کان سواءِ 3600 ق. م. سان تعلق رکندڙ سميري نسل به سنڌ مان نقل مڪاني ڪري سمير ۾ وڃي آباد ٿيو هو تنهن ڪري انهن علائقن جي مذهب تي سنڌ جي مذهب جو اثر هجڻ عين فطري حقيقت هئي.

شِوُ تمام آڳاٽو ديوتا هو جنهن جي لڳاتار پوڄا ٿيندي رهندي هئي جنهن کان انسان ذات جو معاشرو چڱيءَ ريت واقف هو جيڪو چوڏس پکڙيل فطرت جي مذهبي عقيدن جو بنياد هو. اهڙن عقيدن ڪري قديم دور کان وٺي لنگ، يوني، سڳن، ڍڳن، نانگن، وڻن، ڪڇ، سڳن وارن جهنگلي پسن جي پراڻي پٿر دور کان وٺي پوڄا ٿيندي رهندي هئي، ۽ اڄ کان 4000 سالن تائين چوٽ چڙهيل هئي. ان کانپوءِ سياسي مذهبي نظام جو وجود نظر اچي ٿو.

ويدن کان اڳ واري هندو ڏرم ۾ شِوُ مرد عورت جي گڏيل Androgyne روپ وارو هڪ ديوتا هو. ان کان پوءِ مرد ديوتا شو ۽ عورت ديوي شڪتيءَ جي هن روپن ۾ ورهائجي الڳ ٿي ويو هو. ان ديوتا جو روايتي نالو اوم AUM يا UMA آهي. ان نالي جو انهيءَ ڳالهه تي مدار آهي ته ڪيس ڪهڙي نانءَ سان سڏيو وڃي ٿو. پوئين دور جي عبراني ڪابالاش روايتن مطابق ان نالي جي هر هڪ اکر کي پنهنجي معنيٰ آهي. تنتر هندو فرقي موجب A جي معنيٰ grace (مرد)، U جي معنيٰ شڪتي (عورت) ۽ M جي معنيٰ ڪل (يعني عورت/ مرد Androgyne). اوم AUM جو مطلب شِوَ ديوتا (مرد) آهي. موجوده دور جي هندو ڏرم ۾ هن لفظ جي هجي (اوم) OM آهي، جنهن کي طاقتور منتر طور چيو ويندو آهي، جنهن جي اچار ۾ سڀ حرف علت هوندا آهن.

جڏهن ته UMA ديويءَ جو روپ آهي، جيڪو قديم سنڌ، موجوده دور جي هندستان، قديم دور جي سمير ۽ بابل ۾ به هڪ ديوي جي روپ ۾ ڏسجي ٿو جيڪو شڪتيءَ جي نمائندگي ڪري ٿو. ۽ حقيقت اها آهي ته شِوَ شڪتي آهي ۽ شڪتي شوآهي. ٻئي نالا هڪ ئي ٻٽي ديوتا جا آهن. کين ڪل (Arndrogyne) جي نالي سان سڏيو ويندو آهي، جيڪو شِوَ ۽ شڪتي جي گڏيل روپ ۾ ڏسبو آهي. ان جو منتر به هڪ گڏيل صورت ۾ چيو ويندو آهي. جنهن ۾ ديوتا ۽ ديوي جو نالو گڏيل صورت ۾ اچاريو ويندو آهي، جهڙوڪ "اوم اُما اوم اُما اوما اُما. . ." ۽ ڪير به ان جو ڪاٿو ڪري ڪونه سگهندو آهي ته ڪٽي اوم جو نالو ختم ٿئي ۽ اُما جو نالو شروع ٿئي ٿو. شايد قديم ثقافتون ٻليءَ جي ان ڪري عزت ڪنديون هيون، جو هي پسو (ٻلي) اوم اما جو نالو ڏاڍيءَ خوبصورتيءَ سان اچاري سگهنديٰ آهي.

دراوڙا نالو سنڌو ماڙيءَ جي قديم ماڻهن لاءِ هوندو هو جيڪي آرين کان اڳ سنڌ جي سرحدن اندر رهندا هئا. هاڻي ڏکڻ هندستان جو هڪ علائقو جن جي رهاڪن کي دراوڙن جي نالي سان سڏيو ويندو آهي. هنن ماڻهن لاءِ چيو ويندو آهي ته اهي انهن ماڻهن جو اولاد آهن، جيڪي آرين جي حملن ڪري سنڌ ڇڏي هيڏانهن هليا آيا هئا. ماڻهن جو هي نسل اڄا تائين شڪتيءَ جي پوڄا ڪندو آهي، جيڪا

شِوَ سان گڏ هوندي آهي. پر اهميت ديوتا بدران ديويءَ کي ڏيندا آهن. جيڪو طاقت ۾ ديويءَ کان ٻئي نمبر تي هوندو آهي. سنڌو ماڻري جي دراوڙن جي شِوَ ۽ موجوده درو جي هندو ڏرم جي شِوَ جي مورتي hermaphrodits اڌ ديوتا ۽ اڌ ديوي هوندي آهي. جڏهن دراوڙ 6000 ق. م. ڌاران نقل مڪاني ڪري يورپ جي مختلف علائقن ڏانهن آيا هئا تہ هنن سان گڏ انهيءَ قسم جي مورتي هئي. اهڙيون حقيقتون پٿر جي پوئين neolithic دور جي اوير يورپ ۽ ميڊيٽرانين يورپ جي علائقن جي کوٽائين ۽ کوجنا وسيلي هٿ آيل ثقافتي شين جي شاهدين وسيلي معلوم ٿيون آهن. انهن جي لاشن کي دفنائڻ وقت واريون رسمون به ٻڌائي رهيون آهن تہ سندن لاڳاپو سنڌ جي دراوڙن مان هو.

قديم ۽ تازي دور جي هندستاني فن مان معلوم ٿئي ٿو تہ شو جي مورتيءَ کي ڪڏهن شڪتيءَ کان الڳ ٿيندي نہ ڏيکاريو ويو آهي ۽ مورتي مٿي کان وٺي پيرن تائين پوري وچ تان ڌار ٿيندي معلوم ٿيندي آهي. جنهن جي ساڄي پاسي وارو اڌ شِوَ جو ۽ کاٻي پاسي وارو اڌ شڪتيءَ جو هوندو آهي. اهو ئي ڪارڻ آهي جو وڪان جي قربانگاهن ۾ ديوتا جي ڏسڻ جي ساڄي پاسي ۽ ديويءَ جي مورتي کاٻي طرف ڏسبي آهي. مورتيءَ واري جڳهہ نہ ڏسڻ وارن جي نقطئہ نظر کان مقرر ڪئي وئي آهي. وڪان ۽ ٽيوٽونڪ لامذهب فرقي وچ ۾ ٻين کان سواءِ هن ٻنيءَ مورتيءَ جو به بنيادي فرق هوندو آهي.

دراوڙن کان پوءِ واريءَ هندو ڏرم جي روايت ۾ روپ ۽ آواز مطابق اوم OM اعليٰ ۽ اتم مقدس وجود هوندو آهي. جيڪو سيني پڄنن جي ابتدا ۾ هوندو آهي تہ انتها ۾ هوندو آهي. اهڙيءَ ريت عملي سرگرمين ۽ مقدس تجربن جي پاٺ جي آخر ۾ آمين Amen جهڙا لفظ به ڇيا ويندا آهن. اهڙا منتر ٻين سيني منترن کان وڌيڪ طاقتور هوندا آهن. تنتري هندو فرقي ۾ اهو لفظ اوم AUM هوندو آهي. ڇيو ويندو آهي تہ اها هجي قديم سنڌ جي هجي وانگر آهي. عيسائي مذهبي ڌارا جو به اهو ساڳيو تصور آهي تہ خدا تعاليٰ جي لفظ ۾ وڏي طاقت آهي. يهودي مذهب ۾ به اها روايت آهي تہ خدا تعاليٰ جي نالي سان گڏ ڪنهن ٻئي جو نالو نہ لکيو وڃي. اهڙيءَ ريت قديم دور جي لامذهب فرقي ۽ نئين

لامذهب فرقي ۾ طاقت وارن لفظن جي ڪتب آٽڻ جي روايت موجود آهي. ڪابالاش ۽ ٻئي قسم جي Ceremonial magic ۾ منتر ضرور جڏيا ويندا آهن. چاڪاڻ تہ عام ماڻهو بہ قديم دور سان لاڳاپيل منتر پڙهندا هئا. ان جو مقصد هوندو هو تہ جيئن ديوتائون منتر جپڻ وارن جي خواهشن کي پورو ڪن.

آرين جي ڪوشش هئي تہ جيئن دراوڙن جي روايتن کي مغلوب ڪري ڇڏجي. تنهن ڪري هنن اوم AUM جي لفظ ۾ موجود اکرن جي معنيٰ کي تبديل ڪرڻ جي جاکوڙ ڪئي هئي. جنهن جي نتيجي ۾ انهن جو مفهوم جاڳرتا بڻجي ويو هو. اهڙيءَ ريت سمجهاڻي ڏني ويندي هئي تہ انهن اکرن جو اصلي مقصد گهري ننڊ ۽ سندر سپنا ڏسڻ آهي. پر حقيقت اها آهي تہ پراڻين روايتن ۾ هن قديم مذهب جي اصليت موجود هئي. هي مرد ۽ عورت جي سهنڊ جو هڪ سگهارو نظريو هو جنهن کي شِوَ ۽ شڪتيءَ جي روپ ۾ پنهنجو نمايان اثر هو. پر هن ٻڌي ديوتا جي مورتيءَ بدران آرين برهما. وشنو ۽ اندر ديوتا جي ٿمورتي کي اهميت ڏني هئي. بعد ۾ اندر جي حيثيت کي گهٽائي. ان جي جاءِ تي ٿمورتي ۽ شِوَ کي جڳهہ ڏني وئي. هئي. هن مرد غلبي واري مذهب ۾ شڪتي موجود ڪونہ آهي. جنهن پنهنجي خاص حيثيت پنهنجي جوڙيوال جي حوالي ڪري ڇڏي آهي.

سنڌ ۾ بہ آرين ويهن ئي ننهن جا زور لاتا هئا. تہ جيئن ان سڳن واري ديوتا جي پوڄا پاٺ واريون روايتون ڏکجي. پنهنجي اصلي حيثيت وڃائي ويهن. جيڪو پسو پتي. سڪر سڌائي Fertilily ۽ نٽ راج هو جنهن کي پنهنجي گهٽ درجي واري قبائلي ديوتا ردر Rudar سڏڻ لڳا هئا. هنن پنهنجي ڏند ڪتائن ۾ بہ شِوَ کي رت پياڪ بلائن. دهشت ۽ تباهہ ڪاري جي ديوتا جو روپ ڏنو هو. پر شِوَ کي تباهہ ڪاريءَ جو روپ هن ڪائنات جي وهڪري ۽ ڪُنن ebb جي ناتي ڏنو ويندو رهيو آهي. صدين کان وٺي ڏند ڪتائن ناهڻ جو سلسلو جاري هو جن وسيلي شِوَ جي اصلي حيثيت کي تسليم ڪيو وڃڻ لڳو هو. ان ديوتا جي ڏيرج ۽ ڪميا ڪري هن ديوتا جي اهم حيثيت انهن ماڻهن جي مذهب اندر بہ پنهنجي جاءِ جوڙي ورتي. جن دراوڙن کي فتح ڪيو

هو. شِوَ جا پوڄاري اڄ ڪيس پيار ۽ محبت جو ديوتا سمجهندا آهن. موجوده دور ۾ هي استعارو "شِوَ ديوتا عشق آهي"، جو هندو ڌرم جي پوئلڳن جو بيان آهي. شِوَ ديوتا لاءِ چيل اهي لفظ ۽ صديون اڳ واري زماني سان تعلق رکن ٿا. جنهن مان يقين ٿي وڃي ٿو ته برهما ۽ وشنو ديوتا، شوَ جا مختلف روپ آهن ۽ پاڻ ڪل All جي حيثيت رکي ٿو. تنترڪ هندو فرقي وارا هن ديوتا جي سگهه واري روپ ڏانهن وڌيڪ زور ڏيندا آهن ۽ ان کي سنڊس grace واري روپ کان اهم سمجهندا آهن. تنهن ڪري شڪتيءَ کي وڌيڪ مقدس وجود تصور ڪندا آهن ۽ ڪيس ديوي، ماتا ديوي، مها ديوي ۽ هندستان ۾ بين گهڻن روپن وارن نالن سان سڏيندا آهن.

ميسوپوٽاميا (موجوده عراق) جي اصلي مذهبي روايتن جا پيرا سنڌو ماٿريءَ جي مذهبي روايتن وٽ پهچي دنگ ڪن ٿا. جتي پڻ شِوَ ۽ ديويءَ جي ڪنهن نه ڪنهن روپ ۾ پوڄا ڪئي ويندي هئي. حقيقتن مان اهو ۽ معلوم ٿئي ٿو ته يهودين ۽ پنهنجي مذهبي دور جي ابتدا ۾ شِوَ ۽ شڪتي کي پنهنجو ديوتا ۽ ديوي سمجهندا هئا. پر بعد ۾ هنن ماڻهن مذڪوره ديوتا ۽ ديويءَ کان انڪار ڪري ڇڏيو هو. خود god جو لفظ جرمن ٻولي جي لفظ gott تان ورتل آهي، جيڪو دراصل سنسڪرت جو لفظ گاءِ آهي. ساڳيءَ ريت فرينچ ۽ لاطيني ٻولي جو لفظ ڊيئو Dieu، ڊِيو Div تان ورتل آهي، جنهن جي معني آهي ٻرندڙ. اهو لفظ ديوا Deva جهڙو آهي. جنهن جو مطلب چمڪندڙ آهي. اهو لفظ ائين آهي جيئن Fairy folk لاءِ سڌي Sidhe جو لفظ آهي يا سڌا Siddha آهي، يعني طاقتور يا طاقت سان ڀرپور. انهن طريقن وسيلي اهو ظاهر ٿي وڃي ٿو ته قديم مذهب جا ديوتائون، جديد دور جي مذهبن ڏارائن جي ڏکشنرين ۾ اڄ تائين موجود آهن. اهڙيءَ ريت ديول يا شيطان، ديوي واري نقطئه نظر جي متضاد آهي، جيڪو دراوڙن جو مذهب آهي. ڏئوڊ يا دائود جو نالو ۽ خدا واري گهراٽي سان تعلق رکي ٿو جيڪو پڻ قديم دراوڙي نسل جي ماڻهن جو ۽ سندن مذهب جو نالو آهي. ڇاڪاڻ ته ميسوپوٽاميا ۽ سندن مذهب جو بنياد قديم دور کان موجود هو ۽ اتان جي دراوڙن کي خدا جو گهراٽو House of god سڏيو ويندو هو. هي اهي

ماڻهو هئا جن ٻڌي ديوتا شو/ شڪتيءَ جي مذهب جا عقيدا ڏنا هئا. اٽڪل 2000 ق. م. دراوڙا شو جي ٻيلن جي ديوتا جي روپ ۾ پوڄيندا هئا. اهڙيءَ ريت شڪتير کي وڻن جي ديوي طور پوڄيو ويندو هو. ان جو ڪارڻ اهو هو ته انهيءَ زماني ۾ سنڌوءَ ماڙيءَ ۾ گجگاهه ٻيلا هوندا هئا ۽ اتان جا ماڻهو ڪاٺ جي ٽَڪُ واري ڪم ۾ مها ڪلاڪار هئا. ديويءَ کي نانگ جي ديوي ۽ سڏيو ويندو هو. ممڪن آهي ته ٻانيڙ ۽ ٻاوا نانگن جي وهه کي ڪانين ڪرامتن ۽ اڳڪٿين ڪرڻ واسطي ڪم آڻيندا هجن. اسرائيل جي پهرئين بادشاهه جو نالو سائول Saul هو جيڪو هندستان جي هڪ مضبوط ۽ پائدار ڪاٺ جو نالو آهي. اهو وڻ (ديويءَ جي شڪل ۾) ۽ شو جي روپ ۾ دائو کي ورڻي ۾ مليو هو. چاڪاڻ ته مرد ديوتا کي آريائي نقطئه نظر واري طاقت هوندي آهي.

انجيل جا مصنف ديوين کي ديوتائن جو روپ ڏئي ڇڏيندا هئا. مثال طور هنن اشطو ريٿ Ashtoreth اشطاروٿ Astaroth ديوتا ٻڌائي ڇڏيو هو. ان کان سواءِ هو هٿ وٺي ديوتائن جي نالن کي غلط هجي سان لکندا هئا. انهيءَ مقصد سان ته جيئن آرين جي ديوتا ياوهه Yahweh کي ديويءَ جو روپ ڏئي نه سگهجي. حقيقت ۾ سائول به وڻ جي ديوي جي نالي جي نمائندي ڪري ٿو. جڏهن ته اها نر ديوتا يعني شيطان ٻڌجي ويو هو. اهو هڪ استعارو آهي، جيڪو عبراني مذهب کي يهودي مذهب ٿيڻ جو هڪ اشارو آهي. دائود Bathshebd (شِوَ جي ڏيءَ) سان شادي ڪري ٿو جيڪو شِوَ جو گهٽ ۾ گهٽ عورتاڻو روپ آهي. هنن ٻنهي جو پٽ (حضرت) سليمان (ﷺ) آهي، جيڪو حقيقي نه پر ڏند ڪٿائي آهي، جيڪو يهودين جو پهروپ آريائي حڪمران آهي، جنهن کي پرامن ۽ ڏاهو سڏيو ويندو هو. دائود Arc of Covenant جي آڏو يروشلم ۾ ڇو نچيو هو؟ هن قصي کي انجيل ۾ غلط سڏيو ويو آهي، چاڪاڻ ته لاوي آرين جي ڪنهن ديوتا جي پيرن پختن ٿيڻ کان اڳ نٽ راج شِوَ جي مورتي آندي وئي هئي.

راڻي شيبا Queen of Shaeba (Queen of Shiva) (حضرت) سليمان (ﷺ) وٽ ڇو آئي هئي؟ هن جو مقصد هو ته جيئن آرين جو بادشاهه اهو ڏيکاري سگهي ته يهوديت اعليٰ ۽ اوچي آهي ۽ هو ايترو

طاقتور آهي، جو شِوَ جي راڻيءَ سان پرڻجي سگهي ٿو. ڪيس اهو به ڏيکاريو هو ته ظاهري طور ڏسڻ ۾ نه ايندڙ حقيقي حڪمران به سندس ماتحت ٿي چڪو آهي. اهڙيءَ ريت شِوَ ديوتا ساري ڏاهپ (حضرت) سليمان يا آريائي مذهب کي ڏني وئي آهي، جڏهن ته شڪتيءَ کي اخلاقي طور پيش ڪيو ويو آهي، جيڪا آريائي مذهب جي برتريءَ واري روشني ۾ گم ٿي وئي آهي. اهي ڪي تاريخي واقعا ڪونه هئا. قديم آثارن جا ماهر ۽ مورخ اهڙين حقيقتن کي معلوم ڪري ونندا آهن، جن کي مخصوص قسم جي رسالن ۽ ڪتابن ۾ ڏنو به ويندو آهي. اهڙيءَ ريت هن قسم جي حقيقتن کي ڪئبلس ۽ ٽيليوزن پروگرامن ۾ به نشر ڪيو ويندو آهي، پر هن حقيقتن کي نصابي ڪتابن ۾ ڏسڻ کان هٿرايو ويندو آهي، ڇاڪاڻ ته اسان جا اهڙا ڪتاب آرين جي بنيادن تي بيٺل مذهبن لاءِ وڏو خطرو آهن، جيڪو بين مذهبن جي ڏند ڪٿائن جيان هڪ ڏند ڪٿا آهي. هندستان جي مذهب سان لاڳاپيل اسڪول جي ڪتابن کي به ڇڪيءَ نظر سان ڪونه ڏٺو ويندو آهي، جنهن جو پيٽوار اڀياس متئين دل سان ڪندا آهن. ڇاڪاڻ ته ائين ڪرڻ سان سندن ڪتابن ۾ بيان ٿيل ڪوڙي روحانيت جي پت وائکي ٿي پوي ٿي، پر پنهنجي بحث ۾ قديم يهودي ۽ عيسائي مذهب جو پيٽوار اڀياس ضرور ڪندا آهن، جن جو واسطو يورپ جي لامذهب فرقي کان اڳ واري دور سان واسطو هوندو آهي.

عهدنامہ عتيق ۾ بيان ڪيل قصا ڪهاڻيون ڏند ڪٿائن کان سواءِ ٻيو ڪجهہ به ڪونہ آهي، جن کي عبراني يهودين جي نئين مذهب ۾ وڏي اهميت سان بيان ڪيو ويندو آهي، ڇاڪاڻ ته اهي ماڻهو حقيقتن ۾ پنهنجي مذهبن جي باري ۾ وڏيڪ جذباتي هوندا آهن. عهدنامہ عتيق جو اهو اُپار لاوي يهودين جي ملن لاءِ مشڪلاتون پيدا ڪندو آهي، ڇاڪاڻ ته سندن اهڙيون روايتون لاوي يهودين جي روايتن کان اڳ وارين رسمن کي گهٽي عزت ڏيندڙ آهن. هيءَ حقيقت به ضرور ياد رکڻ گهرجي ته عهدنامہ عتيق 621 ق. م. کان اڳ ته موجود ئي ڪونہ هو. اهڙي ريت عهدنامہ جديد جي مختلف حصن 400ع تائين ميڙي چونڊي هڪ جاءِ گڏ ڪونہ ڪيو ويو هو. ان کان سواءِ عيسائيت جا

دقيانوسي قسم جا اصول ۽ ڪنسٽنٽينوپول Constantinopole واري گڏ ٽيل هي ڪائونسل (553ع) کان پوءِ ميڙي چونڊي گڏ ڪيا ويا هئا. اهو ڪو اتفاقي واقعو ڪونہ آهي، جو بچڑاين کي دولت، ملڪيت ۽ سماجي حيثيت سان توريو ويڄي. اهڑين ڳالهين تي عهدنامہ جديد ۾ گهٽو زور ڏنو ويو آهي. هي انهن ماڻهن جو مذهب ٿي ويو آهي، جن وٽ ڪجهہ ۽ ڪونہ آهي. جڏهن قديم مذهب جي پوئلڳن وٽ تمام گهٽي دولت هئي. ان ڪري غريب ماڻهو دولتمندن کان گهٽي اهميت حاصل ڪري ويا آهن. ڪارل مارڪس ۽ هنن کي غير برابريءَ واري وايو منڊل ۾ ڏٺو هو. معلوم ائين ٿي رهيو آهي تہ سڃاڻ ڪميونسٽ ۽ ابتدائي دور جي عيسائي ڪميونٽيءَ جا ماڻهو ۽ ڪيمونسٽ اصولن جي ڪيڏ لڳي پيا هئا.

وقت بوقت پيدا ٿيندڙ نون عيسائي مذهبي فرقن ۾ نظر ايندڙ ماحول اهڙو آهي، جو مطالبا ٿي رهيا آهن تہ عيسائي پوئلڳن وٽ موجود زمين، انهن مذهبي اڳواڻن کي ملڻ گهرجي. پنهنجي ساري مڈي ملڪيت گرجا گهر يا عيسائي ملان جي حوالي ڪرڻ واري تصور کي صدين کان وٺي لويو ڏويو آهي ۽ قديم ورثي جي عيسائي پوئلڳن اهڑي تصور کي گهٽو بدنام ڪري ڇڏيو هو. اهڑن ماڻهن پنهنجي مڈي ملڪيت گرجا گهر يا مذهبي ملي کي ڏيڻ بدران اهو مذهبي فرقو ڇڏي وڃي ٻيو مذهبي فرقو اختيار ڪيو هو. عيسائي ملو ماڻهن کي سمجهائيندو هو تہ جيڪڏهن ڪو عيسائي مومن پنهنجي ساري ملڪيت گرجا گهر يا عيسائي مُلي کي ڏيندو تہ سندس صغيرا ڪبيرا گناهہ ڏوپي ويندا ۽ هو هڪ نئين قانون جي ماتحت ٿي ويندو. يهودين جو آخري تڪرار ۽ هن معاملي تان اٿي ڪڙو ٿيو هو جو ساري دولت جو ضابطو يهودي اتحاد جي ميمبرن جي حوالي ڪيو ويو هو. ان ڪري لاوي ايترو دولتمند ڪونہ رهيا هئا، جيترو هو اڳ ۾ هئا. اهڑيون ڳالهيون جيڪڏهن کو ماڻهو دقيانوسي قسم جي يهوديت ڏانهن وڃڻ چاهيندو هو تہ سمجهيو ويندو هو تہ اهو رابين واري ملائپ ڏانهن رجوع ٿيڻ چاهي ٿو ۽ انهن کي وڏيڪ طاقتور ڏسڻ چاهي ٿو.

ڪڏهن اهو زمانو هو جو عيسائيت کي ملڪي قانون جي آڏار تي

طاقتور ٻڌايو ويو هو. اهڙي شروعات ڪنسٽنٽائين جي حڪمرانيءَ دوران ٿي هئي ته مرندڙ ماڻهو پنهنجي وصيت ۾ مڏي ملڪيت پنهنجي وارثن بدران گرجا گهر کي ڏيندو هو. اهڙي قانون کان پوءِ عيسائي گرجا گهر جڙ ته خزانو ٻڌجي ويو. هن کان اڳ عيسائي ملا دولت کي حرام سمجهندا هئا. انهيءَ زماني ۾ لامذهب فرقي جي روايتن کي چگيءَ ريت ملهايو ويندو هو ۽ قديم مذهب جي وڏن ڏڻن کي به وڏيءَ ڏام ڏومر سان ملهايو ويندو هو. اهڙيءَ ريت ماڻهن جو وڏو تعداد لامذهب فرقي جي ديوتائين جي پوڄا ڪندو هو.

عيسائي مذهب وارا ڇو چوندا آهن ته خدا تعاليٰ تثليث جي شڪل ۾ موجود آهي؟ شايد ان جو امڪان اهو آهي ته سنڈ جو شِوُ ديوتا ٽمورتيءَ واريءَ شڪل ۾ هوندو آهي. اهو ڇو ڇيو ويندو آهي ته شيطان وٽ ترشول Pitchfork هوندو آهي؟ ان جو ڪارڻ اهو آهي ته شِوَ ديوتا جي پوڄاريءَ جي نرڙ تي ترشول trident جو نشان هوندو آهي. اهڙو نشان ٽمورتي جي علامتي نشاني ڏانهن اشارو ڪندو آهي. ٽمورتيءَ ۾ ٽي نڪتا هڪ جڳهه وٽ ملندا ڏسبا آهن. اهڙيءَ ريت انهن ٽن نڪتن جو ميلاپ هڪ هٿيار ٻڌجي پوندوآهي. گاءِ بلگا Gae Bulga فرقي وارا به هن ترشول کي گهڻي اهميت ڏيندا آهن. هن فيئري هٿيار آئرلينڊ جي جهونجهار الستر Ulster جي ڪوچوليان Cuchulainn کي ڏنو هو جنهن جي پيءُ لاءِ ڇيو ويندو آهي ته سندس واسطو فيئري فوڪ سان هو. هي اهو هٿيار آهي. جيڪو هڪ دراوڙي پيءُ پنهنجي "ڪيلٽ" پٽ کي ڏنو هو. اهو هٿيار دراوڙن جي ديوتا شِوُ جي "ترشول هٿيار" جي علامتي شڪل هو.

ڪو زمانو هو جو يهودي مذهب ۾ ڪٿون پوڄا جي رسم هوندي هئي. اهڙيءَ ريت جو مصر مان خروج وقت به هنن سان سون جو ٿهيل گابو گڏ هو جنهن جي هو پوڄا ڪندا رهندا هئا. اهو ڪهڙو سبب هو جو لاوي يهودين جي مُلن هن قسم جي مذهبي رسم کان منع ڪئي هئي؟ ان جو ڪارڻ اهو هو ته شڪتي ديوي دانو Danu جي روپ ۾ ڪٿونءَ کي تمام گهڻو مقدس سمجهندي هئي. مصر ۾ دانو جو روپ هٿور Hathor ۽ هڪ ڏيگو آهي ۽ ڏيگو ان ڪري مقدس سمجهيو ويندو

هو جو اهو پسو شِوَ ديوتا جي سواريءَ جو جانور هو. هندستان ۾ دانو نندي Nandi جي روپ ۾ موجود آهي.

(ايليفنٽا Elephanta جي مندر ۾ موجود شِوَ ديوتا جي ٽمورتي)

هن جي هندستان ۾ گهڻي پوڄا ٿيندي آهي. هن حقيقت ڏانهن ڏيان ڏرڻ ضروري آهي، ته جنسي تعلقات کي Sin گناهه چو تصور ڪيو ويو هو؟ چاڪاڻ ته شِوَ ديوتا جو لُنگ Linga ۽ شڪتيءَ جي يوني Yoni واڌ ويجهه ۽ سڪر سٽائيءَ جي علامت آهي، تخليق جي خوشي ۽ زندگيءَ جي لطف جو روپ آهي ۽ ان جو تعلق "Sind" سان آهي. اهو به سوچڻ جو نڪتو آهي ته شيطان کي سِگ چو ڏيکاريا ويندا آهن؟ ۽ چو اهو سگهن وارو ديوتا اولهه يورپ جي لامذهب ۽ وڪان فرقي جي تاريخ تي ڇانيو پيو آهي؟ ان جو ڪارڻ اهو آهي ته شِوَ ديوتا جي اها مورتي پسو پتي Lord of Beasts جي روپ ۾ موجود آهي، جنهن کي 30000 سالن کان وڌي ڄاتو سڃاتو ويڄي ٿو جيڪو "God of Animals and Nature" جي روپ ۾ مشرق قريب ۽ يورپ پهتو هو.

انجيل جي مورخن جو چوڻ آهي ته بني اسرائيل 1500 ق. م. واري ڏڪار کان بچڻ لاءِ پڇي وڃي مصر ۾ آباد ٿيا هئا. پر حقيقت اها آهي ته 1500 ق. م. دوران بني اسرائيل جو دنيا ۾ ڪو وجود ئي ڪونه هو.

چاڪاڻ تہ حضرت ابراهيم جائو ئي 1600 ق. م. ۾ هو. حقيقت ۾ هي اهو زمانو آهي، جڏهن آريا سنڌو ماڻريءَ جي ڏکڻ واري حصي کي تباهہ ڪري رهيا هئا. آخر ۾ هنن 1200 ق. م. ڌاران موهن جي دڙي کي ناس ڪري ڇڏيو هو. اهڙيءَ ريت ميسينيا جي تهذيب ۾ ساڳئي دور ۾ تباهہ ٿي وئي هئي ۽ ڪنعاني مٽي جبلن تي وڃي آباد ٿيا هئا ۽ سندن شهر ويران ٿي ڇڪا هئا. انهيءَ زماني ۾ سنڌو ماڻريءَ کي ڇڏي باهر نڪري وڃڻ وارا دراوڙا ڪنعان وڃي پهتا هئا. هي اهو دور هو جڏهن يهودين جا لاوي ملا هڪ دين جي عام ماڻهن تي ضابطي رکڻ واري ڏڇي ۾ قائل هئا، چاڪاڻ تہ يهودين دراوڙي مذهب جون رسمون اختيار ڪري ورتيون هيون. ان ڪري يهودين کي بابل ۽ آريائي قانون کي آڏو رکي پنهنجي قانون ۾ ڪجهہ تبديليون ڪرٽيون پڻجي ويون هيون، جن کي 621 ق. م. ۾ Pentateuch جي نالي سان مرتب ڪيو ويو هو.

سنڌو ماڻريءَ جي پراڻن ماڳن جي کوٽاين ۽ کوجائن وسيلي ڪيئي حيرت انگيز دريافتون ٿيون هيون. انهيءَ زماني ۾ برطانيہ شهنشاهت انهيءَ تصور جو شڪار هئي تہ سفيد عيسائي ماڻهو نسلي طور برتر ٿيندو آهي. هي اهو زمانو هو جڏهن ردِ يارڊ ڪپلنگ Rudyard Kipling وائيٽ مئن برڈن White man's burden نالي ڪتاب لکي رهيو هو. هن ڪتاب ۾ انهن ڳالهين ڏانهن ڌيان ڏنو ويو جيڪي غير يورپي ۽ سفيد رنگ جا ماڻهو ڪونہ هئا. هنن ماڻهن ۾ جپاني، چيني، پولينشيا Polynesia، آفريڪا ۽ هندستان جا ماڻهو شمار ڪيا ويا هئا. پوٽين نسل جي ماڻهن کي ڪارو سڏيو ويو هو. اٽوهينءَ صديءَ ۾ Social Darwinism جو نظريو آيو هو جنهن ۾ چيو ويو هو تہ سماجي طور ارتقا يا اوسر ڪندڙ يورپي ماڻهن انهن ماڻهن کان برتر آهي جيڪو سماجي طور گهٽ سڌريل آهي، تنهن ڪري يورپي سفيد ۽ سماجي طور ترقي يافتہ ماڻهوءَ کي پنهنجي مفادن خاطر گهٽ ترقي يافتہ نسل مٿان غلبي رکڻ فرض آهي. اهڙي نظرئي ڪري يورپي ماڻهن کي اڳرائي ۽ توسيع ڪرڻ واسطي هٿي ملي وئي هئي. اهڙي شيءِ جيڪا يورپ جي عظمت جي خلاف هئي، تنهن کي گهٽ ڪري سمجهيو ويندو هو ۽ ان کي وڌيڪ مشهور ٿيڻ کان روڪيو ويندو هو. اهو ئي ڪارڻ آهي جو

سنڌوءَ ماڻريءَ جي قديم ماڳن جي کوٽاين ۾ کوجنائن وسيلي ٽيل دريافتن کي يورپ جي عام ماڻهن کان ڳجهو رکيو ويو هو. ان ڪري يورپ جو فقط پڙهيل طبقو اهڙين سچاين کان واقف هو. جڏهن ته اولهه جي تهذيب هندستان جي مندرن ۾ اتان جي فن ۾ ڪلا کي جهنگلي قسم جو فن تصور ڪيو هو.

انگريز سرڪار هندستان ڇڏڻ کان اڳ هندستان پاڪستان جو ورهاڱو ڪيو هو ۽ سنڌ جهڙي ملڪ کي مسلمان بنياد پرستن جي حوالي شايد ان ڪري ڪيو ويو هجي ته جيئن ان ڏرتيءَ مان ٽيل دريافتن کان هي دنيا واقف ٿي نه سگهي. اچرج جهڙي ڳالهه اها به آهي ته دور جي لحاظ کان موهن جي دڙي جي قدامت کي 2500 ق. م. تائين محدود رکيو ويو آهي ۽ آرين جا حملا 2150 ق. م. دوران شروع ٿيا هئا. پر ماڻهن کي اهو ٻڌايو ڪونہ ٿو وڃي ته هن علائقي ۾ انساني آبادي ڪڏهن کان ٿي شروع ٿي ۽ اهو ڪهڙو دور جڏهن شِو ديوتا جي پوڄا ڪانہ ٿيندي هئي. پر هتي جرئتمند مورخن جي ضرورت آهي، جيڪي بنا ڏڙڪ جي ڇڻي سگهن ته سنڌو ماڻريءَ جي تهذيب 5000 سالن کان به گهٽو قديم آهي. هي اهو قديم دور هو جڏهن دراوڙن جي ڏند ڪٿا جوڙي وئي هئي ته هي تخليق ستن ڏينهن ۾ جڙي راس ٿي هئي، پر انهن مورخن کي اها پوري خبر آهي ته هيءَ ڏرتي 470000 سالن کان وٽي ڪنهن انساني نسل سان آباد هئي. هن کان سواءِ اهڙيون شاهديون به موجود آهن ته هن ڏرتيءَ جا ماڻهو گذريل 28000 ق. م. سالن کان شِوَ ديوتا جُي پوڄا ڪندا آيا آهن. شايد هڪ ڏينهن اهو به اڇٽو آهي جو هڪ تاريخي حقيقت سامهون اچي ويندي ۽ سرڪاري تعليمي ادارن جي نصاب ۾ اصلي حقيقتون داخل ڪيون ويندیون.

شِوَ ديوتا جي اصلي حيثيت کي گهٽائڻ لاءِ آرين وڏا وس ڪيا هئا. پر اهو ديوتا اڄ به هندستان ۾ سخاوت، سونهن، عشق ۽ محبت جو ديوتا آهي. اهو به تسليم ڪيو ويندو آهي ته هي ديوتا سادگيءَ ۽ ڏيرج جو ديوتا به آهي. کين مذهبي رسمن ۽ قربانين ڪرڻ جي ڪا پرواهہ ڪانہ آهي. هو ڏاڍو سادو آهي. هو ڪنهن به ماڻهوءَ کان ڪا تقاضا به ڪونہ ڪندو آهي. نہ وري کيس ڪنهن ملان موراٽي ٻائي ٻانيڙ جي ضرورت

آهي. هو نٽ راج آهي جيڪو دنياوي طاقت کي دنياوي وقت دوران سرانجام ڪندو آهي. ديوي، شڪتي يا پاروتي، يا اُما يا ماتا ديوي جيڪا مها ديوي آهي. هن کي ڏرتي ماتا به سڏيو ويندو آهي. هيءَ ڪائنات جي راڻي پڻ آهي. Lord ۽ Lady هڪ آهن ۽ ٻئيءَ صورت ۾ موجود آهي. هن ديوتا ۽ ديويءَ کي پوڄڻ وارو مذهب ان وقت تائين سنڌ، ميسوپوٽاميا ۽ يورپي ڪنڊ ۾ قائم رهيو جيستائين آرين جو مرد ديوتا اهم حيثيت نه ماڻي ورتي هئي. هن قسم جو ديوتا آريائي حڪمران، فوج ۽ انهن جي پنڊت کي سهائتا ڪرڻ لاءِ ايجاد ڪيو ويو هو.

آرين جي توسيع پسندي واري دور جي ديوي ۽ ديوتا کي سياسي ديوتائن جي اضافي ضرورت ڪانه هئي، ان ڪري نون علائقن جي فاتحن لاءِ خطرو هو. ان جي نتيجي ۾ هڪ نئون مذهب اسريو. جنهن عام قسم جي ماڻهوءَ جي مذهب کي ختم ڪري ڇڏيو ۽ مٿين طبقي جو ديوتا آندو. جيڪو يهوديت ۽ مرد غلبي واري سماج جو سبب بڻيو هو. ان جي نتيجي ۾ طاقتور ديوي ۽ نيڪ سياءَ واري ديوتا وارو فطري مذهب کي ختم ڪيو ويو هو.

جڏهن ويدڪ آرين سنڌو ماڻريءَ تي حملو ڪيو هو تہ هنن سان مرد غلبي وارو مذهب گڏ هو. تنهن ڪري سنڌو سبيتا جي سياءَ ۾ ڦير گهير اچي وئي هئي. هن کان اڳ واري سماج ۾ عورت جو غلبو هو ۽ پوءِ مرد غلبي وارو سماج اچي ويو هو. دراوڙن سان ڪار وهنوار دوران هيءَ تبديلي اچي چڪي هئي تہ رنڍ عورت پنهنجي مري ويل مڙس جي ساڙڻ واسطي ٻاريل ڏاڳهه ۾ سڙي مري ويندي هئي. مورخ هن ڳالهه تي اختلاف راءِ رکن ٿا تہ سنڌو ماڻريءَ جا ماڻهو لاش نيهر ڪندا هئا ۽ ساڙيندا به هئا، پر اهڙيون تحريرون ۽ قديم آثارن جون دريافتون آهن، جن مان ثابت ٿئي ٿو تہ سنڌو سبيتا جا ماڻهو لاش کي نيهر (دفن) ڪندا هئا ۽ ساڙيندا ڪونہ هئا. ان کان پوءِ لاشن ساڙڻ جو رواج آيو. ان ڪري دفن ڪرڻ واريون روايتون ختم ٿي ويون، پر هندستان جي شِوَ پوڄا وارن علائقن ۾ اڄ به لوڙهه لٽيا ويندا آهن. شِوَ لاءِ چيو ويندو هو تہ اهو مساڻن ۾ رهندو آهي، پر اهو ڪائنس نفرت ۽ ڏڪار ڪري چيو ويندو هو. جڏهن عيسايت واسطي هي شيطان جي جڳهه آهي ۽ جهنم

آهي. پر ويدن جي ڏند ڪٿا موجب پاروتي يا ڌرتي ديوي ساڻس پوءِ به اڻ ميو پيار ڪندي آهي.

آرين پاڻ سان ديوتا آندو هو جيڪو جبل جي چوٽين تي رهندو هو ۽ ڪيس ۾ رندڙ جبلن جو ديوتا پڻ ڪوٽيو ويندو هو. يهودي مذهب ۾ خدا تعاليٰ کي ياهويهه Yahweh سڏيو ويندو هو. هي سنسڪرت جو لفظ جنهن جي معنيٰ سدا واهه Ever flowing آهي. جنهن جو اشارو ۾ رندڙ جبل جي لاوا ڏانهن آهي. يهودي روايتن موجب انهن جو خدا تعاليٰ جبل جي چوٽيءَ تي رهندو آهي. اتر يورپ جي آرين جي به روايت ساڳي آهي. لاوين کي تنبيهه ڪنهن وئي هئي ته عام يهودين مان ڪنهن عورت سان پرٽو نه ڪن. پر جيڪڏهن يهودي قبيلو کين ڪا سني شيءِ ڏئي ته اها صرف قبول ڪئي ويچي. اهي ماڻهو يهويهه Yahweh خدا جا پروهت هوندا هئا. ان سان گڏ هو آريا به هوندا هئا. جن ذات واري طبقاتي نظام جي ابتدا ڪئي هئي. اهڙو طريقو هندستان ۾ برهمڻن رائج ڪيو هو. جهڙيءَ ريت مذهبي اصول برهمڻن کي مفتوح ماڻهن مان پرڻجڻ جي منع ڪئي هئي. تهڙيءَ ريت لاوي به ائين ڪري ڪونه سگهندا هئا. نظام اهڙو مرتب ڪيو ويو هو. جو ملڪ جا ماڻهو ۽ ڌرتيءَ جي دولت ڦري گهري لاوين ڏانهن وڃي رهي هئي. برهمڻن جو به دولت هٿ ڪرڻ جو ساڳيو طريقو هوندو هو. جيڪي لاوي برهمڻ يا ابراهم يا ابراهام جي اولاد مان هئا.

آرين جو حڪم هو ته اهڙي قسم جي پوڄا ڪئي وڃي جو شِوَ ديوتا ۽ شڪتي ديويءَ جو هندستان ۾ نالو غائب ٿي وڃي. پر اهڙيون شاهديون موجود آهن. جن مان ثابت ٿئي ٿو ته آريا ائين ڪرڻ ۾ سوياراڪونه ٿيا هئا. دراوڙا نقل مڪاني ڪري ڏکڻ هندستان ۽ سريلنڪا ۾ وڃي آباد ٿيا هئا. هنن ۽ تاملي علائقن ۾ شو ديوتا جي تمام گهٽي پوڄا ٿيندي آهي. موجوده دور ۾ تامل نسل ۽ سريلنڪا جي سنهالي نسل ۾ جنگ هلي رهي آهي. جيڪا شو کيٰ مجيندڙ هندن ۽ بڌ ڌرم جي پوئلڳن ۾ وڙهجي رهي آهي. هندستان جي ورهاڱي کان اڳ شِوَ پوڄا سنڌ کان اوپر طرف هندستان ڏانهن پکڙيو هو جيڪو مڪمل طور تي ميسارجي ڪونه سگهيو هو. پر ڪانئس ديوي يا عورت وارو روپ الڳ ڪيو ويو هو.

موجود دور جي هندو ڏرم ۾ گهڻا فرقا موجود آهن. جيڪي ويدڪ آرين جي ديوتائن (اندر، وشنو ۽ ان جي اوتار ڪرشن) ۽ شو ۽ شڪتيءَ جي مختلف روين جي پوڄا ڪندا آهن. هندستان ۾ سڀ ديوتائون ۽ ديويون رلي ملي هڪ ڏرم جي شڪل اختيار ڪري ويون هون، پر مشرق قريب ۾ ائين ٿيڻ ممڪن ڪونہ هو ۽ جڏهن گڏجي هڪ ٿيڻ جو موقعو پيدا ٿي رهيو هو تہ ڪو نہ ڪو اڙ سونهندڙ واقعو پيش اچي ٿي ويو. اڄ بہ يهودين ۾ ائين ٿيڻ ممڪن ئي ڪونہ آهي، چاڪاڻ تہ جڏهن عورت هڪ انسان هڙ ناتي پنهنجي ساڻي مرد سان هڪجهڙن حقن جي تقاضا ڪندي آهي تہ اهڙي ڳالهہ هن مذهب لاءِ هڪ للڪار بنجي ويندي آهي. جڏهن تہ عيسائي ملا مرد غلبي واسطي آرياءِ انجيل ۾ بچاءَ ڳوليندا آهن. هن مذهب جي اصولن مطابق عورت کي سيڪاريو ويندو آهي تہ هوءَ هر حال ۾ مرد جي مطيع ۽ فرمانبردار ٿي گذاري ۽ مرد جي حڪمرانيءَ کي اکيون ٻوٽي قبول ڪري، پوءِ اهو مرد پيءُ، ڀاءُ يا مڙس جي شڪل ۾ چو نہ هجي. اهڙو غير برابريءَ وارو مذهبي اصول وڪٽوريا واري دور ۾ بہ موجود هو. اهو ترقي يافتہ جديد يهودي مذهب جي ٻيٽ ۾ دقيانوسي طرز واري يهوديت آهي، جنهن ۾ قدامت پرست عنصر جو غلبو موجود هوندو آهي. عيسائيت کان اڳ عورت جي حيثيت ۾ ڪنهن بہ قسم جي عزت ۽ وقار جي ڳالهہ ڪانہ هوندي هئي. جڏهن سارو يورپ عيسائي ٻڌجي ويو تہ ٻين مذهبن جي پوئلڳن تي لامذهب جاڳر وجهڙ وارن ڦوپن هڙ جو الزام هنيو ويو هو. اتر يورپ جي لامذهب فرقي وٽ ديويون هوندیون هيون، جن جي هو پراڻي طريقي موجب پوڄا ڪندا هئا. جنهن ۾ سڪر سڌائي واري ديوي ۽ چنڊ جي مختلف مرحلن واري پوڄا جو رواج هوندو هو. پر متئين طبقي جي مرد ديوتائين جو مٿن غلبو هوندو هو.

موجوده دور جون وڪان روايتون گرين وچ ڪرافٽ Green wich craft جي روايتن تان ورتيون ويون هيون، جيڪي مهاجر دراوڙن جي مذهب کان گهڻيون متاثر هيون، هي ماڻهو سنڌ کي ڇڏي اچي يورپ پهتا هئا، جن سان پنهنجو ديوتا ۽ ديوي ساڻ هئا. آرياءِ ۽ دراوڙي مذهب جي ملي هڪ ٿيڻ واري ابتدائي دور ۾ هن ديويءَ کي دانو Danu جي نالي

سان سڏيو ويندو هو پر آرين جي حملن جي وڏي وڃڻ کان پوءِ نانگن کي شيطان سمجهيو وڃڻ لڳو هو. انهيءَ زماني ۾ هن ديويءَ جي سندس پٽ سان گڏ پوڄا ٿيندي هئي. جيڪو سندس جوڙيوال ٻه هو. هي اهو دور هو جڏهن شِوَ جي روپ متان شڪتيءَ جو روپ غلبو حاصل ڪري چڪو هو. Earth goddess سڪر سڌائي جي ديوتا Fertility god سان جنسي عمل ڪري ڳورهاري ٿي پئي هئي ۽ سندس پيٽ وارو ٻار خود Fertility god پاڻ هو. جيڪو ڪيس پٽ جي حيثيت ۾ ڄائو هو. اهو اشارو Solstice ۽ equinoxes جي ناتي سال جي مختلف موسمن ڏانهن هو. هنن مان هڪ موسم ۾ ڇٽي پوکي ڪرڻ ۽ ٻي وري لاباري ڪرڻ جي هئي. جڏهن هيءَ روايت يهودين جي مذهبي ادب ۾ داخل ٿي تہ نئين زندگيءَ جي پيشن گوئي ڪئي وئي. جنهن جي نتيجي ۾ هن عيسائي راويت جنم ورتو تہ خدا تعاليٰ پنهنجي اڪيلي پٽ کي جنم ڏنو جيڪو ڪنواريءَ مريم جي پيٽ اندر هو ۽ جيڪو خود هو پاڻ هو. اهڙيءَ ريت مدرگاڊ Mother goddess فادر گاڊ Father god جي مطيع ۽ ماتحت ٻڌجي وئي. ائين ڪري خدا تعاليٰ جڙ پنهنجي قرباني پيش ڪئي هئي. (اوڊينسٽ لامذهب فرقي جو ٻه هي اصول آهي.)

شِوُ ديوتا مورتيءَ جي ڪلا ۾ هميشه نانگن سان ڏسبو آهي. لامذهب فرقي تي اصول مطابق نانگ ڏاهپ ۽ وري جنم ونڊڙ واري علامت سمجهيو ويندو آهي. اهڙا نانگ شو ديوتا جي وارن، ڳچيءَ، ٻانهن ۽ چيلهه سان چنبڙيل ڏسڻ ۾ ايندا آهن. آرين جي پوين حملن واري دور (1500 — 1200 ق. م.) ۾ مقدس نانگ ۽ مقدس ڳئون دانو ديوي جي علامت رهيا آهن. هي اهو زمانو هو جڏهن دراوڙن جو مذهب سخت دٻاءَ هيٺ هو. يهودي ڏند ڪٿا مطابق شيطان هڪ خوبصورت نانگ جي شڪل ۾ هوندو آهي، جيڪو بيبي حوا معرفت انسان ذات کي علم ۽ ڏاهپ جا گر ۽ ڳجهه ٻڌائيندو آهي. جڏهن حوا علم جو ميوو ونڊي آدم جي حوالي ڪيو تہ جڙ آرين جو مرد ديوتا شڪست کائي چڪو هو. اهو ڏسي انهيءَ مذهب جا ملا عام ماڻهوءَ کي امر زندگي واري تصور کان پري رکڻ جي ڪوشش ڪري رهيا هئا. ڇاڪاڻ تہ ان نظريي وسيلي زندگي کي امرتا ملي رهي هئي. اهو ٻه هڪ اصول آهي

تہ سگهہ ڪڍهن بہ ناس ڪانہ ٿيندي آهي. سندن ائين ڪرڻ جو سبب اهو هو تہ خدا تعاليٰ ۽ انسان ذات ۾ وچ ۾ موجود اهو راز سندن اصلي طاقت هو. اهي پنهنجي هڪ ڏند ڪٿا ۾ آدم ۽ حوا جي زندگي جي وڻ جي ميوي ۽ علم جي وڻ کان انڪار ڪن ٿا، جيڪو ماتا ديوي Mother goddess جي مذهب جو اصلي جوهر هو. انسان ذات کي عدن واري بهشت کان نيڪالي ڏني وئي هئي، جيڪو اوير پاسي سنڌ ۽ سنڌو ماڙي ۾ واقع هو. اهڙيءَ ريت شِوَ جي سواريءَ ڏيڳي کي آرين جي ديوتا آڏو قربان ڪيو ويو هو. زندگيءَ جو ديوتا ۽ علم جي ديوي پنهنجي امرتا واري نانگ ۽ باغ واري ڏند ڪٿا سان گڏ ڏيکجي ويا هئا. هن ڏند ڪٿا ۾ بن وٽن کي هڪ وڻ جي شڪل ۾ پيش ڪيو ويو هو جنهن جي پرسان ويڙهہ جي منع ٿيل هئي، پر انهن ٻنهي مان هر هڪ ڏانهن مبهم اشارو ضرور موجود آهي.

سنڌو ماڙيءَ جو دانو جو پوڄاري نقل مڪاني ڪري وڃي يورپ پهتو هو. جيڪو هلندو وڃي نيٽ آئرلينڈ پهتو هو جن کي اتي ٽٽاٽاڍِ دانو ڪري سڏيو ويندو هو. هنن ماڻهن موجوده دور جي وڪان مذهب ۾ پنهنجو ڪردار ادا ڪيو هو. وڪان ورثو ڪيلٽڪ لامذهب فرقي، گالڪ لامذهب فرقي ۽ ميڊيٽرانين لامذهب فرقي جو هڪ گڏيل روپ آهي، جنهن سان دراوڙن جو شِوَ ۽ شڪتيءَ وارو مذهب بہ شامل آهي، ديوتا ۽ ديوي جي ٻٽي هجڻ واري حقيقت کي وڪان واري قربان گاهہ ۾ نمايان ڪري ڏيکاريو آهي، جنهن کي ٽن حصن ۾ ونڊيو ويو آهي، جن مان هڪ حصو ديوي کي، ٻيو حصو ٻنهي کي، ٽيون حصو ديوتا کي اڀيو ويو آهي، تنهن ڪري وڪان کي ديويءَ جو مذهب سڏيو ويندو آهي. سنڌ جا ماڻهو دراوڙي ۽ پروٽو آسٽرالائيڊ Proto-australloid نسل سان واسطو رکن ٿا، جيڪي هجرت ڪري ٻين طرفن ڏانهن بہ هليا ويا هئا. هنن مان کي گروهہ جهان ۾ بہ وڃي آباد ٿيا هئا. هن نسل جي ماڻهن بعد ۾ آيل چيني ماڻهن کي اتان ڪيڏي ڇڏيو هو جيڪي اتان جا اصلي رهواسي هئا، جيڪي پاڻ کي هيئري آئنو Hairy Ainu يعني غير مشرقي ۽ سفيد نسل جا ماڻهو سڏائيندا هئا. ائين ڇڻي هو جڻ ويڪ آرين کي ڪاوڙ ڏيارينداهئا. معلوم ائين ٿي رهيو آهي تہ دانو

ديوي جي هنن ماڻهن (سنڌي دراوڙن) اڳتي نقل مڪاني ڪري پئسفڪ سمنڊ جي ڏکڻ وارن ٻيٽن، ڏکڻ آمريڪا جي وچ وارن علائقن ۾ ۽ پنهنجا نشان ڇڏيا هوندا ۽ انهن علائقن مان ۽ اڳتي وڌي اتر آمريڪا ۾ ۽ آباد ٿيا هوندا. هنن ماڻهن کي اتي انا سازي ڪلف ڊويلرز "Anasazi cliff Dwellers" جي نالي سان سڏيو ويندو هو.

موجوده دور جي وڪان جي اوسر سنڌ يورپي Indo European نسل مان ٿي آهي. هنن جي مذهبي عقيدن ۾ هندو ڌرم واريون روايتون ۽ موجود هونديون هيون، يعني انهن ۾ European Green craft ۽ هندو تنترڪ روايتن جو ميلاپ موجود هوندو هو ۽ مهاديوي جي پوڄا ڪندا هئا. جڏهن ته ڪيلٽڪ ۽ سنڌي نسل جا ماڻهو هئا، جيڪي يورپ جي ڪريٽ واري علائقي ۾ اچي آباد ٿيا هئا، جن کي ۽ سنڌي يورپي Indo European ڪوٺيو ويندو هو. هي گروهه ۽ دراوڙي نسل سان واسطو رکندو هو جيڪو اڳتي وڌي وڃي دانو ديوي جي ماڻهن سان مليو هو. سندن روايتون ملي هڪ شڪل اختيار ڪري ويون هيون. جن جو وڌيڪ زور ديوتا ڏانهن نه، پر شڪتي سان لاڳاپيل ديويءَ ڏانهن هو. پر ديوتا کي صفا وساريو ڪونه ويو هو ۽ سندس پان Pan جي حيثيت ۾ پوڄا ڪئي ويندي هئي. ان کان سواءِ هن جي Lord of green, Herne wood, Hunter ۽ Green han طور ۽ احترام ڪيو ويندو هو. جنهن کي وڻ ديوتا سمجهيو ويندو هو. رڳو اهو نه پر سرنو نوس Cernunnos (سگهن وارو ديوتا) پسو پتي، آبادي جو يا سڪر سڌائي واري ديوتا Fertility god طور ۽ هن جي پوڄا جو رواج هو. اهڙيءَ ريت هو يورپ جي آبادي ۾ سڪر سڌائي وارن مذهبن اندر پير پختا ڪري چڪو هو.

جيئن هنن سنڌ ۽ يورپي ماڻهن جا يورپ ۾ پير پختا ٿيندا ويا، تيئن هنن جي ديوتائن جي طاقت کي ۽ وڌي مڃتا ملڻ لڳي هئي. هن شو ديوتا کي ٽين اک Third Eye ۽ هوندي آهي، جيڪا خطري مهل کلي پوندي هئي. جنهن مان روشنيءَ جو اهڙو طاقتور ۽ تباهڪار شعلو نڪرندو هو جيڪو دشمن کي ناس ڪري رکندو هو ۽ ويري سڙي رک ٿي ويندو هو. تنهن ڪري هن ديوتا کي سج سان ڳنڍيو ويو هو ۽ اوير يورپ جو Sun god

بڌجي ويو هو. اهڙيءَ ريت طاقت ۽ شرافت جا ديوتا ۽ ديوي ٿي ويا هئا ۽ دراوڙن جي روايتن موجب اوم ۽ اُما بڌجي ويا هئا. هنن ٻنهي جي پنهنجي مختلف روپن اندر مٽ سٽ ۽ ٿي ويندي هئي. ان ڪري انهن ماڻهن لاءِ مونجهارو پيدا ٿي ويندو هو جيڪي وڪان مذهب ۾ نوان نوان ايندا هئا. ڪي ماڻهو ضرورت وقت ديويءَ کي ٻاڏائڻ پسند ڪندا هئا. ڪي وري ديوتا کي گذارش ڪندا هئا. ائين ڪونہ هوندو هو تہ رڳو عورتون ديويءَ کي ۽ فقط مرد ديوتا کي پڪاريندا هئا. ڇاڪاڻ تہ اهو ٻڌو ديوتا هو ۽ ٻئي ديوتائون مرد ۽ عورت جي دلين ۾ جاءِ جوڙي ويٺندا هئا. مصر جو آتم Atum ۽ Great He/She هو. هن شِوَ Shu هوا پيدا ڪئي ۽ ان کان پوءِ تيف نٽ Tefnut گهر کي پيدا ڪيو. بعد ۾ هن نٽ Nut يعني (goddess of sky) آڪاش کي جوڙيو ۽ جيب geb (god of earth) ڌرتي تي کي پيدا ڪيو. هي دراصل هندو ڌرم جو آتمان Atman آهي، جيڪو مصر ۾ آتم Atum ۽ انجيل جو آدم آهي. ديوتا ۽ ديوي جو هڪ ٻئي کان الڳ ٿي وڃڻ جو تصور دراوڙن وٽان شروع ٿيو هو. انهن مورتين جو وجود ۾ اچڻ ماڻهن جو اهو تسليم ڪرڻ هو تہ هر شيءِ مرد ۽ عورت، روح ۽ مادي ۽ خاموشيءَ ۽ سرگرميءَ واري عمل وسيلي پيدا ٿئي ٿي. ڪردار جي تبديلي کوبہ مسئلو پيدا ڪانہ ڪندي آهي، پر مختلف امتزاجن Combination جو وسيلو هوندو آهي. اهڙيءَ ريت ڌرتي جو ديوتا Earth god ڌرتيءَ جي ديويءَ Earth goddess سان سرگرم هوندو آهي. ساڳيءَ ريت آڪاس جو ديوتا آڪاس جي ديويءَ سان ۽ ڌرتي ديوي آڪاس جي ديوتا سان متحرڪ ڏسبا آهن. اهڙين سرگرمين مرڪز ڪڏهن ديوتا ۽ ڪڏهن وري ديوي هوندي آهي. اهڙو مثال بهشتن جي ديوي اشتطار ۽ تاموز Tammuz جو آهي، جيڪو ڌرتيءَ جو ديوتا هوندو آهي. ٻيو مثال آڪاس جي ديوتا شو ۽ پاروتي جو آهي، جيڪا ڌرتي جي ديوي هوندي آهي.

اهڙيءَ ريت ٽيوٽونڪ لامذهب فرقي ۽ وڪان ۾ بہ فرق موجود ڏسجي ٿو. اتر جي روايتن جو زور نر ۽ ڏکڻ وارين روايتن جو زور ناري جنسن جي ديوتا ڏانهن هوندو آهي، جنهن اندر طاقت جي ديويءَ ڏانهن ڪنهن بہ قسم جو ڪو اشارو بہ ڪونہ هوندو آهي. هتي مقدس وجود نر آهي، جيڪو جبل جو ديوتا آهي. هن ديوتا جي پوڄا ان ڪري اسري

هئي تہ جيئن سردارن ۾ فوجي طبقي جي سهائتا ٿي سگهي. يورپي وڪان جون روايتون، ڏکڻ سنڌ جي روايتن تان ورتيون ويون آهن جيڪي آبادي‌ءَ جي ديوي ۾ شڪتي ديوي‌ءَ سان گڏ نيڪي‌ءَ ۾ آبادي‌ءَ جي ديوتا کي بہ اهميت ڏيندیون آهن. پر ٻئي هڪ ٻئي کان سواءِ اٽپورا هوندا آهن. ٻنهي لامذهب فرقن جون روايتون ان وقت تائين گڏو گڏ اُسري ۾ اُپري رهيون هيون، جيستائين رومي شهنشاهہ ڪنسٽنٽائين پنهنجي اقتدار تي ضابطي رکڻ لاءِ عيسائين کي استعمال نہ ڪيو هو. ٽيوٽونڪ فرقي جي هيئيئن طبقي مذهبي جوڙجڪ واري‌ءَ پوڄا ۾ ڪن ديوتائن جا نالا ڪنيا ويندا آهن، جيڪي هر علائقي موجب بدلبا رهندا آهن، پر علامتون اهي ساڳيون هوندیون آهن، جيڪي سنڌ جون هوندیون آهن، جيڪي پوئتي وڃي سنڌو- ماڙري‌ءَ جي قديم روايتن وٽ پهچنديون آهن. مذهبي معلومات سان لاڳاپيل هي نشانيون هزارن سالن کان پوءِ يورپ تائين پهتيون هيون، جيڪي ابتدا ۾ هن ماڙري‌ءَ ۾ وجود ۾ آيون هيون.

موجوده دور جي آفريڪا جي معاملن جو ڄاڻو پروفيسر جڏهن اتر جي ويڙهاڪ ماڻهن ۾ ڏکڻ جي سج وارن پرامن شريف انسانن جو ذڪر ڪندو آهي تہ عام قسم جا بياني لفظ ڪم آڻيندو آهي، پر ماڳن جا نالا غلط ونندو آهي. اها آفريڪا ڪانہ هئي، جنهن جو واسطو سج وارن ماڻهن سان هو. پر اهو ملڪ هندستان هو جنهن جو سج وارن ماڻهن لڳ لاڳاپو هو. برف ۾ سج سان تعلق رکندڙ ذڪر آرين ۾ دراوڙن سان لاڳاپيل آهي، جن جي تڪرار ۾ تصادم ڪري مشرق قريب ۾ يورپ جون تهذيبون ٿڪي نڪتيون هيون. اهو تهذيبن جو هڪ گڏيل روپ هو جنهن کي مختلف جاگرافيائي ماڳن سان شامل ڪيو ويو. جنهن ڪري موجوده يورپ ۾ مشرق قريب جون رياستون وجود ۾ آيون آهن.

سنڌو سڀيتا وقت جي نهايت ترقي يافت ۾ انسان ذات جي هڪ قديم تهذيب هئي، هنن ماڻهن جو شِوُ بہ ٽڏو ٽانهريو ۾ ڏيرج مان ديوتا هو تنهن ڪري سنڌ جو ماڻهو سهپ ۾ رواداري جو زنده مجسمو هو. مختلف مذهب هوندي ڪڏهن هندن ۾ ڏرمي ڪروڌ جو ممڻ ڪونہ متو هو تنهن ڪري هتي ڪڏهن بہ منظم قسم جي مذهبي ملائپ

وجود وٺي ڪانه سگهي هئي، نه وري ملن جي ڪامورا شاهي پنهنجي سگهه جو اظهار ڪري سگهي هئي. مصر جي احرامن Pyramids جي تعمير ٽيڻ کان گهٽو اڳ هي ماڻهو نسلي طور پاڻ ۾ ڳتيل ۽ ڳنڍيل هئا. ڏاڍا شريف، انفرادي نه پر برادري سوچ وارا رڄ ڇگا مڙس هئا.. پوڪي راهيءَ ۾ مهارت جا مالڪ. مها ڄاڻو مالوند، ڪلينگڏر ڪلاونت ۽ جڳهن ناهڻ ۾ مهان ڪاريگر هئا. هي دنيا جا پهريان ماڻهو هئا، جن شهر ناهي، شهري زندگيءَ جي ابتدا ڪئي هئي، جن شهرن ۾ تازي پاڻيءَ جو انتظام ۽ گندي پاڻي جي نيڪالي جو بندوبست هو. گهرن اندر سنان خانا، گهر اندر آرام ڪرڻ لاءِ جدا ڪمرا هوندا هئا. آڏو اڳڻ، بازارن ۾ هٽ، اناج کي سانڍڻ لاءِ گدام ۽ کاڌي خوراڪ جو بندوبست موجود هو. پوڄا پاٺ لاءِ مندر ڪونه هئا. هر ڪو ماڻهو گهر ۾ مذهبي رسمون ادا ڪندو هو ۽ اڪيلائيءَ ۾ ڪندو هو. هي ڏاڍا دولتمند هئا. آرين اچي ڪنجهي جي دور وارن ماڻهن کي پنهنجي مضبوط هٿيارن جي آڏار تي ڦريو لٽيو هو جيڪي رٿن تي چڙهي هتي پهتا هئا. آرين پهريائين سنڌ جي اوسي پاسي کي لٽي ڦري پينگ ڪيو. پوءِ ننڍا وڏا ڳوٺ ڦري پالها ڪيا ۽ آخر ۾ شهرن تي حملا ڪري ڌرتي ڏٽين جو الهه تلهه ڦري ملڪ جا مالڪ ٿي ويا هئا.

اهڙيءَ ريت سنڌو ماٿريءَ کي آڻ مجائڻ ۾ آرين کي پورا 950 ورهيه لڳي ويا هئا. اهو ئي ڪارڻ آهي جو اسان کي سڌي Sidhe يا فيئري لوڪن بابت تمام گهٽيون ڏند ڪٿائي ڪهاڻيون ملن ٿيون، جن گهٽو پوڳيو هو. ٽٽاٽا ڊي دانو ۽ سڌي Sidhe لوڪ بنا ڪنهن شڪ شبهي جي دراوڙ آهن. هيءَ حقيقت به يقين سان چئي سگهجي ٿي ته فيئر لوڪن جي شهرن جي تباهي سان لاڳاپيل لوڪ ڪهاڻيون فقط لوڪ ڪهاڻيون ڪونه آهن. سڌي لوڪن جو پنهنجي ڌرتيءَ مان نڪرڻ، سڌي لوڪن جو لوهه جي ڄاڻ ڏانهن رخ ۽ انهن جي عورتن جي طاقت ۽ سڌي ديوي Queen of Faerie جهڙيون سڀ ڳالهيون انهن پلوڙ ماڻهن جون آهن، جيڪي ڪڏهن سنڌ ڌرتي جا ڌڻي هئا ۽ انهن آرين جي حملن ڪري ڌرتي ڏڪاٽا ٻڌجي وڃي يورپ جا وڻ واڇيا هئا. هن وقت هن مهان سيبتا جا فقرا ئي وڏا مشهور دريافت ٿيا آهن.

ويدن جو ذڪر آهي سنڌو ماٿري ڏاڍي دولتمند هئي. اهڙيون حقيقتون ٻڌي جيڪڏهن پيتوار اپياس ڪيو تہ مصر جي شاهوڪاري هن آڏو ڦڪي ڦڪي ڏسڻ ۾ ايندي.

جڏهن ڪيتريون صديون پوءِ مسلمان هن ماٿريءَ ۾ پهتا هئا تہ هتان جي برهمڻن جي دولت ڏسي واڪڙا ٿي ويا هئا. انهيءَ زماني ۾ ذات جو هڪ ڪڏو نظام موجود هو ۽ مذهب بہ حد ڪان وڌيڪ قدامت پسند هو. پر پوءِ بہ ماڻهو ٻلا ۽ سدا ملوڪ ۽ قوم سدائين سائي ڏائي ۽ ڏاتار سياڻ جي مالڪ هئي. هن ڌرتيءَ جا اصلي واسي دراوڙا هئا. جيڪي ان شان شوڪت جا وارث ڪونہ هئا. پر برهمڻ هئا. جن جو تعلق آرين فاتحن سان هو. مسلمانن اهو سڀ ڏٺو هو تہ هندو ڌرم الله Al-Lah جو انڪاري آهي. يعني خدا تعاليٰ لات AL-Lat جي عبادت يا پوڄا کان منع ڪري ڇڏي هئي. جيڪا مسلمانن جي ابتدائي تاريخ ۾ هڪ ديوي‌ءَ جي حيثيت رکندي هئي. اهوِ ائين ٿيو هو جيئن عيسائين رومي شهنشاهت واري زماني ۾ لامذهب فرقي جي ديوتائن جي مورتين کي ختم ڪري ڇڏيو هو. عيسائين ۽ مسلمانن پنهنجي پنهنجي علائقن ۾ هڪجهڙيون ڪارروايون ڪيون هيون ۽ لاتعداد مندر بتخانا ۽ فن جون بيشمار ديويون ناس ڪري ڇڏيون هيون. مسلمانن هزارن بلڪ لکن جي تعداد ۾ هندستان ڳهي اڇي، سندن مندرن جي جڳهن تي ائين مسجدون جوڙيون هيون، جيئن عيسائين يورپ جي لامذهب فرقي جي بي حساب مندرن کي ڍاهي پٽ ڪري، گرجا گهر تعمير ڪيا هئا. پر مسلمانن ايتري ڳالهہ ضرور ڪئي هئي تہ هنن هندو ڌرم کي ختم ڪونہ ڪيو هو. جڏهن تہ عيسائي ڪٽا ڪُريا ڪٽي قديم مذهب جي ڪيڏ لڳي پيا هئا. هنن جي اهڙين سرگرمين ڪري شِوَ پوڄا جي سرگرمين جي همت افزائي ٿي وئي هئي، جنهن ڪري ٻارهينءَ صدي کان پندرهينءَ عيسوي صديءَ وارو دور شِوَ پوڄا جو سونهري دور ڪري سڏي سگهجي ٿو.

مسلمان حڪمرانن هندن جون زمينون ضبط ۽ دولت ڦري لٽي کين پالهو ڪري ڇڏيو هو. انهن سونن بتن کي پنهنجي قبضي ۾ ڪري رجائي ڇڏيو هو. اهڙيءَ ريت سندن معاشي حالتون تباهہ ٿي

ويون هيون. اهڙو ڪنهين وايو منڊل ان وقت تائين ڪنديو هليو جيستائين انگريزن هندستان فتح نه ڪيو هو. هي هڪ ڏاڙيل عنصر هو جيڪو قهر ۽ ڪِيس ۾ آرين کان به گهٽو اڳتي هو. ان کان سواءِ هن عنصر هندن خلاف نفرت کي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ پکيڙي ڇڏيو هو. ايتري قدر جو اڄا تائين هندن ۽ مسلمان معاشرن وچ ۾ امن امان ۽ پائپي وارو وايو منڊول پيدا ٿي ڪونه سگهيو آهي. جڏهن انگريز سورهين صديءَ عيسويءَ ۾ هتي پهتا هئا، تڏهن به هن ملڪ جي دوت کي پراسرار قسم جي ڪشش هئي. آرين مسلمانن ۽ عيسائين هندستان تي حملو ڪيو هو. جن هن ملڪ جي مذهب جون پاڙون لوڏي ڇڏيون هيون. بلڪ ميسارڻ جي ڪوشش ڪئي هئي. اهڙيءَ ريت ان مذهب جا ڪي ٿورا اهڃاڻ باقي رهيا هئا، جن مان هيءَ معلومات حاصل ڪرڻ ۾ آساني هئي ته ڪڏهن هتي ڪو مذهب موجود هو. يورپي ماڻهو هن حقيقت کي ميڙ کان نفرت ڪندا هئا ۽ چوندا هئا ته سنڌو سيبيتا جو مشرق قريب جي تهذيب تي غلبو ڪونه هو جيڪو يهوديت، عيسائيت ۽ اسلام جو ابتدائي نڪتو هو. اهي فقط هن کي ميڙ لاءِ تيار هئا ته هيءَ سيبيتا فقط سنڌوءَ جي ڪنارن جي اوسي پاسي واري علائقي تائين محدود هئي ۽ اها شِوَ ۽ شڪتي جي پوڄارين جي دلين ۾ موجود هئي.

انگريز هندستان جي تاريخ کان به نفرت ڪندا هئا ۽ هتان جي ديوتائن جي حيثيت هيڄ ۽ نيچ ڪري پيش ڪندا هئا ته جيئن انهن جو وڪٽوريا واري احساس تي اثر قائم ٿي نه وڃي. سندن دلين تي اهو اثر به ويڙهل هو ته ڪٿي متان هيءَ حقيقت ۽ راز ظاهر ٿي پوي ته هندو ڌرم جي ديوتائن جو يورپ جي لامذهب فرقي ۾ اثر رهيو آهي. ڇاڪاڻ ته انگريزن جي ماضيءَ جو واسطو لامذهب فرقي سان هو. انهن کي اها به پڪ هئي ته يونان ۽ روم جي ديوتائين جو لاڳاپو قديم هندستان جي ديوتائن سان هو. هن سان گڏ هنن مٿان اهو ڊپ به ڇانيل هو ته متان هندستان وارن کي اهڙي معلومات ملي وڃي ته هنن جي تهذيب انگريزن واري تهذيب کان گهٽي اوچي ۽ اعليٰ هئي. توهان جيڪڏهن اڄ به وقت جو وڇور ڏيندڙ نقشن کي هٿ ۾ کڻندا ۽ ڏسندا ته انهن ۾ 1500ع تائين هندستان جو نالو ئي موجود ڪونه آهي. معلوم ائين ٿي

رهيو آهي تہ جڏهن مغرب جي اعليٰ تهذيب ترقي ڪري رهي هئي، تڏهن هندستان اڃا وجود ۾ ئي ڪونہ آيو هو. موجوده دور ۾ بہ اهڙا نقشا آهن، جي ڪن اسڪولي ڪمرن ۾ ٽنگيل نظر ايندا. ڪيترن نقشن ۾ اهڙا حوالا بہ موجود آهن تہ انساني تاريخ 4000 ق. م. کان ۽ آدم ۽ حوا کان شروع ٿي آهي.

ويهين صديءَ جي پوئين حصي ۾ آريائي قوم جي نالي ۾ White Suprermicists وارو نظريو نئين سر جاڳي پيو آهي، جنهن Ku klux Klan سڏيو وڃي ٿو. هي نئون نازي نظريو آهي. هنن ماڻهن تحريڪ شروع ڪئي آهي تہ واشنگٽن جي اتر اولهہ واريون رياستون، جهڙوڪ اداهو Idaho، اوريگون Oregon، مونٽانا Montana کي الڳ ڪري سفيد چمڙيءَ وارن ماڻهن لاءِ مخصوص ڪيون وڃن ۽ انهن کي White Homeland سڏيو وڃي. هن تحريڪ ۾ خاص ڪري اهي گروهہ سرگرم آهن، جن جو عيسائيت جي قدامت پرست مذهبي فرقي سان واسطو آهي، جن جو عقيدو آهي تہ عورت کي اڃا بہ وڏيڪ مطيع ۽ ماتحت رکيو وڃي، هم جنس پرستي کي ختم ڪيو وڃي، آزاديءَ سان رهندڙ عورتن مٿان سخت پابندي مڙهي وڃي، آرين جي دولت جي ديوتا جي عظيم حيثيت کي تسليم ڪيو وڃي ۽ مختلف نسلن کي علحده رکيو وڃي. هنن انتها پسند گروهن جو واسطو اعليٰ طبقي وارن عيسائي ملن سان آهي، جيڪي پنهنجي مقصد حاصل ڪرڻ واسطي هنن گروهن جي همت افزائي ڪري رهيا آهن.

جيڪي ماڻهن هن قسم جي حسد ۽ تعصب واري نقطئہ نظر جي حمايت ڪري رهيا آهن، اهي جڙ 1930ع واري نئين نازي تصور ۽ آريائيءَ برتريءَ واري جرمنيءَ جي همت افزائي ڪري رهيا آهن. هن قسم جي تحريڪ جو پهريون شڪار اهو نسل هوندو آهي، جن جي ماڻهن جي اڪثريت نصرت ڪندي آهي، جهڙوڪ چريا، بي گهر، هم جنس پرست ۽ ڪاريءَ چمڙيءَ وارا ماڻهو وغيره. ان ڪري هنن ماڻهن جو امڪاني شڪار آمريڪا جا اصلي واسي، ويٽنامي، هندستاني، پاڪستاني، ڪارا ۽ ميڪسيڪو سان واسطو رکندڙ ماڻهو هوندا آهن. هنن ماڻهن کان پوءِ يهودين ۽ ان بعد ڪن ٻين ماڻهن جو وارو ايندو. ان

تحريڪ جو مقصد غليظ رت ڪي صاف ۽ خالص رکڻ جو آهي. اهڙو مقصد فقط ناپسند انساني گروهن کي باهر ڪڍي حاصل ڪري سگهجي ٿو. ان کان سواءِ اهڙو مقصد مخصوص قسم جي قانون سازي ڪري به حاصل ڪري سگهجي ٿو. يو. ايس. اي جي ڪن رياستن ۾ اهڙو قانون به موجود آهي، جيڪو سفيد چمڙيءَ واري ماڻهوءَ کي آمريڪا جي اصلي واسين مان شاديءَ ڪرڻ کي روڪيندو آهي. خلاف قانون عمل سمجهندو آهي جيڪڏهن ڪنهن رياست ۾ مخصوص گروهه جو غلبو هوندو آهي ته آمريڪا ۾ ڪليسا ۽ ملڪ کي ڌار رکڻ وارو آئيني اصول ختم ٿي ويندو آهي. ان کانپوءِ تاريخ کي مسخ ڪرڻ وارو عمل ائين شروع ٿي ويندوآهي. اڄ اسڪولن ۾ تاريخ کي ان ساڳئي طريقي سان پڙهايو ويندو آهي، جيڪو عيسائيت جي ابتدائي دور وارو هو جنهن ۾ عيسائي يورپ جي غير عيسائي ماڻهن کي عذاب ڏئي چيڀلائي ماري ڇڏيندا هئا.

مذهب جو ضابطو ۽ مخصوص گروهن جو غلبو ننڍپڻ شين کان شروع ٿيندو آهي ته يو. ايس. اي جون خشڪ مزاج رياستون شراب ۽ ڪئبل جي مدد سان هلندڙ ٽيليويزن تي پابندي مڙهيندڙون آهن. اهڙيءَ پابنديءَ جو مثال MTV آهي، جنهن جو واسطو موسيقي (music) سان آهي. ان جو ٻيو مثال هئلو وين پئرئڊ Halloween Parade آهي، جنهن ۾ Penguin قسم جي ٽي شرٽ پاتي ويندي آهي. ٻارن جا والدين اهڙي ٽي شرٽ پسند ڪونه ڪندا آهن ۽ پنهنجن ٻارن کي اسڪولن مان ڪڍي هليا ويندا آهن. اهڙيون تجارتي شيون "Batman Relusms" مووي فراهم ڪندي آهي، پر اها ڪا هڪ ڳالهه ڪانه آهي. ليڪن اڳينءَ ڇپڻائيءَ جي جڳهه کي پرڻ لاءِ وري ٻي نئين ڇپڻائي اڳيان ايندي آهي. هڪ هفتي Penguin ٽي شرٽ هوندي آهي ته وري ٻئي هفتي، "Marilyn Manson" شرٽ هوندي آهي. ڪارا ڪپڙا ۽ ڪارو trench coat ٽئروٽ tarot جي پتي لاءِ اهم هوندا آهن. پر طاقتور اقليت ان کي شيطاني شيون سمجهندي آهي ۽ اهو طاقتور اقليتي گروهه مخالفن کي چوندو آهي ته سندن ڳالهين کي ضرور تسليم ڪيو وڃي. نه ته هو اڻ وٽندڙ نتيجن لاءِ تيار رهن ۽ اهڙين ڳالهين ڪري کين

بداخلاق ۽ سڌي سگهجي ٿو. ماڻهن کي اهڙن هارن پائڻ جي موڪل هوندي آهي، جن ۾ دائود جو تنتارو يا صليب جو نشان ڳنڍيل هوندو آهي، پر جن ماڻهن کي هار ۾ پنج ڪنڊي ستاري جهڙو نشان پاتل هوندو آهي، انهن لاءِ ته مصيبت اچي ويندي آهي. مٿن حملي جو ۽ خدشو هوندو آهي. اهڙيءَ ريت غير عيسائين لاءِ ڊپ ۽ ڳٽتيءَ جهڙو وهاڻيل وايو منڊل هوندو آهي، تنهن ڪري وڪان فرقي وارا جڏ هڪ جاءِ تي ڪلي سان هڏل رهندا آهن. معلوم ته ائين ٿي رهيو آهي ته جاڳر ڪرڻ وارا پوپا يا پوپيون عوام جي امن سلامتيءَ لاءِ خطرو ڪونہ هوندا آهن، پر جنوني عيسائين جو نئون فرقو ئي مذهبي آزاديءَ واري آئيني حق واسطي خطرو هوندو آهي.

هتي هڪ قسم جو تڪبر ۽ گهمنڊ وارو احساس موجود آهي، جيڪو برطانيہ يا يورپ جي سامراجي دور جي سوچ جي پيداوار آهي، جنهن ۾ آمريڪي سامراج وارو نظريو ۽ شامل آهي، جيڪو موجوده دور جي روحانيت يا مذهب جي معيار جي تعمير ڪري ٿو. ڪي رياستون يا ملڪ ٽئروٽ جي پتن سان راند کي قانون جي خلاف سمجهندا آهن ۽ ان قسم جي وندر تي لائسنس جو شرط رکندا آهن، پر وٽن اهڙي معلومات ڪانہ هوندي آهي، عام ماڻهو ٽئروٽ جي پتن جي علم جاڻڻ وارن کان مشورا ونندا آهن، پر دل ڪانہ وندرائيندا آهن. پر انهن بنياد پرست عيسائي ملن کان لائسنس طلب ڪونہ ڪيو ويندو آهي، جيڪي "آمين" جي بلند ۽ ڳڙيل وڏي آواز واسطي ماڻهن جي وڏن ميڙن لاءِ هلندا ۽ پگهر ڳاڙيندا وتندا آهن.

تعليم جي ضلعي اختيارن، منظور ٿيل تعليمي فنڊ ذري گهٽ رد ڪري ڇڏيا هئا. ان جو ڪارڻ اهو هو ته هڪ بنياد پرست عيسائي ملن جي ٽولي ۾ غلط قسم جي پروپئگنڈا ڪري، ماڻهن کي گمراهہ ڪري ڇڏيو هو ته ايليمينٽري اسڪول ۾ شيطاني ڳالهيون سيکاريون وڃن ٿيون. ان ڪري شيطانيت ۽ گمراهيءَ ڦهلجڻ جو گهٽو امڪان آهي. اسڪول کي هلائيندڙ انتظاميہ ڏيوالپٽي جو شڪار ٿي وئي هئي. جنهن ڪارن جي والدين کي چيو هو ته هو اچي اسڪول جي نصابي ڪتابن کي پاڻ پڙهي ڏسن ته انهن ۾ ڪي اهڙا سبق ته شامل نہ آهن،

جيڪي ٻارن کي گمراهه ڪندا هجن. عيسائي ملن غلط قسم جا الزام هڻي ۽ عبادت لاءِ گڏ ٿيل مذهبي اجتماعن ۾ مذمتي ٺهراءَ پاس ڪري، اسڪول کي بدنام ڪرڻ لاءِ ننڍن ڇوڪرين ۽ جا زور لاتا هئا، تنهن ڪري ٻارن جي ڪن والدين پاڻ اڇي درسي ڪتاب پڙهيا هئا، پر انهن کي ڪتابن ۾ ڪٿي به شيطان ڏسڻ ۾ ڪونه آيو ۽ نه وري کين ڪا گمراهي ڏسڻ ۾ آئي هئي. ليڪن انهن بدران کل پوڳ جهڙا سبق شامل هئا ۽ ٻار انهن کي پڙهڻ ۾ ڏاڍي دلچسپي وٺي رهيا هئا. پر اهو معاملو مڪاني چونڊن جي بحث جو هڪ موضوع بڻايو ويو. چونڊيل ميمبرن اسڪول انتظاميه جي ڳالهين کي تسليم ته ڪري ورتو هو پر ڪن ٿورن هفتن تائين. ماڻهو عيسائي ملن جي تبليغ کان متاثر ٿي چڪا هئا ۽ سمجهي رهيا هئا ته اسڪول ۾ شيطانيت سيکاري پئي وڃي. بنياد پرستن کي گهٽي شهرت ملي وئي هئي. عام ماڻهو به ان ڪري شڪايت ڪرڻ لڳا هئا ته ڪتابن ۾ گمراهه ڪرڻ واريون ڳالهيون شامل آهن. کين اها به خبر ڪانه هئي ته هو ڇا ڳالهائي رهيا آهن. اهو هڪ قسم جو جنون هو ۽ ماڻهن جي خواهش هئي ته هن ڏوهه ۾ وڪان کي سزا ملڻ گهرجي. جيڪي پاڻ ئي سمجهي رهيا هئا ته ان ڳالهه اندر ڪهڙو ڳجهه رکيل آهي. هڪ جو نشانو شيطان آهي ته ٻئي جو نشانو اهو ماڻهو آهي. جنهن کي ڪارا ڪپڙا پاتل آهن. ان کان پوءِ ٻئي ڪتاب لاءِ الزامن جي هڪ ڊگهي فهرست تيار هوندي. ليڪن هتي هڪ اهڙو پيغام آهي، جنهن وسيلي سمجهي سگهجي ٿو ته اهڙيون ڪِريلَ ڳالهيون ساريءَ قوم کي چڄڙ جيان چنبڙي پيون آهن.

اهڙا واقعا کل جهڙا هوندا آهن، پر انهن ماڻهن کي ضرور متاثر ڪندا جن جو هن معاملي ۾ ڪو واسطو ڪونه هوندو آهي ۽ انهن ماڻهن لاءِ ڪورٽ ۾ قانوني جنگ کان سواءِ ڪو ٻيو چارو به ڪونه هوندوآهي. سرڪاري اسڪولن ۾ نه پنج ڪنڊو ستارو پاتو ويندوآهي، نه ڪنهن ڳهه ڳٽڻي پائڻ جي موڪل آهي. ٽي شرٽ پاتي وڃي ٿي، پر ڪلاس روم اندر عيسائي طريقي واري عبادت ضرورت هلندي آهي. ان کان سواءِ ڏهن خداوندي احڪامن Ten Commandments جو به ڪلاس روم ۾ ذڪر هلندو آهي. عوامي اجتماعن ۾ اهڙين مذهبي رسمن جو عمل ٿيندو آهي ۽ خدا

تعالىٰ جي حڪم مڃڻ جو واعدو ڪيو ويندو آهي. اهڙيءَ ريت عيسائي مذهبي فرقي جون دعائون اسڪولن جي آڏو لڳل حسد جي چوڌاري گهريون ويندیون آهن. اهي ذهن کي متاثر ڪندڙ فخريه قسم جون ڳالهيون هوندیون آهن ته "جيڪڏهن اهي دعائون عيسائي مذهب جون نه آهن، ته آمريڪا جون به ڪونه آهن." Founding Fathers به ڪي بنياد پرست عيسائي ملا ڪونه هئا. پر ديوتائن جا پوجاري هئا. باب بر Bob Barr آمريڪن ڪانگريس جو ميمبر هو. سندس واسطو جارجيا ۾ ريپبلڪن پارٽيءَ سان هو. جنهن مطالبو ڪيو هو ته مذهبي آزاديءَ واري اصول کي هڪدم ڇڏيو وڃي ۽ فوجي اڈن ۾ وڪان مذهبي فرقي واري عبادت کي ممنوع قرار ڏنو وڃي. ڇيو ويندو آهي ته هن فوجي اڈي جي ڪمانڊر ڏانهن لکيو هو ته بيوقوفيءَ جي هن ڪم کي هڪدم بند ڪيو وڃي. هن مان ڇڱيءَ ريت معلوم ٿي سگهي ٿو ته وڪان واري مذهب کي بيوقوفي nonsense سڏيو ويو آهي ۽ سڏي به اهو ماڻهو ٿو جيڪو سياسي طاقت جو مالڪ آهي، پر عيسائيت جي ماضيءَ جو ڪردار صاف ڪونه رهيو آهي. ڇا ان کي عقلمند sensible سڏي سگهجي ٿو؟ اهڙيون ڳالهيون وڪان لاءِ اڳرائي ڪرڻ جهڙيون آهن، جنهن ڪري سيني کي ڏک پهچي ٿو.

تاريخدان چوندا آهن ته مغربي ورثي سان لاڳاپيل يوناني، عورت جي مفادن خلاف هوندا آهن، پر هنن جو تصور يونانين جي عورت پسند رويي سان ساڳيائپ ڪونه ٿو رکي. ڇاڪاڻ ته اهي عورت جي مقدس وجود جي تمام گهٽي پوڄا ڪندا هئا، جنهن جو مثال اٿينا ديوي آهي. اٿينس جو هيڏو سارو وڏو شهر هن ديويءَ جي نالي ڪيو ويو هو. هن کان سواءِ آرٽيمس ديوي به گهٽي مشهور هئي، جنهن جي شهرت کي ختم ڪرڻ واسطي عيسائي ملن کي قانون سازيءَ کان مدد ونڊي پئجي وئي هئي. ڏند ڪٿائن موجب هيرا Hera وڏي طاقتور ديوي هئي. Demeter ديويءَ جي لابارن وقت پوڄا ٿيندي هئي. Persephone ديويءَ جو واسطو پاتال Hades سان هو ۽ ماڻهو پري پري کان هلي. هن ديويءَ جي ياترا ڪندا هئا. هڪ غار وسيلي ان جي مندر تائين وڃي سگهبو هو ليڪن غار جو اهو لنگهه هاڻي بند آهي، پر ان بند ٿيل لنگهه جي زيارت لاءِ به تمام گهٽا ماڻهو ايندا آهن.

ڇا اهو ٿي نه ٿو سگهي ته جيڪي عورتن خلاف تحريرون آهن، جن مان اسان واقف ٿيون، سي حقيقت ۾ عيسائي ملا اقليت جو نظريو هجن؟ اهي تحريرون ٻين کان منفرد هجن، پر قانوني اصول نه هجن؟ عورتن جي خلاف هن نظريي سان لاڳاپيل متضاد تحريرون شال روم جي وٽيڪان آرڪائيوز Vatican Archives وٽ ڳجهيون رکيون ويندیون هجن؟ (جتي ارسطوءَ جو لکيل مقالو پيو هو جيڪو هاڻي لڏو ويو آهي) يا انهن کي ضايع ڪيو ويو هجي؟ هڪ مورخ فقط اهو ڪوٺ ڏسندو آهي ته سندس هٿ ۾ ڇا آهي، پر هو ڏسندو آهي ته ان ۾ ڪهڙي شيءِ هجڻ گهرجي، جيڪا ان ۾ ڪانه آهي ۽ ڪهڙي شيءِ ان تحرير جي خلاف آهي.

جيستائين ڪو مذهبي گروهه ٻين مذهبي گروهن تي غلبي حاصل ڪرڻ لاءِ پنهنجي مذهبي عقيدن جي قانون سازي ڪري، ان کي ملڪ جي قانون جي حيثيت نه ٿو ڏئي، تيستائين انسان ذات جهالت جي ڪاري دور ۽ وهمن وسوسن واريءَ دنيا ۾ رهندي آهي.

اڄ به ماضيءَ وانگر جڏهن به تاريخ تي بحث ٿيندو آهي ته نسلي تعصب ۽ قومي وقار کي ضرور آڏو رکيو ويندو آهي. ان جو ڪارڻ اهو آهي ته تاريخ هڪ سماجي مادو آهي، جنهن جو تعلق ماڻهن ۽ ثقافتن ۾ موجود فرق ۽ هڪجهڙاين سان هوندو آهي. انهن ماڻهن لاءِ جنگ جو ميدان موجود هوندو آهي، جيڪي پنهنجي تعصب کي جائز سمجهندا آهن يا پنهنجي نظريي کي ٻين جي مٿان زوريءَ مڙهڻ گهرندا آهن. پر بدقسمتيءَ جي ڳالهه اها آهي ته اهڙيون شاهديون جيڪي انسان ذات جي هڪ خاندان کي پاڻ ۾ متفق رکي سگهنديون آهن: سي خطري ۾ هونديون آهن. ڇاڪاڻ ته سنڌو ماڻريءَ وارو تهذيب جو هندورو ۽ اصلي پراڻو مذهب پاڪستان ۾ آهي، جتي بنياد پرستن جو زور آهي. اهڙيءَ ريت موهن جي دڙي جون ثقافتي شيون ان وهاڻيل وايو منڊل ۾ گهٽو وقت سلامت رهي ڪونه سگهنديون، جيڪا ڳڻتيءَ جوڳي ڳالهه آهي، پر سنڌ ڏرتي نئين لامذهب فرقي، وڪان ۽ مذهبن جي مڪيه ڏارا جي ڪليل دل ۽ روشن ضمير ماهرن واسطي اهميت رکي ٿي، ڇاڪاڻ ته اها ڏرتي انهن سيني مذهبن جي بنيادي پاڙ آهي.

دراوڙن جي هجرت، مينون Minoan، ايٽروسڪان، ڪيلٽ، فيئري نوڪ، ٽئاٽا ڊي دانو جي ڏندڪٿائن جي شڪل ۾ يورپ جي تهذيب جي بنيادن منجهه داخل ٿي چڪي آهي. ان کان سواءِ هنگاري ءِ رومانيا جي جپسين جو وساريل ورثو اوپر يورپ جي تهذيبي پاڙن ۾ موجود آهي. ساڳي ريت آدم حوا ءِ ويندي عيسيٰ تائين لاوي آرين جي روايتن کي حقيقي تاريخي سڃاڻ طور تسليم ڪيو ويو آهي. آخر ۾ هن ڳالهه جو ذڪر ڪرڻ به لازمي آهي ته قديم آثارن جا ماهر قديم ماڳن جون کوٽايون ۽ کوجنائون ڪري اهم دريافتون ڪري رهيا آهن، جن تي ڪنهن به مذهبي فرقي جو دٻاءُ ڪونه آهي. ان ڪري مورخن، عالمن ءِ نصابي ڪتابن جي مصنفن تي اهو فرض عائد ٿئي ٿو ته اهي تاريخ ءِ ڏند ڪٿائن کي ڌار ڌار ڪري رکن. ان سان گڏ تعليمي ماهرن کي به گذارش آهي ته اهي انهن ماٹهن جي دٻاءَ آڏو نه جهڪن، جيڪي هن اصول کي ڇڇڙ ٿي ڇنبڙي پيا آهن، ته ڏند ڪٿائن کي تاريخ ءِ تاريخ کي ڏند ڪٿا سمجهيو ويڃي.

ضميمو

مختلف دورن جو وچور

(1) 470000 کان 200000 ق. م. اتر سنڌ جي سون ماڻري جي پٿر دور واري ثقافت ڏکڻ سنڌ ۾ Proto-Australoid ۽ Negritos

(2) 30000 ق. م. سنڌ جي هڪ غار جي چٽسالي جنهن ۾ ماڻهن کي هٿن ۾ ڪٽار جهڙو اوزار ڏسجي ٿو. سندن چيلهه سان تلوار ٻڌل ۽ هٿن ۾ تير ڪمان آهن.

(3) 28000 ق. م. شِوَ ديوتا پسوپتيءَ جي روپ ۾.

(4) 20000 ق. م. يورپ جي غار جي چٽسالي.

(5) 5000 ق. م. سنڌ جي ڏند ڪٿا تہ تخليق ستن ڏينهن ۾ وجود ۾ آئي هئي. سنڌ جي شهري رياستن جو همالیہ جبل کان ان سمنڊ تائين قيام جنهن کي هاڻي عربي سمنڊ سڏيو ويندو آهي.

(6) 4000 ق. م. ميسور ۾ پوئين پٿر جي ثقافت.

(7) 3600 سمير ۾ ثقافت جي ابتدا.

(8) 3500 – 2631 ق. م. مصر جي قديم بادشاهت

(9) 3100 – 2965 ق. م. مصر جو پهريون خاندان.

(10) 2980 ق. م. مصر ۾ پوندڙ ڏڪار ۽ سکار جو ذڪر.

(11) 2900 ق. م. موهن جي دڙي جي اعليٰ ترقي يافت حيثيت جيکو هن کان گهٽو اڳ هڪ قديم شهر هو.

(12) 2872 – 2817 سارگان، سمير ۽ اڪد کي ملائي هڪ ڪيو هو.

(13) 2780 ق. م. پهرئين احرام Pyramid جي تڪميل.

(14) 2700 – 1700 ق. م. سنڌو ماڻري جي ترقيءَ وارو دور.

(15) 2474 – 2398 ق. م. سمير جي شهر ار Ur جو عروج جو زمانو ۽ قانون جي پهرئين مجموعي جو دور.

(16) 2375 – 1800 ق. م. مصر جي وچين دور واري بادشاهت.

(17) 2357 ق. م. ايلمي نسل Elamites هٿان سمير شهنشاهت جي تباهي.

(18) 2169 – 1926 ق. م. بابل شهنشاهت.

(19) 2150 ق. م. سنڌو ماڻري جي ٻاهرين علائقن تي آرين جو حملو جن وٽ رٿ ۽ ڪنجهي جا اوزار هئا.

(20) 2123 – 2081 ق. م. هيميو ربابي جي بابل تي حڪومت ۽ ان جو قانون ڏيڻ.

(21) 1925 ق. م. حتي نسل جي آرين لوهه جي هٿيارن جي زور سان بابل فتح ڪري ورتو.

(22) 1800 ق. م. Stonchengel Started

(23) 1800 ق. م. فلسطين ۾ ڪنعان ثقافت جي ابتدا.

(24) 1600 ق. م. سنڌو ماڻريءَ جو زوال.

(25) 1500 ق. م. يهودي پيغمبر حضرت دانيال (ﷺ) ڏانهن منسوب ڪيل شاعري

(26) 1580 – 1100 ق. م. مصر جي بادشاهت (لبيا جي بادشاهت تائين) يهودي پيغمبر حضرت سليمان (ﷺ) ۽ لازارس جو قصو.

(27) 1500 – 1200 ق. م. آرين جو سنڌو ماڻري جي شهرن تي حملو.

(28) 1400 ق. م. سنڌ ۽ اولهه ايشيا ۾ لوهه جي ايجاد. (پر لوهه سنڌو سيبتا جي ماڳ لڳلا مان ان ته تان لڏو ويو هو جنهن جو تعلق 3000 ق. م. سان آهي. "اي. اي. داني، 1970" مترجم)

(29) 1276 ق. م. ميسينيا جي تباهي ۽ ڪنعانين جو جبلن تي چڙهي ويڙ.

(30) 1232 ق. م. ڪنعاني ڏنارن جي پنهنجي نئين ثقافت لاءِ جبل جي چوٽين تي جاکوڙ.

(31) 1200 ق. م. موهن جي ڏڙي جي فتح

(32) 1200 – 700 ق. م. ايٽروسڪان اولهه روم ۾ آباد ٿيا هئا، جن جو دراوڙي نسل سان واسطو هو. هي نهايت تهذيب يافته ماڻهو هئا، جن شهري رياستون جوڙي ورتيون هيون. بعد ۾ رومي ماڻهن هنن کي اتان ڪڍي ڇڏيو هو.

(33) 1193 ق. م يونانين جو ٽراءِ Troy کي تباهه ڪرڻ.

(34) 1000 — 600 ق. م فونيشيا ۽ شام جو عروج.

(35) 1000 — 500 ق. م هندو ويدڪ دور (پر اهو دور Late Indus ۽ Post Indus سان واسطو رکي ٿو ۽ زمانو 1700 — 1000 ق. م تائين آهي: مترجم)

(36) 900 — 500 ق. م اپنشد براهمڻ وید جڙي تيار ٿيا.

(37) 509 ق م روم جي ريپبلڪ جو بنياد رکيو ويو هو.

(38) 884 ق. م آشوري مرڪزيت وجود ۾ آئي.

(39) 732 — 609 ق. م. آشوري شهنشاهت جو وجود ۾ اچڻ.

(40) 624 — 544 ق. م گوتم ٻڌ.

(41) 621 ق. م عهدنامہ عتيق سان لاڳاپيل پنجن ڪتابن جو تحرير ٿيڻ

(42) 1600 ـ 1220 يهودين جو مصر ۾ غلام ٿيڻ جو تصور.

(43) 1025 — 1010 ق. م سائول جو يروشلم جو حڪمران ٿيڻ.

(44) 1010 ـ 974 دائود جو يروشلم جو حڪمران ٿيڻ.

(45) 974 ـ 937 سليمان جو يروشلم جو حڪمران ٿيڻ.

(46) 937 ق. م يهودي رياست اسرائيل جو قيام.

(47) 6915 يهودين جو مصر کي ڪالوني بڻائڻ.

(48) 609 آشوري شهنشاهت جو خاتمو.

(49) 605 ق. م مصر ۾ يوناني نيڪو Niku جي حڪومت.

(50) 599 ـ 527 ق. م هندستان ۾ جين ڏرم.

(51) 586 ـ 538 ق. م بابل ۾ يهودين جي غلامي.

(52) 559 ق. م ايران تي سائرس I جي حڪومت.

(53) 539 ق. م بابل جو ايران هٿان فتح ٿيڻ.

(54) 520 ق. م يروشلم جي عبادتگاهه جو تعمير ٿيڻ.

(55) 518 ق. م اسڪائليڪس Skylax جي منهداري ۾ دارا I جي زماني ۾ هندستان تي ڪاهه.

(56) 500 ق. م قدامت پسند هندو ڏرم جو دور.

(57) 329 ق. م سڪندر جي هندستان تي ڪاهه.

(58) 325 ق. م سڪندر جو هندستان کان هليو وڃڻ.

(59) 200 ق. م روم جو ايٽروسڪان کي شڪست ڏيڻ.

(60) 138 ق. م مئڪبيز Maccabees جو يهودين جي تاريخ لکڻ. هن کان اڳ يروشلم ۽ بابل، آشورين ۽ ايرانين جي حڪومت قائم رهي هئي ۽ اسرائيلي رياست فقط شهر ۽ ان جي چوڌاري ٿوري علاقي تائين محدود ٿي رهجي وئي هئي.

(61) 100 ق. م هندن جي مندرن ۾ ديوين ۽ ديوتائن جي مورتين جو رکجڻ Cybele ۽ Attis ديوتائن جو روم ۾ جلوس نڪرڻ. Attis جو وڻ تي مري وڃڻ، دفن ٿيڻ، ٽن ڏينهن کانپوءِ ان جو زنده ٿيڻ، ان جي پوڄارين جو روم شهر جي گهٽين مان رڙيون ڪندي گذرڻ ته "هو وري ايريو آهي."

(62) 50 ق. م. گهٽين ٻانهن سان هندو ڏرم جي ديوتائن جون مورتيون.

(63) 170ع پهريون Christian Gospel جيڪو چوي ٿو ته حضرت عيسيٰ (ﷺ) خدا تعاليٰ جي مٿي مان نڪري نروار ٿيو هو. (يونان جي ديوي اٿينا لاءِ به چيو ويندو آهي ته اها زيوس Zeus ديوتا جي مٿي مان نڪري نروار ٿي هئي.)

(64) 250ـ 300ع عيسائي ڪليسا، رومي شهنشاهت جي حدن اندر هڪ نهايت دولتمند ادارو ٿي ايريو هو.

(65) 300ـ 400ع ڪرشن جي پوڄا جي روايت هندستان کان مشرق قريب پهتي هئي.

(66) 323ع روم جي شهنشاهه ڪنسٽنٽائين عيسائين جي مدد جو اعلان ڪيو هو ۽ عيسائي ملي جي طاقت کي چڱيءَ ريت قائم ڪري ورتو هو.

(67) 400ع مهاديوي جنهن کي قدامت پرست هندو مذهب ۾ اهم حيثيت ملي وئي هئي. ساڳيءَ ريت تنتري فرقي کي سرڪاري مڃتا ملي وئي هئي. ڪشمير ۽ ڏکڻ هندستان ۾ شِوَ پوڄا جو گهڻو رواج ٿيو.

(68) 476ع رومي شهنشاهت جي تباهي.

(69) 455ـ 500ع هندستان تي "هن" Huns جي ڪاهه.

(70) 712ع عربن جي سنڌ فتح ڪرڻ.

(71) 900ـ 1100ع شِوَ ديوتا جي پوڄا انڊونيشيا تائين پهتي. هن واسطي پراڻ بہ لکيا ويا هئا.

(72) 900 کان 1026ع مسلمانن جي حملن جو سلسلو جنهن دوران قرلٽ ۽ تباهيون ٿيون.

(73) 1100ع هندستان مان ٻڌ ڌرم ذري گهٽ ختم ٿي ويو.

(74) 1100ـ 1400ع شِوَ ديوتا جو مان شانُ وڌي ويو هو.

(75) 1186ع ترڪن جا هندستان تي حملا.

(76) 12111ـ 1226ع هندستان جي وڏيءَ ايراضيءَ تي مسلمانن جو قبضو وسيع نموني واري قرلٽ ۽ تباهي.

(77) 1186ع مارڪو پولو هندستان Renaissance ۾.

(78) 1300ع يورپ جي نئين سجاڳي ۾ جي شروعات.

(79) 1350ـ 1610 شِوُ ڌرم ميسور جو سرڪاري مذهب بنجهي ويو.

(80) 1498ع واسڪو ڊيگاما هندستان پهتو.

(81) 1500ـ 1800ع بنگال ۾ مهاديويءَ جي پوڄا جو زور.

(82) 1510 پورچوگيزن هندستان جي گوا بندر تي قبضو ڪيو.

(83) 1527ـ 1608 ڊاڪٽر جان ڊي John Dee انگلينڊ جي راڻيءَ ايلزبيٿ (1558ـ 1603) وٽ پهتو.

(84) 1570ـ 1580 ڊاڪٽر جان ڊي انوچئن Enochian واري Ceremonial Magic کي گهڻي ترقي ڏني هئي.

(85) 1600ع ايسٽ انڊيا ڪمپنيءَ جو بنياد رکيو ويو هو.

(86) 1756ـ 1763 هندستان ۾ فرينچن ۽ انگريزن وچ ۾ جنگ لڳي.

(87) 1765 رابرٽ ڪيلائيو کي بنگال جو گورنر بڻايو ويو هو.

(88) 1858 هندستان تي برٽش سرڪار جو قبضو ٿي ويو هو.

(89) 1924ع موهن جي ڏڙي جي دريافت ٿي.

(90) 1947 ۾ هندستان ۽ پاڪستان جو ورهاڱو ٿيو ۽ انهن ٻنهي ملڪن انگريزن کان آزادي حاصل ڪئي.

سنڌ ڌرتي مذهبن جي ماءُ
ائن مورا
سنڌيڪار
عطا محمد پنيرو
KAPTAN ABRO

پڑھندڙ نَسُل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين " اُداس نسلين" نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪ "لُڙهندَڙ نَسُل" نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ جڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڑا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندَڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، چُرندڙ، ڪِرَندڙ، اوسيئڙو ڪَندَڙُ، ياڙي، ڪائُو، ياڄوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَڳهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سڀني وِچان "پڑھندڙ" نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوُٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعنيe-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڑھندڙ نسل کي وَڌَڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڑھندڙ نسل (پَـنَ) کا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو کو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن کو بہ شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ جاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَـنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن کو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ جاڻو تہ اُهو بِہ ڪُوڙو آهي.

جَهڙيءَ طَرَح وٽن جا پَـنَ ساوا، ڳاڙهـا، نيـرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پڑھندڙ نَسُل وارا پَـنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙھندڙ، بَرندڙ ۽ پڙھندڙ، سُست ۽ پڙھندڙ يا وِڙھندڙ ۽ پڙھندڙ بہ ٿي سگھن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَـنَ کا خُصوصي ۽ تالي لڳل کِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَـنَ جا سڀ ڪَـم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿين. اهڙي حالت ۾ پَـنَ پاڻ هِڪَٻئي جي مدد ڪَـرڻ جـي اُصـولَ هيـٺ ڏي وَڻُ ڪنـدا ۽ غيرتجـارتي non-commercial رهنـدا. پَـنَـن پـاران ڪتـابن کـي ڊِجيٽـائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ کان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن کو پيسا ڪمائي سگھي ٿو تہ پلي ڪمائي، رُڳو پَـنَـن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پڑھندڙ نَسُل . پ ن The Reading Generation

پَڻ کي ڪُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَسَ پٽاندڙ وڌِ کان وَڌِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمتائِن. پر ساڳئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن به رُڪاوٽ کي نه مڃن.

شيخ اَياز علمَ، ڄاڻَ، سمجهَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهه ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو ته:

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛

ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالهَ هُيا جي سُرخ ڪُلن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن.....

... ...

هي بيتُ اَڄي، هي بَم- گولو،

جيڪي به ڪٽين، جيڪي به ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ به بَمَ جو ساڻي آ،

جنهن رِڙَ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏُ ۽ چَمَ جو ساڻي آ ـ

اِن حسابَ سان اڄاڻائي کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ ته "هاڻي ويڙهه ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وجايو" ناداني‌ءَ جي نشاني آهي.

پَڻ جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۾ سماجي حالتن تان نظر کڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **چو، چالاءِ ۽ ڪينئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشَ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽنر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻَ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاکي پائي چيو تہ ”منهنجا پاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
ـ ايار (ڪلهي پاتم ڪينرو)

پڙهندڙ نَسُل ـ پ ن **The Reading Generation**